sanat olayı

Örneklerle
Almanya'da Türk Kasetleri

Özdemir Asaf'ın
Yayımlanmamış Şiirleri

32 Sayfalık «Toplumda Sanat» Eki

3
Aylık Dergi
Mart 1981/150 Lira

Ünal Cimit

Seramik sergisi

25 Şubat – 22 Mart

1981

URART SANAT GALERİSİ

Abdi İpekçi Cad. 21 Nişantaşı İstanbul Tel: 48 03 26

Teleks 26 482 urat tr.

Sahibi:
Karacan Yayınları A.Ş.
adına
ERCÜMENT KARACAN

Genel Yayın Yönetmeni:
ÜLKÜ TAMER

Sorumlu Yazı İşleri Yönetmeni:
ALPAY KABACALI

Teknik Yönetmen:
EDİP ALŞAR

●

Adres:
Karacan Yayınları
Basın Sarayı
Cağaloğlu
İstanbul

Telefon:
Yazı İşleri: 27 00 34
Abone ve Satış: 26 69 00

●

Abone Koşulları:
Yıllık: 1800 TL
Altı aylık: 900 TL
Yabancı ülkeler için ayrıca posta ücreti eklenir

●

İlân fiyatları:
Arka kapak:
25,000 TL
Kapak içleri:
Siyah-beyaz: 15,000 TL
Tam sayfa:
Renkli: 15,000 TL
Siyah-beyaz: 10,000 TL
Yarım sayfa:
Renkli: 8,000 TL
Siyah-beyaz: 5,500 TL
1/4 sayfa:
Siyah-beyaz: 3000 TL

●

Dizgi:
Karacan Yayınları A.Ş.

Baskı:
Veb Ofset İleri
Matbaacılık A.Ş.

●

Kapak:
Kezban Batıbeki

Kapak Düzeni:
Ferit Erkman

sanat olayı

Sayı 3
Mart 1981

2
Olaylar ve Sanat

6
Şükran Kurdakul / Özdemir Asaf İçin

8
Özdemir Asaf / Şiirler ve Yazılar

12
Aziz Nesin / Şiirler

14
Salâh Birsel / Gizli Menekşe

18
Abdülkadir Budak / Genç Ozan

19
Necati Cumalı / Etiler Mektupları

22
Nazan İpşiroğlu / Atatürk'ü Anarken

23
Muzaffer İlhan Erdost / Türküler Ezgisi

25
Attilâ İlhan / Hasan'la Bir Zamanlar

28
Sabahattin Kudret Aksal / Zamanlar

29
Walter Höllerer / Yüz Gece Öyküleri

30
Rıfat Ilgaz / Haluk Yetiş Geçti

32
Sabiha Tansuğ / Anadolu'da Bebe Törenleri

35
Elif Naci / Anılardan Damlalar

37
Orhan Barlas / Okur Yazar

38
Oktay Akbal / Günlerde '73

40
Erhan Bener / Böcek

43
Abdülkadir Bulut / Acılarla Geçindim Güllerle Geçinir Gibi

44
Mücap Ofluoğlu / Bir Avuç Alkış

45
Ferruh Doğan / Karikatür

46
İsmet Özel / Üç Fırenk Havası

48
Osman S. Arolat / Tanıtma ve Reklâm Konusunda Bir Söyleşi

52
Turhan Selçuk / İki Mizah Çizerimiz

54
Sait Maden / Şiirler

56
Uğur Kökden / Çağımızın Kahramanı Palyaço

59
Azra Erhat / "Bir Sürgün"

61
Tekin Sönmez / Sevda Şiirlerim Kirpik Menekşelerin

62
Çetin A. Özkırım / Sinema Üstüne Anılar

64
Şahin Kaygun / Kadri Özayten'in Resimleri

66
Dr. Robert Anhegger / Almanya'daki Türk Kasetleri

72
Necdet Sander ile Ayaküstü Konuşma

73
Ahmet Ada / Kasaba

74
Gürol Sözen / Tılsımlı Taşlar ve Assos Gerçeği

76
Hüseyin Peker / Öğrenci

78
İkinci Sanat

80
Bulmaca

85
Değerlendirme
Orhan Barlas / Ali H. Neyzi
Zehra İpşiroğlu / Selim Durak
Yaşar Kemal / Adnan Binyazar

94
Okurun Sayfası
M. Binnaz Taşer / Sadık Balaban
Niyazi Aslan / Adnan Bülent

96
Turhan Selçuk / Karikatür

Çizgiler:
Ercan Akyol / Semiramis Aydınlık
Kezban Batıbekl / Şadl Dinççağ

OLAYLAR ve SANAT

Kültür Bakanlığı danışma kurulları yeniden düzenlendi

Kültür Bakanlığı yayın danışma kurullarının görevine son verilerek yeni kurullar oluşturuldu. Bakanlıkça yapılan açıklamada, bu kurulların, toplanma ve çalışma güçlükleri karşısında daha az üyeyle yeniden düzenlenmesine gerek duyulduğu belirtildi Yeni danışma kurulları şu üyelerden oluşturuldu:

1000 Temel Eser Yayın Danışma Kurulu: Dr. Müjgân Cunbur, Prof. Dr. Altay Köymen, Prof. Dr. Bahattin Ögel, İsmet Parmaksızoğlu, Prof. Dr. Faruk Timurtaş, Prof. Dr. Tahsin Yazıcı, Prof. Dr. Hüseyin Yurdaydın.

Çağdaş Türk Kültür Eserleri Yayın Danışma Kurulu: Prof. Dr. Metin And, Necati Cumalı, Prof. Dr. Hamza Eroğlu, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Doç. Dr. Dursun Yıldırım, Prof. Dr. Ercüment Kuran.

Ziya Gökalp Yayınları Danışma Kurulu: Prof. Dr. Nihat Nirun, Şevket Beysanoğlu, Prof. Dr. Hikmet Tanyu.

Çocuk Yayınları Danışma Kurulu: Prof. Dr. Şükrü Elçin, Gültekin Samancı, Doç. Dr. Nilüfer Tuncer.

Tercüme Eserler Yayın Danışma Kurulu: Prof. Dr. Beynun Akyavaş, Prof. Dr. Hasan Eren, Prof. Dr. Cemil Göker, Prof. Dr. Edip Uysal, Prof. Dr. Yaşar Önen, Prof. Dr. Gürsel Aytaç, Doç. Dr. Gönül Uçele.

Öte yandan, Kültür Bakanlığının rahleyi andıran amblemi değiştirilerek iki kitaptan oluşan bir kompozisyonla yeni amblem hazırlatıldı.

Selim Naşit'in 36. sanat yılı kutlandı

Tiyatro sanatçısı Selim Naşit Özcan'ın otuz altıncı sanat yılı Poyrazoğlu Tiyatrosunda düzenlenen bir sanat şöleni ile kutlandı.

Tanınmış tiyatro sanatçılarından pek çoğunun katıldığı kutlama gecesinde Selim Naşit Özcan'a 36. yıl tacını çok eski bir tiyatro sanatçısı olan Şeref Şenpınar giydirdi. Şölene Ortaoyuncuları "Şahları da Vururlar", Poyrazoğlu Tiyatrosu "Çılgınlar Kulübü" adlı oyunlarından birer bölüm sunarak katıldılar.

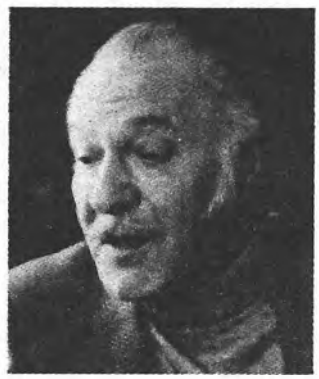

Suat Taşer — Çeviri İnceleme dalında Özendirme Ödülü

YAZKO Ödüllerini kazananlar açıklandı

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi'nin (YAZKO) düzenlediği yarışmalar sonuçlandı ve kazananlara ödülleri 12 Şubat günü Kenter Tiyatrosunda düzenlenen törende verildi.

Şiir dalında Sabahattin Kudret Aksal, Hüsamettin Bozok, Mustafa Öneş, Cemal Süreya, Tomris Uyar ve Kemal Sülker'den oluşan seçiciler kurulu, Büyük Ödülün "Hayatı Karşılayan Şiirler" adlı yapıtı için İsmail Uyaroğlu'na verilmesini kararlaştırdı.

İnceleme dalında Ali Gevgilili, Akşit Göktürk, Cengiz Bektaş, Faruk Birtek ve Selahattin Hilav'dan oluşan seçiciler kurulu, "Anlayan Tarih" adlı yapıtı için Önay Sözer'i Büyük Ödüle değer buldu. Aynı seçiciler kurulu, Çeviri İnceleme dalındaki Büyük Ödülün Sartre'dan çevirdiği "Yöntem Araştırmaları" adlı yapıtı için Serdar Rıfat Kırkoğlu'na verilmesini uygun buldu.

Ayrıca Suat Taşer'e de Stanislavski'den Türkçeleştirdiği "Bir Karakter Yaratmak" adlı kitap için Çeviri İnceleme dalında özendirme ödülü verilmesi kararlaştırıldı.

Roman dalında Asım Bezirci, Ahmet Oktay, Konur Ertop, Şükran Kurdakul ve Tahsin Yücel'den oluşan seçiciler kurulu, Büyük Ödüle değer yapıt bulunamadığını açıkladı. Bu dalda Önay Sözer'in "Öteki", Seyit Alp'ın "Dino ile Ceren" adlı yapıtları özendirme ödülüne değer görüldü. Aynı seçiciler kurulu, Çeviri Roman dalında Büyük Ödülün Vadim Andreev'den çevirdiği "Yaban Toprak" adlı kitap için T. Ahmet Şensılay'a verilmesini kararlaştırdı.

Öykü, Çeviri Öykü ve Çeviri Şiir dallarında ise ödüle değer yapıt bulunamadığı açıklandı.

TDK'nın Türkçe sözcük oranları araştırması

Türk Dil Kurumu'nun Tanzimat'tan günümüze Türkçenin gelişmesini belirleyen araştırması sonucu, Türk yazarlarının yapıtlarında kullandıkları Türkçe sözcük oranının hızla arttığı belirlendi.

Bu araştırmaya göre, yazarlarımızın yapıtlarında kullanılan Türkçe sözcük yüzdeleri şöyle:

Şinasi	33
Namık Kemal	38
Süleyman Nazif	43
Ziya Gökalp	45
Ömer Seyfettin	56
Piyami Sefa	62
Orhan Seyfi Orhon	65
Falih Rıfkı Atay	66
Y.K. Karaosmanoğlu	69
M. Emin Yurdakul	73
Reşat Nuri Güntekin	74
Nadir Nadi	87
H.V. Velidedeoğlu	89
Melih Cevdet Anday	90
Oktay Akbal	92
Orhan Hançerlioğlu	94
Macit Gökberk	95
Seha Meray	95
Tahsin Yücel	96

Milliyet Sanat'ın yarışmaları sonuçlandı

Abdi İpekçi'nin anısına Milliyet Sanat Dergisi'nin düzenlediği Oyun ve Resim yarışmaları sonuçlandı. Roman yarışmasının ise Nisan sonuna dek süre tanınarak bu tarihte yinelenmesi kararlaştırıldı.

On sekiz yapıtın katıldığı "Oyun Yarışması"nda Haldun Taner, Necati Cumalı ve Ergin Orbey'den oluşan seçici kurul, 30 bin liralık ödülün Vüs'at O. Bener'in "İpin Ucu" ve Tuncer Cücenoğlu'nun "Çıkmaz Sokak" adlı yapıtları arasında paylaştırılmasını kararlaştırdı.

45 bin liralık birincilik ödülünü Kemal Önsoy'un kazandığı "Resim Yarışması"nda Ferit Edgü, Devrim Erbil, Ahmet Köksal, Kaya Özsezgin ve Mustafa Pilevneli'nden oluşan seçici kurul, diğer ödülleri şöyle paylaştırdı: İkinci: Mevlut Akyıldız (30 bin lira): üçüncü: Erol Kınalı ve Şenol Yorozlu (15'er bin lira).

"Roman Yarışması"nda ise, Tomris Uyar, Konur Ertop ve Selim İleri'den oluşan seçiciler kurulu, katılan yapıtların türlü yönleriyle dikkat çekici nitelikler taşıdığı, ancak hiçbirinin tek başına ödülü hak edecek değerde olmadığı yargısına vararak, şu kararı aldı: "Ödüllerin hızla arttığı bir dönemde, özellikle basılı olmayan yapıtları değerlendirecek bir yarışmanın sanata yeni değerler kazandırması yönünden önem taşıdığı kanısındayız. Bundan dolayı, özendirici ödüller vermek yerine, aynı roman yarışmasının yeniden üç ay süre tanınarak Nisan 1981 sonuna dek yinelenmesi bizce gereklidir."

Özdemir Asaf'ı yitirdik

Şair Özdemir Asaf, yakalandığı amansız hastalığı yenemeyerek 27 Ocak günü aramızdan ayrıldı.

Asıl adı Halit Özdemir Arun olan sanatçı, 1923'te Ankara'da doğdu. Hukuk ve İktisat fakültelerindeki öğrenimini yarıda bırakarak çevirmenlik ve gazetecilik yaptı. 1950'de Sanat Basımevi'ni kurarak basımcılığa başladı. Sonraları basımcılığı bırakıp içkievi işletti.

İlk şiirlerini "Servetifünun—Uyanış" dergisinde yayımlatan Özdemir Asaf'ın şiir kitapları "Dünya Kaçtı Gözüme" (1955), "Sen Sen Sen" (1956), Bir Kapı Önünde" (1957), "Yuvarlağın Köşeleri" (1961), "Yumuşaklıklar Değil" (1962), "Nasılsın" (1970), Çiçekleri Yemeyin" (1975), "Yalnızlık Paylaşılmaz" (1978) adlarını taşır. Oscar Wilde'ın "Reading Zındanı Balladı"nı şiir biçiminde dilimize aktarmıştır. (1968).

Bu sayımızda Şükran Kurdakul ve Elif Naci'nin yitirdiğimiz sanatçıyı konu alan yazılarını sunuyoruz.

Uluslararası dört fotoğraf yarışma ve sergisi

Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği, Türk sanatçılarının da katılabilecekleri uluslararası yarışmalar üzerine bir duyuru yayımladı.

Duyuruya göre, Krakow Fotoğraf Birliği tarafından düzenlenen 12. Uluslararası Fotoğrafik Nü ve Kadın Portresi Çalışmaları Sergisi ile Avrupa 81 Beşinci Fotoğraf Bienali'nin kültür ve halk gelenekleri konulu yarışmasına katılma süresi 31 Martta sona eriyor. Romen Fotoğraf Sanatçıları Birliğinin düzenlediği 13. Sanat Fotoğrafı Yarışması ise manzara, portre, foto röportaj, fotoğrafik anlatım dallarında yapılıyor ve yarışmaya 1 Nisan akşamına değin yapıt gönderilebiliyor. Klasik ya da deneysel fotoğraflarla istenilen boyutlarda katılınabilen 20. Zagrep Fotoğraf Sergisi'ne ise 15 Mayısa değin yapıt gönderilebilecek.

Katılma ödentisi alınmayan bu yarışmalarla ilgili geniş bilgi ve katılma formlarının AFSAD'dan (P.K. 803 Kızılay - Ankara) sağlanabileceği de açıklandı.

Akademi Kitabevi'nin imza günleri

İstanbul Nişantaşı'ndaki Akademi Kitabevi tarafından düzenlenen imza günlerinin bundan böyle haftada iki kez yapılacağı açıklandı. Mart ayı imza günleri ise şöyle belirlendi:

3 Mart: Recep Bilginer, Yüksel Yazıcı; 6 Mart: Ayşegül Dora Güney, İnci Aral, Abdullah Nefes; 10 Mart: İsmet Zeki Eyüboğlu; 13 Mart: Füruzan; 17 Mart: Mehmed Kemal, Süleyman Şahin Tar; 20 Mart: Jale Yılmabaşar; 24 Mart: Afşar Timuçin, Adnan Özyalçıner; 27 Mart: Tezer Özlü Kıral, İzzet Yasar, Güven Turan, Mehmet Taner.

Ömer Faruk Toprak

Toprak Şiir Ödülü yönetmeliği değişti

İlki geçen yıl verilen Toprak Şiir Ödülü'nün yönetmenliğinde yapılan değişiklikle, daha önce iki şiir kitabı yayımlamış ozanlara, bir kitap boyutunda, en az yedi yüz dizelik yayımlanmamış yapıtlarıyla ödüle aday olabilmeleri olanağı sağlandı. Ayrıca, ödül tutarı da 10 bin liradan 20 bin liraya çıkarıldı.

Toprak Ödülüne başvurma süresinin 31 Mart akşamı sona ereceği ve bu konudaki başvuruların Umut Sanat Ürünleri'ne (İstiklal Cad. 87/6, Tel: 49 77 35) yapılması gerektiği bildiriliyor.

ITI'nın oyun yarışması

Uluslararası Tiyatro Enstitüsü (ITI), Üçüncü Dünya ülkeleri oyun yazarları arasında bir yarışma düzenledi.

Türk yazarlarının da yapıt göndermeye çağrıldığı yarışmaya Fransızca, İspanyolca ya da İngilizce çevirilerle katılınabiliyordu. Katılan yazarın ülkesinin sosyal durumunu yansıtacak nitelikte yapıt gönderilmesi istenen yarışmada birinciye bin dolar ödül verilecek ve birincilik alan yapıt 1981 yazında Venezuela'da temsil edilecek. Yarışmaya katılma süresi 28 Şubatta sona erdi.

13. Gabrovo Şenliği Mayıs ayında yapılacak

"13. Uluslararası Gabrovo '81 Gülmece Şenliği", Mayıs ayında Bulgaristan'da düzenlenecek.

Bulgaristan'ın Gabrovo kentinde iki yılda bir düzenlenen şenlik çerçevesinde bu yıl ilk kez "1. Uluslararası Artistik Güldürü ve Televizyon Filmleri Şenliği" de gerçekleştirilecek ve şenliğe en güzel filmi sunan ekibe "Charles Chaplin Büyük Ödülü" verilecek.

Şenlik çerçevesinde düzenlenecek öteki etkinlikler ise şunlar: "5. Karikatür ve Yergi Plastik Bienali", "3. Uluslararası Resim Sanatında Yergi ve Gülmece Bienali", "4. Uluslararası Foto—Gülüş Bienali", "Balkan Halklarının Edebiyatında Gülmece ve Yergi Sergisi", gülmece pankartı, mezhep yergi resimleri ve dünya karnavalları sergileri, büyük şenliklerde ödül kazanan sanatçıların düzenleyecekleri kişisel sergiler. Ayrıca, şenliğin son günü olan 30 Mayısta bir karnaval alayı geçidi yapılacak.

Gabrovo'da düzenlenen gülmece şenliklerinden biri

Bill Haley öldü

"Rock and Roll" müziğinin yaratıcısı Bill Haley Teksas'taki evinde öldü.

Elli dört yaşında ölen sanatçı, "Rock Around the Clock" adlı parçası 1955 yılında "Blackboard Jungle" adlı filmin müziği olunca birdenbire ün kazanmıştı.

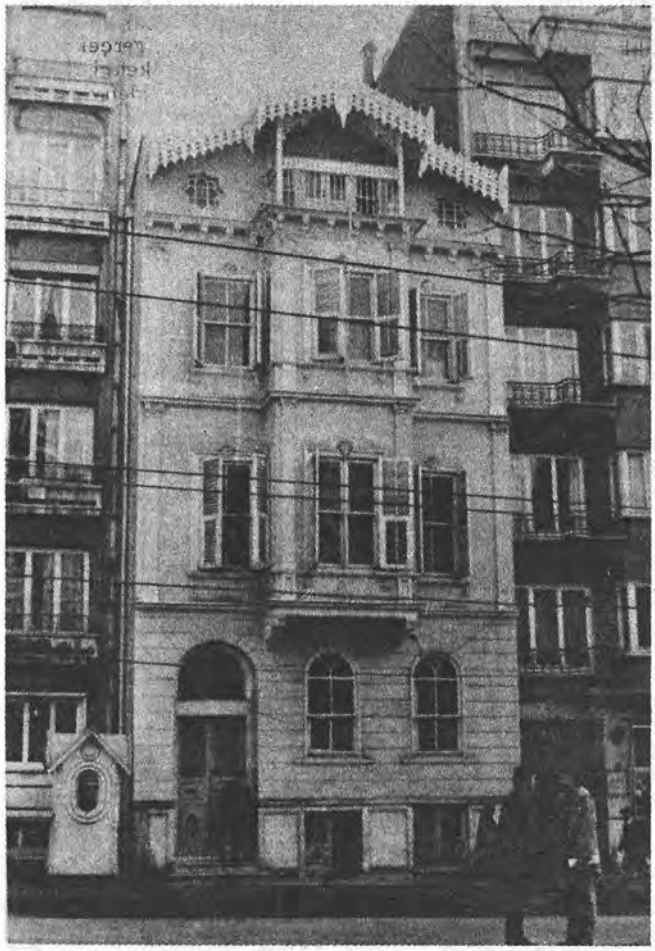

İş Bankası'nın Atatürk Yılı kültür etkinlikleri

Türkiye İş Bankası, Atatürk Yılına kültür etkinlikleriyle katkıda bulunacağını açıkladı.

Açıklamaya göre, banka tarafından sürdürülen Şişli'deki Atatürk Müzesi'nin onarım ve düzenleme çalışmaları yakında sona erecek ve "Atatürk Evi", 16 Mayıs günü hizmete açılacak. 17—22 Mayıs günlerinde İstanbul'da düzenlenecek "Uluslararası Atatürk Devrimi Sempozyumu"nda yerli ve yabancı yirmi dört bilim adamı bildiri sunacak. Ayrıca, yurt içinde ve dışında düzenlenecek resim sergilerinin yanı sıra, "Türk Basınında 10 Kasım'lar" adlı bir sergi açılacak. Öte yandan, bankanın bu yıl içinde Atatürk ve Atatürkçülükle ilgili on kitap, ilkokul öğrencileri için de on kitaplık bir dizi yayımlayacağı açıklandı.

Türkiye İş Bankası tarafından restore ettirilen Şişli'deki Atatürk Müzesi

Murdoch, «Times» gazetesini satın aldı

Rupert Murdoch

Avustralyalı "Basın Kralı" Rupert Murdoch, 196 yıllık ünlü "Times" gazetesini yaklaşık 2 milyar 750 milyon Türk lirası karşılığında satın aldı.

Amerika ve Avustralya'da bir çok gazetenin de sahibi olan Murdoch, İngiltere'de daha önce 4.2 milyon tirajlı "News of the World" ve 3.7 milyon tirajlı "Sun" gazetelerini de satın almıştı. Günlük 279,000 tirajlı "Times" ve yan yayını haftalık 1.4 tirajlı "Sunday Times" uzun süredir zarar etmekteydi. Bu zarar, 1980 yılında 3 milyar Türk lirasını aşmıştı.

"Sansasyon" ve "seks" ögelerine dayanarak yayınlarını büyük satışlara ulaştıran Murdoch'un, ağırbaşlı "Times"ı satın alması, gazetenin çalışanları ve okurları tarafından endişeyle karşılandı.

Halikarnas Balıkçısı'nın mezarı için kampanya açıldı

Halikarnas Balıkçısı'nın mezarı ile çevresinin düzenlenmesi amacıyla bir bağış kampanyası açıldı.

Vedat Dalokay, Prof. Dr. Cevat Erder, Cem Şakir Kabaağaçlı, Mahmut Tali Öngören ve Yaşar Tanzan'dan oluşan komite adına bir basın toplantısı düzenleyen Prof. Dr. Erder, kampanyanın amacının, "Balıkçı'nın mezar alanını uygar bir anlayışla düzenleyerek, kendisini seven insanların onun yaşam ve kültürümüze kazandırdığı değerlerden yararlanabilecekleri bir düzeye getirmek" olduğunu söyledi.

Prof. Erder, amaçlanan projeye "Balıkçı'nın düşlediği ağaç ve çiçek türleriyle bezenmş bir botanik bahçesinin, çeşmesi, dinlenme yerleri, küçük müzesi ve kültürel faaliyet köşesi ile Balıkçı'nın çok sevdiği insanlara kazandırılacağını" bildirerek bu görevin ilk aşaması olarak, mezar alanının sağlam bir duvarla çevrilmesini Balıkçı'nın 8. ölüm yıldönümü olan 13 Ekim 1981'de gerçekleştirmeyi amaçladıklarını belirtti.

Yurtiçi ve yurtdışından bulundukları bölgelerden bize haber sağlayabilecek arkadaşlar arıyoruz. İlgilenenlerin bir fotoğraf ve özgeçmişleriyle "Sanat Olayı" dergisine başvurmalarını dileriz.

Günter Grass Paris'te sergi açtı

Tanınmış Alman yazarı Günter Grass, Paris'te, Goethe Enstitüsünde gravür ve resim sergisi açtı.

Sanat çevreleri, sergideki resim ve gravürlerin, sanatçının imge dünyasını tanıma açısından yararlı ve ilginç olduğunda birleştiler.

Balkan Folklor Şenliği yapılacak

20 Haziran'da başlayacak 9. Uluslararası İstanbul Festivali çerçevesinde, Atatürk Yılı dolayısıyla, yeni birtakım etkinliklerin gerçekleştirileceği açıklandı.

Açıklamaya göre, düzenlenecek Balkan Ülkeleri Folklor Şenliği'nde Atatürk'ün Balkan ülkeleri arasındaki dayanışmaya verdiği önem vurgulanacak ve 1935, 1936 yıllarında gerçekleştirilen Balkan Ülkeleri Folklor Festivali yeniden canlandırılacak.

Olivier Rebbot'nun El Salvador'da çektiği son fotoğraflardan biri

Olivier Rebbot öldü

Fransız fotoğrafçı Olivier Rebbot, "Newsweek" dergisi adına El Salvador'da görev yaparken aldığı kurşun yaralarından öldü.

Rebbot, Küba, Kamboçya ve Vietnam'da çektiği fotoğraflarla üne kavuşmuş ve yapıtları dünyanın büyük dergilerinde yayımlanmıştı.

Basın fotoğrafçılığına sanatsal değer katan kişiler arasında sayılan Rebbot, 31 yaşındaydı.

Şerif Yüzbaşıoğlu öldü

Besteci, orkestra şefi ve piyanist Şerif Yüzbaşıoğlu, 18 Şubat'ta İstanbul'da öldü.

1953'de İstanbul Belediye Konservatuarı'nı bitiren Yüzbaşıoğlu, Şehir Orkestrası'nda çalışmış, sonra aynı toplulukta şeflik yapmıştı.

Bir süre Türkiye Müzisyenler Sendikası Genel Başkanlığı görevini de yürüten sanatçı, uluslararası bir çok müzik şenliğine katılmış ve yarışmalarda jüri üyeliği de yapmıştı.

50 yaşında ölen Yüzbaşıoğlu, hafif müzik sanatçısı Şenay ile evliydi.

Mozart'ın yeni bir senfonisi bulundu

Ünlü Kompozitör Wolfgang Amadeus Mozart'ın dokuz yaşındayken, 1975 yılında Londra'da bestelemiş olduğu, kaybolduğu sanılan bir senfonisi ortaya çıkarıldı.

Bavyera Eyaleti Kütüphanesi, kütüphanenin bir koleksiyoncudan, Mozart'ın bu senfonisinin kendi el yazması orijinalini satın aldığını duyurdu. Açıklamayı yapan kütüphane sözcüsü, Mozart'ın eserinin nerede, kimden ve kaça alındığı hakkında bir bilgi verilmeyeceğini bildirdi. Sözcü, yapıtın ilk kez Herrenchiemsee Kilisesinde 17 Mayıs'ta yapılacak olan Yaz Müzik Festivalinde yorumlanacağını da belirtti.

Kısa Kısa

- Eva Peron'un yaşamı TV dizisi olarak hazırlandı ve 23-24 Şubat günleri Amerika'da gösterildi. Dizide baş rolü Faye Dunaway oynuyor.
- Kanada Televizyonu tarafından hazırlanan bir "müzik tarihi" dizisi dünya televizyonlarında büyük ilgi uyandırdı. "İnsanın Müziği" adını taşıyan programı Yehudi Menuhin sunuyor.
- Amerikalı romancı, oyun ve senaryo yazarı Ketti Frings, 61 yaşında öldü.

ÖZDEMİR ASAF İÇİN

Şükran Kurdakul

CUMHURİYETÇİ edebiyat adamının, elde ettiği çağdaş kazanımları bilincinde duyduğu yıllardı.

Faşist öğretinin dayanaklarından biri olan ırkçılık, ulusal geleneklere de, tarihe de, insana da ters düşen savaş yanlısı, tüyler ürpertici bir şiir üretimini tezgahlarken, Ahmet İhsan Tokgöz (1866 — 1942) "Servet-i Fünun" dergisinin sayfalarını yeni edebiyat akımının öncülerine açtı.

1940'da, ünlü "Tasfiye" bildirisi yayımlandığı evrede Gavsi Halit Ozansoy (1917—1970) yürütüyordu dergiyi. Sonra Cavit Yamaç ve Oktay Akbal yönettiler.

Özdemir Asaf'ın ilkgençlik ürünleri "Servet-i Fünun" dergisinin bu döneminde çıkmıştır.

Nâzım'ı, Ahmet Muhib'i,Cahit Sıtkı'sı, Rıfat Ilgaz'ı, Orhan Veli'si, Melih'i ile gürül gürül bir şiir akımı kendini ortaya koyarken Nâzım'dan yirmi iki, Rıfat'tan on iki, Fazıl Hüsnü ile Orhan Veli'den dokuz yıl sonra dünyaya gelen bir şairin talihini ve talihsizliğini düşünebiliyor musunuz.

Özdemir Asaf, daha ilkgençlik döneminde yaratmanın büyük sevincini duyan şairler soyundan geldiği sezilen dizeler yazarak kendi yolunu aramıştır.

Özgün.

Yürütmeyle bacanak olan öykünmelerin uzağında.

Daha 40'lı yılların sonunda dünyaya ve insanlara bakarken bakarken yakalanıvermiş izlenimini veren bir şiirin peşine düşerek yolunu bulmuş gibiydi Özdemir Asaf.

Ama henüz rahat değildi.

Sanki yontuyu kafasında en ince ayrıntılarına kadar tasarlayan bir sanatçının işe girişince elleriyle ihtilafa düşmesinden doğan sıkıntılı duruma benziyordu, kimi şiirlerde durumu.

Bana sorarsanız, 1952'lerde, kendisinden önceki tekniklere tümden kafa tutmaktan vazgeçtiği aşamada kendi sesini bulmuştu.

"Benim söylemek için çırpındığım gecelerde
Siz yoktunuz."

Dizelerinde bu oluşum evresinin sıkıntılarını mı yansıtır bilinmez ama artık kendisini özgür bırakmak istediği bellidir. Şöyle belirtir bunu:

"Kelimeler dilimin ucundadır
Kalamaz."

Bu aşamadan sonra Özdemir Asaf şiiri, temelde doğaya, insanlara, yakın çevre oldu bittilerine açılarak yeni yorumlarla donanır. Yer yer keyifli, bıyık altından gülen bir şair vardır. Ama "insanın ömrüyle devam edecek bir oyun"da acılarını hafife almaktan yorgun düştüğünü sezersiniz. Dikkat edilirse, kendisini ve dış dünyayı yorumlamaya çalışırken bizim uzağında olduğumuz bişeyleri göz ucuyla izlediği görülür bu şairin.

"Bir yatağın vardır
Seninledir
Uyuyunca kaybedersin."

50'li yıllarda çıkan kitapları için, "Şairler Yazarlar Sözlüğü"nde, "Yoğun düşün ve duyarlıkları, çarpıcı sözcükler seçtiğini sezdirmeden küçük mısralar halinde işlediği kısa şiirlerle" verdiğini yazmıştım. Bir karşılaşmamızda "çarpıcı sözcükler aradığım doğrudur; ama çarpıcı düşün örgüsü içinde," demişti bana.

Çarpıcı düşün derken, aykırı doğruların peşine düşmedi Özdemir.

Dünyayı gördü. İnsanları, bireysel ve toplumsal çelişkileri gördü. Acımasızlığı gördü.

"Çürük deyorum, çürük değil deyorlar
Uzak deyorum, uzak değil deyorlar
Elimle bir bir gösteriyorum,
Evet bakıyorlar, hayır deyorlar."

"Yumuşaklıklar Değil" (1962)'den aldığım bu dörtlükteki sitem insana aykırı pisliklerin biriktirdiği tepkilerden kaynaklanır bence. Bu tepki, Özdemir Asaf şiirinde çoğun inceyergi öğeleriyle çıkar karşımıza. Yer yer acıya ve öfkeye dönüşür.

"Savaş onu okul kapısında yakaladı
Bir adım kala insanları görmeye
Elinden kalemini aldılar,
İttiler ölmeye, öldürmeye.

Tam düşünürken vurdular."

●

Acıyı ve öfkeyi şiirine kaynak olsun diye biriktirmedi Özdemir.

Yaşadı.

Hepimiz gibi, kabul etti.

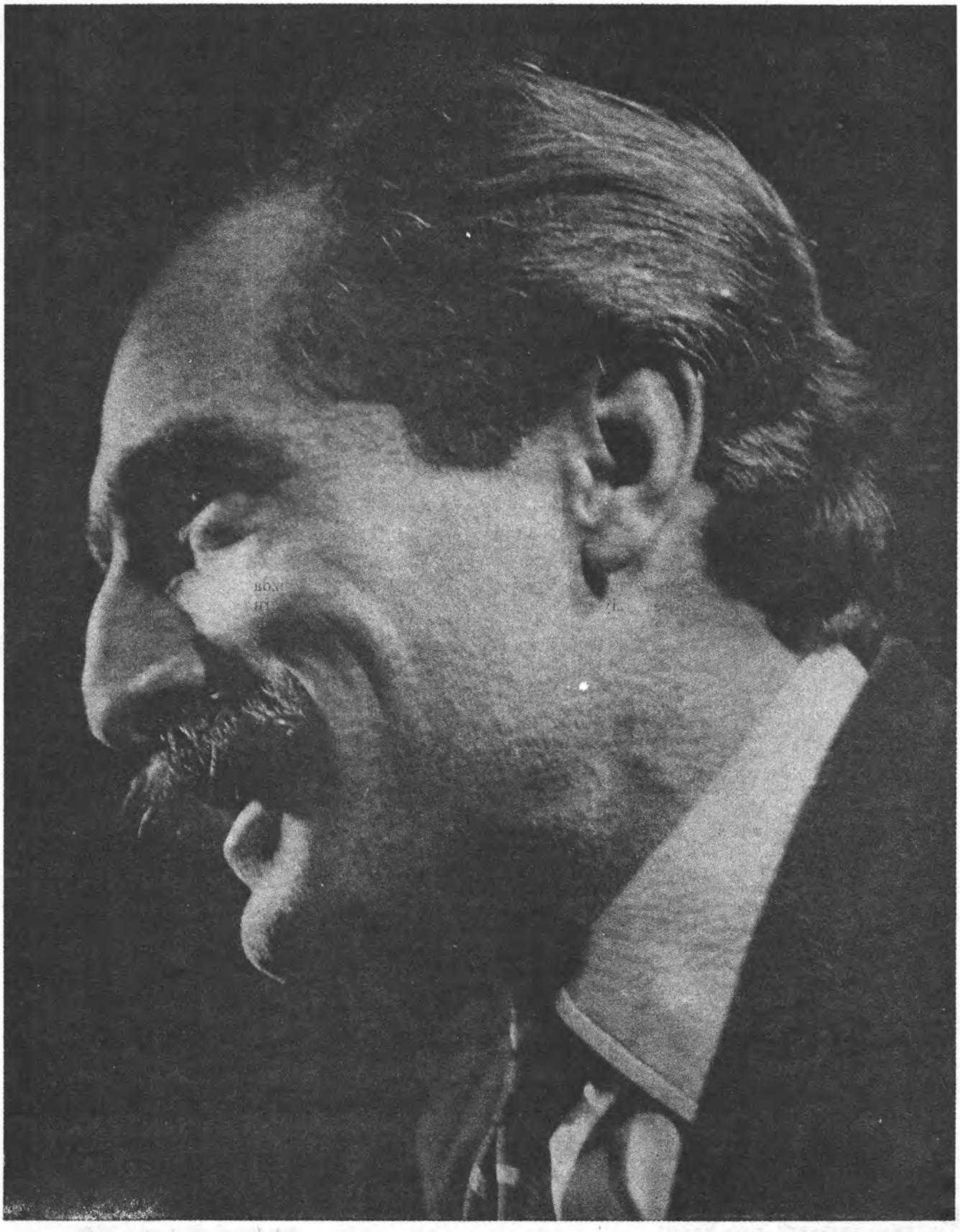

Eşi Yıldız Arun'un objektifinden Özdemir Asaf

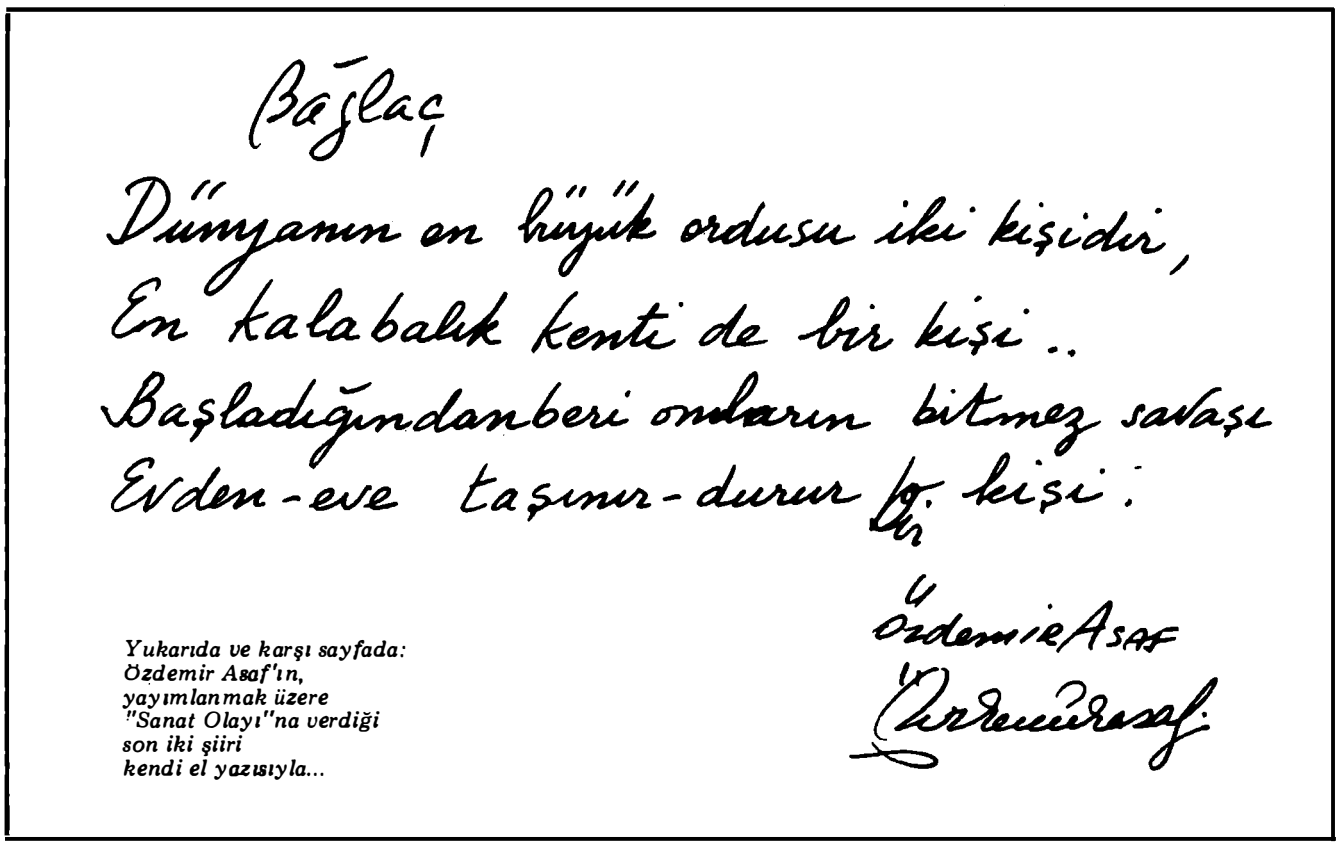
Başlaç

Dünyanın en büyük ordusu iki kişidir,
En kalabalık kenti de bir kişi..
Başladığındanberi ondaların bitmez savaşı
Evden-eve taşınır-durur bir kişi.

Özdemir Asaf

Yukarıda ve karşı sayfada:
Özdemir Asaf'ın,
yayımlanmak üzere
"Sanat Olayı"na verdiği
son iki şiiri
kendi el yazısıyla...

«BİRAZ ALAYLI BAKIŞ...»

Özdemir Asaf

Bakıyorum da, sanatçı tanıdıklarımdan tümden tüme yalın ve yakın ve tüm candan bana doğru bir gönül akımı yok.

Bunun nedenleri iki yönlü: biri onlardan bana, öbürü bana onlardan.

Onlardan bana:

Kimi ürkek, kimi yalnız yüzden saygılı, kimi güçsüz seven, kimi bilgisiz beğenen, kimi korkan; önce başkasından gelsin diye bekleyen. Yerini kapacakmışım sanan. Onu geçecekmişim, yenecekmişim gibilerden kapanan.

Ben duymayayım da gelmeyeyim. Ben de aralarında olmayayım.

Kınamak için yazmadım bu satırları. Onları açıklamak, belirtmek için yazdım. Çünkü hepsi de doğru ve haklı. Çünkü ben onlara hep öyle gözüktüm. Onlar öyle olsun diye istiyorlardı da ondan.

Aaa, amma da yaptın diyeceklerini biliyorum. Ama onlar benim ne diyeceğimi biliyorlar mı:

Bana onlardan:

Aranızdan biri çıkıp da: Arkadaş senin şu tutumun nedir böyle. Ne yapmak istiyorsun sen.

Her an gülümsemeyle karışık alaylı bir bakış gözlerinde. Her kanıya karşıt bir kanı arayış. Hiç bir şeyi, hiç kimseyi beğenmiyor, az buluyor gibi bir duruş.

Dediniz mi.

Siz beni böyle yaparken ben de sizleri öyle yaptım işte.

Geriye kalıyor, tek kalanların kaçışı, saklanışı, ortadakilerin biraraya gelip toplanışı, yakınlaşışı. Gruplar, klikler. Birbirini övmeler, anmalar, desteklemeler.

Tek tek yalınlık olsa idi olmayacaktı şimdiki durum.

Kimbilir kimler bana kimleri çekiştirmiştir şimdiye kadar. Beni kazanmak, kendi tarafına çekmek... Ya da denemek için.

Akrobat oldumsa eğer, bu yüzden oldum. Düşüncemi söylemeden belirtmek için...

Alaylı bakışlarımda her zaman kişileri değil, konuları da aramak vardı.

Tek olan tek olduğundan değil, tek bırakıldığından tek kalmışdır da. Tanrı da öyle ele alınabilir. Tanrıyı aslında tapmak için bırakmadı insanlar. Ellerinden kaçırdıkları içindi. Sonra da onu düşünmek istiyorlardı. Ellerinden kaçırdıklarına onun için önce pek üzülmediler. Onu düşünecek, onu anacaklardı.

Ama böyle olmadı. Elden kaçınca bir kez. Öbürleri, bunun içini bilmeyenler, tapmaya yöneldiler. İş işden geçmişti. O da bunu benimseyince, artık elden birşey gelmedi.

Ama ben öyle olmadım. Biraz alaylı bakış, biraz kırış, biraz karşı koyuş. İnsanlığımı sürdürdüm. Sürdürüyorum da. Bu böyle gideceğe benzer.

●

Şairlerin şiiri tanımlamaları bir demircinin demiri tanımlamasından öteye geçmemiştir. Ancak, demirin fizikçisi, kimyacısı gibi uzmanları vardır; onlar bilirler demirin girdisini-çıktısını: Ama şiirini yapamazlar.

Şaire demirci ustası daha yakındır. O demirin şiirini yapabilir. Ama o da çırak yetiştiremez.

●

Şiir'in "ne değildir"lerini olancasına saptamakla, belki sonuna kalandan bir ipucu yaklaşımı edinilebilir, şiir'in tanımlaması yolunda.

●

Eğer demokrasi kavramlarının boyutları çıkarılabilseydi, şiire bakış açısı da biraz daha berraklaşırdı.

●

Şiir bilet almaz.

●

Şiirin çağrı ile geleceğini sandıklarından bekleyeni çoktur. O sabırla da gelmez.

●

Yaşam hızlandıkça, insanların zamanı daraldıkça...

Söz sanatları:

Garlarda, hava alanlarında yolculara, kalkacak ya da gelen taşıtların yönlerini ve zamanını bildiren elektrik kanalından geçmiş sözler gibi olmalı.

●

Şiir yüzyılın sonuna doğru:

Büyük olayları topluma bildiren gazete başlıkları gibi ve o kadar olacak. İnanıyorum.

Zelzele Oldu, gibi... Savaş Patladı, gibi... Savaş Bitti, gibi.

Bunların ardındaki olaylar, öykülerin alanıdır.

●

Öğüt, zamanında taze yenmemiş bir ekmeği başkasına bayat yedirme denemesidir.

●

Yaşamları boyunca ölüme inanmayanlara inanıyorum.

●

Sarhoş rolü sarhoşken oynanmaz. Ama ayık rolü de ayıkken oynanmaz.

●

Felsefe bilmeyen beni ne övebilir, ne yerebilir.

●

Meyhanede bir kenarda yalnız başlarına içenler vardır, onların hepsi yalnız kişiler değildir.

Ama hep mi başkalarıyla içmek isteyenler vardır, ille birisini ararlar, onlar kesin yalnız kişilerdir.

●

Her bir ölmek iki dinlemektir. Ölüme bir adım daha yaklaşmak. Azıcık ölmektir.

●

Bir maskeli balo'da şiir de bulunuyorsa, maskesizliğidir onun maskesi.

●

Öyküyü, romanı bol-bol besleyen yaşam, yani yaşanmışlık ve yaşantı deneylmleri, şiirin dişinin kovuğunda kalır.

HEP

Seni ben
Unuyamayorum;
Eksi ben.

Seni ben
Unutamayorum;
Eksi ben.

Seni ben
Saklayamayorum;
Eksi ben.

Seni ben
Yok'layamayorum;
Eksi ben.

Seni ben
Düşünmüyorum;
Hepsi ben.

Özdemir Asaf

BÖYLE KONUŞTU ÇOCUKLAR

Özdemir Asaf, çocuklarına büyük bir sevgiyle bağlıydı. Onların 1965-1972 yılları arasındaki konuşmalarını not etmiş, sonra özenle derleyerek, ölümünden kısa bir süre önce "Sanat Olayı"na getirmişti. Aşağıda, "Böyle Konuştu Çocuklar" başlığını taşıyan bu yapıttan bazı bölümleri sunuyoruz:

Olgun:

— Babam bana bu pantilonu Kovastavya'dan getirdi.

Gün bunu duyunca güler ve alaylı bir sesle:

— Ha ha... "Kovastavya'dan," diyor! Mugostavya'dan, Mugostavya'dan.

Eylül 1966

Çocukların anneleri Etkin'in doğumu nedeniyle hastahanededir; babaanneleri onlarla kalmaktadır. Babaannesinin sokağa çıktığını gören Gün, doğru babasına koşar ve:

— Baba, benim annem gitti ama senin annen de gitti.

Eylül 1966

Gün pijamayla koltukta oturur, uykuludur.

Annesi:

— Oğlum, gidip yatsana.

Gün:

— Yorgunum, istirahat ediyorum. Dinleneyim, gidip yatarım.

Mayıs 1967

Gün:

— Anne, ben ne zaman baba olacağım?

Anne:

— Büyüdüğünde oğlum.

Gün:

— Peki, beni kim baba yapacak?

Temmuz 1967

Gün:

— Anne, bana bağırma. Bırakırım yoksa senin sesinden...

Ekim 1967

Gün'ün burnu akar. Annesi bir işle uğraşmaktadır. Bunu görür ve:

— Oğlum, git mendilini al da burnunu sil.

Gün oyunu bırakmak istemez:

— Anneciğim, benim burnum bozuk. (Biraz düşünür.) Bozuldu nezle oldum da...

Ekim 1967

Gün:

— Anne, boğazım batık batık oluyor. Neyin ayakları onlar?

Ekim 1967

Gün şiir okur, yayvan ve şarkı söyler gibi bir sesle.

Olgun:

— Gün, sen ağladın mı?

Ekim 1967

Özdemir Asaf'tan daha önce yayımlanmamış şiirler

HIZ KONUSU

Hız
Gökçekimli
Ölüme en yakın
Tutkusudur
İnsanın.

Ölümse;
Onun
Hep unuttuğu
Yaşam korkusunun
Son uykusudur.

(Yazarın ölümünden sonra, onayı alınamadan yayımlanmaktadır)

ISLIK

Sanatçı
Islık yaratandır.

Dillerde ezgisi kalır,
Adını aratandır.

Ülkesi, geçtiği sokak,
Giderek vatan'dır.

Kendi adına giden,
Senin adına kalandır.

(Bitmiş bir şiirdir)

BİR DE

Ben hiç bir akşam yatmadım ya
Bir akşam yatacağım
Sabaha Naaaa kalkacağım
O zaman bakacağım
Ulan bu niye kalkmadı diye
Kalkıp onu arayacağım

(Özdemir Asaf'ça bitmiş bir şiirdir, çünkü altına paraf atmıştır)

Olgun:
— Gün, sen ne zaman baba olacaksın?
Gün:
— Başka zaman.

Ekim 1967

Olgun yuvadan döner dönmez annesine koşar ve:
— Anne, arabada kız benim ceketimi çekti.
— Öyle mi oğlum.
— Ama ceketimi çekti. (Eliyle ceketini tutar, çeker, gösterir.)
— ...
— Benim ceketimi ama.
— ...
— Kız çekti ceketimi.
— ...
— (Kıkır kıkır güler.) Ama arabada çekti.
— ...
— Ama arabada kız benim ceketimi çekti.
Sonra hafif bir sesle ekler:
— Kız seviyor beni.

Ekim 1967

Olgun:
— Ben dikkat etmedim, bardak döküldü.
Sonra azarlanacağından korkar, ağlamaklı bir sesle annesine:
— Bıktım senin sesinden ama...

Ekim 1967

Annesinin dolma kalemini alır ve onunla yazı yazarken... Gün:
— Anne, bak bu kalemin ucu ıslak. Yıkamışlar yıkamışlar da koymuşlar.

Kasım 1967

Babasının ona bir kutu kalem vermesi üzerine, Gün:
— Bana böyle güzel kalemler getiren benden bir afferin alır.

Kasım 1967

Gün:
— Anne, üçün soyadı ne?
Annesi:
— Nasıl?
Gün:
— Bir'in soyadı tek, iki'nin soyadı çift, üç'ün soyadı ne, sen onu biliyor musun?

Kasım 1967

Gün:
— Anne, bana ayyıldız yap.
Annesi Gün'ün istediğini yapar. Gün beğenmez.
Gün:
— Öyle ince ay olmaz; sonra yıldız düşerken onu nasıl tutar?

Kasım 1967

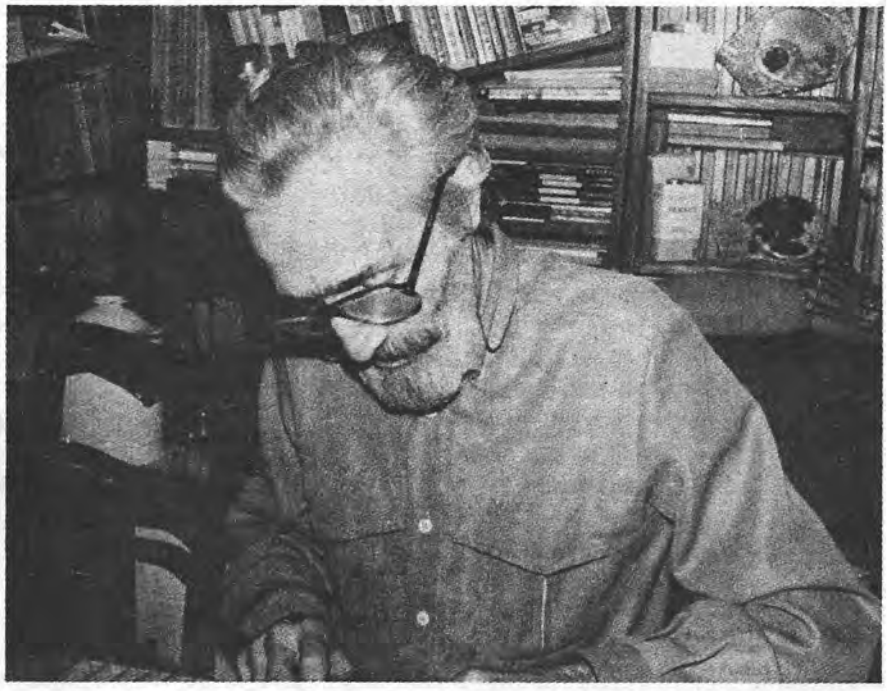

Özdemir Asaf'ın son fotoğraflarından biri

Etkin yerde emekliyor. Gün de onun yakınında yere uzanmış resim yapıyor. Etkin ona doğru gider.
Gün:
— Etkin, kendi sınıfından buraya gelme!

Kasım 1967

Babası:
— Gün, sen ne yapıyorsun?
Gün:
— Koşa koşa resim yapıyorum.

Aralık 1967

Babası:
— Gün, sen büyüyünce ne olacaksın?
Gün:
— Sınıf olacağım.

Aralık 1967

Gün:
— Anne, ben bahçeye gitmezsem kardan adam yapmasını unuturum.

Aralık 1967

Gün bademcik olmuştur, yatıyor.
Gün:
— Baba, dün benim sesim yırtılıyordu.

Aralık 1967

O sabah Olgun kalktığında pencereye gider ve her tarafın kalın bir kar tabakasıyla kaplı olduğunu görür, Gün'e seslenir:
— Güüün, bak bahçe şişmanlamış.

Ocak 1968

Gün'ün babaannesi, annesine:
— Kızım, sen bunları al, birer birer doktora götür.
Olgun (ağlamaklı bir sesle):
— Ah, bi de ne diyo, doktora götür diyo.
Gün (Olgun'u teselli eder):
— Ama anneli anneli.

Ocak 1968

Gün:
— Sen bir defter alsan. Onun bir sayfasına bir şey yazsan. Sonra onu okusan. Bir daha, bir daha, bir daha okusan... O sayfa seninle konuşmaya başlar, değil mi baba...

Nisan 1970

Etkin:
— Baba, sakallarına bak. Fırça gibi.
Babası:
— Sakal bırakıyorum oğlum.
Etkin:
— Ama daha yanağında duruyor.

Nisan 1971

Etkin, pencereden dışarı bakar ve çok sevdiği arkadaşının henüz sokağa çıkmadığını görür ve:
— Ben kendime çok kızıyorum.
— Niçin oğlum?
— Hep arkadaşım olsun istiyorum da ondan.
Bir süre düşünür, sonra:
— Hep arkadaşım olsun isterim. Ama arkadaş bulamazsam kendimi ikiye bölerim.

Şubat 1972

ŞİİRLER

Aziz Nesin

YAZILARDA

Daha mı güzel yazılarda yaşamak seni
Gerçekten daha mı gerçek
Yazılarda sevmek
Yazılarda çarpıyor yüreğim
Yazılarda sevdim seni
Belki sen hiç yoktun yazıların dışında
Belki de ben hiç olmadım
Yazılarda yaşadım
Yazılarda ölüyorum
Beni yazılara koyun
Sevmeler için yazdım
Sevmeler için okuyun

Sofya (Parkotel)
6 Ekim 1980

BOŞUNA GEÇMESİN ZAMAN

Bu dalgalar
Bizden önceleri de döğüyordu bu kayaları
Bizden sonra da hep böyle
Önceyle sonranın arasında
Seninle ben şimdi burda
Önceleri yoktuk
Sonraları da olmayacağız
Öyleyse neden duruyoruz varken
Öpüşüp sevişmeden

Mamaya
21 Eylül 1965

OLMAMAK

Dün akşam düşünmüştüm
Bu saatlerde Paris'te olacağım
Günlerden bigün demiştim
İki gün sonra Manilla'dayım
Ordaydım

Herhangi bigün yine düşüneceğim
Yarın şu saatte şurda olacağım
Ve o herhangi bir gün
Ne düşündüğüm yerde
Ne başka yerde

Sofya (Parkotel)
6 Ekim 1980

SENİN İÇİN

Bir özel sözlük yapsam
A'yla başlayıp Z'yle bitmesin
Başlasın sevdim diye
Sevdim diye sürsün
Sevdim diye diye
Hiç bitmesin

Sofya
16 Ekim 1980

BİLİNMEYEN

İkimiz de aynı şeyleri düşünürmüşüz
Her uçağa binişimizde
Öyle şeylerimizi yitirdik ki
Boşuna umutlar
Bir dahaki dünyaya gelişimizde
Bıraktık kendimizden çok şeyler
O liman kentinde
Ağlayarak dans edişimizde
Başka bir kentin ormanında ateş yakıp
Sabaha dek içişimizde
Yine uçaktayız işte
Koy başını omuzuma
Saçların örtsün yüzümü
Uyusun güzel günlerimiz
Kimselerin bilemeyeceği geçmişimizde

Moskova
8 Eylül 1980

YUVA

Yanyana geldikçe daha uzak
Birlikteyken daha kimsesiz
Yeri belirsiz ağrı sızım sızım
O da yalnız
Ben de yalnızım
Acılar tütüyor bacamızdan
Taş duvarlar örmüşüz görünmeyen
Kendimize kendimiz duvar
Ne yana dönsek
Çarpıyoruz kendimize

Feneryolu
17 Ocak 1979 Çarşamba

ŞÖYLE BİR BAKINCA GERİYE

Altmışbeş yılın kırk yılı
Çizme postal kabara yıldız apolet
Başını çevirince geçmişe
Bir görünür bir görünmez
Tellerden demirlerden taşlardan
Seviler parça parça
Sürgünlerle hapislerle darmadağın
Şarkılar duyulmuyor
Mekanizma şakırtılarından
En yaşanılası güzellikler
Sorgulanmış koğuşturulmuş tutuklanmış
Otuzlu yaş kırklı yaş
Ellili altmışlı yaş
Nemli duvarlarda silik silik benek benek
Eli elini göremeyecek
Avucuna alamaz ellerini
İpler zincirler kelepçeler
Polis candarma er
Öpüşmeler
Doyumsuzdur kesik kesik
Ha geldiler ha gelecekler

Canlanmış da sanki bir kaya
Görmezden gelenlerin korkak selinde
Çıkıyor o yokuştan
Tarihe doğru
Ama coğrafyaya ters
Yukarı yukarı dikine akıyor
Selamsız geçerken yanından herkes

Paris (Oğlumun Squat'ı)
19 Eylül 1980 — saat 3:10

İYİMSER

Nerdeyse gök başına değecek
Durmadan yağmur yağacak
Öyle ki
Düşlerin bile ıslak
Düşüncelerin sırılsıklam
Ve sen
Hava ne açık diyeceksin
Çünkü iyimsersin

Gecenin zifirinde
Karanlığın katılığına çarpacaksın
Öyle ki
Kendini bile bulamayacaksın
Düş göremeyeceksin
Ama sen
Ortalık apaydınlık diyeceksin
Çünkü iyimsersin

Bakacaksın çevrene
Yüzlerde sırıtan mask
Gülüyorlar salak salak
Aaaaaaaaaah ah ne yazık
Tüküremeyeceksin
Ve sen de takıp maskını
Onlar gibi onlara güleceksin
Çünkü sen bir iyimsersin

Bütün bunları yaşayıp
Kendinden bile utanmadan
Bir de gerçekçiyim diyeceksin
Çünkü sen
Umutlar dolu bir iyimsersin

Ulan-Bator
6 Eylül 1980 Cumartesi
Saat 10:45
(İstanbul'la beş saat fark)

SON SERÜVEN

Nasıl bittiyse bundan öncekiler
Bu da biter
Bite bite
Sonunda ben de biterim
Olur biter

Ulm
22 Şubat 1980

Salâh Bey Tarihi

GİZLİ MENEKŞE

Salâh Birsel

MEHMET Rauf Ada'da piyanola çalarsa, Tarabya'da hem piyanola, hem de piyano çalar. Piyano, Recaizade Mahmut Ekrem'in de yabancısı değildir.

O çağın edebiyatçıları arasında musikiye yanık olanlardan biri de Halit Ziya'dır. Pek küçük yaşlarda çengel atmıştır musikiye. Ama 1893 yılında Tütün Rejisinde başkâtipliğe konup da Edebiyatıcedide içindeki yerini ısıtmaya kalkıştığı vakit onunla alışverişini kısacaktır.

Recaizade, Halit Ziya ile tanıştığı gün — İstinye'deki yalının küçük bir odasında olmuştur bu iş — piyanoda ilkin bir taksim tıngırdatmış, sonra hicaz kararı vererek, o zamanlar pek dillerde olan, Halit Ziya'nın da birinci iklim gözüyle baktığı "Çeşm-i mahmurun sebeptir nale vü feryadım" şarkısını pek ustaca, öyle tapası atmış üzünç köpükleri fışkırtarak çalmıştır ki, "Mavi ve Siyah" yazarının gözleri gıcığa boğulmuştur. Bıraksa yaşlar Boğaz suları gibi akacaktır. Üstad belleği Recaizade'nin önünde böyle bir şeyin saygısızlık olacağını düşünerek kendini tutar. Ne var, daha sonraları, doğu bestelerine pek açık olmayan piyanoyu onun kadar başarıyla kullanan, piyanonun bütün inceliklerini boyunduruğu altına alan başka bir kimseye rastlamadığını söyleyecektir.

Siz dikkat etmeseniz de, burada Ali Ekrem Bolayır da kademeye girmiştir. O da öyle bir flavta hoplatır ki, Ada İngiltere'sinin lafdoğradıbaşısı avrat gelse buna şaşkınlık gösterir. Halit Ziya onun — Edebiyatıcedide'deki adı A. Nadir — musikiciliğini ilk İzmir'de enselemiştir. Bir İtalyan Opera Kumpanyasının oyunundadır. Önündeki iskemlede bıcır bıcır Fransızca konuşan biri. Merak getirip sorar. Namık Kemal'in oğlu, derler.

Ali Ekrem mutsuz bir yazardır. Yığınlarla şiir, makale ve öykü yazmışsa da günümüze bunlardan hemen hemen hiçbir şey kalmamıştır. Bir mutsuzluğu da — onun daha büyük mutsuzlukları, acıları olmuşsa da burada değinmek istemiyoruz — kendini bir ara Şirketi Hayriye vapuru sanmasıdır. Hazret, Şirketi Hayriye vapurudur ama Arnavutköy akıntısını bir türlü sökemiyordur. Ahmet Reşit Rey'e — Edebiyatıcedide'deki adı H. Nazım — inanmak gerekirse, bir ramazan, Ayasofya Camiindeki cuma selamlığından sonra, — o vakitler Ahmet Reşit de, Ali Ekrem de Mabeyn kâtipliğindedir— Hırka-i Saadet ziyaretinde bulunmak için Padişah alayıyla birlikte Topkapı Sarayına pek yufka üniformalarla yürüdüklerinden şifayı kapmışlar ve Ahmet Reşit mide hummasına yakalanırken Ali Ekrem de bir akciğer yangısına tutsak düşmüştür. Bizimkisi, artık düşlerinde kendisini hep Şirket vapuru görüyor, Akıntıburnuna geldiği vakit de, ne kadar çabalasa, burnu bir türlü dönemiyordur. Kan ter içinde uyanıyor, gözünü bir daha da uyku tutmuyordur. Namık Kemal'in oğlu Arnavutköy'den, ancak uzun bir süre sonra, hastalığı bütün bütüne üstünden attığı vakit kurtulabilecektir.

Gelelim yine Recaizade'ye. Üstad, Batı musikisine büyük değer gösterirse de, yaşamı boyunca alaturka çemberinden dışarı çıkmayı hiç denememiştir. Buna karşılık, Halit Ziya alaturkadan çok Batı musikisine dönüktür. İstanbul'a bir opera ya da operet topluluğu düştü mü, hemen salonda yer tutmaya bakar. Mehmet Rauf'u operaya ilk götüren de odur. Verdi'nin "Maskeli Balo'sudur bu. Beyoğlu'nda Odeon Tiyatrosunda bir İtalyan topluluğu sahnelemektedir. Halit Ziya o operayı İzmir'de ilk seyrettiği vakit — bu adamın gözleri de pek sulu— gözyaşlarını tutamamıştır. O akşam Odeon Tiyatrosunda da, o ünlü kavatini dinlerken, bayılsın mı, bayılmasın mı bir türlü kestirememiştir. Ne ki, tam o sıra, gözü yanında oturan Mehmet Rauf'a kayar. Aman Yarabbi, "Eylül" yazarı horul ki horul. Ama Halit Ziya bunun üstünde durmamış, onu fırsat düştükçe operalara, operetlere taşımıştır. Sonunda da Mehmet Rauf seksen tırnağıyla musikinin yakasına yapışır.

Mehmet Rauf

Halit Ziya'nın "Kırk Yıl"ı bu olayı ayrıntılı anlatır, biz özet olarak verelim. Mehmet Rauf o günlerde, Servetifünun'da, ilancılık sanatından açan ve "Sunlight Soap" sabunlarını söz konusu eden bir yazı yazmıştır. Türkiye'de sanayi adına ilancılığa başvurma gereğini duyuracak bir iş yoktur ama, Avrupa ve Amerika ilancılığı için Türkiye pek verimli bir memlekettir. Yazarımızın bu gibi çeremonyalı şeylerle girintisi çıkıntısı yoksa da bir arkadaşı onu uyarır. "Sunlight Soap" ilan için milyonlar harcıyordur. Mehmet Rauf, yazısının yeraldığı dergiyle birlikte oraya, sabun fabrikasının bulunduğu yere, bir mektup postalasa karşılıksız kalmayacaktır. O da öyle yapar. Fabrikadan kallavi bir teşekkür gelir. Bir de armağan göndereceklerdir. Ama bunu, Mehmet Rauf'un saptamasını bildirirler. "Eylül" yazarı, nerden duymuşsa duymuş, aklında bir "aolien" vardır. Onu ister. Kendi kendine çalışan, özel notalı bir piyanodur bu. Curcunalı çalgı, biraz vakit sonra, gizli bilgi ve kerametlerini göstermek üzere İstanbul'a ayak basar. Yazarımızın sevincine diyecek yoktur. Aolien gel, aolien git. Sabah akşam onu çalıyordur. Ne var, bizden önce gelenler, bu işin yasasını kurmuş: Kısa bir süre sonra, Mehmet Rauf zımbırtıdan bıkkınlık getirir.

Daha doğrusu piyanola adında, yine kendi kendine işler bir piyano vardır ki aolien'den çok ileridir. Aolien yüksekçe bir paraya satılıp yerine taksitle bir piyanola, ardından da, yine taksitle, bir piyano alınır.

Dönelim yine tüm kâfirleri karınağrısına uğratan Tarabya'ya.

Mehmet Rauf, piyanola ile düşüp kalktığı vakitler Tarabya'daki Türk karakol gemisinde ikinci süvaridir. Köyün içinde bir de küçük yuvası vardır. Piyanolayı oraya yerleştirmiştir. Yemiyor, içmiyor, tüm parasını nota silindirlerine yatırıyordur ki piyanola bunlarla çığlıklar atabiliyordur. İlkin romanslar, valsler arasında dolaşırken, zamanla Bach, Mozart, Beethoven ve Schumann'a yönelmiştir. Hazret piyanolanın körüklerine yol verirken coşuyor, kendinden geçiyor ve bedenine Yahudi sıtması girmiş gibi titrek bir duruma geliyordur. Halit Ziya, onun dört şeye düşkünlük gösterdiğini söyler: Aşk, süs, edebiyat ve musiki. Bunların ilk ikisi Mehmet Rauf'u Tarabya'da da hışılayarak doğramaktan geri kalmamıştır. Denilebilir ki o, bütün bir ömür boyu aşkın birini bırakıp ötekini almıştır. Her sevi onu taşa tutup keşkek etse de —aşkın bildiği tek şey de budur— o, yine bir yerlerden bir rüzgâr kaparak, yuvarlanıp gider. Bu kez ringe bir İtalyan karısı çıkmıştır. Kadın, İtalyan karakol gemisindeki — Mehmet Rauf'un gemisi de onun yanında demir tutmuştur - adamlardan biriyle panimiçipankadır. Adamcağız, kıyının hemen orda ona bir oda kiralamıştır. İtalyan madama balkona çıkıyor, oradan hem İtalyan sevgilisine, hem de bizim sevda tosununa işaret kaldırıyordur. Yanyana iki gemideki aşıklar, aylarca birbirlerinden habersiz bu aşk boksunda rol almışlardır. Üstelik yazarımız, İtalyanca tek sözcük bilmeden bunun üstesinden gelmiştir ki bu bilmeceyi kimseler çözememiştir. Gerçi Halit Ziya, arada bir ona birtakım İtalyanca sevi sözleri yazıp veriyordur ama Mehmet Rauf'un kendi yeteneği olmasa, bunların bir sonuç verebileceği düşünülemez. Tuhaf şey, kadın, son zamanlarda boyuna "İnci ta mi, inci ta mi" sözlerinin ayaklarına yatıyordur. Mehmet Rauf, bunun anlamını hiç mi hiç çıkaramamıştır. Bir gün Halit Ziya'ya sorar. O da : "Sanırım, beni gebe bırak, anlamına gelen bir söz" karşılığını verir. Doğrusunu öğrenmek için de Reji'de çalışan bir İtalyan görevliyi çağırmak ister. Nedir, açıklama Mehmet Rauf'a yetmiştir. Teşekkür ederek ayrılır.

Sevda tosunu, daha sonraki yıllarda, yanılmıyorsak 1903 yılında Ada'da görünmeye başlar. Halit Ziya onun oraya yeni bir yürek acısıyla sığındığını çakmıştır. Ama bunu kendisine hiç açmıyor, Mehmet Rauf da oralı olmuyordur. "Eylül" yazarı, Aralıkta Tevfik Fikret'in yaşça kendisinden çok küçük bir halasıyla evlenmiş, Rumelihisarı'nın köhne bir yalısına içgüveyi

Halit Ziya Uşaklıgil

girmiştir. "Eylül"ü de burada yazmıştır. Halit Ziya, onun, romanı yeni bir aşk kasırgasına yakalandığında yazdığını söyleyecektir.

Ada Mehmet Rauf'a iylik getirmez.

Ada bir güzellikler, bir tuzaklar kumkumasıdır.

İnce yeldirmelere, renk renk ipek tüllere samranmış kadınlar, geceleyin çamlıklarda gezintiler, ayışığı âlemleri yazarımızı yine burnundan yakalamış, yüreciğine dalacan bir koşturma yerleştirmiştir.

Ama Ada'daki ilk günlerde yazarımız, miniminnacık bir evde, karısı ve kızıyla divan kâtibi gibi oturmaktadır. Başından geçenlerden pişmanlık getirmiş bir hâli büyütüyordur. O yıllar, Halit Ziya da Ada'dadır. Nişantaşın'nda, Selanik Caddesinde ömür sürerken, altı yaşındaki kızı Güzin'i Maçka Mezarlığına bırakmak zorunda kalınca, acısını unutmak gereğiyle evini dağıtmış, Ada'nın sessizliğine sığınmıştır. Her gün de Mehmet Rauf'la başka başka şölen ediyordur. Bir gün dikkat etmiştir ki, piyanolasında Chopin'den başkası kulaç atmamaktadır. O vakitten sonra Mehmet Rauf'un gönül aynasında iç dinginliği diye bir şey kıpırdamaz. "Eylül" yazarı arkadaşına açılmıyordur ama, her bakışı, her davranışıyla "Ben doluyum, ben doluyum" diye bağırıyordur.

Şimdi yine dikkat isterim. Halit Ziya, Yeşilköy'e taşındıktan sonra— Ada'da yaz ve kış tam iki yıl oturmuştur— bir gün Tütün Rejisindeki odasına biri dalar. Soluk soluğadır. Göğsü körükleniyordur. Nerdeyse bayılacaktır. Selamsız sabahsız kendini kanapenin üstüne atar. Bu, Hüseyin Cahit'ten başkası değildir. Halit Ziya onu her zaman ağırbaşlı, çuha kaplı görmeye alıştığı için birden şaşırıvermiştir. Sonunda Hüseyin Cahit kesik kesik yayına geçer:

— Mehmet Rauf şu dakikada Büyükada'da belki ölmüş olarak yatıyor.

Ey şeker, aklı çatlatan aşk işidir yine bu. Mehmet Rauf'un can evine arka arkaya vuruşlar yapmıştır.

Kadın, Ada paytonlarında çalımla arkaya yaslanıyor, başındaki, hemen her gün değişen tülü rüzgârın kollarına bırakıveriyordur. Bakışları da ufukta bir noktaya saplanmış gibidir. Biz ne diyoruz, Mehmet Rauf arabanın geçeceği yollarda hazırola durmaktadır.

İşin kapağı biraz daha aralanacak olursa, onun taş bağırlı bir sevgili karşısında olduğu anlaşılır. O akşamlardan bir akşam, yazarımız bu işin oluru olmazı kalmadığını çakar. Düşünce denizinin ince kıvrımlarını ifildeyen usuyla kendini ortadan kaldırmaya söz bağlar. Bunu uygulamak için de kömür dolu bir mangalı, iyice yanmadan odasına alır.

Şeker, Hüseyin Cahit bunları hönkürdeyerek anlatmıştır.

İyi ama ne diye vakit geçiriyorsunuz?

Öyle ya ne diye oyalanıyoruz, Mehmet Rauf belki de şu anda ölümdirim arasında savaşıyordur?

İki ahbap çavuş —evlerine haber salmayı unutmadan— Köprüye iner. Adalara bir vapur da tam islim üstünde değil mi? Atladıkları gibi ver elini Büyükada. Ondan sonrası, dört adımda Mehmet Rauf'un evi. Öldürmeyen Tanrı öldürmüyor. Az biraz gecikmiş olsalar, onu ölü bulacaklardır ama, işte şimdi göğsü yine inip çıkmaktadır. Onu hemen odasından alıp aşağı katta, bir masanın üstüne yatırırlar. Ondan sonra gelsin doktorlar, gelsin dostlar.

Dostlar ve doktorlar, Celal Muhtar'ın başkanlığında birerle kolla sökün eder. Topunun da yürekleri ağızlarında. Çırpınıp dururlar. Derken sevinçli haber üç aylıklar gibi yüzünü gösterir: Tehlike atlatılmıştır. Halit Ziya o patapatlı dakikaları şöyle saptayacaktır:

— O yemyeşil, kapalı gözleri, göğsünün içine girebilen hava ile kanamayarak gergin ve şişkin, sade ara sıra inliyordu. Ve bu inleyişler öyle derinden geliyor, öyle güçle çıkıyordu ki, bütün varlığını içinden birlikte söküp dışarıya kusacak sanılırdı. Bu iniltiler ölümle yaşamın pençeleşmesinden mi geliyordu, yoksa hâlâ ölümden bile şifasını bulamayan uğursuz aşkının yanıp yakılmaları mıydı? Onu ağlayan ailesine, hasta ama artık tehlikeden kurtulmuş olarak bıraktık.

Ne var, Halit Ziya ile Hüseyin Cahit onu daha nice aşkların, umutsuzlukların ve yoksunlukların beklediğini biliyorlardır. Yazarımız da birkaç yıl sonra yazdığı "Bir Gizli Menekşe" adlı şiirde kucaklaşmalar, öpüşmeler ve titremelerin kendisini "yolların serserisi" yaptığını ve yıllarca benliğinden ayırdığını açığa vuracak ve şu dizeleri döktürecektir:

*Kalbimin ben içinde öyle nihan**
Bir çiçek koklarım zaman zaman
O menekşe birinci sevgimdir.

* Nihan : Gizli.

Geldik artık bu yana.

Halit Ziya İzmir'den İstanbul'a göç ettiği yıl, bir süre Sarıyer'de oturmuştur. Mehmet Rauf'la daha önce mektupla tanıştıkları için, "Eylül" yazarı onu hemen posta etmiş, aralarında yaş ayrımı olmasına karşın —Mehmet Rauf daha Heybeli'de Bahriye Mektebinde okuyordur — onunla arkadaşlık tezgâhını kurmuştur.

Artık perşembeleri Mehmet Rauf Sarıyer'dedir.

Kimi zaman Halit Ziya'nın evinde de kalıyordur. Burası beş odalı bir yerdir. Üstadımız, ne vakit oradan Beykoz'a bakacak olsa çok ağır bir yürüyüşle Büyükdere'ye doğru gelen bir bulut parçasının, bir kenarı donuk şişe beyazlığı ile parlarken, altında geniş bir çizginin derece derece koyulaştığını görür ki, sonradan "Aşk-ı Memnu"yu yazarken bunu anımsayacaktır.

İki Edebiyatıcedideci kimi zaman da sandalla Kavaklar'a, Kilyos'a uzanırlar. Kimi zaman da Çırçır'a, Hünkârsuyu'na yürürler. Ordan biraz daha yükselerek, elçiliklerin ve yalıların koruluklarını arkadan çevirerek Fındıksuyuna inerler. Biraz dinlendikten sonra da Büyükdere kıyısına akarak Sarıyer'e dönerler.

Yaz aylarıdır bunlar.

Temmuz içinde Halit Ziya'nın bir kızı olur. İzmir'de yitirdiği ilk kızı Vedide'den sonra bu, ikinci çocuğudur. Bihin adı verilen yavrunun dünyaya gelişi onuruna kimi dostlar bir güveç şöleni isterler. Halit Ziya onları, Sarıyer'in ilersinde, Yenimahalle'deki Fırıldak Bahçesi'ne çağırır. Küçük bir şölen. Sadece dört kişi çağrılmıştır. Biri, Servetifünun dergisinin kaptan paşası Ahmet İhsan. Halit Ziya onu İstanbul'a gelişinin ilk günlerinde arayıp bulmuş, o da onu tek atlı tilburi türünden arabasıyla o günlerde pek önde olan Şehzadebaşı gezisine götürmüştür. İkinci konuk, Ahmet İhsan'ın basımevindeki ortağı Mehmet Asım (Asım Us). Öteki ikisi ise Ahmet Rasim'le Mehmet Rauf'tur. Bu sonuncular üstadın Tütün Rejisindeki odasında da sık sık buluşuyorlar ve edebiyat kazanını kaynatıyorlardır. O toplantıya katılanlar arasında Hüseyin Siret, Rıza Tevfik de vardır. Ahmet Rasim, ilk yıllarda Halit Ziya'ya bunca yakın durmuşken sonraları, Edebiyatıcedidecileri tefe koyup çalmaktan geri kalmayacaktır. İsterseniz sözü Halit Ziya'ya bırakalım da konuya az biraz açıklık gelsin:

— Ahmet Rasim, her vakit bizim aramızdaydı. Ama asıl "Malumat" gazetesi sahibi Baba Tahir'in yanındaydı. Bu iki karşıtı nasıl uyuşturabilirdi? Olmayacak gibi görünen bu gizi onun sanatında ve kalbinin temizliğinde aramalıdır. Ne zaman onun çimdiğini yesek, canımızın acıdığına dikkat etmeyerek, dönüp gülerdik. Mizahı o kadar ince, alayı öyle zarif, itirazı doğru ise o doğruluğu kabul ettirecek öyle hoş, yanlış ise öyle tuhaf idi ki, yazdıklarından en çok tad alan yine bizler olurduk. Onunla ilişkilerimizde sanki sahnede kavga ettikten ve oyun bittikten sonra kol kola yemek yemeye giden tiyatro sanatçıları gibiydik.

Ahmet Rasim

Demek, Fırıldak Bahçesi'ndeyiz.

Burası aynı adı taşıyan bir burnun arkasındaki tepecikte bir kır gazinosudur. Yakın zamana değin varlığını sürdüren bahçeden, Yukarı Boğaz ayna gibi görünür. Halit Ziya, Suriye katoliklerinden Nuh Efendinin kendisine o bahçeyle ilgili olarak şu fıkrayı anlattığını söyler.

— Sen Sarıyer'de oturuyorsun değil mi? Fırıldak Bahçesi'ni bilir misin? Bilmiyor musun? Tavsiye ederim, gidip oradan bir kahve iç. Dünyanın en güzel noktalarından biridir. Ben bir yaz, Yenimahalle'de oturuyordum. Bize bir gün bir Ermeni hanım konuk geldi. "Dames de Sion" Fransız Okulunda yetişmiş bir hanım. Konuğu gezdirdirmek gerekmez mi? Her şeyden önce Fırıldak Bahçesi aklıma düştü. Ve: "Fırıldak Bahçesi'ne gidelim dedim". "Neymiş, neymiş, Fırıldak mı? Püf!" diye tiksindi. Sustum. Aradan iki dakika geçtikten sonra bu kez Fransızca olarak "Mademki orasını istemiyorsunuz, "Jardin de la Girouette" var, oraya gidelim," dedim. Hemen sevinçten ellerini çırparak davrandı, ayağa kalktı: "Ne iyi! Ne iyi! Jardin de la Girouette!» İşte oraya gideriz," dedi. Böylelikle onu, tiksindiği Fırıldak Bahçesi'ne götürdüm.

SARIYER, Halit Ziya'nın İstanbul'da ilk konak tuttuğu yerse, Yahya Kemal de Üsküp'ten İstanbul'a uçtuğunda ilk buraya düşmüştür.

18 baharını sürüyordur. Mevsim kıştır. 1902 kışı. Biz de soğukta bekletip üşütmemek için şairimize hemen bir yuva buluşturmalıyız.

Sarıyer Deresinin kenarında, Sular'a giden yolun üstünde ve de köyün bitiminde tahtaları kararmış, iki katlı, "Arif Bey Köşkü" derler bir ev vardır ki şairimizin annesi Nakiye Hanımın büyük teyzesinin oğlu İbrahim Bey burada oturur. Sanırım Yahya Kemal'i bağrına basmayı hiç de ağırdan almayacaktır. İbrahim Bey tıknazca, sarışın, turp gibi bir adamdır. Okuması yazması eksik kalmışsa da ata, dede görgüsüne diyecek yoktur. İstanbullu, güzel mi güzel bir hanımla evlidir.

Köşk iki katlıdır. Üstkat harem, altkat selamlık. Altkatın yerle bir kafesli odalarından biri İbrahim Beyin, Yahya Kemal'in deyişiyle söylemek gerekirse, karargâhıdır. İçki sofrası buraya kurulduğu gibi, İbrahim Beyin konuklarına kabul yüzü gösterdiği yer de burasıdır. Saz ve söz toplantıları da burada yürütülür. Odanın köşesine de İbrahim Bey, sırtından çıkarmadığı ya da pek az çıkardığı entarisiyle kurulur.

Evin başlıca konuklarından biri Hacı Arif Beydir. Ünlü şarkı bestecisi Hacı Arif Beyle karıştırmamak için adının başına bir Kanuni sözcüğü kondurulur. Arif Bey kanunu Sarı Talat Beyden öğrenmiştir. Mızrap kuvvetlerine koşut fiskeler yaratmakla bu sazın çalınmasına yenilikler katmıştır. Mandalsız kanun çalmaktaysa onun üstüne yoktur. "Mandallı kanun acemiler için başlangıcı kolay, sonu güç, mandalsız kanun da, başlangıcı güç, sonu kolay olan bir sazdır" sözü ağzından hiç düşmez. Üstad, udu da kanun kadar şıngırlı çalar. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Amâ Nazım ile Pepe Reşat da vardır. Şeyhülislam Cemalettin Efendi de ondan ders almıştır. Yahya Kemal, "Ondan iyi bir musiki ile birlikte, girip çıktığı sultan sarayları üzerine anlattığı fıkraları dinlerdik," diyecektir.

Kanuni Hacı Arif Bey, Sarıyer'e haftada bir damlar. Gelirken de yanında kalburüstü sazende ve hanendeler bulundurur. Bunlardan biri de Hanende Mazhar Beydir. Epeyce iyi okur ama kendisi sevimsiz mi sevimsizdir. Tek düşüncesi Devlet kapısına kapılanmaktır. Şairimiz bir gün ona sorar:

— Devlet işini neden bu kadar seviyorsunuz? Musikide uzmanlığınız var. Yaşamınızı ona verin.

Mazhar Beyin karşılığı şu olur:

— Ah, Devlet parasının ne kadar tatlı olduğunu bilemezsiniz. Onu alanlar bilir.

İşin alengirli yanı, köşkün sahibi Arif Beyin de her akşam İbrahim Beylerde boy göstermesidir. Dahası, öğle yemeklerine bile gelir. Görevi Adliyedir. Sadece, iki üç ayda bir, aylığını almak üzere İstanbul'a iner. Ağzında diş, yüzünde de sakal mafiştir. Üstelik gudubet mi gudubettir. Eski dalkavuk tiplerine pek benzer. Temennası, bükülüp yerlere kapanması boldur.

Saz dinlemeye gelenler arasında bir de Serezli Şekip Bey vardır. Gençtir. Siyasal düşüncelerinden ötürü Paris'e kaçmış, bu yüzden de ordudan çıkarılmıştır. Dürüstlüğüne diyecek yoktur, ama çok Avrupadır. Müslümanlığa, Osmanlılığa, dahası Türklüğe düşmandır. Yani su katılmamış bir kozmopolittir.

İbrahim Beyin çevresinde kümelenen gençlere Avrupa filozoflarının düşüncelerini anlatmayı sever. Karganın gagasındaki peynire ağzı sulanan tilki vardır ya, Paris'ten öyle söz açar. Diline pelesenk ettiği şey de Avrupa uygarlığından başka bir uygarlık bulunmadığıdır. Bir de araya şu palamutu sıkıştırır:

— Türkiye'de, bir gencin yapabileceği tek iş, bir kolayını bulup Paris'e kaçmak,orada yaşamaktır.

Denilebilir ki, Yahya Kemal'in Sarıyer'e konduktan bir süre sonra Paris'e gitmesinde, orda aralıksız dokuz yıl kalmasında bu Şekip Beyin büyük etkisi olmuştur.

O yıllar Sarıyer, Doktor Binbaşı Kadri, Kanuni Kaymakam İsmail Nail Bey gibi musikide yeri yüksek kişilere kucak açmış bir köydür. Lemi Atlı, 1900 yıllarında, Sarıyer'de Tanburi Sağır Raşit Molla'nın evinde yazı geçirirken bu iki musiki erinden ölümsüz şarkıları belleğine çekmiştir. Bu arada muhayyer kürdi makamına yakın durmayı da öğrenmiştir. Ama onun ilk bestesi bir karcığar şarkıdır:

Hüsnüne etvarı nazın şan senin
Bende takat kalmadı ferman senin
İhtiyarım elden gitti can senin
Bende takat kalmadı ferman senin

Bu şarkıya Haci Arif Bey büyük pohpohlar tutmuştur. Hafız Yusuf Efendi ise onu saz ve söz çevrelerine yaymak için elinden geleni esirgememiştir. "Boğaziçi Bülbülü" diye tanınan Hanende Nedim Bey de aynı şarkıyı Lemi Atlı'nın kendisinden almak niyetinde olduğunu besteci Ali Rifat Beyin oğlu Süleyman Beye söylemek gibi bir değerbilirlik sergilemiştir ki, Lemi Atlı onu anımsadıkça onun mecburu olduğunu yinelemiş durmuştur.

Lemi Atlı'nın ününü perçinleyen, 'Mir'at-ı Hakikat'' yazarı Mahmut Celalettin Paşanın:

Pembelikle imtizaç etmiş tenin

diye başlayan bir şiirinden yaptığı hicazkâr bestedir. Ama biz lafı Paşaya kaldırmadan önce Lemi Atlı'yı şöyle bir kantarlayalım ki, Üstad bizim kendisini umursamadığımız kuruntusuna kapılmasın.

İlkin yürekler acısı bir açıklama yapalım: Lemi Atlı Bey nota, mota bilmez. Bestelediği şarkıları çokluk Vahit Beye, Eliza Hanıma ya da Leon Hancıyan'a yazdırır. Ne ki, besteye geçmeden önce şarkının güftesini ezberine alır. Atlı'nın hemen her makamdan

Sedat Nuri'nin çizgileriyle Yahya Kemal

bestesi vardır. Tümü de şarkıdır. Tanburi Salahattin Pınar onun için der ki:

— Üslubu, şarkıları çok hareketlidir. Sesi çok kıvrak olduğu için yapıtlarını aşağı yukarı kendi sesine göre besteler. Güfte taksimleri konusunda, hiçbir bestecinin erişemediği bir dereceye varmıştır. Şarkıları okunurken insana sanki biri makamla konuşuyor duygusunu verir.

Lemi Atlı en çok gezmekten hoşlanır. Dostlarını aramayı da savsaklamaz. Semih Mümtaz S.'nin sözleridir:

— Bir gün bile evde durmazdı. Her pazar ya Heybeliada'daki ya da Sarıyer'deki bir dostuna giderdi. Köşede bucakta kalmış, eski ahbapları yoklardı. Tanburi Salahattin Pınar'ı sık sık ziyaret eder, yemeğini orada yerdi.

Lemi Bey, pehlivan güreşi oldu mu, onu da hiç kaçırmaz. Bütün eski pehlivanları tanır. Güreşlerini bilir. Dahası, kimi gazetelerde yılan öyküsüne döndürülen pehlivan güreşlerini, uydurma olduklarını bile bile, büyük tadlar alarak okur.

Beyimiz şık mı şıktır.

Dört dörtlük bir redingot, çizgili ve her zaman ütülü bir pantalon, fantazi bir yelek, özenle kalıplanmış bir fes. Gömlek yakası kolalı. Boyunbağı meraklı işi. Mendiller redingotun arka cebinde. Mendillerin kullanılışında bile başka bir özellik. Sinekkaydı traş. Saçlar alabros ki, Lüben losyonuyla terbiye edilmiş. Para çantası pantalonun yan cebinde. Elde baston. Sallanır ve havalandırılır. İkide bir fesini düzeltir. Burnunu hafifçe çekmeden olmaz. Kışın eldiven ve Pigmalyon'dan alınmış bir şemsiye. Yazın çokluk düz renkli, çift düğmeli giysiler. Bunlardan biri eksik kalsa neşesi kaçar, yüzünün rabbiyesi bozulur.

Temennalarında da bir özellik. Yerlere değin eğilmez ve bükülmez. Sokakta yürürken camlara yapışırcasına camekânları seyre koyularak gelip geçeni rahatsız etmez. Yürüyüşü fıstıki makam. Duvarlara asılı afişleri okumaz. Yaya kaldırımda değil, caddenin ortasında yürür. Semih Mümtaz S. ona sormuştur:

— Sokak ortasında yürümek ne demek? Fincancı katırları, eşek katarları, develer, sürücü beygirleri, atlı arabalar, koyun ve kaz, hindi sürüleri, sırık hamalları, sebil sucular seni tedirgin etmez mi?

— Beni bırak, kaldırımda bir simitçinin tablasını devirip, sonra da parasını veremeyip rezil olmaktansa, caddede bir arabaya çarpılmak, üstüne bir de tazminat akçesi almak daha iyidir. Bugün ayın yirmi sekizi. Bu parasızlıkta dikkatsiz adım atılmaz.

Lemi Bey alafranga musikiye de düşkündür. "Carmen" ve "Rigoletto" operalarını hemen hemen ezbere bilir. Avrupa'dan bir turne geldi mi, yüzde yüz gidip seyreder. Yerli operetlerimizden "Anadolu Köy Düğünü" ile "Pembe Kız"a da yakınlık gösterir. Teneke orkestrayı yöneten Toni'yi hem sever, hem de taklidini yapar.

Üstad aşkın yasa tanımadığına da inanır. İlk aşkı, ilk eşidir ki kadın bir süre sonra "Sen beni o kadar seviyorsun ki, benim kendimi sevmeye gücüm kalmadı," diyerek kaçar. İkinci aşkı, yani ikinci karısı ise Sarıyerli bir Rum kızıdır. Müslüman ederek almıştır. Gelin görün ki, o da bir doktor paşasıyla kaçmıştır. Üçüncü karısı Mısır'da yaşayan bir akraba kızıdır. Bu da Divan-ı Muhasebat görevlilerinden, ince hastalığa yakalanmış biriyle kaçar. Adamın karısı ağlaya ağlaya olayı haber verdiği zaman, Üstad derhal karısını boşamıştır. Semih Mümtaz S., bir dördüncü evlilikten de söz açar ama Lemi Atlı'nın yeğeni Bayan Nasiye Keskin "Ağabeyim bu acılardan sonra bir daha evlenmedi," diyecektir.

Lemi Atlı'nın beş yüze yakın şarkısı vardır. Bugün elimizdeki şarkılarının sayısı ise yüz yetmiştir. Üstad bunların sayısını her zaman azımsamıştır. Ölümünden yirmi yıl önce, 1925'lerde, Salahattin Pınar'a şöyle sızlanır:

— Benim 300 şarkım yıl hesabıyla pek az geliyor.

Üzerimize borç olan Boğaziçi'nin gizli tarihini dile getirirken şu biçimde söyleyebiliriz ki Lemi Atlı'nın hançeresinde olağanüstü titreşimler sayılmıştır. Şuhluğa belenmiş bir okuyuculuğu vardır ki her ses onu uygulayamaz ve de onun yanında beş para çalışmaz.

Dönelim artık Mahmut Celalettin Paşaya ki dördüncü, üçüncü, ikinci ve birinci Mecidi nışanları, murassa Osmanlı nışanı, altın ve gümüş imtiyaz madalyaları, murassa Mecidi nışanı, altın Girit ve liyakat madalyaları ve murassa iftihar nışanı onun göğsünde tıkabasadır. 1895'ten, ölüm yılı olan 1899 yılına değin Ticaret ve Nafıa Nazırlığı

GENÇ OZAN
Abdülkadir Budak

Etekleri uçuşan öpüşme acemisi
Güzel bir kızı ayartırken akranı
Söyleşti genç ozan rengine küsen
Saksıda kokusunu yadsıyan gülle
Yine tek ağaçtan oluşturdu ormanı

İmgenin sarısıyla boyadı gecesini
Çıkrık sesleri saldı derin kuyu dibine
Huysuzlukla kişnerken uykunun yorgun atı
Seyisliğini unuttu yeni dizeler ekledi
Atın değil şiirin savrulan yelesine

Bir düğünde bir baloda incecik
Kelebek kanadına benzerken yaşıtları
Uyaklarda yer aradı kendine
– Haketti aranıza sokulmayı ustalar!
Diye çığlıklar attı genç ozanın adına
Buğuları yükselen tavşan kanı son dize

Konuş ey büyülü sözcük söz senin
De ki localarından izleyen ustalara:
– Bu genç ozan biliyor yanmanın önemini
– Bu Mecnun Leylâ'sını değişti çöl kumuna

da yapmıştır ki, yaşamını ustaca bestelediği şarkılarla süslemiştir. Tellâlzade İsmail Efendinin bir yetiştirmesi olan Paşa, Lemi Atlı'nın sesine büyük tutkunluk besler. Bir gün alaturka musikide derin bilgisi olan Balıkhane Nazırı Ali Rıza Beyle —ki dünyasını 98 yaşından önce değiştirmemiştir— Lemi Atlı'yı şöyle koltuklamışlardır:

— Lemi Bey, sen Külhanbeyi Hüseyin Dede'nin boş bıraktığı yeri doldurdun.

Burada bir çıkma yaparak Külhanbeyi Hüseyin Dede'nin, Hamamizade Büyük İsmail Dede ile çağdaş olduğunu açıklamalıyız. Hüseyin Dede, takma adını, hançeresinin şuh mu şuh, kıvrak mı kıvrak oluşundan almıştır. Tellâlzade onun için şöyle der:

— Bir besteyi yaptıktan sonra ilkin Hüseyin Dede'ye geçmeli, ondan dinledikten sonra onun tavrında söylemeli.

Hüseyin Dede'nin gençliği külhanbeylik üstünedir. Kendisini bulmak isterseniz, Gedikpaşa Hamamı külhanına gitmeniz gerekir. Dede, ancak Saraya alındıktan sonra berduşluğa elveda çekmiştir. Saraya alınışının öyküsünü de şöyle dillendirir:

— Bir kış akşamıydı. Arkadaşlarla Balıkpazarına inip bir sandal çaldık ve uskumru avına çıktık. Sarayın önünde balık avlarken dalgınlıkla Kuzu'yu okumuşum. Saraydan üç çifte indirdiler. Yukarı, aşağı dolanıp kimseyi bulamayınca yanımıza geldiler. Muzip bir arkadaş, sorularına karşı benim okuduğumu söyledi. İnkâra mecalim yoktu, yalvardım, yakardım, olmadı. Beni kendi kayıklarına aldılar. Islak ve yırtık pırtık giysilerimle Saraya götürdüler. Büyük bir sofada bana yine Kuzu'yu okuttular. Ondan sonra Enderun'a çırak oldum. Meşkhanede meşk ettirdiler. Bir aralık çıkmıştım, yine aldılar.

Ayasofya Kürsü Şeyhi Ömer Efendi, Hüseyin Dede için şöyle demiştir:

— Bu adamı pamuklara sarıp öyle saklamalı.

Az biraz önce adını andığımız Balıkhane Nâzırı da onu bir kez Tophane'de Kadirî Dergâhında dinlemiş ve bamburuklarının söküldüğünü sanmıştır. Şeyh Şerafettin Efendi'nin odasındadırlar. Hüseyin Dede derviş kılığında. Yaş pusulası pinpiriği işaret ediyor. Odada kıyamet kadar zikirci. Sema başladığında Dede, doğru zikredenlerin yanına gidip oturur. Zikircibaşı kendisine bir durak verir. Yaşlı Külhanbeyi kolunu yere, başını da omzuna dayayarak okumaya başlar. Bu başını her vakit salladığından, dik tutamadığındandır. Dedenin hançeresinden çıkan boğuk bir sesten başkası değildir. Ama her titreşimiyle eskiden bir külhan olduğunu belli ediyordur. Sıra Tanrının güzelliği ile ilgili kasidelere gelince, Dede'ye özgü nağmelerin etkisi altında, zikirciler "Allah, Allah" diye coşup haykırmaya başlarlar. Rakstan sonra odadakiler Dede'den bir de şarkı rica ederler. Tarihe geçmiştir ki, o da "Hüsnünde var iken ol afitabın" şarkısını okur. Hızını alamaz, kendinde de "Madra'ya vardın mı?" şarkısını patlatır.

Biz şimdi Hüseyin Dede'yi de olduğu yerde bırakıp yine Lemi Atlı'yı izleyelim. Şarkıcımız az önce (ho hoo, 1900 yıllarıdır bu) Tanburi Raşit Molla'nın Sarıyer'deki evinden çıkmıştır. Yanında Raşit Molla ile Muzikayı Hümayunda yetişmiş Lala Baha Bey de bulunmaktadır. Tüh, tüh Baha Bey güçlü kuvvetli bir kişidir. Bir kez, bir Ramazan günü Beyazıt Camiinde, ikindi namazında, Aksaraylı onikililerden Arap Aptullah'ı kollarından, ayaklarından tuttuğu gibi müezzin mahfelinden aşağı atmıştır. Söylemeye gerek var mı, keskin bir Lemi Atlı hayranıdır. Üç ahbap durakta bekleyen bir briçkaya atlayarak Sultansuyuna yollanırlar. Biz de altımızdaki arabayı biraz hızlı sürecek olursak onlara yetişebiliriz. Ne yapalım, biz yakalayamazsak, Üstad Aziz Dede yakalar. Onun işi kolay. O, Sultansuyundan Sarıyer'e dönüş yaptığından yolda istese de istemese de onlara rastlayacaktır. İşin güzelliği, Aziz Dede tam o sırada o büyüleyici, kimilerine göre de fosurtulu neyiyle bir segâh taksimi geçiyordur.

Yüz bin aferin Lemi Atlı'ya ki, o da Dede'ye sesle karşılık yapıştırır. Dede mest ki ne mest. O günden sonra her gittiği yerde Sultansuyu dönüşünde neyine yoldaş olan Lemi Atlı'nın insanı Leyla'sına kavuşturan ya da ondan ayıran o büyülü sesinden açacaktır.

Bu konunun genişlemesi ve büyümesi ustalığımıza çam kömürü sürer korkusuyla anlatılacaklar burada kesildi ve Lemi Atlı'nın Mahmut Celalettin Paşa ile nasıl tanıştığı ve Boğaziçi'nde nasıl mehtabiye patlattığı öbür bölümlere bırakıldı.

Ama buraya Üstadın Nişabürek Türk Aksağı bir şarkısını da alalım ki yazımız 650 soldatlı, 70 tunç toplu kapudane kalyonlarından geri kalmasın:

Varsın gönül aşkınla harap olsun efendim
Cananıma nezreylemişim canımı kendim
Derman aradım derdime hicranı beğendim
Yansın gönül aşkınla harap olsun efendim

ETİLER MEKTUPLARI

Necati Cumalı

ATAÇ'la bir konuşmamızı ansıyorum: Kızılay'la İş Bankası Durağı arasında, o geniş kaldırımda yürüyorduk. Yine Şeyh Galib'in o çok sevdiği gazelini okumaya başladı:

Yine zevrak-ı derunum kırılıp kenâre düştü
Dayanır mı şişedir bu reh-i seng-sâre düştü

O zaman ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i muhabbet dil-i pâre düştü

Gehi zîr-i serde desti geh ayağı koltuğunda
Düşe kalka hasta-i gam der-i lûtf-i yâre düştü

Erişip bahara bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bi-karâre düştü

Meh-i bürc-i ârızında gönül oldu hâle mâil
Bana kendi tali'imden bu siyah sitâre düştü

Süzülüp o çeşm-i âhu dedi zevk-i vasla Ya Hû
Bu değildi n'eyleyim bu yolum intizâre düştü

Reh-i Mevlevî'de Gaalip bu sıfatla kaldı hayran
Kimi terk-i nâm ü şâne kimi i'tibâre düştü

Şiiri bitirdiğinde durmuş titriyordu kaldırımın ortasında. Son beyti yineledi, daldı: "Güzel şiir," dedi, "çok güzel şiir, büyük şiir!"

"Böyledir," diye sürdürdü. "Bir şairden yüz, iki yüz yıl sonra geriye bir iki şiir kalır."

Duraladığımı gördü.

"Ne sanıyorsunuz, az mı? Yüz yıl sonraya bir iki şiiri kalan şair, önemli şairdir, iyi şairdir. Öpüp de başınıza koyun öylesini. Beş altı şiiri kalan şairler ise ancak büyük şairlerdir. Büyük şair, büyük şair dedikleri onlardır işte. Yüzlerce yıl sonra sağlam kalan beş altı şiir bırakabilen şairler. Rimbaud'nun çoğu şiirleri orta ayarda ya da ona yakın şeylerdir. Ama yedi sekiz şiiri vardır ki eşsizdir, dünyanın en güzel şiirleri arasında sayılır. Rimbaud'ya büyük şair denmesini sağlayan o şiirleridir işte. Yüzlerce, binlerce şiir yazıp da zamana dayanacak sağlam tek şiir yazmamış şairler çoktur. Unutulur giderler. Öyle olmaktansa zamana dayanacak üç dört şiir yazmaya bakın."

Otuz yılı aşkın bir süredir sık sık düşünürüm Atan'ın bu sözlerini. Yarına kalacak, zamana dayanacak o üç beş şiiri yazmak nasıl bir billncin, bir uğraşın sonucu olabilir? Yazdıklarını, yanılgıya düşmeden, böyle bir ölçüye göre kendi değerlendirebilir mi bir şair? Sanmıyorum. Bir şairin yarına kalacak diye seçip ayırması, kalmayacak diye yırtıp atması düşünülemez yazdığı şiirleri. Şairden beklenen, sanatının kurallarına, yasalarına uygun olarak titizlikle sürdürmesidir uğraşını. Gerisi zamanın işidir.

Yaşayan bir şairin başarısı, beğenilmesi değişik etkenlere dayanır. Çevresi, dostlukları, adı üstüne ilgi çekme yolları gibi. Daha da önemlisi, yaşarken şairi üne ulaştıran çağının beğenisi ile uyuşmasıdır. Çağı ile uyuşan bir şairin yazdığı her şiir ilgiyle karşılanır ilk yayımlandığında. Çünkü çağının henüz canlılığını, geçerliğini sürdüren duygularıyla oluşmuştur o şiirler. Çağının duygu düşünce ortamının yansımalarıdır şiire. Şair de sevilen bir gazeteci, köşe yazarı, siyasal yorum yazarı gibi okunur, değerlendirilir henüz. Ama o gazete yazarlarını bekleyen akıbet şair için de pusudadır. Güncelliklerini yitirdikçe ölen o yazılar gibi o şiirler de ölür.

Zamanın kalburu geniş deliklidir. Daha ilk yayımlandıkları gün, şiiri düzyazıya çeviren gereksiz sözcükler, düşülen yinelemeler, öykünmeler, etkilenmeler, özgünlükten yoksunluklar, acele, çürük ya da zorlama söyleyişler, ölçü uyak zorlamalarıyla, elenen şiirler çoktur. Bütün bu saydıklarım parça parça şiirden kopar, eleğin altına dökülürler.

Zaman denilen eleğin, gide gele, deliklerinden geçmeyen şiirleri seçip ayırdığı görülür yüz, yüz elli yıl sonra. Bir de bakarsınız ki Şeyh Galip'ten bir iki gazel, iki tardiye, birkaç beyit kalmıştır geriye. Ama o kalanlar hiç de az görünmez göze. Aksine, sınırsız boyutlar kazanırlar. O şairin, bütün şiirinin yoğunlaşmış görkemli bir özeti olarak anılaşırlar. Şeyh Galip örneği gibi, Yunus'un da zamanın seçtiği iki üç şiirinde bütün dünyasının yansıdığını görürüz. Köroğlu'nun büyüklüğüne inanmamız için tek şiiri yeterli gelir bize. Buna karşılık Abdülhak Hâmit, Cenap Şahabettin gibi yüzlerce şiir yazmış, yaşadıkları günlerde o kadar çok sevilen şairlerden ne kadar arasanız bulamazsınız kalburun üstünde kalmış o tek şiiri. Hececilerin tüm yazdıkları zamanın rüzgârıyla savrulup gitmişlerdir.

Şu da var: Zamana dayanan o tek şiirler, ya da üçer beşer şiirler, şairlerini tümüyle okumak, tanımak isteği verir sevenlere. Onların şiirlerini tümüyle (ya da çok yazanlarını genişçe seçmeleriyle) okuyanlar görürler ki zaman yanılmamıştır. Zamanın seçtiği o birkaç şiir gerçekten o şairin dünyasını özetler. Öbür şiirleri ise sanki o birkaç şiiri söylemek için yıllar süren hazırlıklarıdır o şairin. Değer açısından zamanın seçtiği o şiirlere, çoklukla derece derece yaklaşırlar. Olsa olsa, zamanın seçtiği bir kaç şiir, bütünleriyle eksiksiz, daha soluklu, kısacası daha talihli doğmuş şiirlerdir.

Ziya Osman Saba

YAŞADIĞI yıllarda pek ortalarda görünmezdi. Çoğu şairlerle birlikte akşamları içkili yerlerde, oturulan kahvelerde, pastahanelerde karşılaşan olmadı onunla. Evcil yaradılışlıydı. Bir Cahit Sıtkı'sı bir de Yaşar Nabi'si vardı, ta lise yıllarından başlayarak dost, kardeş kaldığı. Çağdaşı şairleri, yazarları o eşsiz inceliği, sınırsız şiir, edebiyat tutkusu ile seçer, değerlendirir, hasetsiz, katıksız sever, herbiriyle karşılaştıkça güler-yüzle konuşur, anlayışlı sözler ederdi. Yine Cahit'i ile Yaşar'ı kırıldıgeriye dertleşeceği, mektuplaşacağı.

Yaşadığı yıllarda ortalarda görünmediği gibi adı önde geçen şairlerden de olmadı. Önce akranlarının, Dıranas'ın, Tarancı'nın gölgesinde kaldı, sonraları kendinden sonra yetişen şairler gölge ettiler önünde.

Bu yüzden değeri anlaşılmamış da sayılmaz. Pek belirlidir söyledikleri. Duygu düşünce dünyası belirli konular ekseninde döner. Önce İstanbul, sonra Boğaz'ın Anadolu yakasında izlenimi uyandıran bahçe içinde bir ev, o evde geçen çocukluk yıllarının tadı, o evin dışına çıkınca yüreğini ezen yoksulluklar, acılar... Yaşamın bir türlü ayak uyduramadığı gürültüsü, çekişmeleri. Çok büyük değişiklikler gösteren bu konulara öyle pek derinine gitmeden, nedenlerini araştırmadan, üzülerek, acınarak değinmekle yetinir.

Sanki büyümekten kaçmış hep çocuk kalmak istemiştir o. Mal mülk, para pul, ün kavgalarından ürkmüştür. Bu duyarlık içinde kendine bağlı kalmış, kendine bağlı kalarak tamamlamıştır yaşamını.

Nicedir Ziya Osman Saba'nın bazı dizelerini yineleyip duruyordum. Geçenlerde açtım, yeniden okudum kitaplığımda kalan iki şiir kitabını, "Sebil ve Güvercinler"i, "Nefes Almak"ı.

"Nefes Almak"ta daha önceki okuyuşlarımda iki şiirini seçmişim. "Sebil ve Güvercinler"de kimini bir, kimini iki, kimini üç çarpıyla işaretleyerek beğendiğim, sevdiğim şiirlerinin sayısı onbiri buluyor. Bu okuyuşumda sevdiğim şiirleri yine onlar oldu. Bu sevdiğim şiirleri üstünde düşündükçe seçe seçe tek şiir seçtim Ziya Osman Saba'dan: "Bu Vakitsiz Giden Yaz":

Bu vakitsiz giden yaz, erken inen akşamla
Kapanmış pancurlara dayayarak başını,
Dinle solgun bahçenin kalbe anlattığını
Ağacın yaprak yaprak, havuzun damla damla.

Kuşlar sanki yaralı, benzin sararmış gamla,
Duymak güneşin, rengin bizi bıraktığını.
Günler günü vefasız leyleklerin akını,
Ah uzak palmiyeler.. Kaçmak, seninle, yazla.

Çardak altları bitti, bitti üzümün tadı,
Artık ihtiyar çamlar, selviler saltanatı,
İşte bir kere daha haraboldu bahçeler.

Ürperen vücudunu yavaşça koluma ver.
Gözlerinde okunan bütün hüznü Eylül'ün,
Karanlıktan, geceden, ölümden korkan gönlün.

Lise sıralarında okumuş sevmiştim bu şiiri. O yıllardan ezberimdeydi. O günden bugüne bana yersiz gelen sadece leyleklere yakıştırdığı "Vefasız" tamlaması. Şiir oradan küçük bir çatlak veriyor, sıva döküyor ölçü zorunluğuyla. Yine de bütünün tadı eksilmiyor. Okudukça, yineledikçe hüznünü duyuruyor, güz yaprakları savuruyor içinizde. Ziya Osman Saba'nın bütün duygu düşünce dünyasını özetliyor bu şiir. Sanıyorum ki başarısı uzun yıllar yaşanmışlığından geliyor. "Sebil ve Güvercinler"de pek çok şiir var ki, hep bu şiirin hazırlığı olarak kalıyor.

Bir Eleştiri Örneği

GEÇTİĞİMİZ Ocak ayı başında "Sahne" adlı yeni bir aylık tiyatro dergisi yayına girdi. Çıkaranlar, eksik olmasınlar, dergilerinin ilk sayısını bana da göndermişler. Böylelikle "Yaralı Geyik" adlı oyunum üstüne, dergide yer alan, Sacit Basmacı'nın yazdığı yazıdan haberim oldu.

Bunca yıllık yazarım, Şimdiye kadar yazdıklarım üstüne iyi kötü, ileri geri, çok şey yazıldı, söylenildi. Bunların pek azına karşılık vermek gereğini duymuşumdur. Böyle bir gerek duymuşsam, nedeni kişisel olmayı aşar. Çoklukla bir tutumu, bir prototipi açıklar.

Sacit Basmacı'nın yazısı oldukça eğlendirici. Okudukça ne yaman bir eleştirici karşısında olduğumu duyurdu bana. Kimi tümcelerini, ne dediğini anlayabilmek için iki üç kez baştan alıp okumak zorunda kaldım, helâl olsun! Örnek bir eleştirinin ne türlü yazılabileceği üstüne az çok bir kanı edindim bu emeklerimin sonunda.

Oyunum üstüne benden daha geniş bilgileri var Basmacı'nın. "Her şeyden önce filme çekilmiş olan öykünün tiyatroya uyarlandığından" söz ediyor. Kim çekmiş oyunumu filme? Ne zaman çekmiş? Benim haberim yok bu olaydan.

Bildiğim kadarıyla daha önce Yaşar Kemal, kendi yorumuyla yazmıştı Alageyik söylencesini. Atıf Yılmaz sinemaya aktarmıştı o öyküyü. Yaralı Geyik'in o öyküyle en küçük bir ilgisi benzerliği yok. Sadece çıkış noktalarımız bir: Geyik Türküsü. "Tiyatro" dergisinde yazdığım yazıda açıkladım oyunumun kaynağını. "Sahne" dergisi üstelik o yazıyı sayfalarına aktarmış. Sacit Basmacı hiç durmuyor o açıklamam üstünde. Giderek açıklamamı okumamış gibi bir tutumu var. Okumayabilirdi de, ancak, bir öykünün daha önce filme çekilmiş olduğunu öne sürerken, bu konuda yazımı okumayı gereksez görecek kadar açık, doğru bilgi sahibi olması gerekirdi. Oysa, yazısından anlaşılıyor ki, Sacit Basmacı o filmi görmediği gibi, Yaşar Kemal'in öyküsünü de okumamış. Okuyacak olsa, oyunumla o öykü arasında on iki dizelik bir türkünün hatırlattıklarından başka hiçbir yakınlık olmadığını görür, öğrenirdi.

Sacit Basmacı, Yaralı Geyik'i şöyle bir görmüş, aklında ne kalmış, kulağına nasıl gelmişse izlenimlerini yazmaya kalkmış. Oyunumda bir "Güldü" adı geçer. Basmacı, "Güllü" diyor yazısında. Dizgi yanlışı falan değil. Dört kez Güllü diye yineliyor Güldü'nün adını. Ama ne çıkar bundan? Bay Basmacı öyle duymuş sahneden. Ama kulağı her sözü

böyle duyuyorsa, kulağına güvenerek yazı yazması büyük cesaret. Daha böyle yanlış duyduğu pek çok söz olabilir. O zaman da duyduklarından doğru dürüst bir anlam çıkaramayışının kusurunu yazarından çok kulağında araması gerekir.

Bay Basmacı, okumak gereğini duymamış benim oyunumu. Oyunum üstüne yazdığım açıklamayı da okumamış. Şimdi ben alayım sözü. Önümde onun yazısı duruyor. Bir oyun, bir şiir nasıl eleştiri konusu olursa, olabilirse, bir eleştiri yazısı da eleştirilebilir. Bundan böyle yazı yazacak olursa unutmamasını söyleyeceğim Sacit Basmacı'ya bu gerçeği.

Önce şunu söyleyeyim: Benim yazdığım gibi bir öykü, bir söylence yok folklorumuzda. "Yaralı Geyik"in bütün olayları, bütün kişileri, kurgusu, benim buluşum. Ben yarattım o öyküyü. O kişileri bir oyunda ben bir araya getirdim, olayları birbirine ben bağladım.

Sacit Basmacı yazısının bir yerinde şöyle diyor: "...ev kızı körpe Bahar'ın ağdalı ve boyundan büyük filozofça konuşmaları, oyunda inandırıcılık arayanları çileden çıkarmaktadır."

Ev kızı? O sizin dediğiniz Dağlar Kızı Reyhan'dır Sayın Basmacı, türküdür. Siz ağdalı sözünün ne demek olduğunu da bilmiyorsunuz. Yaralı Geyik'i görenler okuyanlar içinde Bahar'ın sözlerinin ne demek olduğunu anlamayan tek kişi çıkmaz. Ama sizin yazınızda dediklerinizi anlaşılmıyor. Ağdalı olarak kalıyor. Pek mi uzun boylusunuz bu kadar iri, ağdalı sözler edebilmek için? Bakın, yazınızdan bir iki örnek vereyim: "Bunlar nesnel ve iyimser bi çaba ile oyundan çıkarsanmaya çalışılan noktalar."

Anlaşılıyor mu ne dediğiniz? Anlaşılır gibi görünüyor şöyle bir okuyup geçerseniz. Ama değil! Çünkü bu yargı oyunun, doğru yanlış, oldukça uzun bir özetinden sonra geliyor. Bir oyunun özeti başka türlü nasıl yapılabilir? "Karamsar ve özdeksel" bir oyun özeti yapmak elinizden geliyorsa esirgememeli, yapmalıydınız. Bugüne kadar hiç görülmemiş değişik bir ürün okurduk sayenizde.

Bir başka parça alayım yazınızdan:

"Niteliklerl ve incelikleri farklı olsa bile, insan doğasının tutkulara yatkınlığı yadsınamayacak bir gerçek. Kendini bir şeye verme şeklinde yansıyan bu olgu, kişilere, değişen yaşam koşullarına ve zamana göre farklılık taşıyabilmekte."

Yazarın nitelikli nicelikli, farklı koşullu bu söz kalabalığı ile söylemek istediği şey tutku sadece. Hangi sözlüğü açsa, üç dört sözcükle açıklanmış bulabilirdi bu kavramı. Ama ne dediyse karmakarışık duruma getirdiği yazısında tutku kavramı da kurtulamamış o işkenceden. Okuyun sözlerini bir kez daha. İlk tümcede "nitelikleri ile nicelikleri farklı" dediği ne? İnsan doğası mı, yoksa tutkular mı? Bir tümcede söyleyemiyor bunu. İnsanın değişik tutkuları diyerek, Bahar'ın konuştuğu gibi açık konuşmayı küçümsüyor, ağdalı sözler ediyor, ancak ikinci tümcesinden sonra ne dediği anlaşılıyor.

Sayın Basmacı, yazınız ne nesnel, ne iyimser. Sadece kötülemek istemişsiniz "Yaralı Geyik"i. Nedenini bilmem. Bugüne kadar çok kişinin alerjisine dokunmuştur çalışmalarım. Kendilerini tanıdıkça bilinçaltlarında neler döndüğünü, hangi dürtülerle "nesnel ve iyimser" olamadıklarını anlamakta gecikmemişimdir. Sizin kim olduğunuzu, neden alerjinizi çektiğimi bilemiyorum. Yakın arkadaşlarınızla görüşmelerinizde kimbilir daha ne türlü kötülüyorsunuzdur yazdıklarımı? Bunca yıllık deneylerimle, görmeden duymadan bildiğim durumlar bunlar benim. Şimdi o arkadaşlarınız, karşılaştığınızda neredeyse dediklerinizi duyduğumu sanarak dönüp bakacaklardır size.

Benden size bir çift söz daha. Her işin bir güçlüğü vardır Sayın Basmacı. Oyun yazmak gibi, dergi çıkarmanın, dürüst olmanın, eleştiri yazmanın, duygularını yenebilmenin de. Oyunumun aceleye geldiği sanısına varmışsınız. Sizin yazınız kadar aceleye geldiğini sanmıyorum. Yanlış "çıkarsanmışsınız"!

- "İncil", yüzyıllardır en çok satan kitaplardan biri. İki bin yıllık reklâmı neden kaçırayım? — *Cecil B. DeMille*
- Sinema, Euripides'in, Homeros'un, Shakespeare'in, Ibsen'in oyunlarıyla ya da Handel'in, Bach'ın müziğiyle karşılaştırılabilecek nitelikte yapıtlar vermeye başladığı zaman sanat sayılabilir, daha önce değil. — *D.W. Griffith*
- Kimse Griffith'le boy ölçüşemez. O, gerçekten, yoksulların Shakespeare'iydi.
- Sinemada kurallar yoktur, günahlar vardır. En büyük günah ise sıkıcılıktır. — *Frank Capra*
- Bazı filmler, hayat dilimleridir. Benimkiler ise pasta dilimleridir.
- Öykülü filmlerin Tanrı'sı yönetmendir; belgesel filmlerin yönetmeni ise Tanrı'dır.
- En iyi sinema oyuncusu, hiç bir şeyi en iyi biçimde yapamayan kişidir. — *Alfred Hitchcock*
- İyi bir film kusursuz olamaz. Hayat gibi, gerçek kişiler gibi, onun da kusurları olmalıdır. — *Federico Fellini*
- Hepimiz çok para kazanıyoruz. Yeraltından kömür çıkaran kişiler, Elizabeth Taylor'dan daha çok para kazanmalılar aslında. Ama hak diye ne kaldı artık? — *Lindsay Anderson*
- Sinemada "estetik" diye bir şey varsa, tek sözcükle özetlenebilir: "Hareket" — *Rene Clair*
- Başarının formülü yoktur. Başarısızlığın formülü vardır; o da herkesi birden memnun etmeye çalışmaktır. — *Nicholas Ray*
- Oyuncu, korkuluğun tam karşıtıdır; görevi, dikkat çekmektir gerçi, ama sadece kendini korkutur. — *Josef von Sternberg*

ATATÜRK'Ü ANARKEN

Nazan İpşiroğlu

BU YIL Atatürk'ün 100. doğum yıldönümünü kutluyoruz. Cumhuriyet tarihinin en bunalımlı dönemini yaşadığımız bir sırada bu yıl hepimiz için özel bir anlam taşıyor. Sadece bir anma yılı olarak değil, hesap verme yılı olarak da düşünmeliyiz bu yılı. Atatürk'ün bize göstermiş olduğu yolda, onun bizi bıraktığından bu yana ne denli ilerledik?

Böyle bir hesap verme, ister istemez bizi Atatürkçülüğün anlamı üzerinde düşünmeye götürüyor. Her zamandan çok bugün, Atatürkçülüğün gerçek anlamı üzerinde düşünmeye ihtiyacımız var. Şimdiye değin bu konuda çok şeyler söylendi, Atatürkçülüğün sayısız tanımlamaları yapıldı. Bu tanımlamaların temelinde, çoğu kez dünyagörüşüne göre değişen bir önyargı yatmaktadır. Önyargıdan yola çıkan, ister istemez Atatürk'ü kendi çizgisinde anlamaya çalışacak ve Atatürkçülüğü özünden soyutlayarak tekyanlı tanımlamalara gidecektir. Atatürk'ün tekke ve türbeleri kapatmış olması, bir gericiye "Atatürkçülük dinsizliktir" dedirtebilir; harf devrimi, geleneklerimizden uzaklaşma gibi görünebilir. Bir solcuya göre Atatürkçülük kapitalizme karşı bir savaştır. İlerici bir milliyetçi ise onu bağımsızlığın, özgürlüğün, demokrasinin öncüsü olarak görür. Bu yola bir kez gidildi mi Atatürkçülüğün sayısız tanımlamaları ortaya çıkar, hem de onun kendi sözlerine ve eylemlerine dayanan tanımlamalar. Atatürkçülüğe bir yanından bakılarak yapılan bu tanımlamalar, ona gidecek yolu açacak yerde kapatmaktadır. Bu yolu açmak istiyorsak soyut tanımlamaları bir yana iterek kaynağa inmek, Atatürk'ten kopmayan Atatürkçülüğü bulmak zorundayız.

Öyleyse Atatürk'ü kendi zamanı içinden anlamaya çalışalım. Birinci Dünya Savaşı yenilgiyle bitmişti. Osmanlı İmparatorluğunun yıkıntıları içinden yeni bir Türkiye doğuyordu. Osmanlı İmparatorluğu, zaman zaman yapılan "ıslâhat hareketleri"ne rağmen bir türlü Ortaçağ'dan çıkamamış ve bu yüzden tarihe karışmıştı. Yeni doğan Türkiye, karşısında beş yüzyıldan beri Yeniçağ'a girmiş bir Batı dünyası buluyordu. Bağımsızlık savaşıyla varlığını bütün dünyaya kanıtlamıştı, ama onu sürdürebilmesi için, çağdaş bir devlet olması tarihsel bir zorunluktu. Atatürk bize yol gösteriyordu, Ortaçağdan çıkış yolunu. Ortaçağ kalıntısı ne varsa "tasfiye" edilecekti. Cumhuriyet kuruluyor, Anayasa yapılıyor, din ve dünya işleri birbirinden ayrılıyor ve devrimler, planlı, düzenli biçimde birbirini izliyor. Bu devrimlerden her birinin temelinde çağ-değişimi bilinci yatar.

Bütün bu devrimler, düşüncede bir değişiklik olmadıkça yüzeyde kalacak, Batı taklitçiliğinden öteye geçemeyecekti. Düşünceyi değiştirme, devrimlerin en gücüydü. Yüzyıllar boyunca din dogmalarına bağlı kalmış bir düşüncenin mirasçısıydık, "medrese zihniyeti" kanımıza işlemişti. Çağdaş düşünceyi benimseme, özgür düşünmeye alışma kolay olmayacaktı. Batı düşüncesi uzun bir gelişim süreci içinde bugünkü aşamaya varmıştı. Çağdaş düşünce soyut düşünmüyor, somut gerçeğe dayanıyordu. Çağdaş düşüncenin benimsenmesi için ne yapmalıydı? Bu bir eğitim sorunuydu. Uzun bir süre içinde, yeni kuşakların bu yönde yetiştirilmesiyle çözümlenebilirdi. Bir yandan medreseler kapatılırken, çeşitli bilim dallarında öğrenim görmek üzere Batı ülkelerine öğrenciler gönderiliyordu. 1933'te Darülfünun yerine Türkiye'de ilk üniversitenin kurulması, bunun için Batı ülkelerinden hocalar getirilmesi, özgür düşünmenin öğretilmesi yolunda atılan ilk adımdı. Batı düşüncesinin gelişmesinde sanatın büyük etkisi olduğunu Atatürk biliyor ve sanat eğitimine büyük bir özen gösteriyordu. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin yerini alan Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde de, üniversitede olduğu gibi, yepyeni bir hava esiyordu. Dış ülkelerden tanınmış sanatçılar, atölyelerin başına getirilmişti. Türkiye'de ilk kez bir Resim Heykel Müzesi kurulması, sanat dünyasının geniş bir çevreye, hatta halka açılmasını sağlayacaktı. Sanat eğitimine verilen önem, yalnız görsel sanatlarda kalmıyor, tüm sanat dallarını kapsıyordu. Devlet Konservatuvarı, Devlet Senfoni Orkestrası, Tiyatro Okulu vb. kurumların temelleri bu dönemde atılıyor.

ATATÜRK devrimini kendi zamanı içinden anlamaya çalıştıktan sonra Atatürkçülüğü çağdaşlaşma hareketi olarak tanımlayabilir miyiz? Böyle bir tanımlama da, şimdiye kadar yapılanlar gibi, Atatürkçülüğü belli bir kalıba sokma ve onu Atatürk'ün kişiliği içinde dondurma olmaz mı?

Atatürkçülüğü, Atatürk'ün kişiliği içinde dondurma eğiliminin giderek ağır bastığı görmezlikten gelinemez. Böyle bir Atatürkçülük anlayışının getirebileceği tehlikeleri Atatürk'ün kendisi de sezmiş olmalı ki, bize bıraktığı "emanet"in kendi kişiliğine bağlı olmadığını söylemişti büyük nutkunda. Ne var ki bu sözler de ölümünden sonra Atatürkçülüğün bir kişi kültüne dönüşmesini önleyemedi. Atatürkçülük, Atatürk'ün kişiliğini yüceltmeyle bir tutuldu. Onu törenlerle anmayla onun

izinde gidildiği sanıldı.

Atatürkçülüğü, onun kişi-yaşamını aşan tarihsel kişiliği içinden anlamaya çalışmalıyız. Atatürk bize çağdaşlaşma yolunu açmıştı. Biz Batı'ya ayak uydurmaya çalışırken Batı yerinde saymıyordu. Oradaki sürekli gelişmeyi Atatürk yakından izliyordu. Bizde başlatmış olduğu devrime hiçbir zaman olmuş-bitmiş gözüyle bakmamıştı. Bunları bir gelişim sürecinin ilk aşamaları olarak görüyordu. Çok yinelendiği için aşınan ve anlamını yitiren "durmayalım düşeriz" sözü, bu dönemin devrim anlayışını açıkça göstermiyor mu?

Atatürk zaman-dışı kalmış bir toplumu zaman-akışı içine sokmuştu. Atatürkçülüğün felsefesi bir oluş-felsefesi olarak nitelenebilir. Evrensel oluş içinde yerini alma, gelişim süreci içinde kalma, çağını yaşama, yapıcılık ve yaratıcılık onun değişmez ilkeleridir.

Atatürkçülük, emperyalist güçlerin sömürüsüne karşı açılan bağımsızlık savaşı içinden doğmuştu. İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan Üçüncü Dünya Ülkeleri de Atatürk'ün yolunu seçtiler. Atatürkçülük, bizim olduğu kadar onların da bir ideolojisi oldu. Ama biz bugün Atatürkçülüğün gerçek anlamını unutmuş gibiyiz. Onun bıraktığı boşluk içinde genç kuşaklar birbirinin dilini anlayamaz olmuşlar, karşı gruplara bölünmüşler. Buna son verebilmek için, unutulanı anımsamak, gözden yitirileni yeniden kazanmak zorundayız.

1981 yılı bizim için bir hesap verme yılı olmalı. Hesap verme dendi mi, sözün tam anlamıyla döküm yapma anlaşılır bizde. Nitelik değil, nicelik aranır hesap vermede. Bir yığın istatistik sıralanır, yapılanlar bir bir ortaya dökülür ve artım ilerleme sayılır. Oysa nicelikten çok nitelik önemlidir ilerlemede. Atatürk döneminde İstanbul Üniversitesi ve Ankara Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi açılmıştı. Bugün üniversitelerin ve fakültelerin sayıları kat kat artmış bulunuyor. Ama bu kurumların hangisi o dönemdeki kuruluş amacını sürdürebiliyor? Soru bu olmalı hesap verirken. Aynı şey sadece üniversiteler ve sayısı gittikçe artan başka eğitim kurumları için değil, her alanda ve toplumun her kesiminde yapılan işler için sorulmalı. Hesap verme, gerçek anlamıyla Atatürkçülük yolunda ne kadar ilerlemiş olduğumuzun hesabını verme olmalı. Atatürkçülüğün felsefesini bugün ne denli benimsemiş bulunuyoruz, özgür düşünmeyi öğrendik mi, dünyaya açılabildik mi? Ancak bu soruların içtenlikle, olumlu ve olumsuz yanlarıyla yanıtlanması, yeni kuşakların yetiştirilmesinde bize yol gösterebilir.

TÜRKÜLER EZGİSİ

(Türküler'in Kendi Sözleriyle)

Muzaffer İlhan Erdost

Yüzün nerde baba nerde
Bana tatlı tatlı gülen
Sesin nerde baba nerde
Bana tatlı kızım diyen

Hani İlhan var ya anne
Hani babam var ya anne
Şimdi nerde uzakta mı
Uzak nerde söyle anne

Bana babamı bul hala
Bul bana babamı amca
Telefonu var ya amca
Hadi bul babamı bana

Alo baba, ha.. ha.. baba
Ben burdayım, Suları'yla
Nasıl iyi misin baba
Çok özledim seni baba

Alo baba, sen misin ha..
Parka gidelim mi baba
Ferda da var, Barışta da
İzin var mı parka baba

Ben burda yalnızım baba
Olsun ama, yalnızım ya
Hadi gel öğleden sonra
Bu sene gel hadi baba

Babamla konuştum amca
Biraz önce telefonda
İşi varmış biraz daha
Babamla konuştum hala

Bu kuru inciri anne
Babam mı almıştı anne
Bana mı almıştı anne
Üç ay önce mi almıştı

Bu sabah gelmiştir babam
Amcamlara gelmiş anne
Çocukları seviyordur
Biliyorum, gelmiş ama

Yarın gelir mi ki babam
Babam gelir mi ki anne
Gelecek mi babam amca
Bugün mü gelecek hala

Yüzün nerde baba nerde
Bana tatlı tatlı gülen
Sesin nerde baba nerde
Bana tatlı kızım diyen

2 Ocak 1981

Tarihi haritalara yerleştiren kitap

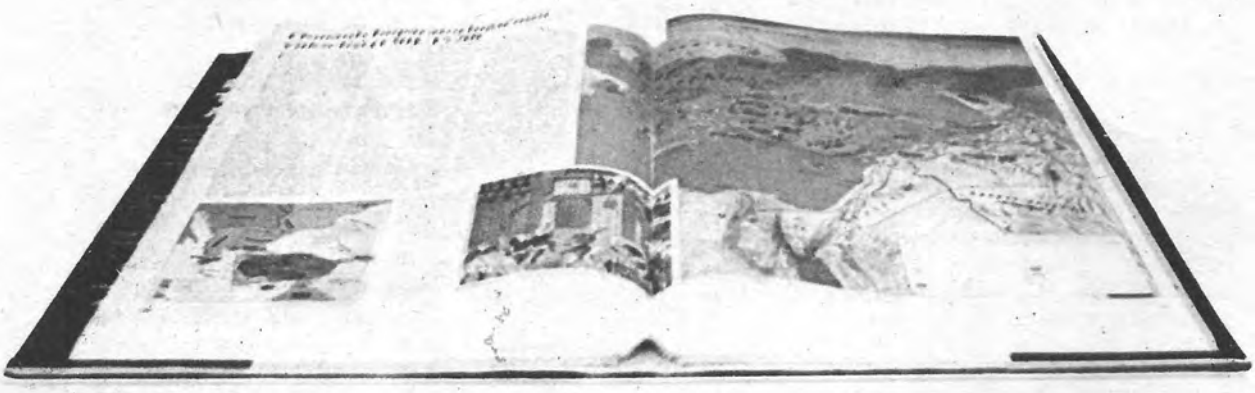

TIMES
DÜNYA TARİHİ ATLASI

Başlangıcından bugüne kadar dünya tarihini 600 yeni harita, 300,000 kelimelik metin, sözlük ve dizinle veren bu büyük yapıt, 7 yılı aşkın bir sürede 80 tarihçi tarafından hazırlandı.
Yalnız İngiltere'de 250,000 satış yaptı. Arkasından Fransa, Japonya, Amerika, Almanya, İtalya ve İsrail'de yayımlandı ve büyük ilgi topladı. Türkiye'den sonra Hollanda ve Yugoslavya'da da yayımlanacak.

KARACAN YAYINLARI, bu olağanüstü kitabı, yine aslına yaraşır olağanüstü bir güzellikte sunuyor. Nefis bir cilt içinde. Her sayfası kalın kuşe kâğıda basılı, baştanbaşa renkli ve Türkçe yazılı haritalarla. İki yıl süren titiz bir çalışma sonunda.

Yedi bölümde Dünya Tarihi:
İlk İnsanın Dünyası
İlk Uygarlıklar
Avrasya'nın Klâsik Uygarlıkları
Ayrılmış Bölgeler Çağı
Batı'nın Ortaya Çıkışı ve Dünya
Avrupa Egemenliği Çağı
Dünya Uygarlığı Çağı

Ayrıca:
Kronoloji, Sözlük, Dizin

"Tarihle ilgilenen herkese en büyük yararı sağlayacak muhteşem bir kitap; bu alanda bugüne kadar yayımlanmış bütün yapıtların üstünde... Eşsiz bir başarı."
British Book News

"Her sayfası büyüleyici..."
BBC World Service

"Okullar ve kitaplıklar için vazgeçilmez, evler için de değerli, hârika bir başvuru yapıtı."
The Wall Street Journal

"Yılın en güzel kitabı için tek aday."
The New Republic

"Bu muhteşem yeni Atlas, herkesin kitaplığında bulunmalı..."
Associated Press

"Tarihe Yılın Kitabı olarak geçecek."
Copley News Service

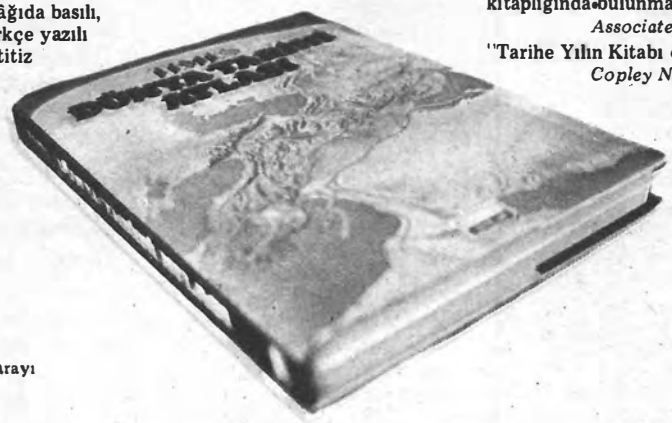

Karacan YAYINLARI

Türkocağı Caddesi, Basın Sarayı
Cağaloğlu, İstanbul
26 69 00

HASAN'LA BİR ZAMANLAR...

Attilâ İlhan

Geçtiğimiz günlerde kaybettiğimiz Hasan Tanrıkut, 1940'lı yıllarda Türk fikir ve sanat yaşantısında sözü edilmiş olan bir aydın, kişiliğini ve onurunu korumasını bilmiş bir bilim adamı, özgün inceleme ve araştırmalarıyla olduğu kadar, şaşırtıcı tartışmalarıyla da dikkati çeken bir yazar, Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünde bir çok öğrencinin yoluna ışık tutmuş bir hocaydı.

Ömrünün son yirmibeş yılını üzücü bir ruh hastalığının çeşitli aşamalarını yaşayarak geçiren Tanrıkut'u genç kuşak yazar olarak da, düşünür olarak da tanımamıştır. Ölümü dolayısıyla onu anmayı bir hakseverlik sayarken, hareketli yıllarının yakın arkadaşı Atillâ İlhan'dan ona ilişkin anı ve izlenimlerini almayı uygun bulduk.

İKİNCİ Ağırceza'nın kapısındayız. O zaman Adliye, Büyük Postahane'nin üstünde çalışıyor. Ortalıkta, cıgaralarını avcunda içen, birtakım kederli adamlar; nemli tahta, soğuk izmarit kokusu; camlarda solgun bir güneş, dışarda İstanbul! Esat Adil bey, yorgun gözlerinin içi mahzun gülümseyerek, dedi ki:

"—...Temyiz kararı bozdu, esbab-ı mucibesi, ifadenle Hasan'ın ifadesi arasındaki mübayeneti nazar-ı dikkate alarak, mahkemenin, ikinizi yüzleştirmemiş olması! Şimdi bu yapılacak: sen ifadende ısrar et, Hasan'ın vaziyeti malum: ne söylerse söylesin, ifadesi muteber addolunmayacaktır..."

Dava, TSP davası. Hanidir, diş ağrısı gibi uzayıp gidiyor. Bir kere daha Paris'e gittim döndüm, bitmemiş. Bu arada, Hasan'ın 'hastalığı'. Az önce, koridorun bir köşesinde, başbaşa konuşmadık mı? Önceleri, o eski Hasan'dı, aydınlık yüzlü bir adam: ince yumuşaklığı, kibar dikkati, zeki irdelemesi, yerli yerinde görünüyor; görüşmeyeli başımızdan geçenleri anlatıyoruz, bir yerden sonra o öyle şeyler söylüyor ki, aman Allahım!

İkinci Ağırceza Reisi kimdi acaba? Beni dinledikten sonra, Mübaşir'e, Hasan'ı çağırmasını söyledi. Mübaşir çıktı, iki kere bağırdığını işittik; Hasan'ın kapının dibinde olması lâzım, bir türlü gelmiyor. Nedenini, mahkeme heyetine, inanılmaz bir saflık; hepimizi üzüntüden kahreden, garip bir iddiayla açıklayacaktır:

"— Yüksek heyetinizin dikkatini çekerim, ben Hasan Tanrıkut değilim, eski ismimdir bu, halbuki tetkiklerim neticesinde ahval-i şahsiyem tavazzuh etti: ceddim Girit'e Rusya'dan gelmiştir, bu itibarla esas ismimin (burada bir Rus adı söylüyor) olması iktiza eder, aynı yanlışlık celpnamede de yapılmıştı, itiraz şerhi yazdım..."

Korkunç bir sessizlik oldu. Koridorda bana da bunları söylemiş, Edebiyat Fakültesi'nin bir türlü kabul etmediği doktora tezinin Sovyetler'de yayınlandığını (hatta armağan kazandığını), müjdelemişti. Çünkü Hasan'cık, meğerse 'Rusmuş' da bilmiyormuş, başına gelen bunca felâketin nedeni de bu, artık vaziyet 'tavazzuh ettiği'ne göre...

Böyle bir şeyi Kafka'da okusak,

ne deriz: ne marazi bir muhayyele, nasıl da uydurmuş! Oysa yaşanmıştır: 1940'larda Türk fikir ve sanat hayatının yetenekli kalemi, Edebiyat Fakültesi'nin parlak zekâsı Hasan Tanrıkut, 1950'lerde bu hâle gelmişti. Ben, şiirlerimden birinde, *'gözyaşını göstermeden ağlayabilir misin?'* mısraını, beyhude mi yazdım sanırsınız? O Hasan Tanrıkut ki, eğer sade suya tirit şairlerden biri olmadıysam, iktisat tarih ve felsefe okuduysam, toplumsal ve bireysel bileşimlerin önemi üzerinde duruyorsam, hepsini ondan aldığım hızla yapmışımdır.

Onu bu halde görmek!...

«Bir İnhiraf Örneği Olarak...»

NEREDE tanışmıştık? Fındıklı'daki Edebiyat Fakültesi'nin, loş koridorlarında mı? Kim tanıştırmıştı? Arslan Kaynardağ mı, Zeki Pakyürek mi? Onu daha çok, o yılların 'entelektüel' pastahanelerinden hatırlıyorum: Elit, Nisuvaz, Haylayf, Suna, vs... Suna'da karar kılmıştık: Osmanbey'de, Nişantaşı kavşağına bakan bir binanın ikinci katındaydı: büyük pencerelerinden caddeyi seyreder, akşamlara kadar edebiyattan, sanattan, felsefeden konuşurduk. İstanbul yalnızlığımın güç yıllarında, bazı geceler Hasan beni alır, Kırağı Sokağı'ndaki evlerine götürürdü, birlikte yemek yerdik: ekşisiz fasulye piyazı ve ıskara et! Hasan'ın ülseri vardı, buna o zamanlar garipsediğim bir önem verir; eşdost, Pasaj'da iki duble bira içmeyi önersek, kaytarmak için bin dereden su getirirdi.

Evini tasarladığımdan büyük, odasını umduğumdan 'mütevazi' bulmuştum: handiyse portatif bir karyola, sıradan bir masa, derme çatma raflarda bir sürü kitap! Bazan duygulanır, bir yerlerden, eski harflerle doldurulmuş tozlu okul defterleri çıkarırdı: öğrenciliğinde 'kaleme aldığı' eserlerdi bunlar: onaltı yaşında iken, çok iddialı bir felsefe *dissertation*'u denemiş. Yıllardır 'Deli Dumrul' diye 'felsefi' bir piyes üzerinde çalışıyor. Kırık, tekdüze okumasıyla, bana ilk ya da son perdeden bazı 'meclisleri' dinletirdi. Söyleşirken o derece renkli ve tatlı olan Hasan'ın, okurken neden böyle 'uyutucu' bir tempoya düştüğünü asla çözememişimdir. Bir keresinde, felsefe okuttuğu Pangaltı Ermeni Lisesi'nde bir konferansına gitmiştik. hepimizi ağırlık bastı! TSP'deki konuşmalarında da son derece önemli şeyleri, son derece cansız ve renksiz anlatır, güme gitmelerine neden olurdu.

Fikir ve sanat hayatımıza, paldır küldür girmiş: Celâlettin Ezine 'Hamle'yi çıkarırken; Hilmi Ziya, 'İnsan'ı yayınlarken, ondan birinci adam olarak yararlanmışlar. 'Hamle'nin bazı sayılarını, daha İzmir'deyken görmüştüm. 'İnsan'ı bana o göstermiştir, odasında 'Garip' şiirini tartıştığımız bir akşam! ('Önsöz'ünü inceleyebilmem için, Orhan Veli'nin ona imzaladığı 'Garip'i de o gece bana vermişti, hâlâ bendedir.) Hilmi Ziya'ya kırgındı, henüz kürsüsündeki asistanlığını koruyordu ama, atılmasını her dakika bekliyorduk, yolları ayrılmıştı çünkü: 40'ların başında 'XX.yy. Filozofları'yla diyalektiği benimsemiş görünen ünlü hoca, sonlarına doğru fikir değiştirmişti: 1947'de "Sosyolojiye Giriş'i yayınlandı. Hiç unutmam, Hasan bu kitabı günlerce elinden düşürmedi, ince ince tarayıp hocasının yanlışlarını buldu. 1949 Mayısı'nın 5. günü bana imzaladığı nushasına, şunları yazmış: "Kardeşim Attilâ'ya, bir inhiraf örneği olarak". İnhiraf kelimesini 'sapma' anlamına kullanıyordu. Zira Hilmi Ziya kitabında, topluma ve tarihe bakışta ekonomiye başatlık veren maddeci görüşe karşı,-bana verirken Hasan'ın kırmızı kalemle altını çizdiği-, şu türden itirazlar getiriyordu: *"...halbuki ilimci görüş tarihi vakaları geniş bir tahlilden geçirerek, sabırlı ve etraflı bir istikra ile yükselmek, tarihde gizli gayecilik (yani vakaların muayyen bir gayeye göre inkişaf ettikleri) fikrini bir tarafa bırakarak, geniş bir ihtimaliyet hududu içinde ulaşılabilecek bir muayyenlik derecesiyle kanmak yolunda olmalıdır".*

Oysa Hasan Tanrıkut, bilimsel diyalektik yönteme hem inanmıştı, hem de bunu ülkemizde uygulamaya çalışıyordu. Toplumcu aydınlar arasında, Hasan'a rastlayıncaya kadar, ya eylemi kurama üstün tutan pratik tiplerle karşılaşmıştım, ya da toplumculuğu edebiyatta yoksullardan yana çıkmak zanneden 'sathî' yazarlarla; ilk defa Hasan'ın 'şahsında' kuramın aynı zamanda felsefe, iktisat ve tarihle bağlantılı diyalektik bir bütün olduğu kanısına vardım, felsefe sistemlerini su gibi anlatıyor, onların arasında toplumculuğu kuru ve tutkusal bir siyasal kavga olarak değil, değişik ve yeni bir 'dünya idraki' olarak tanımlıyordu.

Her iki tarafla çatışmasında, sanırım, bunun büyük rolü olmuştur.

«Bütün Hayatımda Anti-Faşisttim!..»

FAKÜLTE'den atılacağı muhakkak gibiydi, hiç olmazsa doktora tezini kabul ettirebilse!.. Birkaç yazımda bu tezden söz etmedim mi? Hâlâ önemine inanırım. Dönemin koşullarını gözönünde tutarak, şöyle bir başlık bulmuştu; "Türk Tarihinde sosyal tabakalaşma". Aslında, batılı klasik gelişme şemasına pek uymayan tarihimizdeki, sınıflaşma olgusunu irdeliyor. Hasan'a göre, batı ile doğu arasındaki en önemli fark, batı'nın site uygarlığına ulaştıktan sonra, siteleraşı imparatorluklara gitmesi; doğu'nun ise, imparatorluk dönemini, siteden önce yaşaması idi: Asya'da oluşan bu imparatorluklara 'aşırı imparatorluk' adını verdiğini, bununla kabilelerarası imparatorlukları kasdettiğini yazmışımdır. Bu da onu, derebeylik öncesindeki toplumsal karşıtlıkları aramaya itiyor, kabile toplumunda sürü sahibi/çoban çelişkisini diyalektik gelişmenin 'motoru' olarak önermesine neden oluyordu. Nasıl da tartışırdık? Fikrince, doğu'lu toplumlar aşiret aşamasında yaygınlaştıklarından, fethedilen topraklar ikta arazisi olarak kalmış, batılı anlamda toprak mülkiyeti oluşamamıştı. Sömürgeciliğin kökeni de buraya bağlı, şöyle bir bakılırsa ne görülüyor, site aşamasından sonra yaygınlaşmış devletlerin, aşiret aşamasında yaygınlaşmış ülkeleri egemenlikleri altına almış olması değil mi?

Doktora tezinin fakülte'de kaç defa incelendiğini, kaç defa reddedildiğini, bir meraklısı çıkıp incelesin! Hasan Tanrıkut, bu yüzden çok tedirgindi. Bir keresinde, Fransız Kültür Merkezi'ne Fransa'dan ünlü bir sosyoloji profesörü mü ne gelmiş, tezin 'alelacele' yapılmış bir ingilizce özetini ona götürdü; o akşam gözleri sevinçten pırıl pırıl, 'gâvurun', fikirlerine adamakıllı önem verdiğini bana anlatışı, gözümün önünden gitmez. İşin garibi, hastalığından sonra da, geliştirdiği kuramı terketmemiş olmasıdır. Aramızdaki bağlantı koptuktan yıllar sonra, 1975 Şubat'ında ondan bir mektup aldım. Okunmaz bir elyazısıyla yazılmıştı. Çıkarabildiğim kadarıyla, anladım ki, 'Hangi Batı'yı okumuştur, eleştirilerini yazıyor. Mektubun beni en çok çarpan yeri, tezindeki ana savlara dayandırarak, yazdığından söz ettiği kitabı oldu: 'Ortadoğu Tarihinin Ekonomik Tetkikine Giriş'. Böyle bir eseri var mı? Bitirdi mi? Bence araştırılmalı, varsa mutlaka gün ışığına çıkarılmalıdır. Toplumumuzda, tarihinin başından itibaren görülen Çin, Arap, Batı taklidçiliğinin; aslında, gelişme aşamasının noksanlığından beliren bazı toplumsal ihtiyaçları, karşılama zorundan ileri geldiği varsayımı, pek de önemsenmeyecek bir varsayım sayılamaz. En azından incelenmeli, tartışılmalı.

O son mektubunda, dikkatimi çeken diğer iki şey, neydi dersiniz? Birisi, imzasını Hasan Tanrıkut diye atmayışı! Çok şükür, Rus adını bırakmıştı ama, Hasan Ruşenoğlu adını kullanıyordu. Bence bu, Hasan Tanrıkut döneminden, ne derece yıldığının açık kanıtıdır. Gelgelelim, Hasan Tanrıkut'luğundan da vazgeçemiyor, çünkü mektubunun bir yerinde bana, 'Hasan Tanrıkut'u faşizmi yedi' diye yazdığım için serzenişte bulunuyor, bunu mutlaka düzeltmemi istiyor. Herzamanki alınganlığıyla dediğimi yanlış anlamıştı, ben '40 karanlığının' Hasan Tanrıkut'u 'mahvettiğini' anlatabilmek için kullanmıştım o deyimi, Hasan ise onun 'faşistleştiğini' söylediğim şeklinde almıştı. Mektubunda diyor ki, "Ben bü-

tün hayatımda anti-faşisttim". Doğrudur, zaten başına ne geldiyse ondan gelmiştir.

Hey gidi Hasan Tanrıkut!

«Lunapark'taki Kahkaha Aynaları...»

HASAN'ı TSP'de yadırgarlardı, beni de: bir üye, dengine getirip konuşma ve davranışlarımın *'artistique'* olduğunu söylemiştir. 'İltifat' değildi bu, dolaylı bir küçümsemeydi, belki yadsıma! Hasan'ı hem anlayamıyorlardı, hem de 'fazla kibar' buluyorlardı. 'Gerçek'te çalışanlardan birinin, ona 'muhallebi çocuğu' dediğini hatırlarım. Bir keresinde, Süslüsaksı sokağı'ndaki bir gece toplantısından dönüyoruz, Genel Merkez'de Parti'nin tutumu tartışılmış, eleştiri, özeleştiri filan, Beyoğlu'ndan Taksim'e yürüdüğümüz sırada, konuyu açtım. Hasan'ın fikrince, 'azbuçuk şöhret sahibi olmamız' bu tür şimşekleri üzerimize çekmemize neden oluyordu. O zamanlar, bu cevap aklıma yatmıştı ama; sonraları sorunu, başka bir açıdan enine boyuna ele almış, düşünmüşümdür.

Türkiye'de 'toplumcu' aydınlar, ya şehir aydınlarıdır, (ki çoğu imparatorluktan 'mîdevver' alafranga komprador kültürünün ürünüdür), ya da kırsal kesimin yetiştirmeleri, (ki ne kadar aksini savunurlarsa savunsunlar, düpedüz, içinden çıktıkları ümmet/ derebeyi koşullarının üstyapısını taşırlar). Hele ikincilerin dar gelirli, birincilerin varlıklıca ailelerden geldikleri hesaba katılırsa, arada ne tür sınıfsal bir farkın, gerilimin, hatta çatışmanın varolacağı kestirilebilir. Hasan Tanrıkut, Yanya 'eşrafından' Ruşenizade Ali bey'in oğludur, yanılmıyorsam dedesi paşa, epeyce önce Dersaadet'e göçüp, şehrin 'gözde' kesimine yerleşmişler. Hasan, Beyoğlu/Şişli/Maçka üçgeni içinde büyümüş, o yörede egemen komprador/levanten kültürünün özelliklerini taşıyor, eyilimleri, beğenileri, yaşama biçimi buna göre; diyalektik yöntemi ne kadar iyi bilirse bilsin, bu eyilimleri nedeniyle, kırsal 'kafalılar' tarafından itilecektir. İtilmiştir de. Çokluk kusuru kendinde bulur, işçi kesimiyle arasını düzeltmek için partili işçilerin evlerine taşınırdı. (Beni de götürdüğü olmuştur). Şimdi bakıyorum, birşeyi anlamamış: onu eleştirenleri *authentique* işçi, ya da *authentique* işçileşmiş aydın sanıyor. Oysa öyle mıdır?

Türkiye'de işçi sınıfının, Batı'daki işçi sınıfları gibi 'şehirli' nitelikleri edindiğini söyleyebilmek, hâlâ adamakıllı zor. İşçi dediğimiz, 'işçileşmiş' solcu aydın dediğimiz kişilerin önemli bir kesimi, 'kırsal'lıkları ağır basan kişiler. İşçi sınıfı adına, işçi sınıfının tarihsel/toplumsal 'şehirli' niteliklerini kriter diye alıp, eylemleri ve kişileri buna göre değerlendirmiyorlar; tam tersine, kurtulamadıkları 'kırsal' değerler sistemini, işçi sınıfının değerler sistemi diye alıp, basbayağı feodal/ümmetçi bir kafayla, şehirli 'komprador' aydını yeriyorlar. Şehirli aydın, zaten komprador kültürünün bir ürünü, bu yüzden halkına yabancılaşmış, hele ümmet çerçeveli bu çeşit feodal/solcularla uyuşmasının olanağı yok. O zaman gelsin irili ufaklı suçlamalar, karalamalar, dargınlıklar vs. Meraklısı ararsa, Türkiye toplumcu hareketindeki bozuşma ve çatışmaların çoğunda, bu ilginç karşıtlığı görecektir: Nâzım da 'solcu' takımınca bu nedenden uzun süre dışlanmak istenmiş, Çetin de (Altan) aynı gerekçelerle ayıplanmış durmuştur. Bence o tarihte Hasan'ı ve beni yadırgayanlar, aynı kurala uyuyorlardı. O ne kadar şehir çocuğuysa, ben de o kadar şehir çocuğuydum: İzmir'den geliyordum, üstelik 'ulema' özellikleri olan, burjuva niteliği ağır basan bir aileden. Belki öbürlerinden gördüğümüz anlayış kıtlığı, ikimizi birbirimize bu kadar yakınlaştırmıştı.

Bilmem bütün bunların, Tanzimat'la toplumumuzda açılan büyük çatlaktan, ileri geldiğini söylemem gerekiyor mu? O çatlak yüzündendir ki, burjuvamız ulusal burjuva olamamış, aydınlar komprador kültürüyle yetişmeyi ilericilik saymıştır. Sanayileşmenin önlenmesi hem şehirleşmeyi, hem işçileşmeyi geciktirmiştir. O zaman ne oluyor, lunapark'taki kahkaha aynaları koridoruna toplumca düşmüşüz gibi, hem kendi kendimize hem birbirimize yabancılaşıyoruz: tüccarımız tüccar, sanayicimiz sanayici, aydınımız aydın, işçimiz işçi, köylümüz köylü değil! Birbirimizi gerçek oranları ve özellikleriyle görüp değerlendirmemiz olanak dışı. Bunun bize ne kadar pahalıya patladığını, acaba bir gün anlayacak mıyız?

«Şimdi mi Öldü?»

HASAN'ın ölüm ilânını, bulut mavisi bir sabah, gazetede görmek mukaddermiş! O gün, bütün gün, şu yukarda yazdıklarımı düşündüm. Hasan şimdi mi öldü? O büyük çatlağın kıyıcı boşluklarına, yıllar önce düşmemiş miydi?

Meraklısı İçin Notlar

● *Esad Adil Müstecabi, TSP'nin kurucusu ve Birinci Sekreteri. Brüksel'de okumuş. Cezaevleri Genel Müdürlüğü'nden ayrılıp, bu işlere karışmıştır. 'Tan'da Adiloğlu imzasıyla fıkra yazardı. Sonra 'Gün'ü ve 'Gerçek'i yayınladı. 14 Mayıs 1946'da (Sarı) Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu ile birlikte, TSP'yi kurdu. 16 Aralık 1946'da kapatılan partinin davası yıllarca sürdü, sonunda beraatla sonuçlandı. 1950'de yeniden faaliyete geçen Parti, 1952'de yeniden kapatıldı. Bu defaki dava sekiz yıl sürmüş, sonunda parti ve Esad Adil bir kere daha beraat etmiştir.*

● *'Gün' dergisi, çeşitli aralıklarda, çeşitli boy ve biçimlerle, hep haftalık olarak yayınlandı. Tamamı otuz kırk sayı olmalı. Hem politikadan sözeder, hem şiirler öyküler yayınlar, hem de kuramsal bilgiler verirdi. Hasan Tanrıkut, başından itibaren, derginin yönetiminde söz sahibi oldu. Derginin yazarları arasında Esad Adil, Mustafa Börklüce, Hasan Tanrıkut, Rasih Nuri İleri, Mehmet Ali Aybar, Fehmi Yazıcı, Behçet Atılgan, Sabahaddin Ali, Aziz Nesin, Kemal Sülker (Asım Sarp), A. Kadir (Ali Karasu), Orhan Kemal, Sait Faik, İlhan Tarus, Rıfat Ilgaz) sayılabilir.*

● *'Gerçek', hem haftalık olarak çıkmıştır. hem gündelik olarak. Haftalık 'Gerçek' daha çok siyasal bir fikir gazetesi niteliğindeydi. Gündelik 'Gerçek' uzun ömürlü olmadı. 'Vakit Yurdu'nda hazırlanırdı. Ben, Asım Bezirci, Orhan Müstecaplı, Hasan Tanrıkut, bütün işleri çevirirdik. On lira haftalık alıyor, bazı geceler kağıtların üzerinde sabahlıyorduk. İki aylık yayından sonra, gazeteye sırtısıra inanılmaz davalar açılmaya başlandı. Zaten yüksek bir satışımız yoktu. Bir akşam, yayınına son vermeyi kararlaştırdık. Esad Adil'in direnmek yanlısı olduğunu hatırlıyorum. Fakat gazeteyi 'finanse eden' Reşit Menteş'in takatı da sonsuz değildi.*

● *Hasan Tanrıkut, Edebiyat Fakültesi'ndeki asistanlığını kaybettikten sonra, uzun süre işsiz kaldı, Ermeni Lisesi'ndeki birkaç saat dersiyle yetindi. Bir ara Hayri İpar'ın torununa (çok yıllar sonra, Ajda Pekkan'la ilişkisi dillere düşecek olan Cömert Baykent) özel dersler veriyordu. Askere gideceği sıra, bu işi de, evdeki odasını da bana bırakmıştır, buna mukabil ben aldığım paradan ona cep harçlığı gönderecektim. Askerden sonra Rumca bilmesi hasebiyle Kıbrıs Lisesi'ne öğretmen atandı. Oradaki yönetimle takışmış, bir süre İtalya'da dolaştı, dönüşünde rıhtımda tutukluyorlar, uzun süren sorgusu sırasında da hastalanıyor.*

ZAMANLAR

Sabahattin Kudret Aksal

Zamanları anımsarım,
Noktası konmuş kitap o;
Resimdeki gibi, yarım
Ay Gökte, bulut oyunu.

Yıldız saydı Fenikeli,
Ey gizem sen, sonsuz gecem;
Görünsün ki samanyolu,
Mısır, Elam, Kalde, Acem.

Babil'in bahçesi ya da
Yangını bozkırın, Hitit,
Donmuşlar kalmışlar orda
Güneşin battığı vakit.

Homeros anlatırdı, düş
Şimdi, ışık yonu, Troya,
Akha'nın kalyonu durmuş
Zaman'la karşı karşıya.

Elea'lı Zenon, Thales,
Plutarkhos, İlkçağ beyleri;
Çivit mavisi Korinthos,
Çiğ gökleri, ak evleri.

Sulla'yı saymam, Caius'u,
Bakmam Julius Caesar'a;
Bilgeydi, güleryüzlüydü
Sazında sözünde Roma.

Koptu kasırga, Vandal'ın
Atları koştu ovada,
O çileli Galya'nın
Gökleri avlandı avda.

Dingin zaman, gösterge o,
Kulağında duyar orgu,
Üşüşür çekirge, o
Gece yakarlar Jeanne d'Arc'ı.

Hep konuşuverecekmiş
Gibi gece! Ortaçağ'ın
Gökünde, daha doğmamış
Melekleri Raffaello'nun.

Başka bir gök, başka güneş,
Hazırlan imgelem göçe;
Bulutla uç, rüzgârla koş,
O çın çın öten iç bahçe.

O bahçe Yunus Emre'nin
Zaman'ı, yoklanmış Hallac
Som kapısını evrenin,
Yan aydınlık, görün burç.

Sonu yok av! Avucundan
O gece kaydı Öte'si!
Gün ağardı bir ucundan,
Maviler! Neydi ötesi!

Doruğa kon, at bir adım,
Engebeler, topoğrafya;
Lâtin göküne uzandım,
Ey şaşkınlık! coğrafya.

Uçar kuşu Yeniçağ'ın,
Çandır Michelangelo;
Ekseninde dönen acun,
Galilei Galileo.

Biricik sorundu doğa,
Yıkandı gök havuzunda
Copernicus, kaydı uzağa
Yıldız, durdu sonsuzunda.

Sen çözül yumak, yırtıl ağ!
Ardın engin, önün kıyı;
Kaçmış gözüne kıymık, Çağ!
Sokma gecene uykuyu.

Göründü büyük armada,
Duyguyu kıs, usu bağırt;
O bungun, o dar odada
Çığlığını attı Descartes.

Olympos'un doruğundan,
Güneşi Weimar'ın, Goethe,
Baktı yangın akşamından
Bir yere Zaman'dan öte.

Ezgiciler, matematik
Gökyüzleri, Haydn, Liszt;
Rüzgârlı ağustos, gotik
Katedraller! Hölderlin, Kleist.

Cam göbeği göktü İspanya,
Güneş kokan taşlar yankı.
Çiçeksiz bir dağ, o kaya,
Gölgede uyudu İnka.

Kumda ayak izi! Ne ki
Yoklukta aradıkları!
Bir tutam aydınlık belki
Zaman'dan kaçırdıkları!

Ey tanyeri, hisarları
Görünür Avrupa'nın, ey!
Mazgalları, kuleleri,
Ey usum, çağdan çağa kay!

Ovalar, altın güneşler,
Yürür gider Arthur Rimbaud,
Koşar, koşar, koşar, koşar
Afrika'nın bulutu.

Yırtıcılar, koklar Van Gogh
Dölyatağını güneşin,
Gaugin altın arar sıcak
Göklerinde Tahiti'nin.

Verlaine göklere tedirgin
Bakar. Döver havanında
Simyasını sözcüğün;
Uyur, bulutlar koynunda.

Claude Monet, Edouard Manet,
Karnaval gibi giyinmiş
Doğa, şen şakrak çingene;
Seurat, görülmedik cümbüş.

Aramanın sağnağı bu,
Doğumu yüz bin nympha'nın;
Ufkunda görünmeyen o
Yıldıza dümen tutmanın.

Güzel çağ dendi adına,
Yeni dolaşın, yeni kan;
Yalnızlığının resmini
Çizdi Toulouse Lautrec, kankan.

Birinci Dünya Savaşı,
Yakar dumdum, kırar tifüs;
Guillaume'un sarılı başı
Fotoğrafta. Baktı Hades.

Zaman'dır onlar, ozan
Ya da bilge, Braque, Chirico,
Gökle yan, Sonsuz'a uzan,
Garcia Lorca, Federico.

Kuzgun gece, acı ayaz,
Çığrından çıkmış bazuka,
Gülkurusu ay Endülüs,
Yandı yıkıldı Guernica.

Ne de çok, arılar gibi,
Bağırgandı çılgın Dada;
Tahtına yerleşmiş Übü,
Bilinç tutsak, us çarmıhta.

Gagalar camı kuşku
Darağacı Edgar Poe'nun,
Savrulur yeli, bir başka
Yaklaşımı doğan günün.

Valéry'ye geometri
Eukleides'ten kalıt,
Küçük sayılarla esri;
Elmasçı, elması incelt.

Yeniler, eskiler, düş ya
Bilinç, ağu gerçekçiler,
Nehir boyu akıntıya
Karşı giden kürekçiler.

Bak Sisyphos'a! Tırman, kay;
Sen de çek o dağda çile.
Yonular gör, kavalı duy,
Zaman'ın tuzunu yala.

«YÜZ GECE ÖYKÜLERİ»NDEN

Walter Höllerer

Walter Höllerer, Almanya'nın Sulzberg-Rosenberg kasabasında doğdu. Savaş yılları yaptığı askerlikten sonra dinbilim, felsefe, Alman filolojisi, tarih ve karşılaştırmalı yazınbilim dallarında öğrenim gördü. Erlangen, Göttingen ve Heidelberg üniversitelerindeki bu öğrenimi 1949 yılında doktorayla tamamladı. 1956'da Frankfurt üniversitesine Alman Edebiyatı doçenti oldu. Dersler vermek üzere bir çok kez Amerika'ya gitti. 1959'da Berlin Teknik Üniversitesi'ne profesör olarak atandı. 1963'de "Berlin Yazın Kollokyumu"nu kurdu ve iki yıl sonra "Teknik Çağda Dil" kurumunun başkanlığını üstlendi. "Akzente" ve "Teknik Çağda Dil" adlı dergileri de uzun yıllar çıkaran Höllerer, bilimsel çalışmaları, anlatımcı düzyazıları yanında şiirleriyle de ad yapmıştır. Kurduğu "Akzente" dergisi, 6 Aralık 1980 sayısını Türk yazınına ayırmıştır.

FİLTANRISI geliyor ve "Biliyor musun," diyor, "yaya geçidinden geçen yayaları koruyorum ben. Ama o gece öylesine çoktu ki işlerim, durduramadım arabayı." "Niyetinin iyi olduğunu biliyorum fil," diyorum, "ama olan oldu bir kere."

"Derdin büyük biliyorum," diyor fil, "ama inan bana, kollarımla, hortumumla, yusyuvarlak göbeğimle elimden geleni yapacağım sana yardımcı olmak için." Yatağımın yanında, başucumda oturmuş, vızıldayarak konuşuyor, değişik bir dille konuşuyor, alışılmadık sesler ve sözcüklerle, ama anlıyorum onun dilinden. Sonra o yusyuvarlak, yumuşacık karnıyla üstüme uzanıyor, kollarıyla okşuyor, seviyor beni, hortumuyla sargılı yaralarımı üflüyor, serinletiyor. Acılarım diniyor, yaralarımın rahatladığını, birazcık kapandığını hissediyorum.

"Sana inanmalı mıyız?" diye soruyorum ona. "Ne garip sözler bunlar," diye vızıldıyor, o yumuşacık, şişko göbeğini çeke çeke gülerek. "Senin burada olman, bizim burada olmamız, böylesine bütünleşmemiz yetmez mi?"

"Gene gelecek misin?" diye soruyorum. Vızıldayarak okşuyor beni. "Şimdi", "sonra", "gene" sözcüklerine pek alışık olmadığını anlıyorum.

"Adının Ghanessa olduğu doğru mu?" diye soruyorum. Onu nasıl çağıracağımı, ona nasıl sesleneceğimi bilmiyorum çünkü. Ama belirli bir adla çağrılmaya değer vermiyor ki.

Kahvaltıdan sonra Küpeli Adam Urs kahvaltı tepsisinin içindeki yeşil bildiri kâğıdını alıyor. "Bunlar işimize yaramaz, Pazar günkü kilise ayininin saatleri."

"Hayır, yaramaz," diyorum. "Ama belki siz başka türlü bir vaaz vermek isterdiniz, o zaman seve seve dinlerdim. Urs 19 yaşında, öğrenimi nedeniyle askere bir yıl erken alınmış, silâh eğitimi görmek istememiş, iki psikiyatri raporu aldıktan sonra, şimdi de benim kahvaltımı toplayabilir olmuş."

"Ne vaazı vereyim ki," diyor. "Örneğin filden sözedebilirsin. Öylesine iyi niyetli ki. Kentte yaya dolaşan herkesi koruyor hep. Gene de ezilen biri olursa, o güzelim yumuşacık karnıyla usulcacık üstlerine uzanıp kollarını dolayıp okşayıp seviyor onları. Bir yandan da hafif hafif homurdanıyor. Dileğe göre değişiyor da, erkek oluyor, kadın oluyor, ya da hem erkek hem kadın oluyor. Seni sakinleştiriyor, içinde güven duygusu uyandırıyor."

Urs, "Ne yazık ki, bizde yok böyle bir şey," diyor. "Sonra yeni öyküler de anlatıyor," diyorum. "Çoğu kısa bir tümce ya da bambaşka bir dilde. Herkes seviyor onu, bu da yardımcı oluyor insana." "Nepallileri çok az tanıyorum," diyor. "Farketmez," diyorum, "onlara gereksinmemiz yok bizim, papaya da yok gereksinmemiz." "Ona hem de hiç yok," diyor Urs. "Büsbütün gereksiz." "Kilise eğiticilerine, yöneticilerine, başkanlarına, onlara da gereksinmemiz yok," diyorum. "Yaramazlar," diyor Urs. Kahvaltı tepsisini ve kilise kâğıdını mutfağa götürüyor.

Türkçesi:
ZEHRA İPŞİROĞLU

'BU YOKUŞTAN BİR DE UÇAN MATRİS YARATICISI HALUK YETİŞ GEÇTİ

Rıfat Ilgaz

İLANLARIN arasına sıkışmış bir ölüm ilânı. Ortada iri puntolarla: Haluk Yetiş.

Babası, ayaküstü meyhanelerinden kadeh arkadaşım Halil Usta... Annesi Tan basımevinde çıkan "Hanımeli" dergisinin sekreteri, yazı arkadaşım Rahime Hanım, ağabeyi gece kulüplerinde masa arkadaşımız yarı armatör Neyin Yetiş... Karısı bizim yokuşun dost yengesi Türkân Hanım. Genç arkadaşlarımız Ömer ile Meyhun'un babası, sevimli Özlem'imizin biricik dedesi, kırk yıllık arkadaşım, hemşerim, bana Babıali'nin kapalı kapılarını ardına kadar açan can yoldaşım Haluk Yetiş'i de yitirdik, bu dost yitirimi furyasında.

Bu ölüm bildiriminde yazıldığı gibi sadece "Gazeteci", sadece "Matbaacı" mıydı Haluk Yetiş?

Size kimsenin bilmediği bir yanını daha açıklayayım bu arada:

Sait Faik 1944'lerde "Tan" gazetesine bir muhabir olarak girmişti. Halil Lütfü mahkeme haberleri için görevlendirir Sait'i. Bir gün elleri cebinde "Mahkeme Koridorları"nı dolaşan, Ağır Ceza'ya girip çıkan Sait bir-iki haberle döner gazeteye. Halil Lütfü şöyle bir göz gezdirir yazdıklarına, çatar kaşlarını. Koskoca Hikayeci Sait Faik, haber yazmasını bilmemektedir. On sekiz yaşlarında çiçeği burnunda bir muhabir olan Haluk Yetiş'e seslenir:

"A be Haluk! Al götür şunu! Haber nasıl yazılır öğret bu çocuğa!"

O gün birlikte dolaşırlar mahkeme koridorlarını... Tam Lütfü Bey'in istediği gibi yazılmış "haber"lerle dönerler.

Sait ne zaman Haluk'la ikimizi bir arada görse sevgiye süzerdi onu:

"İşte benim ustam!" derdi. "Bana gazeteciliği öğreten ilk adam!"

Haluk gerçekten ustaydı. Gazetenin tüm işlerini en ince ayrıntılarına kadar bilirdi. Dizgiciye dizgiyi, baskıcıya bıskıyı, sekretere haber değerlendirmeyi, başlık çıkarmayı, düzeltmene işini öğretirdi.

"Tan"ın "Yeni Gazete"sine düzeltmen girmiştim. Odama uğramıştı bir gün, kurulun müdürü olarak.

"Nasıl?" dedi, çıraklar temiz prova çekiyor mu?"

Yeniydim, provaların nasıl çekildiğini, nerede çekildiğini bilmiyordum henüz.

"Şu sporcuların yazıları..." dedim. "Cümleler birbirini tutmuyor, çok uğraştırıyor beni... Düzeltince de kızıyor bana spor sekreteri."

Her zamanki sevimlilliğiyle:

"Aman!" dedi. "Dokunma yazılarına sakın. Düzeltiyorum diye üzme

kendini! Onların okurları da kendileri gibidir!"

Ufak yapılıydı, dizgi baskı makinelerinin arasında kaybolurdu. Makinelerin seslerini dinler, nerede bir bozukluk sezse durdurur, başındaki işçiyi uyarırdı. Yazının bizlere yasak olduğu yıllarda yazı dizmeyi öğrenmiştim. Paydos saatlerinden sonra Haluk Yetiş'in izniyle entertiplerin bulunduğu odaya girer, geceyarılarına kadar tek başıma çalışırdım. O. kapının dışından dinler, makineden bozuk sesler geldi mi sessizce süzülür içeri, aksaklığı eliyle koymuş gibi bulur, düzeltirdi. Bir gün Natık Usta bir sakarlığımı yakalamıştı.

"Kendini satsan ödeyemezsin bu makineyi," demişti.

Bu azarı duyan Haluk Yetiş, işi tatlıya bağlamak için:

"Dayanıklıdır makineler..." dedi. "4 Aralık'ta neler gördü bu makineler."

Evet, Behçet Uz'un militanları bile parçalayamamıştı balyozlarla, ben nasıl bozabilirdim. Nitekim ben makineleri değil, makinelerin kurşun buharları beni bozmuş, yeniden sanatoryuma yollamıştı.

Haluk Yetiş'in gerçek idarecilliği Anadolu dağıtımıyla kendini göstermiştir. "Akşam"ın en hızlı günleridir. Gazetesini kim Anadolu'ya önce gönderirse başarı onundur. Çetin Altan'ın köşe yazıları okuyucusunu aramaktadır Anadolu'da... En elverişli bölge de Adana'dır. Bindirilmiş gazetelerin rallisi başlamıştır artık, "Akşam"ın yarış kamyonları da girmiştir bu kıran kırana yarışa... Haluk Yetiş'in Adana bölgesinde sağ kolu olan Kemal Bayram, şöyle anlatıyor bu durumu o günlerin coşkusuyla:

"Güney bölgesinde kentler birbirine yakın... Ayrıca nüfus yoğunluğu... Karayolları her mevsimde ulaşıma elverişli... Böyle bir bölgede günlük olarak gazete okutamamak onur kırıcı bir durum.

"Ama nasıl başarılacak bu iş? Haftada Adana'ya iki, Gaziantep'e, İskenderun'a, Konya'ya bir uçak var. Yük fazlası nedeniyle gazete alınmadığı günler de oluyor. Çoğu yerlerde iki gün sonraki gazeteler okunuyor.

"Haluk Bey'in yönetiminde bazı denemelere geçiyoruz. Konya uçağı, diyelim ki kargo yönünden uygun. Güney'in tüm gazeteleri oraya gönderiliyor. Haluk Abi, akşamdan durum değerlendirmesi yapmış, bana bir arabayla Konya havaalanında bulunmam bildirilmiştir. Erken saatte Güney'de dağıtılan gazeteler okuyucusunu bulmuştur.

"Ertesi gün uçak Gaziantep'tedir. Bizim arabalar da orada...

"Bu çalışma altı ay sürünce günlük satış net yirmi bin! Ne yazık ki bu yükü uçaklar alamıyor. Genel yayın müdüründen Adana bölgesinin gazetelerinin akşamdan basıp gönderilmesini istiyorum, olmaz diye diretiyor. Önerimi Haluk Abi de destekleyince dağıtım yürürlüğe giriyor. Dağıtım merkezi de arabalarla Ankara'ya kaydırılıyor. İyi gitmeyen tek şey, arabaların dökülmesi... Sık sık bozulmalar, kazalar, şoför ölümleri...

"Haluk Yetiş'in buna da bir önlem bulması gerekiyor. Tek çıkar yol 'Akşam'ın Ankara'da basılması. Ama nasıl? "Nasıl olacak, İstanbul'dan gönderilen Matris'lerin Ankara'da, Adana'da basılmasıyla...

İşte Haluk Yetiş'in öncülüğüyle 1960'ların başında yeni bir yöntem uygulanıyor Türk basınında: Uçan Matris.

"Babıali'yi kan uykulardan uyandıran adam, Haluk Yetiş, böylece yalnız 'Akşam'ı değil, büyük sürümlü tüm gazeteleri de Anadolu'ya hızla kaydırmış oluyor bu buluşuyla."

Haluk Yetiş, başlattığı yöntemi oturduğu yerden izleyen idarecilerden değildir. Ayaküstü uygulayıcılardandır. Beklenmeyen yerde her zaman karşımda bulmuşumdur onu... Böbreklerini yitirdiği yıllarda bile... İki yıl önce Cide'deki evimin kapısı çalındığı bir sabah onu görmeyeyim mi karşımda! Yanında da güleryüzlü yengemiz... Biliyordum, sırf beni sığınağımda birkaç günlüğüne mutlu edebilmek içindi bu yorucu Karadeniz yolculuğu.

Bu ölümle biz candan bir dost yitirdik onun kişiliğinde... Basın, Türk basını, Türk Gazeteciliği neler yitirdi, biliyor mu?

SAHNEDE KÜÇÜK OLAYLAR

● "MISIR DÜŞÜ" OYUNUNUN İLK GÖSTERİSİ

Paris, 3 Ocak 1907

Morny Markizi'nin yapıtı olan bu sözsüz oyun, ünlü Moulin Rouge'da sahneye kondu. Oyunda yazar ile müzikhol yıldızı Colette oynuyorlardı. Markiz erkek kılığına girmişti. Bir sahnede, ikisi öpüşürlerken, Colette kendini rolüne iyice "kaptırdı" ve yarı çıplak vücuduyla "tuhaf şeyler" yapmaya başladı. Markiz'in seyirciler arasında bulunan kocası dayanamadı; bu "sapıklık"a başkaldırdı. İki oyuncu "çeşitli eşya" yağmuruna tutuldu. Seyirciler uzun süre yumruk yumruğa dövüştüler.

● "PIERROT LUNAIRE"İN İLK ÇALINIŞI

Berlin, 1912

Arnold Schönberg'in bu "atonal" yapıtı ilk çalındığı zaman, dinleyiciler "kıyameti koparmışlar" ve birbirleriyle kavga etmişlerdi. (Bir eleştirmen şunları yazdı: "Eğer bu müzikse, Tanrım bunu dinlemeyi bana bir daha nasip etmesin.) Dayak yiyen seyircilerden biri, kendini döveni mahkemeye verdi. Bilirkişi olarak çağrılan bir hekim, yapıtın "sinir bozan bir şey" olduğunu, sanığın suçlu sayılamayacağını ileri sürdü.

● ANTHEIL'İN PİYANO RESİTALİ

Budapeşte, 1923

"Avant-garde" bestecilerden George Antheil'in konserleri, seyircilerin protestolarına yol açıyordu. Sanatçının Budapeşte'de verdiği ilk resital, büyük gürültüler, kavgalar arasında güç tamamlandı. Antheil, ikinci gece, müziğinin "dinlenmesini" istiyordu. Sahneye çıkınca, salonun kapılarını kilitletti. Cebinden çıkardığı tabancayı piyanonun üstüne koydu ve yapıtlarını çalmaya başladı. O gece salonda çıt çıkmadı.

● "ALTIN ÇAĞ"IN İLK GÖSTERİLİŞİ

Paris, Aralık 1930

Luis Bunuel'le Salvador Dali'nin "Altın Çağ" (L'Age D'Or) filmi, erotik ve gerçeküstücü ögelerle süslü bir yapıttı. Burjuva alışkanlıklarına, kurumlarına bir saldırı niteliği taşıyordu. Beklendiği gibi, Fransız burjuvaları bu filmden pek hoşlanmadılar. Gazeteler, filmin "yurdu, aileyi, dini çamurlara bulayan açıksaçık" bir yapıt olduğunu yazdılar. Sağcı bir gazetenin önderliğinde, filmi gösteren salona bir saldırı düzenlendi. Saldırı tam altı gün sürdü; 120,000 franklık zarar meydana geldi.

ANADOLU'DA BEBE TÖRENLERİ

Sabiha Tansuğ

"Uyusun da büyüsün, ninni;
Tıpış tıpış yürüsün, ninni."

ANADOLU'da, bebeğin doğumuyla beraber, değişik törenler yapılır, gelenekler uygulanır.

Örneğin, lohusa ziyareti; bebe'ye ad koyma töreni; bebe tuzlaması; bebe kırklaması ve kırk hamamı; kırkıncı gününden sonra, bebe gezdirmesi; bebe'nin diş buğdayı; bebe'nin yürümesi; bebe'nin üçüncü veya beşinci yaşından sonraki giyimi... gibi.

Anadolu halk geleneklerinde çocuk kutsaldır. Her evlenen kadının bir yıl içinde çocuğu olması beklenir. Kocası, büyükleri, yakınları, eşi dostu, hep çocuk vermesini isterler yeni gelinden.

Anadolu toplumunda kadının doğurganlığı, ocağın bereketi sayılır. Bu, Anadolu tarihinin en eski çağlarına kadar giden bir inançtır. Zaten halk hikâyelerinde, çocuğu olmayan kadınların acıklı öyküleri hâlâ dilden dile dolaşır. Ve böylesi öyküler, hem kadınları hem de erkekleri günümüzde de etkiler.

Örneğin 1500 yıllarında yazılmış "Oğuzname"de, Bayındır Han, verdiği bir şölen sırası çevresindekilere şöyle diyor:

"...Göreyim sizi, ele güne karşı yüzümü kara çıkarmayın. Beylerimi, ağırlanacağı gibi ağırlayıp uğurlanacağı gibi uğurlayarak Hanlığımı Hânumanlığımı bildirin. Oğlu olanları, ak çadıra; kızı olanları, ala çadıra; oğlu kızı olmayanları da, kara çadıra indirin. Ötekilerin ayağına ipek halılar döşeyip, bir dediklerini iki etmeyin. Ama bahtı kara yazılıların altına kara keçe serip önlerine de kara koyun yahnisi koyun. Tanrı'nın güldürmediklerini biz güldürecek değiliz..."

Kara çadıra konuk edilen çocuksuz Dirse Han'sa, zamanın sevilen sayılan bir beyidir. Bu duruma çok üzülür ve hatununa şöyle der:

"...Beri gel hey selvi boylum, melek huylum; beri gel. Beri gel hey kalem kaşlım, çatma çatışlım (başı çapraz bağlanmış çekiyle süslüm); beri gel. Gel gözümün bebeği, gel. Gel evimin direği, gel. Başımın bahtı sensin; başıma gelenleri bir duy. Kara çadır, kara keçe, kara gün, kara gece... zindan etti dünyamı. Uy kadınım, uy!"

Böylece üzüntüsünü dile getirir Dirse Han.

Ve aradan geçen yüzyıllara rağmen, Anadolu'da çocuksuz kalan ocakların ve yuvaların üzüntüsü, benzer şekilde hâlâ dillerde dolaşır durur. Bugün de çocuksuz aile, eksik sayılır. Bugün de çocuğu olmayanlar, inandıkları adak yerlerine giderler; adaklar adarlar, dualar ederler Tanrı onlara bir bebe versin diye.

Sivas köylerinde
yedi parçalı başlık
ve yedi parçalı giysi

Lohusa Ziyareti

"Nenni nenni nihal olur nenni
Gül açılır bahar olur nenni
Ben oğluma gül demem nenni
Gülün ömrü az olur nenni."

GELENEKLERİNİ bugüne dek sürdüren yörelerde, örneğin Ege Türkmen köylerinde, doğum olan eve köy kadınları giderler; "hayırlı uğurlu olsun" derler. Giderken de armağan olarak "göğnet" (kuru üzüm, payam) götürürler.

Doğum olan evde, günlerce "kaynar" yapılır. "Kaynar", sıcak içilen lohusa şerbetidir. Kutlamaya gelenlere "kaynar", sonra da "göğnet" sunulur.

Bundan kırk yıl önceleri, Rumeli köylerinde lohusayı tebrike giden kadınlar, başları üzerinde taşıdıkları bakır sinilerle tereyağlı "pirinç böreği" götürürlerdi. Bazen 50-60 tepsi "pirinç böreği" üst üste yığılırdı lohusa odasının bir köşesinde. Uzak yerlerden gelenlere, bu börekten ikram olunurdu. "Kırkı"ndan sonraysa bebek, anası ve yakınları hep birlikte "bebek gezmesi"ne çıkarlardı. Bir günde birkaç eve gidilirdi. Ve ziyaret edilen evlerde bebeye taze yumurta armağan olunurdu. Böylece bebe, geziden dönerken, beraberinde birçok yumurta da getirirdi.

Bebenin doğumundan bir süre sonra, Akdeniz ve Ege Türkmenlerinde, kadınlar arasında törenle "bebe tuzlaması" yapılır.

Kadınlar renk renk giyinirler, çağırıyı yapan evde toplanırlar. Bebe, ebesinin kucağında, "tuzlama" yapılacak odaya getirilir. Ebe yere oturur. Bir çanak tuz verirler; ebe "tuzlama"ya başlar. Bu ara, bebenin anası ve nenesi, çevrede oturan kadınlardan isteklerde bulunurlar:

"Güllü kadın, sen de gel bebemi tuzla; senin gibi güzel olsun"

"Aaşa, sen de tuzla; senin gibi iyi huylu olsun."

"Fatma, sen de o güzel elinle tuzla ki, senin gibi cömert olsun."

"Çiçek hatun, sen de tuzla; senin gibi eli marifetli olsun."

"Zöhre, sen de tuzla bebe'mi; senin gibi tuttuğu her işi koparsın."

Böylece bebenin koltuk altları, kulak arkaları, ayak parmaklarının araları, apış araları, ağzının tavanı "tuzlanır". Bu olay düşündürücüdür, çünkü bebek erkek de olsa kız da olsa, "eli" hep kadınlardan alır.

"Tuzlama" bitince bebe elenir belenir, anasının kucağına verilir. Sonra sofralar kurulur. Bütün kadınlar neşe içinde çeşitli aşlar yerler, sohbetler ederler.

Hepimiz duymuşuzdur "tuzlayım da kokma" dendiğini. Birinin teri ya da ayağı koksa, "senin tuzun az gelmiş galiba," veya "seni eben iyi tuzlamamış" gibi sözler söylenir.

"Tuzlama", eski bir halk inancıdır. Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi Balkanlarda ve Rumeli Türkleri arasında da aynı deyimler duyulur: Bebeler "tuzlanır".

Ad Koyma Töreni

"Husuna oğlum husuna
Kim ne demiş bu aslan tosuna
Tosun uyusun, büyüsün
Mekteplerde okusun."

BEBEYE ad koyma günü, geleneklere göre olur. O gün ailenin büyükleri ve yakın akrabalar, kadınlı erkekli toplanırlar. Kahveler içerler, sohbetler ederler. Ailede mutluluk havası eser. Bebeyi kundaklarlar, beleklerler, takkesini giydirirler, takkesine ve kundağına çeşitli nazarlıklar takarlar. Böylece hazırlanmış bebeyi nenesi kucağına alıp, ona adını koyacak kişinin kucağına verir. Bu kişi ya dede, ya amca, ya da sevilen sayılan bir akrabadır. Bebeye adını yalnız erkekler takar. Adı koyacak kişi, dualar ettikten sonra bebenin kulağına, üç kez adını seslenir ve "Haydi adınla çok yaşa," der.

Sonra şerbetler içilir, lokumlar, tatlılar yenir.

Ege Türkmenleri arasında, bebe kırk günlük olunca "kırklama" töreni yapılır. Köy kadınları giyinip hazırlanırlar, böylece bebenin "kırkı"na giderler.

"Kırk" töreni sırasında, ana ile bebe yıkanırlarken, bir hamam tasının içine kırk kaşık su ve kırk tane küçük taş konur. Bir altın para, tas içindeki suya kırk kez batırılıp çıkarılır. Sonra tasdaki su bebenin üstüne dökülür ve "arlım durlum olsun, derdi belâsı gitsin," denilir. Aynı sudan üç kez de anaya dökülür. "Kırklama" böylece sona erer. Altın para, bebe için saklanır. Kulpu varsa, bebe'nin omuzuna hemen takılır.

Bursa'da "kırk hamamı" için 50 yıl önce hazırlanmış bebe giysisi; Keles dağ köyünde yörük bebesi

Bazı köylerde "kırklama"dan sonra bebe süslü ve allı pullu bir beşiğe yatırılır. Kızsa yanına bir erkek bebe konur; erkekse bir kız bebe. Beşik böylece bağlanır, anaya verilir. Bir süre sonra bebeler birbirlerinden ayrılırlar.

Hali vakti yerinde olanlar, o gün horoz ya da koyun kesip konuklara sofralar açarlar. Gelenlere çay verdikleri de olur.

Aynı mahallede aynı zamanda iki çocuk dünyaya gelmişse, lohusalar ve bebeler "kırklama"ya kadar birbirlerine gösterilmezler. "Kırklama"dan sonra analar ve bebeler üç yol ağzında buluşurlar. Yere oturup sırt sırta verirler. İki ana, kucaklarındaki bebelerini değiştirirler. Bu sıra kız çocuğuna dikiş iğnesi armağan olunur, "eli iğneli olsun" diye. Erkek bebeye para verilir, "kesesi bol olsun" diye.

Kırk Hamamı

"Bebeğin beşiği çamdan
Yiteledim düştü damdan
Beybabası gelir Şam'dan
Nenni bebek, nenni yavrum."

YUKARIDA anlattığımız, Ege Türkmenlerinin evde yaptıkları "kırklama"dır. Hamam bulunan yörelerimizde, bebenin "kırkı" hamamda kutlanır.

"Kırk hamamı"na ailenin bütün kadınlar, akrabalar, yakın dostlar, komşular hep çağrılırlar. Kadınlar, o gün hamamda bir araya gelirler. Anayla bebe ve davetli kadınlar, yıkanmak için kurna başlarına otururlar. Orada, "kırklama töreni" yapılır.

Bölgelere göre bu törenin ayrıntıları değişir, ama esaslar hep aynıdır.

Genellikle hamam tasının içine altın ya da gümüş para atılır. Tas içindeki dualı suyla bebeye "kırklama" dökülür. Sonra anaya da aynı sudan serpilir. Ananın ve bebenin sağlıklı olmaları için herkes dua eder, iyi dileklerde bulunur. Altın ya da gümüş para, uğur olsun diye saklanır. Herkes bir güzel yıkanır, temizlenir. Saçlara kınalar vurulur, kaşlara rastık çekilir. Vücutlar ovulur, keselenir. Böylesi toplu yıkanma ve süslenme geleneğine Anadolu hamamlarında hâlâ rastlanabiliyor.

Sonra hamamdakiler yavaş yavaş giyinme yerlerine geçerler. Süslenirler. Bebe en güzel şekilde kundaklanır. Ananın lohusalığı burada sona erer. O da giyinip süslenir ve günlük yaşamına döner...

Konuklara soğuk şerbetler sunulur, mis kokulu gül suları serpilir. Hamam bohçaları sarılır, topluca hamamdan çıkılır. Herkes hamamdan dönen kadınları dikkatle izler. "Güzele hamamdan sonra bak" deyimi çok eskilere dayanır.

Hamamdan sonra yeniden bebenin evinde toplanılır. Bazı aileler o gün Mevlut okuturlar, bazıları yemek verirler. Bazen de çay kahve sunulur.

Lohusa, kırk gün süslü lohusa yatağında yatmıştır. Lohusa yatağı ve bebe beşiği özenle süslenmiştir. Türklerde gelin yatağı, lohusa yatağı, sünnet yatağı özel hazırlanır. Her gelen, bu yatakları seyreder. Yatağın kurulduğu oda duvarları, çeşitli çevrelerle süslenir. Bir nevi çadır kurulur. Kırk gün sonra ise bu çadır bozulur.

İşte, kırk hamamından dönen kadın, o gece günlük yatağına geçer ve kocasıyla birlikte yatar.

Diş Buğdayı

"Dabcini dabcini damama
Kızım gider hamama
Hamamın yolu taşlıdır
Kızım kara kaşlıdır."

"DİŞ buğdayı" töreni, bebenin ilk dişi çıkınca uygulanır: Evde buğday kaynatılır ve "diş buğdayı" diye çevreye dağıtılır.

Buğday, kaynatılınca patlar. İşte bebenin de diş etleri buğday tanesi gibi yarılsın, dişleri çıksın, dişler buğday tanesi gibi güzel olsun diye dua edilir. Bir de, bebenin dişini ilk gören, bebeye bir hediye alır. Bazı yörelerdeyse, bebenin ilk dişini gören, eliyle bebeye bir gömlek diker.

Ege Türkmenleri arasında, bebe yürümeye başlayınca "duşak kesme" töreni yapılır.

Bebe, üç adım atmayı başarınca, üç yol ağzına götürülür. Bebenin iki ayağına eğrilmiş yün ipliği bağlanır. Çocuk erkekse, beğenilen ve sevilen bir delikanlının yün ipliğini kesmesi istenir. Çocuk kızsa, ipliği eli marifetli ve beğenilen bir genç kız keser.

"Duşak kesme" töreni yapılacağı gün yufka açılır. İçine tatlı ya da helva konulan yufka, dürüm gibi sarılır. Bu yufkalı tatlıya "sıkmaç" derler.

İpi kesecek olan genç, üç yol ağzının bir köşesinde gizlenir. Sol elinde "sıkmaç", sağ elinde makas vardır.

Bebeyi anası ayakta tutar ve gencin gelmesi için işaret verir. Genç, koşarak bebeye doğru gelir. Bu ara, elindeki "sıkmaç"ı yudumlar. Bebenin yanına gelince yere çöker; yün ipliğini keser. Sonra var güçüyle bağırır.

Bu bağırış bebeyi korkutur biraz ilerde duran anasına doğru koşmasını sağlar. Bebe koşup anasına sığınır. İpi kesen gençse, yine bağırarak ve koşarak, ama arkasına hiç bakmadan uzaklaşır. "Sıkmaç"ı keyifle yer bitirir.

"Duşağı" kesen, daha sonraki yıllar, "senin duşağını ben kesmiştim," diyerek olayı çocuğa hatırlatacaktır.

Giyim

"Dandini dandini dağışlasın
Hak yavrumu bağışlasın
Tokat'dan usta gelsin
Yavrumun odasını nakışlasın."

ANADOLU'nun birçok köyünde bebeler, 3-5 yaşına kadar (ister erkek ister kız olsunlar) aynı biçimde giyinirler: Don, entari, pamuklu güdük, fırfırlı takke gibi giysi parçaları ananınkilere benzer. Ancak 3-5 yaşından sonra büyüklük giysileri dikilir çocuklara: Erkek çocuklara şalvar, cepken, zıpka yelek, mintan; ayağa çarık, papuç; bele kuşak, para kesesi; başa terlik gibi.. Kız çocuğuna ise "üçetek" entari, çok süslü kız yeleği; bele kuşak, önlük; ayağa "top don"; başa gümüş ya da gümüş taklidi penesler, boncuklu süslemeler...

Çocukların giyim malzemesini neneleri, dedeleri alır. Aile yakınlarıda bu giysileri zevkle dikerler.

Çocuklar böylece giydirilirler, çevredekilerin ellerini öperler. Onlara "haydi artık büyüdün, delikanlı olacaksın" denilerek armağanlar da verilir. Örneğin kızlara kirman, gergef, tezgâh, yün, iğne, iplik... Erkeklere kuş avlamak için ağaç çatal, av çantası, yay, ok, kaval, oyuncak araba, oyuncak at, hakiki sıpa, tay, kuzu...

Anadolu geleneklerinde çocuğu doğup da yaşamayanlar, tekrar doğum yaptıklarında bebelerine çeşitli nazarlıklar takarlar, tılsımlı giysiler giydirirler. Bunlardan en ilginci, "yedi parçalı bebe giyimi"dir.

Bebenin başlığı, takkesi, entar si, donu, hırkası, yeleği, hatta yorganı değişik parçalardan oluşturulur. Böylece, bebenin nazardan (kem gözlerden) korunacağına inanılır.

Bir öykü dinlemiştim Sıvaslı Gül hanımdan.

Gül hanımın köyünde bir Bahar hatun varmış. Onun çocukları doğar doğmaz ölürmüş. Üzüntülü genç kadın adaklar adar, dualar edermiş doğan bebeleri yaşasın diye. Genç kadın tekrar hamile kalınca bu kez geleneklere uymuş ve birçok parçadan oluşan çeşitli giyimler dikmeye karar vermiş. Çıkmış, köyünü baştan aşağı dolaşmış. Sevdiği saydığı, uğurlarına inandığı evlere uğrayıp ricada bulunmuş. Doğacak bebesinin giysileri için bez parçaları istemiş. Şöyle demiş:

"Bebe'min yaşamasını istiyorsanız bana bir bez parçası verin, sizin dileğinizi de dikeyim giysisine."

Böylece, yedi ayrı haneden çeşitli bez parçaları toplamış. Sonra oturup bu bez parçalarını birbirine ekleyerek bebesinin bütün giysilerini dikmiş.

Bebe takkesinin yarısını ayrı, öteki yarısını ayrı renkten yapmış. Takkenin arkasını, ense eteğini, fırfırlarını ayrı ayrı yedi kumaştan oluşturmuş. Entarinin sağ kolu mavi, sol kolu pembe...

İşte Bahar hatun, bebe entarisinin üst bedeninin sağ tarafıyla sol tarafını da yine ayrı renklerden dikmiş. Böylece, yedi renkli ve içi astarlı bebe entarisini hazırlamış. Bebesi dünyaya gelince onu rengârenk giysilerle elemiş belemiş Bahar hatun. Ve nur topu gibi yavrusu yaşamış, büyümüş, güçlü kuvvetli, güzel mi güzel bir delikanlı oluvermiş. Ama Bahar hatun, delikanlının mintanını, yeleğini de hep yedi parçadan yapmış. Ta ki damat oluncaya dek...

Bu öykü, Bahar hatuna, onun yaşadığı bölgeye özgü değildir. Anadolu'nun tüm bölgelerinde eskiden beri uygulanan bir geleneğe dayanır. Böylesi giysilere Anadolu'da "hastalık şaşırtması" da denilir. İnançlara göre, kötü nazarlar, çeşitli bez parçaları üzerinde kalır, içeriye işleyemezmiş. Kötü ruhlar, çeşitli parçaları sayar ve onları birbirinden ayırmaya uğraşırken güneş doğarmış. Ortalık ışıyınca da kaçıp giderlermiş.

Bazı köylerimizde "parçalı bebe giyimi" için ana dokuz evden parça toplar, dokuz parçalı giyim hazırlar.

"Bebeğin beşiği demir
Uğurlarım gümbür gümbür
İçindeki küçük güldür
Nenni bebek nenni yavrum."

Ayrıca yeni doğan bebeye ilk giydirilen iç çamaşırları babasının eski çamaşırlarından alınmış parçalarla yapılır. "Anasının kokusunu bilir. Babasının kokusunu da alsın, babasını da sevsin," denilir.

Ocağın Varlığı

ANADOLU halk geleneklerinde bebelerle ilgili daha pek çok inanç ve değişik törenler vardır. Ama hepsi de doğadan gelecek aksiliklere, hastalıklara, talihsizliklere karşı Anadolu insanının koruyucusudur. Onun atalarından süregelen inançlarına dayanmaktadır.

Halk, inançlarını böylesine, süsler, renklendirir, efsaneleştirir, şiirleştirir, sanatsal düzeye yükseltir.

Ayrıca, bebelerle ilgili törenler şunu da ortaya koyuyor: Anadolu insanı çok çocuğa sahip olmak ister, 'mecbur'dur buna: Çocuk ocağın varlığıdır, ailenin gücüdür. Ne kadar çok çocuğa sahipse (hele ne kadar çok erkek çocuğu olursa) kendini toplumda o kadar güçlü hisseder. Çalışmak için insana ihtiyacı vardır, mücadele için insana ihtiyacı vardır, soyun devam etmesi için insana ihtiyacı vardır.

Anadolu'da çocuksuz aileler, bugün de bahtsız sayılır:

"...Kara çadır, kara keçe; kara gün, kara gece...

SÜREYYA BERFE HAYAT İLE ŞİİR

Bu kitapta, S.Berfe'nin 1971-1980 yılları arasında yazdığı şiirler yer almaktadır.

HÜR YAYIN

Hür-Yayın A.Ş.
Cevdet Nadir Sok. No:7
Cağaloğlu-İstanbul

Anılardan Damlalar

Elif Naci

ÖZDEMİR ASAF

BİZİ tanıştıran olmadıydı. Ama yine de tanırdık birbirimizi. Birgün Cağaloğlu'ndaki "Yuvarlak Masa Yayınları"nın vitrinini seyrederken dükkânın kapısında belirivermiş ve seslenmişti bana:

— Sen Elif Naci değil misin?

— Evet. Sen de Özdemir Asaf.

Gülüştük. "Gerçi tanıştıran olmadı ama biz kendi göbeğimizi kendimiz kesmeye alışığız," dedi, çağırdı beni içeriye. Büyük bir bardakla çay içiyordu. "İster misin?" dedi. Ben isteksizdim, o yineledi: "Ama içinde ne var bir bilsen." Konyakla çay içmesini severmiş.

— Laf olsun diye bak anlatayım sana, dedi. Adamın birine bir yerde çayla konyak ikram etmişler, pek beğenmiş. Karısına tarif etmiş, "hanım, buna punç derler, ne zaman istersem bana yaparsın," demiş. Günün birinde istemiş. Bakmış, karısının getirdiği nesnenin rengi bir tuhaf. Bir yudum almış, içilecek gibi değil... "Hanım," demiş, "bu ne biçim punç?" karısı, "Bey," demiş, "evde çay yoktu, kahve yaptım; konyak yoktu, rakı koydum."

O gün bir şey içmedim ama, o koltuğumun altına bir düzine kitap sıkıştırdı. Bunlardan birinin üstüne de şunları yazmış. Aynen alıyorum: "Elif Naci Beyfendi, Çağımızda doğruların güzelliği eksik, Güzellerin doğruluğu yanlış iken (yumuşaklıklar değil). 9.9.1967 Özdemir Asaf."

Sonraları, ikimiz de içkiyi sevdiğimiz için, sık sık meyhanelerde buluştuk. Ben ona "rakı sofrasında içkinin en iyi mezesi şiirdir," derdim, Nazlanmadan okurdu şiirlerini bana. Böylece geç kalmış bir dostluğu bir yudumda içivermiştik.

Bir ara kayboldu ortalıktan. Yayınevi kapanmış. Sonradan içkievi açtığını duydum. Nedense uzun bir süre birbirimizi göremedik. Yıllar sonra, 1978'de, bir romancı hanımın kokteylinde karşılaştık, kucaklaştık hasretle. Sonradan adının Melda Sayar olduğunu öğrendiğim bu hanım, Onuralp imzasıyla yazdığı, "Adak Mumu" adlı, içinde benim de ismim geçen bir kitabın yayına çıkmasını kutlamak için Ertem Galerisinde bir kokteyl düzenlemişti. Çoğu kadındı davetlilerin. Ve hanımlar hepsi birbirinden güzel, birbirinden şık, zarifti; parlak tuvaletler içindeydiler. Hepsinin de az önce kuafürden çıktıkları belliydi. Galeriye nefis bir esans ve kadın kokusu yayılmıştı. Özdemir, elinde kadeh, durmadan içiyordu. Kendisine bu hızla sarhoş olacağını söylediğimde yüzüme anlamlı bir bakışla baktı.

— Hazret ! dedi. Beni içki sarhoş etmez. Ama bu güzel kadınlar çarkıma okudu, bilesin.

Haklıydı. Doğrusu ben de bu kadar güzel kadını bir arada hiç görmemiştim, bu kadar zengin ve pahalı bir kokteyl de anımsamıyordum. İkimiz de çevremize iltifatlar yağdırmakta adeta yarışıyorduk. Bir ara kulağıma eğilerek, "Herkesin bir 'sen'i var yalan söylediği," dedi. "Evet," dedim "ama yalnız şairlere verilmiş bir imtiyaz değil, yalan."

Kafalar iyice tütsülenmişti ki, benden bir konuşma istediler. Hani hoşuma gitmedi de değil. Hemen çıktım ortaya. Oscar Wilde'in bir öyküsü ile başlamak istedim:

"Deniz kenarında bir balıkçı baba..."

Özdemir Asaf, kendi alanına girilmiş gibi tedirgin, "Hayır," dedi, "deniz kenarında değil, ormanda..." Ben, bildiğim gibi "Deniz kenarında..." diye direnirken o birden köpürdü. "Ormanda!" diye haykırdı. Ben konuşmamın kösteklenmesinden üzgün,

— Öyleyse dostum gel sen konuş, dedim. O yaptığından utanmış gibi sustu. Ama onun huzurunda asıl benim susmam gerekirdi. "Reading Zindnı Balladı"nı Oscar Wilde'den dilimize çevirenin karşısında İngilizce bile bilmeyenin susması gerekirken, ben güzel hanımların alkışlarından şımarmış, başladım anlatmaya: "Denemeler", (Andre Gide'den Suut Kemal Yetkin çevirisi. Varlık Yayınları, 1962. İkinci baskı, S. 16).

"Oscar Wilde bana şöyle anlattı, diye başlar Gide. Ormanda bir kır tanrısı gördüm. Flavta çalıyordu. Etrafında küçük orman perileri halka halka raks ediyorlardı. Köylüler: Anlat, anlat, daha başka, neler gördün? Deniz kıyısına vardığım zaman dalgaların kenarına oturmuş üç deniz kızı gördüm. Yeşil saçlarını bir altın tarakla tarıyorlardı. Ve köylüler masal söylediği için onu severlermiş. Bir sabah o adam yine her günkü gibi köyünden çıkmış, ama deniz kenarına geldiği zaman bakmış ki sahiden üç denizkızı dalgaların kenarına oturmuş, yeşil saçlarını bir altın tarakla tarıyorlar, yürüyüşüne devam ettiği için koruluğa yaklaşırken de flavta çalarak orman perilerini oynatan bir kır tanrısı görmüş. O akşam köyüne dönünce köylüler yine onun etrafını almışlar. Anlat bakalım, bugün neler gördün? demişler. O da şu cevabı vermiş: Hiçbir şey görmedim."

Efendim, bana her kokteyl dönüşü sorarlar... Ben de "şöyle güzel kadınlar vardı, böyle güzel ikramlar" falan diye görmediklerimi ballandıra ballandıra anlatırım. Ama bugün buradan çıkınca soran olursa ben de, sanki hiçbir şey görmemiş gibi, şöyle yanıtlayacağım:

— Hiçbir şey görmedim.

Konuşmamı bitirdikten sonra Özdemir Asaf şöyle dedi: "Hoca dedi yine yaptın yapacağını."

Onunla en son buluşmamız şöyle oldu. Union Française'de kurulacak bir gedik meyhanesinin bilirkişisi olarak onunla beni çağırmışlardı. O akşam orada demlendikten sonra Özdemir, Othan'la Şahap Balcıoğlu'nu ve beni alıp Bebek'teki kendi içkievine götürdü, bize en iyi şaraplarını ikram etti. Dumanı üstünde sıcak sıcak nefis bir kurufasulye ziyafeti verdi. Geç vakte kadar, felekten çalınmış enfes bir gece yaşattı bize.

Sonra... Sonra işte ... Nasıl üzülmem, o doğduğunda ben yirmi beş yaşındaymışım. Yazık ki bu kısacık piyesin son perdesi kapanıverdi artık.

Bu yazılarda "Anılardan Damlalar"ı dile getirmeye, hovardaca harcanmış bir yaşamı deşifre etmeye yelteniyorum. Bir şimşek aydınlığı denecek kadar kısa geçmiş böyle bir tanışıklığın önünde şimdi iki damla gözyaşı ve saygı ile eğilmek de varmış kaderde. Kaç kez söyledim, böyle erken ölümler karşısında artık yaşamaktan utanıyorum, diye.

"Bir türkü söylediler duydunuz mu.
Bir kuş vurdular gördünüz mü.
Böyle neden susuyorsunuz böyle.
Güzelliğiniz çoğalıyor, öldünüz mü?"

BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ

Sevgi Soysal

BÜTÜN ESERLERİ

- Hoş Geldin Ölüm/Tutkulu Perçem
- Yenişehir'de Bir Öğle Vakti
- Yürümek
- Şafak
- Barış Adlı Çocuk
- Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu
- Bakmak
- Tante Rosa

Attila İlhan

- Sırtlan Payı
- Hangi Atatürk
- Hangi Sol
- Hangi Seks
- Hangi Sağ
- Yasak Sevişmek
- Duvar
- Böyle bir Sevmek
- Faşizmin Ayak Sesleri
- Yaraya Tuz Basmak

Yusuf Atılgan

- Anayurt Oteli
- Aylak Adam

Muzaffer İzgü

- Donumdaki Para
- Dayak Birincisi
- Deliye Hergün Bayram
- Halo Dayı ve İki Öküz
- Sen Kim Hovardalık Kim
- Her Eve Bir Karakol

Ömer Seyfettin

/ BÜTÜN ESERLERİ

- Efruz Bey
- Eski Kahramanlar
- Bomba
- Harem
- Yüksek Ökçeler
- Yüzakı
- Yalnız Efe
- Falaka
- Aşk Dalgası
- Beyaz Lâle
- Gizli Mabet

Halikarnas Balıkçısı

/BÜTÜN ESERLERİ

- Aganta Burina Burinata
- Turgut Reis
- Mavi Sürgün
- Merhaba Anadolu
- Uluç Reis

Füruzan

- Redife'ye Güzelleme
- Kuşatma

Hasan Hüseyin

- Kızılırmak
- Acıyı Bal Eyledik
- Temmuz Bildirisi
- Oğlak
- Kelepçemin Karasında Bir Ak Güvercin
- Ağlasun Ay şafağı
- Koçero Vatan Şiiri
- Haziranda Ölmek Zor

Orhan Veli

/ BÜTÜN ESERLERİ

- Bütün Şiirleri
- Edebiyat Dünyamız

Selim İleri

- Ölüm İlişkileri
- Cehennem Kraliçesi

Sait Faik

BÜTÜN ESERLERİ

- Semaver /Sarıuç
- Şahmerdan / Lüzumsuz Adam
- Medarı Maişet Motoru
- Mahalle Kahvesi / Havada Bulut
- Kumpanya / Kayıp Aranıyor
- Havuzbaşı / Son Kuşlar
- Alemdağda Var Bir Yılan / Az Şekerli/ Şimdi Sevişme Vakti
- Tüneldeki Çocuk / Mahkeme Kapısı
- Balıkçının Ölümü / Yaşasın Edebiyat
- Açık Hava Oteli / Konuşmalar / Mektuplar

Tunalı Hilmi Cad. 94 Telf : 26 60 48 Kavaklıdere - ANKARA

BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ BİLGİ YAYINEVİ

Orhan Barlas Okur/Yazar

DİL İLE TARİH

GEÇEN yazıma şöyle bir göz attım. Hiç yoktan başıma iş açtığımı sezdim. Çünkü bu konular burada ele alınıp enine boyuna didiklenemez; bir araştırma, uzunca bir yazı, giderek bir kitap gerektirir. Ne yapalım, kafamı kurcalayan beş anabaşlığa değinmekle yetineceğim. (Burada bir ayraç gerek. Konu, ister istemez bir eski tartışmaya çağrışım yapıyor. Bir günler "Atatürk'ün altyapı devrimlerine el atmadığını, salt üst yapı kurumları ile uğraştığını" ileri sürerek onu eleştirenler çıkmıştı. Sorunun bu yönü burada ele alınamaz. Şuncası yeter: Bu iki işi kesin sınırlarla ayırmanın, özellikle bir süre ölçüsü koyup "biri yapılmadan öbürüne geçilmiyeceğini" ortaya atmanın hem kuramsal olarak doğru olmadığını hem de gerçeklerle bağdaşmadığını savunanlar gitgide çoğalıyor. Bunu böylece geçelim.)

Öteden beri şöyle bir eğilim var: "Atatürk uygar bir aydın; nerede bir ilerleme, uygarlık belirtisi görse dört elle sarılır, yurdunu, ulusunu da bu düzeyde görmek ister." Buna göre, Atatürk'te gözlenen neredeyse "gizemci, doğa ötesi yaklaşım, nedeni bilinmeyen tutku". Bu gözlemin gerçeklikle hiçbir ilintisi yok. Atatürk "dile, tarihe" özenle eğildi ise, kültür sorunlarına bir yakınlık duydu ise, gerçekler, olgular onu da doğrultuda zorladığı için bu yoldan gitmiştir. Nedir bu gerçekler? Sorunun bir evrensel yönü var: İçinde "kültür katıngısı bulunmayan" hiçbir kalkınma hamlesi başarıya varamaz. Zaten böyle bir nesne de yoktur. Bir örnek: Şu günlerde beğenmeyenler, alay edenler çoğaldı, ama içerdiği birçok gerçek göz önüne alınırsa gene de ilginç bir "olay"dır Çin Kültür Devrimi. Diyelim bir çok yönden "yanlışlar"ı vardı. Ama sormak gerekir: Neden böyle bir gereksinme duyuldu, bunun gizilgücü neydi? Ne var ki, asıl üzerinde durulması zorunlu olan, "dil'le tarih"in, böylelikle "kültür"ün ülkemizdeki yeri, özellikle de Atatürk döneminde bu sorunları ön sıraya çeken toplumsal gerçeklikler. Osmanlı Devletinin son döneminde de (sınırlı bir aydın, düşünür çevresinde de sıkışıp kalsa,) "Türk Dili", "Türk Tarihi" tartışma gündeminin başlarında yer alırdı. Cumhuriyetle birlikte bunlar -kaçınılmaz ölçülerde- iktidarların, yani devletin sorunları olmaya, işlevleri arasında yer almaya yüz tuttular.

Bu bir "özenti", iğreti, gelgeç tutum değildi. Atatürk sadece öteden beri sürüp giden akıma ayak uydurmaya çalışmıştı. Osmanlı Devleti çökmüş, yerine bir devlet kurulmuş. Tarih böyle istemiş. Bu "yeni" devletin dili nasıl olur da Arapça, Farsça sözcüklerle tıkabasa dolu olabilir? Bazılarına nice acıklı gelse de, her Tanrının günü yığınla Arapça, Farsça sözcük sizi bırakıp gidecektir. Nitekim böyle olmuştur. Burada sakız olmuş gerçekleri, bunları yorumlayan görüşleri yinelemeyeceğim. Olgu ortada. Bilmem kaç yılda dilimizdeki "öz Türkçe oranı" kaçtan kaça yükseldi? Bu değişimin devlet zoru ile gerçekleştiğini ileri sürmek akıl işi midir?

Soruları, özel bir seçme yapmadan, sürdürelim: Şu günlerde dilimizi talayan batı kaynaklı yabancı sözcüklere ne denecek? Okullarda silbaştan Arapça, Farsça (bunların dilbilgileri) öğrenimine geçebilir miyiz? Sözgelimi Abbasi ya da Endülüs uygarlıklarının ürünü olan kavramlarla şu çağda bir ülke yönetilebilir mi? Otuz yıldır, epeyi yüksek bir ölçüde (hem de sürede) devlet gücünü elinde bulunduranlar, apaçık "özleşmeye, arılaşmaya" karşı oldukları halde neden bu akımın önünü kesemediler? Neden "Türkçe" yazanlar daha çok okunuyor? Ya da belirli bir düzey tutturmuş yazarlar neden Türkçe yazıyorlar?

EN YALIN anlatımla, dildeki değişim "uluslaşma" ve "Cumhuriyet olguları ile bağlantılıdır. Çok söylenir: "Dil salt iletişim aracı değil, aynı zamanda düşünme aracıdır," diye. İletişimi kopmuş, "düşünmesi" duruk, tekdüze, giderek "yasak" bir cumhuriyet... Buna gerçekten "cumhuriyet" denebilir mi?

Sanıyorum asıl ilginç olan bize, (belki öbür gelişmekte olan ülkelere de) özgü olan bir başka olay var. Uluslaşma süreci ile kentsoylu sınıfının gelişip serpilmesi koşut gidermiş, bilginler böyle söylüyorlar. Başka anlatımla, zaten "ulus olma" kentsoyluluğun "olmazsa olmaz" parçası imiş. Öyle mi? Öyle ise neden bizim yüze gelir kentsoylularımız (onların sözcüleri) diş tırnak dildeki "uluslaşma" devinimine karşı çıkıyorlar? Savunma belli: Türkçe söyleme, Türkçe yazma (belki "Türkçe düşünme") bazı sakıncalı, dokuncalı akımların ürünü imiş. Bu savı, yeralışı başka olgularla biraraya getirin, çok eğlenceli, öğretici sonuçlar çıkıyor. İşin garipliği buncası ile kalsa gene iyi (aslında garip filan değil ya, işte söylüyoruz), bir başka çarpıcı olgu daha var: İslam'a bağlı olanların bir bölümü (tümü değil) son çizgiye dek öz Türkçe, arı Türkçe yazıyorlar. Oysa bunların Atatürk'ü beğenip sevmediklerini herkes bilir. Bir de "batıdan yana" İslamcılar var, Tanrının günü, Allahın adı da, elçisinin adı da ağızlarından düşmez. Ama "batıya toz konduracak" bir tek sözcüğü de, gene ağızlarında kerpetenle çekemezsiniz. İşte İslamcıların bu bölüğü sapına kadar "özleşmeye", "arılaşmaya" karşıdır. Denklem biraz daha karıştı ya da açıldı... Ben salt sorunu ortaya koyabiliyorum, çözüm sizlere kalmış...

ANAM bir marş söylerdi: "Dört yüz aslandan bu vatan, kaldı bize yadigâr." Bir yandan öğrenmek, bir yandan eğlenmek için durmadan ona söyletirdim. Nereden bileceğim, gün gelecek de, bu marşı "mehter" eşliğinde dinleyeceğiz, koltuklarımız kabaracak, ona buna çalım satacağız? Biz lisedeyken "Akın" adlı bir oyun sahnelendi Halkevlerinde. Girişte, biri perdenin üstüne gerilmiş haritanın önüne geçer, şöyle söze başlardı: "Burası Orta Asya, Türklerin anayurdu - Türk ilk medeniyeti Ural, Altay'da kurdu." Sonraki gelişmeleri biliyorsunuz. Göz değmesin ne çok "tarih görüşü", "tarih felsefesi" üretebildik! Bunların saltık doğrulukları, yanlışlıkları bir sorun değil, ele alınmış, tartışılmış olmaları bile önemli bir aşamadır... Yani, ne "Dört yüz aslandan" ne "üç beş kurttan" geldik, ne de gökten zembille indik. Sonuçta, "tarih bilinci" denilen, insanoğluna engin ufuklar açan, yepyeni "geniş açılar" getiren yeti... Haldun Taner haklı değil mi? Atatürk ilkin bir komutan, sonra iç dış sorunlarla ilgilenen politikacı. Sonra? Bir ekonomist, kalkınmacı, bir "hukuk reformcusu", giderek bir diplomat olmazdan önce bir "kültür bakanı". Öyle ki, eğitimle bağı bile "kültür"e oranladır, denebilir. İşte 100. doğum yılı. Atatürk tartışılırken dile tarihe, yeni kültüre olan ilgisi, yaklaşımı öncelikle ele alınmalı... Bunun dışında düşünebilecek her emek, her araştırma eksik kalacaktır.

GÜNLERDE '73

Oktay Akbal

19 Ekim
Cuma

Niye böyle yapıyorum? Niye? En çok ben üzülüyorum. Kendimi avutmak için mi, özür dilemek için mi, bilmem, dizeler geçiyor renk renk... Şiir yazmak. Lise yıllarımda bıraktığım eski bir alışkanlık. Bir zarf dolusu şiir, çoğu akrostiş. İlk yayınlanan yazım iki dörtlüklü bir şiir. İlk dörtlüğü Selçuk yazmıştı, ikinciyi ben. Arada bir belleğimde canlanır o dizeler. Şimdi sonuncusunu anımsıyorum yalnız: "Hastalanmıştık kederimizden'. İlle de kafiye! 'Mizden', 'dizden', 'bizden'li dizeler... Unutamıyorum yanılgımı.

23 Ekim
Salı

Ella Fitzgerald'ı dinliyorum plakta. Yağmur yağıyor Yeniköy'e. Karşı bostanda bütün ağaçlar rüzgârda sallanıyor. İyi ki aldırdım bu pikabı, bu plakları. Gerswin'in, Porter'ın şarkıları. 'Sevdiğim Adam'. Bir gün gelecek sevdiğim adam... Ya da kadın... Hep o bir günü bekleyerek geçen zaman. Bir gün, bir gün. Sonra bir gün gelir o 'bir gün'... Ya da gelmez. Hiç mi hiç gelmez. Otursun bir pencere önünde dövünürsün. Niye yaşamı harcadım bozuk para gibi diye diye... Oysa şimdi bir sevinç var içimde. O 'bir gün'deyim, içinde, ortasında, en derin yerinde. Yaşam bir şaka mı? Kimin kime yaptığı bir şaka? Gök yarılmış, sular boşanıyor. Kıyıya inmeli, kahvelerin, gazinoların acılı görünüşlerine bakmalı.

7 Kasım
Çarşamba

Bir şeyi sevmek için onu tanımak gerek. Bilmediğiniz tanımadığınız bir şeyi nasıl seveceksiniz? Sorarlar size, edebiyatı niye seviyorsunuz? Niye? Söyleyin, seviyor musunuz? Kiminiz şimdi gazelleri anımsadı. Kiminiz bilmem hangi Tanzimat ozanının yaşam öyküsünü. O içinden çıkılmaz sözcükler, uzun uzun çözümlemeler, açıklamalar gereken dizeler. Edebiyatı yalnız bir angarya, yerli yersiz bir söz yığını sayanlarınız vardır. Fâilatun Fâilün, vezin saymak, Osmanlıca sözcüklerin ne anlama, kaç anlama geldiğini öğrenmek, falan paşanın, beyin nerde doğup nerde öldüğünü bilmek. Bunlar değildir edebiyat. Ölü bir şey değildir edebiyat. Yaşayan bir canlıdır o. Günceldir, yaşam doludur, soluk alır verir. Hem de ölümsüzdür, kalıcıdır. Her zaman size dost, size yakın. Yaşamın ta kendisidir edebiyat. Özüdür, kişinin özümsediği bir dünya değeridir. Bir düşünün, sanat olmasa bu dünya ne denli tatsız olurdu. İnsanlar ne kendilerini ne de birbirlerini anlarlardı. Edebiyat bilime de öncülük eder. Alın bir roman, bir şiir kitabı; bir öykü, bir deneme okuyun, kendinizin içinde gizli bir 'ben' bulacaksınız, karışık evreninizde göreceksiniz kendinizi. Karmaşık duyguları çözümlemek kendinizi bulmak. A, bu yazar beni tanıyor, demek. Sizi, biri içinizden gözlemlemiş gibi tüm çıplak yanlarınızla ortaya çıkıvermenin garip huzurunu duymak." Bir lisede 'Edebiyatı Sevmek' konusunda yapacağım bir konuşmanın notları... Küçük küçük kağıtlarda hızlı hızlı yazmışım. Anımsıyorum, sonra gittim bambaşka şeyler söyledim. Yazarlar konuşmamalı, yazmalı. Konuşunca başka bir insan olur yazarlar. Bana öyle gelir.

ÇIKTI!
ALPAY KABACALI
TÜRKİYE'DE YAZARIN KAZANCI
CEM YAYINEVİ KÜLTÜR DİZİSİ

17 Kasım
Cumartesi

Erol Toy'un 'İpteki' adlı oyunu. Mütareke günlerinde idama mahkûm edilen bir yurtseverin dramı. Savaş Divanı başkanı Nemrut Mustafa Paşa. Büyükbabamın "Zalimane Bir İdam Hükmü" adlı anılarını yaşadım. Zaten oyunda da adı geçiyor, Hazım Bey diye. Mütareke'nin o acılı günlerinde, Damat Ferid'in iktidarında Hazım bey de hapisteydi. Suçu da Mustafa Kemal'den yana olmaktı. İdam sehpasına kadar gitti ve geri döndü.Erol Toy yakın tarihin bir yaprağını almış sahneye çıkarmış. Böyle oyunlar, romanlar hem yararlı, bugünü anlamakta da yol gösterici. Zaman geçiyor, insanlar, iktidarlar değişiyor, ama yöntemler, anlayışlar, hele hele kimi 'güçlü kişiler'ler hiç mi hiç değişmiyor!

19 Kasım
Pazartesi

Bir duruşmada. Benim bir duruşmam. Tanıklar dinletiyorum. İ.F. Akdora konuşuyor. İyi konuşuyor. Herşeyi anlatıyor. Bir yaşamın sergilenmesi. Kaç yıl önceden açılan bir yaprak. Acı, çirkin, üzücü, ama gerçek. Bu benim yaşantım mıydı? Akşam üstü Anday, Cumalı, Berk, Karaören Sirkeci'de bir lokantada. Şadi Çalık da geldi. Ozanlar, yazarlar bir araya gelince muhakkak ufak tefek tatsız konuşmalar olur. Yine oldu. Hep yaşlandık, ama bir yanımız çocuk. Gece Beyoğluna çıktım. Geç vakit eve geldim.

27 Kasım
Salı

Ahmet Oktay'ın TV programı için gazetede çekim yapıldı. İçeri girerken, sokakta yürürken, üst kattaki odada yazı yazarken. Koca projektörler, lambalar, makineler. Bir çeşit oyunculuk. Kendimi oynadım. Kendim sandığım birini. Bir yazar rolü... Eve de gelecekler.

29 Kasım
Çarşamba

Bir kitabın içinden düşen sararmış bir gazete kesiği. 'Yenilik' dergisinde Naim Tirali'nin 'Şu Bizim Sanatçı Dostlar" yazısı. Benden söz etmiş... Sanırım 1955 yılında çıkan bir yazı bu. "Şimdi Vatan Gazetesinde çalışan ve Yenilik'e de hayli emeği geçen Oktay' dediğine göre... Tirali'nin akıcı anlatımıyla kendimi, o günlerdeki yaşantılarımızı okumak, bir düşe dalmak gibi...

"Oktay, Salâh, Behçet hep bekârdık. Elit kahvesi de keşfedilmişti, ekseriya orada toplanıyorduk. Akşamları, bilhassa Cumartesi, Pazar akşam-

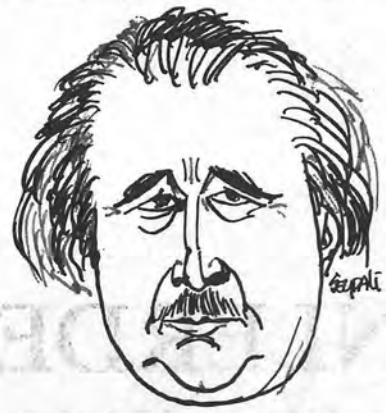

Seydali'nin çizgileriyle
Oktay Akbal

ları Fazıl Hüsnü de bize katılırdı. Beyoğlunda yemek yiyecek, biraz şarap ve bira içecek ucuz lokantalar bulurduk. Ama Oktay çok defa karnını sosis veya sandviçle ayak üstü doyurmaktan hoşlanır, bir klüpten farksız olan Barba'nın lokantasında bile yemek yemez, garson Kâzım fazla laubalileşmesin diye bira ile plaki söylemekle yetinirdi. İş veya ders saatleri dışındaki vaktimiz çok defa Elit kahvesinde geçerdi. Bazı akşamlar Beyazıt'a geçtiğimiz, Talat Dumanlı tiyatrosuna gittiğimiz olur, kantoya çıkan kızlar 'Beyoğlundan gelmiş beyler' diye bizim gruba laf atarlardı. Mevsime göre bahçelere yahut kapalı saz salonlarına da uğramadan edemezdik. Ama galiba eğlencelerimizde biraz değişiklik olsun istiyorduk. Çünkü hiçbirimizin sazdan sözden anladığı yoktu. Orada da şiirden, sanattan konuşur, şairler birbirini çekiştirdikçe Oktay'la ben onları yatıştırmaya, bazılarını da körüklemeye gayret ederdik. O sırada nedense hikâyecilerin birbirini çekiştirdiğine pek rastlanmazdı. Rahmetli Sait Faik bile şairleri bazan yüzler, sonra da bir küfür savurur: 'Ulan siz de hikâyeciler gibi olsanıza. Baksanıza hiç birbirlerinin aleyhinde konuşuyorlar mı' derdi."

O 1945-50 yılları, o 50'nin ilk yılları.. "Sizler rüya mıydınız, sizler yaşadınız mı?" diye yazar ya Ziya Osman, işte öyle gelir bana da, bir düş, bir masal...

30 Kasım
Cuma

Odayı hazırladık. Bugün çekim yapıldı. Sorular, yanıtlar: 'Hikâyeyi nasıl anlıyorsunuz?' 'Psikolojik bir atmosfer yaratıyor, çözüme ulaşmıyorsunuz', 'Gündelik politika yazıları da yazıyorsunuz. Oysa bu eğilim sanatınızda doğrudan doğruya yansımıyor!...' Rumelihisar'ına gittik önce... Bir kanapede oturdum, iskele yanında. Bir ayakkabı boyacısı vardı, topal, onu bulduk. Benim 'Rumelihisar İskelesi' adlı kısa öykümde söz konusu ettiğim kişi. Oradaki kahvede oturanlar 'bunlar filmci, para iste!' demişler. Bir on lira verdim ayakkabımı boyadığı için. Baktım yüz lira istiyor, vazgeçtik onu filme almaktan. Bir boy yürüdüm kıyıda, sırtımda trençkot. Kendimi oynuyorum. Yarın, yıllar sonra bu görüntü kalır, ben giderim çoktan. Kalacaksa, silmezlerse... Daha sonra Tarabya'ya gittim, Köşem'de başbaşa otururken, kıyıdan gemilere bakarken, saçlar rüzgarda, bir masada bira içerken...

4 Aralık
Salı

4 Aralık 1945'i yeniden yaşadım. O sabahki İstanbul, açılmış köprü, Tan gazetesi, sokaklarda sürünen kağıt bobinleri. Hep öyküsünü yazmak isterim, olmaz. Belki de daha beterlerini yaşadık da ondan...

Yusuf Atılgan'ın Anayurt Oteli'ni okuyorum. Yalın bir anlatım. İlk başarısı burda. Kişi de, herkese yakın gelebilecek bir doğallıkta. Bir taşra otelinin anlamsız katibi. Bir şey arayan, bulamayan. Ne aradığını da bilmeyen. Önemli bir şey de istemeyen, aramayan. Bir bunalım. Cinsellik sorunu çözümlenmeze böyle bunalımlar ortadan kalkmaz. Bence romanda anlatımdır, yazarın bakışıdır önemli olan. Atılgan 'Aylak'ta da 'Anayurt Oteli'nde de bu kişiliği göstermiş yazarlardan. Kimseye benzemeyen bir yazar.

22 Aralık
Cumartesi

TDK Şubat toplantısında bir kağıda çiziktirdiklerim... Kimi zaman sıkıcı olmaya başlar konuşmalar. Yüz kez söylenen dinlenen konular. O zaman bakarım ozan, yazar üye arkadaşlara, hepsi birşeyler yazmaya başlamışlardır kâğıt parçalarına. Dize mi, dağınık düşünce serpintileri mi? 1960'larda Behçet Kemal'le karşılıklı dörtlükler yazar, birbirimize yollardık toplantı sırasında. Bir kez bu oyuna Prof. Süheyl Derbil de katılmıştı, o da bir dörtlük yazmaz mı? Geçen Şubatta da As başkan Meray'ın bize yaptığı 'ihtar'lara karşı birşeyler yazmışım: 'Geliyor gidiyorsun - Birşeyler arıyorsun - Buldun ya da bulmadın - Derken tüleniyorsun/ Uzar gider söylevler - Uçar gider tüm düşler - Zaman az bilim derin - Ne yapsın biz üyeler/ Sayın Meray bakıyor - Elde kalem yazıyor - Söz alsak mı bizler de - Başkanımız ne diyor'. Oyun... En önemli anlarda, konularda bile çocukca esintiler geçer koskoca insanların kafasından... Boşuna demedim, suçumuz insan olmak, diye...

BÖCEK

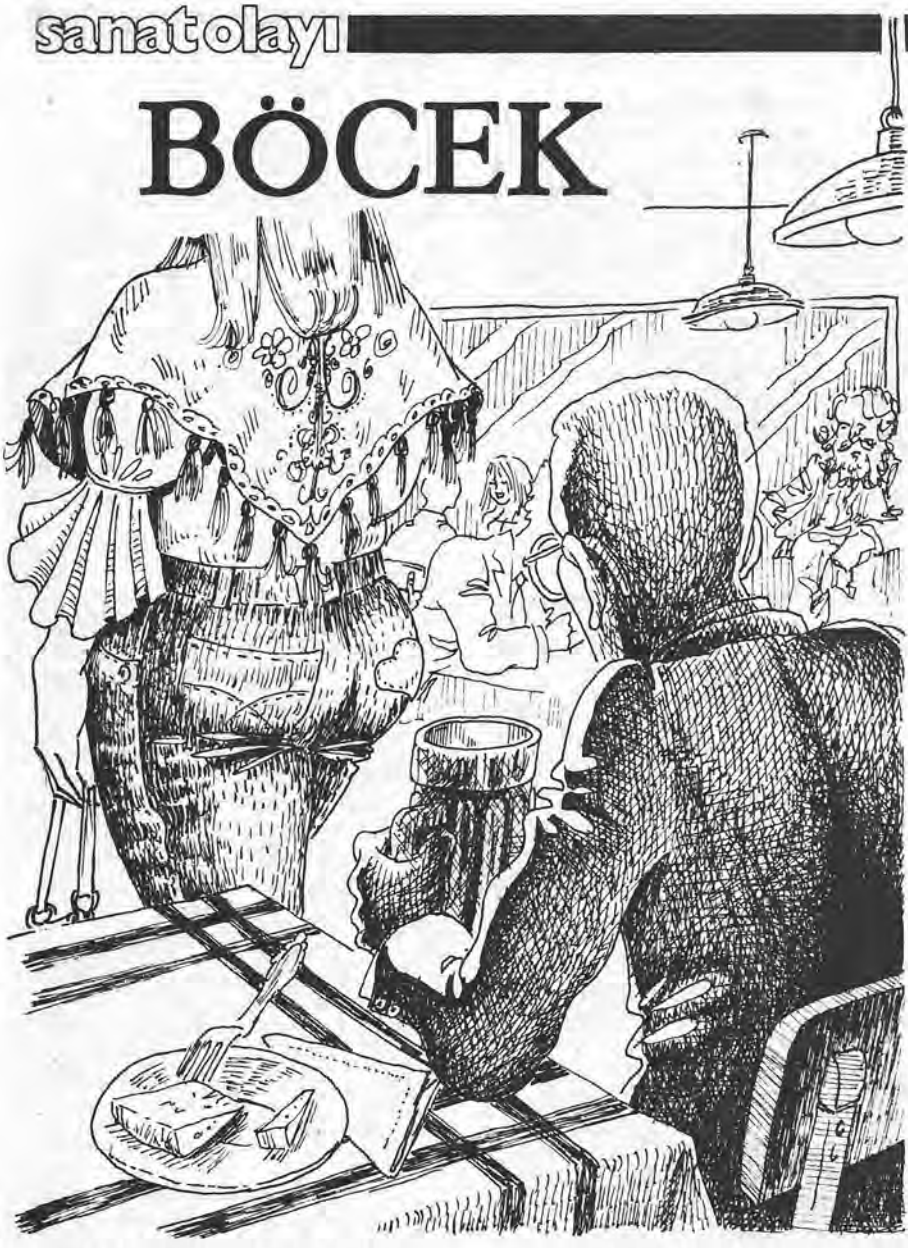

Erhan Bener

GÜNEŞ, büyük caddelerdeki karları eritmiş. Her yer çamur. Bakanlıklardan, bankalardan, iş yerlerinden büyük bir telâş içinde sokağa fırlayan insanların kalabalığı, Kızılay Meydanı ile Sıhhiye arasındaki bulvarı doldurup taşıyor. Otomobillerin çevreye sıçrattığı zifoslardan kimse kendini kurtaramıyor. Küfürler, yüksek sesle konuşmalar, gülüşmeler birbirine karışıyor. Kebapçılar, sandviççiler tıklım tıklım. Gökdelen'in asansörleri önünde uzun bir kuyruk oluşmuş. Bir sis gibi havayı saran iyi yakılmamış linyit kokusu genizleri yakıyor.

Tiksinerek, ama kimseye de göstermemeye çalışarak, kâğıt peçetesine özenle silliyor bardağını Recai bey ve garsona uzatıyor. Bira köpürmüyor. Belki de bayattır. Tadı tuhaf. Tadı değil, kokusu. Yanık kıymalı dönerin yağ kokusu, kapalı şişedeki biraya bile sinmiş. Bardağını bırakıyor masaya. Yine özenle temizlediği çatalıyla tabağındaki kaşar peynirinden küçük bir parça koparıyor. Zar gibi ince bir dilim zaten. Tatsız.

Ne kadar kalabalık burası. Parkalı gençler, koca kıçlarını büsbütün ortaya vuran daracık "jins" pantolonları içinde etli butlu kızlar, büyük bir iştahla yutuyorlar sandviçlerini. Kokmuş etler, artık domateslerle yapılmış, bozuk tadı biraz acı hardalla gizlenmiş sandviçlerini. Gürültüyle konuşuyorlar. Ağızlarından buğular saça saça. Kocaman ağızlarında kaybolan dönerlerin yağı, dudaklarının kenarından çenelerine doğru akıyor.

"— Sandalye boş mu?"

Yüzüne su değmemiş, gözleri çapak içinde, gelişigüzel uzamış sakalı tarak yüzü görmemiş, boynuna atıverdiği atkısında yağlı ellerinin izi belli olan bir genç adam. Öfkeli bir sesi var. Onun, tek başına bir masayı sahiplenmesine kızdığı belli.

"Gelecek biri var," dese?

Adam, onun vereceği yanıtı beklemeden, yanlamasına oturuyor demir iskemleye. Elindeki tabakta tüyleri iyi yolunmamış bir tavuk parçası. Tırnakları uzamış (içleri kara kara kir dolu) kocaman parmaklarıyla tavuğun budunu kavradığı gibi dişlerinin arasına sokuyor. Dudaklarını şapırdatarak sömürüyor yağlı deriyi.

Şu adam, şu koca kıçlı kız, şu dazlak kafalı, kalın katmerli gözlük camları arkasında iyice küçülmüş gözleriyle, ufacık bir taburenin üstüne tünemiş yemek yiyen belediye tahsildarı kılıklı adam, şu saçlarını alaca bulaca boyatmış, bol allıklı, morumsu dudak boyalı, suratı çizik çizik kadın, hepsinin, hamam böceğinden farkı yok. Her yana bulaştırıyorlar pisliklerini. Yağlı ağızlarına sildikleri kâğıt peçeteleri şöylece buruşturup yere atıyorlar. Sigaralarını ayaklarının altında ezip bırakıyorlar. Ağızlarını açe açe öksürüp aksırıyorlar. Tükürüyorlar. Yüksek sesle konuşuyorlar, gülüyorlar, küfürler savuruyorlar. Kollarının altında boy renkli dergiler. Çıplak kadın resimleri, kadın gibi giyinmiş, ağdayla tüyü yolunmuş bacaklarını, ilaçla şişirilmiş göğüslerini gerine gerine sergileyen, sözümona erkek resimleri. Ve delikanlılılar. Salkım saçak sakalları, özellikle eskitilmiş, yamalanmış pantolonlarıyla, kıvrık pipoları, dizi filmlerinden kopya çekilmiş, "görüşürüz"leri, "tamam"ları, "cav"larıyla. Ve genç kızlar. Ve çocuklar. Hoparlörden yırtılırcasına çıkan, cızırtılı, yayvan bir ses:

"Sen gelmeden önce, her yer karanlık..."

Karşısındaki adam, tavuğunu bitirmiş, yağlı ellerini ağzına sokup çıkararak temizliyor. Asansörün önünde yine aynı kalabalık. Aynı gürültü, aynı itişip kakışmalar. Yerler öyle pis. Balgamlar, boş sigara paketleri, çamurlu ayak izleri, su şişesi kapakları.

Bir kocaman sabunlu sünger geçirdiğini düşündü Recai bey, bu masaların, pis döşemelerin, asansörlerin, evlerin, isli gökyüzünün ve insanların üstünden. Bol köpüklü kocaman bir sünger. Sonra dev bir itfaiyeci hortumuyla hepsini yıkadığını.

Yoo. Yetmezdi yıkamak. Bir gün sonra her şey eski haline dönerdi. Aynı pislik, aynı kokuşmuşluk, aynı bayağılık, göz açıp kapayıncaya kadar yine sararda merdivenleri, masaları, evleri,

gökyüzünü ve insanları. En iyisi yakmaktı. Cayır cayır. Alev alev. Neron gibi. Evet. Neron gibi. Kim demişti deli diye ona? Var mıydı başka çaresi? Yakmak gerekti, evet. Başka türlü temizlenmezdi bu pislik. Ne var ki, Recai bey, Neron gibi, bir tepeye çıkıp seyretmeyi düşünmüyordu çıkaracağı yangını. Aynı pisliğin kendi içinde de olduğunu biliyordu. İçinde ve dışında. Kafasında. Giysilerinde. İç çamaşırlarında. Düşlerinde. Özellikle düşlerinde. O iğrenç kadınla yattığından beri, hemen her gece gördüğü o aynı düşte. Kıvır kıvır ve yapışkan tüyler. Bacaklarına yapışan kan.

Midesi bulanıyor. Cebinden paketini çıkarıp bir sigara yakmak istiyor. Çakmağının gazı tükenmiş. Oysa daha dün doldurtmuştu. Namussuzluk bu. Herkes herkesi kazıklıyor. Gücü yeten yetene.

Sonra, paltosunun cebindeki kibrit kutusu geliyor aklına. Kenarları eğilmiş. Üç çöp kalmış içinde. Sigarasını yakıyor. Dumanı içine çeker çekmez, o tuhaf, yapışkan yanık et kokusu dolduruyor genzini. Midesi kabarıyor. Güçlükle yaslanıyor sandalyesine. Karşısındaki adam ne zaman kalkmış yerinden? Tabağa iki buçuk lira bahşiş bırakmış. Merdivenlerin başında durmuş, bakıyor. Kaşla göz arasında tabağa bıraktığı bahşişi cebine indirir mi diye bakıyor olmalı.

"Böcek!!.."

Hayır. Başlangıçta onu yakmayı düşündüğünü kimse söyleyemez. Bunu çok iyi biliyor. Dairenin doktoruyla alay etmek geçmişti içinden. Karşılaştıklarında, "Hamam böceğini alkolle temizledim," diyecekti. Doktor iri iri açacaktı gözlerini. "Seninki psikasteni kardeşim," diyecekti. "Sen iyice oynatmışsın. Seni Bakırköy'e havale edelim!.."

Psikasteni ha? Al sana psikasteni! Ama belki, şişeyi eline alırken, gizlice, alkolün onu öldürebileceğini ummuştur. Daha sonra, bu böceklerin çok dayanıklı olduklarını, bir nükleer savaş halinde, yeryüzünde yalnız onların sağ kalabileceklerini bir yerlerde okumuş olduğunu anımsamıştır.

"Pis böcek!.."

Merdiven başında duran adam, koca kıçlı kız, belediye tahsildarı kılıklı adam, saçları alaca bulaca boyalı kadın, hepsi birer böcek. Ne farkları var sanki hamam böceklerinden?

İki günden beri sular yine kesikti. Hizmetçi kadının doldurduğu kovalardaki sular da tükenmiş. Alafranga helânın kapağını açar açmaz iğrenç bir koku yükseliyordu burnuna. Yüzünü yıkamak için bile su yoktu. İçecek su bile kalmamıştı. O yüzden yine elektrikli makineyle traş olması gerekiyordu. Oysa, elektrikli makineyle traş olmaktan nefret ederdi. Aynada yüzüne bakmıştı. Gözleri çapaklanmış. Ağzı yapış yapış.

Makinenin fişini prize takmıştı. Makinenin döner bıçakları tuhaf bir vızıltıyla çalışıyordu. Unufak ediyordu sakalının kıllarını. Sonra, makinenin kapağını açıp üflüyordu. Toz tanecikleri lavabonun içine dökülüyordu. Ama bugün bunu da yapamayacağını biliyordu. Çünkü su yoktu. Lavaboyu temizleyemezdi.

"Kendisini öldürmeğe karar veren bir insan için buradan daha iyi bir yer düşünülemez" dediğini anımsıyor. "Şu banyonun içine, kesik bileğinden akan kanlar pıhtılaşmış çıplak bir ceset oturttun mu..."

Oysa, insanın banyoda bileğini kesebilmesi için de su gerekti.

Tam o sırada görmüştü hamam böceğini. O sarı, uzun duyargalı, tiksindirici yaratığı. Başını başka yana çevirmek istemiş, çevirememişti. Makinenin bıçakları boşlukta dönüyordu. O büyülenmiş gibi kalakalmıştı. Böcek, sanki yüzünü ona çevirmiş, ön ayaklarını birbirine sürterek bekliyordu durduğu yerde. Çabuk davranabilirse, üstüne basıp ezebilirdi, ama bunu düşünürken bile tüyleri diken diken olmuştu. Görmemiş gibi davranmak için zorlamıştı kendisini. Başını tavana kaldırmış, tavandaki lambanın kararmış karpuzuna bakmıştı uzun uzun. "Kadına söyleyeyim de temizlesin" demişti içinden. Sonra, evde merdiven olmadığını anımsamıştı. O bücür kadının iskemleye çıkarak lambaya ulaşması olanaksız.

Kendi kendini kandırdığını bile bile, "işte unuttum böceği, ne kolaymış" diyerek, traşını sürdürmek için yeniden aynaya yaklaştırmıştı yüzünü ve birden yan gözüyle böceği kolladığını ayrımsamıştı. Alay eder gibi, duyargalarını oynata oynata bakıyordu ona hamam böceği. Kımıldamıyordu.

"Ez onu" demişti içinden bir ses ve ağzının içine yapışkan bir tükrük dalgası dolmuştu. O iğrenç yaratığı bir anda yokedebilirdi. Ama bunu düşünür düşünmez ürpermişti. Elektrikli makineyi prizden çıkarmadan lavabonun camına bırakıvermişti. Makine kendi kendine dönüyordu camın üstünde. Böceğin arkasından onu kolladığını biliyordu. Küçümseyerek.

Acaba, yatak odasındaki sinek raketiyle vursa, öldürebilir miydi? Ayağıyla basıp ezmektense... Belki öldürmesi bile gerekmezdi. Şöylece sersemletir, sonra, su deliğinden aşağı itiverirdi.

Yatak odasına gidip sinek raketini alıp döndüğünde, böcek kaybolmuştu ortalıktan. Geniş bir soluk almıştı.

Resimleyen:
Ercan Akyol

"Anladı namussuz," demişti gülerek. "Durumun ciddi olduğunu anladı..."

Oysa, böcek kaçmamıştı. Yerdeki plastik hamam tasının içinde salınarak geziniyordu. Ayaklarından biri kopuk muydu? Hafifçe aksıyordu ve bu aksama yürüyüşüne ahenkli bir görünüm veriyordu. Tasın içinde kaldığı sürece, ne ayağının altında ezebilir. ne de raketle vurup sersemletebilirdi. Böcek bunu biliyormuş gibi, korkusuzca dolaşıyordu.

Yere eğilip yakından izlemişti böceği. İğrenç bir yaratıktı. İğrenç ve pis. Şimdi, o da durmuştu. Kımıldamıyordu. Duyargalarını bile oynatmadan, ölü gibi duruyordu tasın içinde. Bir şeyler sezmişti kuşkusuz. Kendisini nasıl savunacağını, nasıl kurtulacağını düşünüyor olmalıydı.

Bir böceğin düşünebileceğini tasarlaması birden öyle gülünç görünmüştü ki ona, gülmeğe başlamıştı. Çok kısa bir süre. Ne diye duruyordu böyle, tasın başına çömelmiş? Tası çevirebilir ve üzerine basabilirdi pekâlâ. Ona kaçıp kurtulması için hiç bir olanak tanımadan. Bu iş de burada biterdi.

Ama, hiç de kolay değildi bu iş. Ayağını üstüne bastığı zaman duyacağı çıtırtı aklına gelir gelmez gönlü bulanıvermişti. Yerinden doğrulmuş, yine onu unutmağa karar vererek traşını sürdürmeğe koyulmuştu. Az sonra da böceği gerçekten unutmuş olduğunu ayrımsayarak sevinmişti. Çocukluğundan beri ürker böceklerden. Her türlüsünden. Özellikle tüylülerinden. Yerde sürünenlerden. Ama, bunu düşünür düşünmez, gözü yine tasa çevrilmiş ve onu görmüştü. Hiç kımıldamamıştı yerinde. Ölü gibiydi. Gerçekten ölmüş olsaydı keşke. Ölmesi için bir neden olmadığını biliyordu. Bir böcek ne kadar yaşardı? Kimi kelebeklerin yirmi dört saat yaşadıklarını okumuştu bir yerlerde. Belki bu da...

Traş makinesini çalışır halde lavabonun içine bırakıp yeniden eğilmiş ve tası birden çevirivermişti. Onu havasız bırakırsa öldürebilir miydi? Gülünç olduğunu bile bile bir süre beklemişti öylece. Donmuş gibi. Neden sonra, makinenin vızıltısıyla kendisine gelmişti. Makine, lavabonun içinde, motorun ıvmesiyle kendi kendine hareket ediyordu. Ağzının içinde acı bir tat vardı. Sabah uyanır uyanmaz yaktığı sigarayı, tıkanacakmış gibi öksürmeğe başladığı için söndürmek zorunda kalmıştı. Bir sigara daha yaksa ağızının tadının düzeleceğini biliyordu ama bunun için yeniden odaya dönmesi gerekiyordu. Canı sıkılmıştı. Kımıldamak istemiyordu yerinden. Tası gözlüyordu. Böceğin tası kımıldatabileceğini bekliyor gibiydi. Ölmüş müydü acaba? Gülünçtü. Böcekler havasızlıktan ölmezlerdi. Ya neden ölürlerdi? Onları öldüren hastalıklar var mıydı? Yoksa, saatin kurgusu gibi, belli bir süre sonra, kendiliğinden biter miydi yaşamları? Yürekleri durmazdı ki bunların. Yürekleri yoktu çünkü. Beyinleri de yoktu. Peki, nasıl ölürlerdi kendiliklerinden?

İğrenerek kenarından tutup çevirmişti tası. Böcek, hızla tırmanmıştı tasın kenarına doğru ve elinden atmasa, parmaklarına tırmanması işten değildi. Tas sessizce düşmüştü yere ve böcek, tasın orta yerinde bir süre hareketsiz kalmıştı. Sonra yine duyargalarını oynatarak gezinmeğe başlamıştı.

"Allah hiç bir mahluku sebepsiz halketmemiştir" derdi Recai beyin babası. Peki ya bu böcek? Bu böceğin işlevi neydi? Lâğım pisliklerini taşımaktan başka? Belki de... Kimbilir? Vardı belki de bir işlevi. Tabiat bilgisi derslerinde okuduklarını anımsamıştı. Havadaki azotun organik bileşimlere dönüşmesi, bakterilerin...

O sırada takılmıştı gözleri lavabonun yanındaki ilaç dolabında duran alkol şişesine. Her sabah, boynunu, kulaklarının içini siler alkolle. En iyi mikrop temizleyicisidir alkol. Dairenin doktoru istediği kadar onunla alay etsin. "Seninki bal gibi psikasteni kardeşim" desin. Asıl kendisi. Mikrop geçer korkusuyla doğru dürüst muayene bile etmez hastalarını. Zaten iki günde bir yarım saat şöylece uğruyor daireye. Kimini iki aspirin verip savıyor, kimini hastaneye yolluyor. Yüz yılı geçmiş emekli olalı. Pimpirik. Asalak. O böcek kadar bile işlevi yok. Psikasteni ha? Sensin asıl...

Düşünüyor. Acaba mı? Yo... Belki. Arasıra gelip gidiyor. Kapı tokmağını mendiliyle tutarken yakaladığı oluyor kendisini. Her zaman değil. Bir de kavunu karpuzu, kesmeden önce sabunlu suyla yıkar. Keserken bıçak, kabuktaki tozu, mikropları içine aktarır diye. Bu bir tutsaklık değil, alışkanlık. Çünkü,

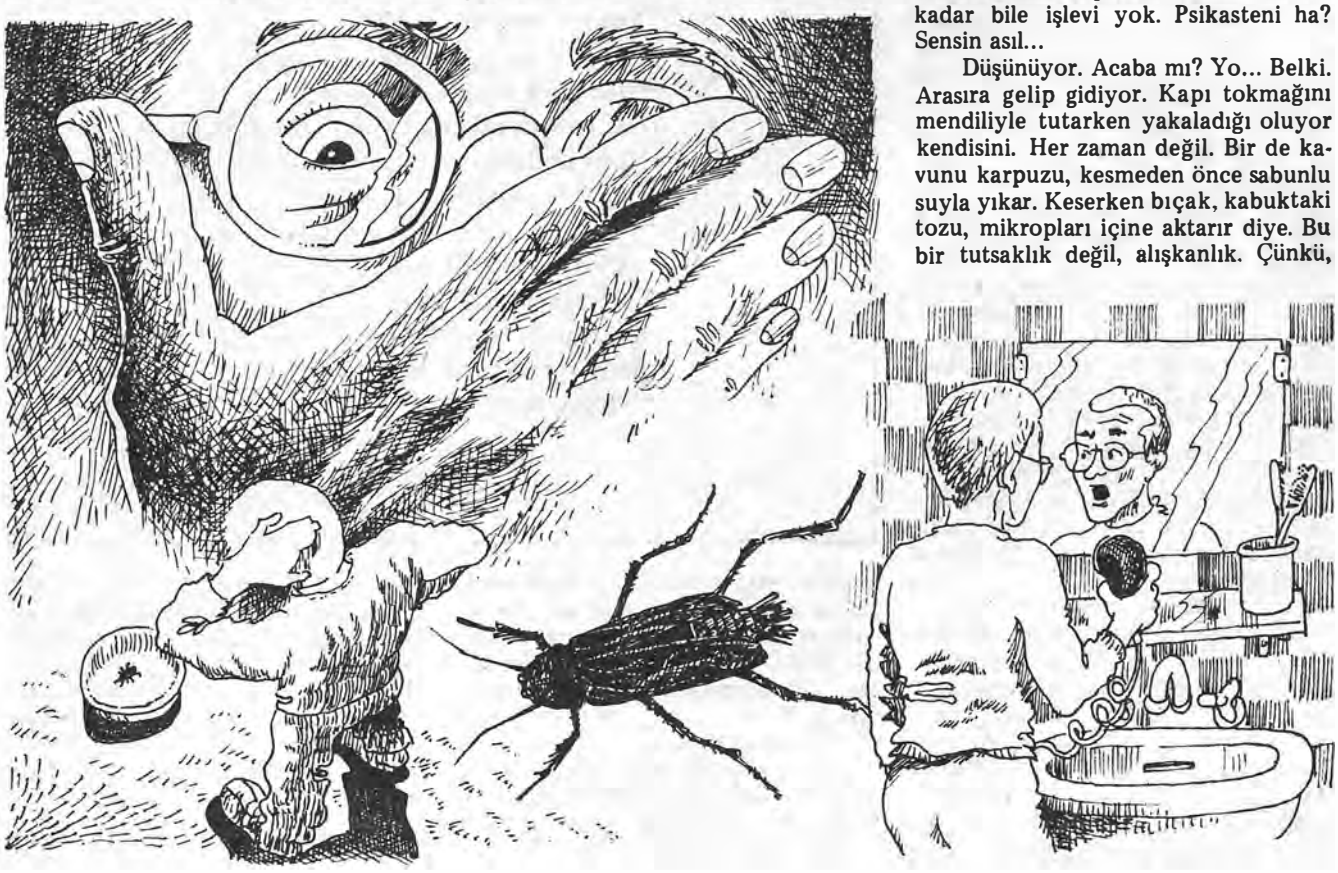

sabahları, barsakları iyi çalışsın diye yediği elmayı yıkamak aklına gelmez. Ama hamam böcekleri...

Gözgöze geldiklerinden beri ilk kez, onun kötü bir şeyler yapacağından kuşkulanmış olmalıydı böcek. Duyargalarını kıpırdatmaktan vazgeçmiş, sessizce bekliyordu. Korktuğu belliydi. Gizlenebileceği bir yer yoktu. Açıkta yakalanmıştı. Karşı saldırıya geçmesi olanaksızdı. Düşmanını yumuşatamayacağını da kestirmişti herhalde.

Önce birkaç damla dökmüştü üstüne. Birden sersemlemişti böcek. Hiç beklemediği bir şeydi bu. Kıvrılmış, duyargaları büzülmüştü, ama, inanılmaz bir çabukluk ve aldırışsızlıkla, ıslak kanatlarını toplayarak, hızlı hızlı yürümeğe başlamıştı yeniden, tasın içinde. Ayakları belli belirsiz bir iz bırakıyordu geçtiği yerde.

Bu kez, şişeyi olduğu gibi boca etmişti tasa. Böcek yine kaskatı kesilmiş ve alkol havuzunda yüzmeğe başlamıştı, kendiliğinden. Boğulmuş gibi. Kımıldamadan. Bu da uzun sürmemişti. Sıvının dalgalanması durur durmaz, ayaklarını yeniden oynatmağa başlamış, tasın kenarına kadar gidip kaygan düzeyde tutunmağa çalışmıştı.

Onu hiç bir zaman öldüremeyeceğini sanmıştı o an. Ağzının içini kaplayan kıvamlı tükrük gitgide çoğalıyordu. Yutkunamıyordu bir türlü. Ne olursa olsun, kurtulmalıydı ondan. Umutsuzca çevresine bakınmıştı. Lavabonun yanındaki ters çevrilmiş kovanın üstünde bakır sigara tablasına oturttuğu mumu ve kibrit kutusunu görmüştü. Şişeyi yere bıraktığını anımsamıyordu bile. Avcunun içinde kibrit kutusunu öylesine öfkeyle kavramıştı ki, kutu ezilmişti. Kibriti çakmış ve uzatmıştı tasa. Alkol hemen alev almıştı. Mavimsi bir alev. Öyle güzel bir alev.

Böcek birden durdu. Önce duyargaları kavruldu. Kabuğu öylesine dirençliydi ki, hemen ölmediği belli oluyordu. Recai bey, öylece, tasın yanında yere çömelmiş, ağzının içinde dili şiş, boğazı yapışkan sıvıyla dolu, bekliyordu. Ne kadar sürmüştü bu bekleyiş? Birden soluk almağa başladığını ayrımsadığında, plastik tasın kenarları eğilmiş, yamru yumru olmuştu. Böcekten, kararmış, biçimsiz bir küçük topak kalmıştı geride.

—" Bir tatlı ister misiniz?"

Güçlükle kalktı yerinden. Ortalık birden tenhalaşmış. Mesai saati başlamış bile. Cüzdanından her tarafı yapış yapış pis bir yüz liralık çıkararak uzatıyor garsona. Asansöre doğru yürüyor. Dengesizce. Midesi bulanıyor. Duvara yaslanıyor. Yüreği öyle bir çarpıyor, bayıldı bayılacak. Yanından tüylü paltolarını, ıslak parkalarını üstüne sürterek insanlar geçiyor ve kimse dönüp bakmıyor yüzüne. Daireye döndüğünde, Müdür, kaşlarını çatarak bakacaktır. Arkadaşları arkasından güleceklerdir.

"Pis böcekler!..."

Elini zor götürüyor ağzına. Derin derin soluk almağa çalışıyor ama, bastıramıyor midesinin kabarmasını. Ağzının içine bira köpüğüne bulaşmış peynir parçacıkları doluyor ve yerdeki kâğıt parçalarının, boş sigara paketlerinin, balgamların ve çamurlu ayak izlerinin ortasına kusuyor. O zaman görüyor, bir süredir, trabzanın kenarına büzülerek onu izleyen hamam böceğini. Böcek, duyargalarını oynata oynata hızla tırmanıyor taze kusmuğun üstüne.

ACILARLA GEÇİNDİM GÜLLERLE GEÇİNİR GİBİ

Abdülkadir Bulut

Gelenimsin
Aşklar acılar içinden
Sevdalar, sevdalar arasına
Ve mendiller gökyüzü olmuş
Çarpışarak büyülenen alnına

Severim
Parmak akıtan ellerini
Üstüne yok acı çekmede
Sapını ortaya getirmede kaşığın
Ve yurdunu sevmede
Üstüne yoktur he vallah
Parmak akıtan ellerinin

Aslında seni saklamak
Her yaşta ustalık ister
Öfke ister bilek kalınlığında
Çünkü seni saklamak
Harcı değildir
Her babayiğidin

Acılarla geçindim
Güllerle geçinir gibi
Sana çekti her zaman
Kuşların yüzüyle ağlayanı
Suların uçurumlardan akanı

Bir Avuç Alkış

Mücap Ofluoğlu

TİYATRODA DİSİPLİN

Sahnenin dördüncü duvarı izleyici
Bir avuç alkış için başımızda yeri
Oyun nasıl çıkar gelişir söyliyeyim
Yazar, yöneten, oyuncu, izleyici

GÖK KORSAN oyununda rol alan kimler vardı, şöyle bir kez daha anımsamaya çalışayım. Baş rollerde Dram Bölümünün değişmeyen isimlerinden Cahide Sonku, Sami Ayanoğlu, Talât Artemel vardı; onları, oyunun yönetmenliğini de üstlenen İ. Galip Arcan bey izliyordu. İsmail Galip Arcan bey, tiyatromuzun Burhanettin Tepsi'den sonra gelen, okuyarak kendi kendini yetiştirmiş, yabancı dil öğrenmiş, Batıya gitmiş, oralarda tiyatronun nasıl gelişmekte olduğunu izleyip incelemiş bilgili, görgülü ve değerli sanatçılarından biriydi.. Bir de genç yaşta ölen M. Kemal'i unutmamak gerekir. Küçük Kemal olarak tanınan kuşağının bu yetenekli sanatçısı, 1933 yılında yayımladığı "Tiyatro" adlı kırk sekiz sayfalık küçük kitapçığı ile amatör gençlere tiyatroyu öğretmeye ve oyun sanatını sevdirmeye çalışmıştır. Bizim kuşak, K. Kemal'i sahne ve çalışma arkadaşlarından dinleyip tanımıştır. Hep övgü ile anlatırlardı Küçük Kemal'i. Ufak tefek yapısı, Giritliliğinden gelme kendine özgü konuşması ile unutulmayacak kompozisyonlar çizdiğini söylerlerdi. Tiyatroya ilgi duymaya başladığım 1936'larda ilk okuduğum kitap, K. Kemal'in "Tiyatro" kitabı oldu. Kitabın üzerinde, yazar olarak M. Kemal — Darülbedayi Aktörü yazıyordu. Bu kitabı okursam, ben de Darülbedayi aktörü olabilirim sanmıştım..

Bence, Muhsin Ertuğrul'un başı çektiği Cumhuriyet Tiyatrosunun Behzat Hâki Butak, Raşit Rıza, Hazım Körmükçü ve Vasfi Rıza Zobu gibi, birçok büyük sanatçısı da oyuncu yetenekleri ve özverileriyle, tiyatrolarını omuzlamışlar ve yaşatmışlardır. Bu arada Cumhuriyet tiyatrosunun, Neyire Neyir, Bedia Muvahhit, Şaziye Moral, Neclâ Sertel'in öncülük ettiği değerli kadın sanatçılarını da saygıyla anımsarız. "Gök Korsan"da daha kimler yoktu ki... Suavi Tedü (tiyatronun rakipsiz jönü) vardı, iki yıllık çırçırlardan Muzaffer Aslan da jön yedeği olarak sivrilmeye çalışıyordu. Sarışın, kırmızı yanaklı, çevresine saygılı, güzel bir gençti. Oyunların ütilite rollerini üstlenen oyuncular Neşet Berküren, Şakir Arseven, Mehdi Yeşildeniz, Ertuğrul Bilda; aktörlükte atılım yapması beklenen ozan Cahit Saffet Irgat; on beş yıl çeşitli kumpanyalarla Anadolu'da gezdikten sonra Şehir Tiyatrosuna girebilen Mümtaz Ener; tiyatronun kimselere benzemeyen Selâhattin Moğol'u... Olay adamı ve diksiyon padişahı, arkadaşlarının Deli dedikleri İbrahim Delideniz. Sonra, kıdemli, kıdemsiz çırçırlar. Atıf Avcı bir gün, "Tiyatroda Muhsin beyden başka kimseyi kendime rakip görmem, "demişti ve bunu söylerken ciddiydi de; ama duyanlar, bu meydan okumaya gülüp geçtiler...

Yetenekli çırçırlar, Kemal Ergüvenç, Kemal Edige, Zihni Küçümen; oyunculukta değilse de, sonradan yöneticilikte kendini gösteren Hamit Akınlı'ydı. Bir de Haluk Sarıca vardı ki, pek hoş, eğlenceli bir arkadaştı. Daha çok komediye yatkın olduğu halde, kendine sağlam bir yer yapamamış, komedi ile dram arasında tur atıyordu. Bu sonsuz turlardan canı sıkılmış olacak ki, tiyatroyu bırakıp turizme, otelciliğe geçti. Önemli büyük otellerde müdürlükler yaptı. Mustafa ile Haydar'ı, bir de uzun boylu İzmirli Fuat'ı anmsıyorum. Haydar diş doktoru oldu, Mustafa galiba lise öğretmeni, coğrafya, tarih üzerine; Fuat ise sinema işletmeciliğine geçti. Görüyorsunuz ya, tiyatroda tutunmak dışarıdan görüldüğü kadar kolay bir iş değildir. Tutku yetmiyor; özveri gerek, sabır gerek, fırsat gerek; sonunda da, kimine "senin neyine gerek" derler, kimine ise "buyurunuz yağlı börek" deyiverirler...

Bu arada, tiyatronun renkli ve de çok hareketli kişisi Necdet Mahfi Ayral'dan söz etmeliyim. "Gök Korsan"da var mıydı, bilemeyeceğim. Yalnız, Necdet Mahfi her şeyde, yani tiyatronun girdiğinde çıktığında, köşe başlarında, idarede, koridorlarda, sahnede hep vardı. Komedide ve Dramda, rol alsın almasın, görünürdü; (oysa rolü olmayan oyuncu, tiyatroya gelemezdi:) Galatasaray Lisesinden Darülbedayi'ye 1930'larda gelmiş, kendini tiyatroya çivilemişti. Fransızcası, Almancası, Yunancası ve biraz İtalyancası ile de Avrupalı, uluslararası bir sanatçı tavırları içindeydi. Kısa boyu, geniş kenarlı fötr şapkası altında, bol paltosunun içinde, uzun atkısının arasında büyürdü sanki! Küçüklere pek yüz vermez, kadınlarla sıkı fıkı olmaya özen gösterir, Osmanlı kibarlığı ile büyüklere saygılı sokulurdu. Kızı Jeyan Mahfi Ayral yetenekli, güzel bir kızdı; bizim kuşaktan sayılır. Baş rol oyuncusu oldu; dublajlarda da yerli filmlerin baş kadın oyuncularını seslendirerek ün yaptı. Necdet'in baba olarak kızıyla övünmesi, ailesine bağlılığı, tutuculuğunun güzel örnekleridir. İtalyanların eski komiklerinden, ünlü Toto'yu, bizde seslendirerek sinema seyircisine sevdiren Necdet'tir. Yahudi taklidiyle konuşurdu Toto'yu. Bu başarısını da her becerisi gibi pek önemserdi. Toto'nun çok film çevirdiği yıllarda, 1950'lerde, Türkiye'de de Toto tutunca Necdet, "Sizi Türkiye'de ben, dublajla tanıt-

İ. Galip Arcan (solda) Muvahhit'le

tım," diye, imzalı bir fotoğrafını göndermiş Toto'ya; kendinden duymuştum. Ne yazık ki çarpık çeneli aristokrat komik (Toto'nun aristokrat olduğu söylenirdi) bu heyecanlı davranışa, yanıt vermemişti. Belki de dublajla, Türkçe tanıtıldığına kızmıştır üstad, kimbilir?

"Gök Korsan"ın üç dört gün süren okuma provalarından geçip, sahnede devinim provalarına başladığımız ilk gün, korsanlara kılıç kalkan oyunu bellettirmek üzere bir kılıç öğretmeni geldi tiyatroya. Elli altmış yaş arası, ortadan uzun, bıyıklarıyla sivri sakalı kırçıl, göbekli, sevimli bir adamdı. Adını unutmuşum. Bizler, irili ufaklı sekiz on oyuncu, ellerimizde kılıçlar kalkanlar, öğretmenin yaptıklarını yineliyoruz. Sözümona korsanvari kılıç sallamasını belleyeceğiz. Hepsi iyi de, bizim öğretmen pek komik, ya da bize öyle geliyor. Adamda bir heyecan, sormayın; Allah, Allah'lar mı istersiniz, bugünkü Tekvandocuları anımsatan, nâralar mı? Kendinden geçmiş, bizi de sürüklemek istiyor. Hoca harmanlıyor, biz de peşinden, nârayı basıp, yürüyoruz. Bu nâralar, çember olup dönmeler, ikili çarpışmalardan sonraki bir tür yengi sevinçlerini simgeliyordu. Önce tek tek öğretmenin karşıtı olup, kılıç sallamasını, kalkan kullanmasını belliyorduk; ondan sonra da toplu çarpışmalar ve savaş çığlıkları başlıyordu. Türkiye'nin tek sanat tiyatrosunun sahnesinde ilk ciddi denemelerimizdi bunlar. Henüz profesyonelliğin inancına ve disiplinine girememiştik. Hoca göbeğini hoplatarak, dizlerini omuzlarına dek kaldırarak sağa sola sıçradıkça yoruluyor nefes nefese kalıyor ve giderek tutunacak yer arar duruma giriyor. Bu arada zavallının ayağı kayıp İbrahim Delideniz'in üzerine yığılmaz mı! İkisi birden yere yuvarlandılar. İbrahim henüz ellisinde yok, ince yapılı ve hafif. Göbekli hocanın altında kalınca fena bozuldu. İşte o anda, ne yalan söyleyeyim, önce benden, sonra Afif'ten ilk kahkahalar koptu ve tüm oyunculara yayıldı. Herkes bir köşede basıyor kahkahayı; gözlerimizden yaşlar akmaya başladı. Bizler hıçkırık tutmuş gibi gülerken, yönetmenimiz İ. Galip Arcan Bey çıkageldi. Biri haber vermiş olacaktı. Kılıç hocasını yerde, bizi kahkahalar içinde görünce tutamadı kendini, o da bastı kahkahayı. Gülmeyenler, yerden doğrulmaya çalışan kılıç hocası ile İbrahim'di. Makaraları öylesine koyvermişiz ki, kendimizi tutamıyoruz. Birden Muhsin bey geldi aklıma. Beni görünce Afif de sustu.

Ya Muhsin Bey odasındaysa, ya bizim güldüğümüzü duymuşsa odasından çıkıp sahneye gelirse... Bu korku içinde taş gibi olmuştum. Öteki arkadaşlar pek sesli gülmüyorlardı. Afif'le ben susunca onların gülmeleri de eridi gitti. Bir de baktım, kılıç hocamız kocaman mendiliyle yüzünü örtmüş, oturduğu yerde kıkır kıkır gülüyor. "Hocam, affedersiniz," diyecek oldum. "Yoo, şimdi bırakın da biraz da ben güleyim," deyip sinirlerini boşaltıyordu.. İ. Galip Arcan Bey, 1910'da aktörlüğe başlamıştı, 36 yıllık sanatçıydı. Güçlü bir oyuncu olduğu kadar, komedide olsun dramda olsun, birçok oyun yönetmiş bir yönetmendi de. Yumuşak, güleryüzlü bir insandı. Oyunları daha çok oyuncu kişiliğiyle yönetirdi. Muhsin beyin yarattığı disiplin, Galip beyin çalışma düzeninde dostluk, arkadaşlık havasına bürünüyordu. Ne olursa olsun, biz yeniler daha ciddi, daha çalışkan olmalıydık. Günler, aylar, yıllar geçtikçe disiplinin önemini anlayacak ve disiplini olmayan çalışmaları yermeye, küçümsemeye başlayacaktık.

Okullarda, çalıştığım bir iki kurumda disiplinli yöneticiler tanıdım, ama beni etkileyen ve kendi alanlarında uzman olan ikisini çok sevdim. Biri, (ortaokulda okuduğum yıllarda kızlar arasında Türkiye kürek şampiyonu olan teyzelerimin beni de üyesi yaptıkları) Fenerbahçe Spor Kulübü'nün kurucularından Galip Kulaksızoğlu'ydu. Kulaksızoğlu Fenerbahçe'de tek söz sahibiydi. Öbürü ise oyunculukta başarıya erişmek için yıllar yılı izinden gittiğim tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul'dur.

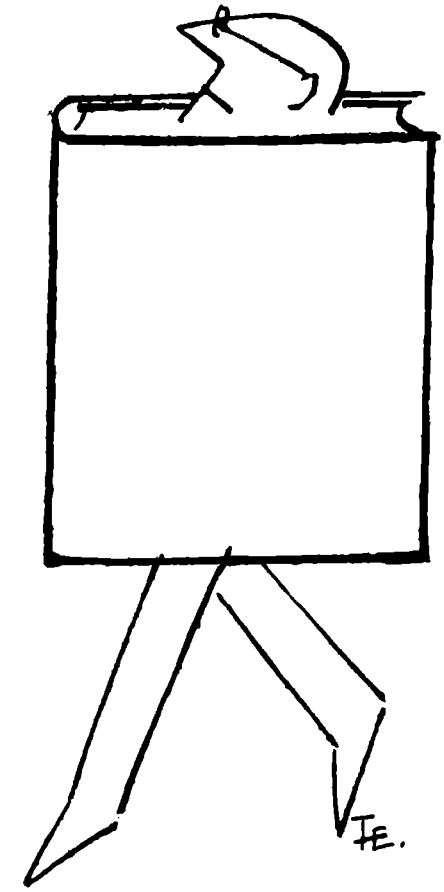

Karikatür: FERRUH DOĞAN

Galip bey, futboldan atıcılığa dek tüm spor dallarında bilgi ve görgü sahibi gerçek bir sporcu, yöneticiliği ve disiplini ile de kendini sevdirip saydıran, onaylatan bir kişiydi. Ne yazık ki, son yıllarda çağdaş nitelikleri olan, yol gösterici yöneticilerimiz pek yetişmiyor spor kulüplerimizde. Muhsin beye gelince o, tiyatromuzu kurumlaştırmış, sanatçısına kişilik kazandırmıştır. Örneğin, 1925'lerde tiyatrolar perdelerini belirli saatlerde değil de, salon dolunca ya da artistlerin keyfi gelince açarlarmış! (Çünkü tiyatro kulisinde içki içilir, kumar oynanırmış!) Bu tiyatroyu, Muhsin bey her yönüyle disiplinli, ciddi bir işkolu durumuna getirmiştir. Kendinden dinlemiştim:

"Bir gün arkadaşlara, yarın akşam perdemizi saat tam 21.00'de açacağız, ona göre hazır olalım, demiştim; en yaşlıları bile inanmamıştı. Aman yapma kuzum, nasıl olur, filan diyenleri de olmuştu. Ertesi günü, gece saat tam 21.00'de perdeciye 'aç perdeyi,' dedim. Perde açılırken, henüz makyaj odalarında toparlanamamış arkadaşlar takma sakallarını, bıyıklarını yapıştırmaya çalışarak, sahneye koşmuşlardı. Bu panik bir kez oldu; ondan sonra herkes, tiyatroya gelişini, makyajını tamamlamasını perdenin açılacağı saate göre düzenledi.."

ÜÇ FİRENK HAVASI

İsmet Özel

1. Capriccio Ölüm

Gülünç bir ölümle öldü deniyor Max Stirner için
çünkü mahvına sebep nihayet bir sinektir
ama Dora Kaplan
nasıl öldü diye sorsak sanırım
işimiz fazlasıyla ciddileşir.

Bize ne başkasının ölümünden demeyiz
çünkü başka insanların ölümü
en gizli mesleğidir hepimizin
başka ölümler çeker bizi
ve bazan başkaları
ölümü çeker bizim için.

Ölümle şaka olmaz diyenler
kıyasıya yanıldılar bu çağda
Taksitle Ölüm diye bir roman yazıldı artık
Önce Öl / Sonra Öde denilmek suretiyle
aşılıp geçildi bu roman da.

Doların dalgalanmasına bırakıldı bu çağda ölüm
geceleri şehrin varoşlarında ikâmete mecbur edildi
gündüzün kimlik soruldu ona
sağcı mı solcu mu olduğu sorusuna cevap verdi
seken bir kurşun kadar
kurşunî bir kış denizi kadar bile
taraf tutmayan ölüm.

2. Ölüm Cantabile

Ben ne büyük bir dalgınlıkla bakmış olmalıyım ki hayata
görmedim orda çinko damlar ve plastik sürahilerin tanrısını
yerimi yadırgadım, yerim olmadı zaten kendi mezarımdan başka
çılgının biri sanılmaktan sakınmaya vaktim olmadı
durmadan bir beyaz aygırla taşardım derin göllerden
bir gebe kısrakla kaçardım derin ormanlara
güneşin zekâsıyla doymak isterdim
kaba solgun kâğıtlar sunardı
şehrin insanı bana

şehrin insanı, şehrin insanı şehrin
kaypak ilgilerin insanı, zarif ihanetlerin.

Ogünbugün, şehri dünyanın üstüne kapatıp bıraktım
kapattım gümüş maşrapayla yaralanmış ağzımı
ham elmalar yemekten göveren dudaklarım
mırıldanmasın şehrin mutantan ve kibirli ağrısını.
Azıcık gece alayım yanıma yalnız
serçelerin uykusuna yetecek kadar gece
böcekler için rutubet
örümcekler için kuytu
biraz da sabah sisi
yabani güvercin kanatları renginde
biz artık bunlar olarak gidiyoruz
eylesin neyleyecekse şehrin insanı

şehrin insanı, şehrin insanı, şehrin
bozuk paraların insanı, sivilcelerin.

İşte öldüm, işte son kadife çiçekleri
son defneler, baldıranlarla kefenlediler beni
bütün kaçaklar için ince bir melhem oldu benim ölümüm
bütün hoşnutsuzlar yanlarında saklayacak
benim ölümümden yayılan kırpıntıları
boğaz tokluğuna çalışanlar
özenle kilitleyecek göğüslerine
benim ölmüş olmamı
hiçbir yaprak damarından
hiçbir su özünden atamayacak beni
ortaya benim ölümüm sürülecek
pey akçesi olarak
tanrıların ölümünü bir üstlenen çıkınca
ama neler olup bittiğini hiçbir âyetten
hiçbir vakit anlamayacak şehrin insanı

şehrin insanı, şehrin insanı, şehrin
pahalı zevklerin insanı, ucuz cesaretlerin.

3. Requiem

Bozkırda yaz akşamları seni seyrederdi
seni seyrederdi ormanda gürbüz sabah
ağırkanlı bir güneşle yaşanan kış
ağır, kanlı bir güneşle yaşanan hasat zamanı
bekârların kaburgalarına gümleyen karanlık
isterik kokusu beyaz dantelâların
seni seyrederdi
sen diriyken sana bakmak
başlı ve sonlu bir uğraştı sanki.

Gövdene imrenirdi ok atmayı bilenler
gövden aklın gibi engebeli ve dakikti
sokaklarda kavga çıkardı senin yüzünden
sen topuğunu gösterirdin ve dövüş başlardı
ejderlerle çarpışırdı bey çocukları
müminler müşriklerle savaşırlardı.
Toprak ve yağmur savaşırlardı
anahtar ve kilit
birbirine girerdi ekmekle bulutlar
kan ve su
nadirle zenit.

Isıtırdın salkımları bağlar bozulunca
tohumların bilgisine hısımdın
beyninde yelkenlerini açarak
serinlerdi kısır kadınlar
sen diriyken
sepetlerine çiçek doldurup insanlar
peşinden gelirlerdi
serüvenler peşinden yürürdü endazelerin
mekikler otlakların yörüngesindeydi
ayıklardı insanların rüyalarını
yaktıkları tütsü, okudukları yasin.

Sonra öldün, sonra ıslıkladılar seni
gösterişsiz tabutunu yuhaladılar
lahana yaprakları attı sana
sonradan görme tombul ortayaşlılar
semiz, genç burjuvalar seni
tepeden tırnağa fermuarladı,
akşam gezmesine çıkan emekliler bile
duygusuzca silkeledi üzerlerinden
senin gözlerini.

Bir soğuk uzay
parıltısıyla anılıyorsun artık
kuru bir bilgisayar tıkırtısıyla
açıyorlar taçyapraklarını ancak
bir alkol koması sırasında
senin yorgunluklarını
hastanelere makbuz yaptılar
çekingen duruşunu intihara karşı
kullanıyorlar koğuşlarda
çünkü çoktan ölüm götürdü seni
ölüm ölüm
gündelik sözlerimiz arasında
geçecek kadar kaba.

YILMAZ ÖZTÜRK İLE

TANITMA VE REKLAM

KONUSUNDA BİR SÖYLEŞİ

Osman S.Arolat

"Reklam" olgusunun ulaştığı toplumsal boyutlar, bu olgunun da açımlama masasına yatırılmasını, en az son günlerde çeşitli çevrelerin ilgisini çeken "arabesk" olgusu kadar incelenmesini zorunlu kılıyor. Bir reklam şirketinin yöneticisi olan Yılmaz Öztürk'le yapılan aşağıdaki konuşma, konunun çeşitli yönlerine ışık tutuyor. Sayfalarımızda, bu kuruluşun yılbaşı ve bayramlar dolayısıyla hazırladığı ilginç tebrik kartlarından birkaçı görülüyor.

— Alışılmışın dışında, ilginç, özgün tebrik kartlarınız ulaştığı çevrelerde ilgi uyandırmakta. Bunun öznel ve nesnel açıdan tanıtım olayı içindeki yeri nedir sizce?

— Gerçekten ilginç bir olay oldu bizim tebrik kartları. Bugün ülkemizde kendi türünde bu denli aranılan, beğenilen, ilgi gören bir başka tebrik kartı yok denilebilir. Bu girişimimizin çıkış yolu, alışılanın dışına çıkma isteği olmuştur. Çok iyi anımsıyorum, başlangıçta bu denli ilgi toplayacağına, sürekli olarak canlılığını koruyacağına biz de inanmıyorduk. Gün geldi, bu alışılmışın dışına çıkma girişimizi yadırgayanlar olayı benimsemeye başladılar. Bunun yanı sıra salt biçim ve form olarak değil, içerik olarak da, duyurmaya çalıştığı bildirileriyle de yaşamdan kaynaklanıyordu tebrik kartlarımız. Yaşamı dile getirmeye çalışıyoruz tebriklerde. Sözü ile, görüntüsü ile, tüm olarak toplumumuzun dileklerini yansıtıyor bunlar. Kabul etmek gerekir ki, böyle olduğu için, bu çok beğenilen, övülen, hatta çok kişilerce saklanır olan tebrikler bu denli sözü edilir oldular. On yıldır süren kartlarımızı toplumun çeşitli kesimlerinden 1500 ile 5000 kişiye gönderiyoruz. Kanımca tebriklerimizin beğenilişi, tutuluşu, hatta daha da ileri giderek söylüyorum taklit edilir oluşu, temel olarak toplum yaşamımızda var olan bir kaynaktan filizlenişinden geliyor.

— Nedir bu toplumsal kaynak?

— Bu kaynak, bir yanıyla halk deyişlerinde, halk türkülerinde varolan bir geleneğe dayanmış olmamız. Köklerini orada bulabilmemiz. İçinde bulunulan durumu bir simge ile, bir resimle, bir sözle, damıtılmış bir yoğunlukta aktarabilmemiz. Bu konuda biz alışılmışı bir yerinden kırdık, değiştirdik.

"Yanarım ben halime..."

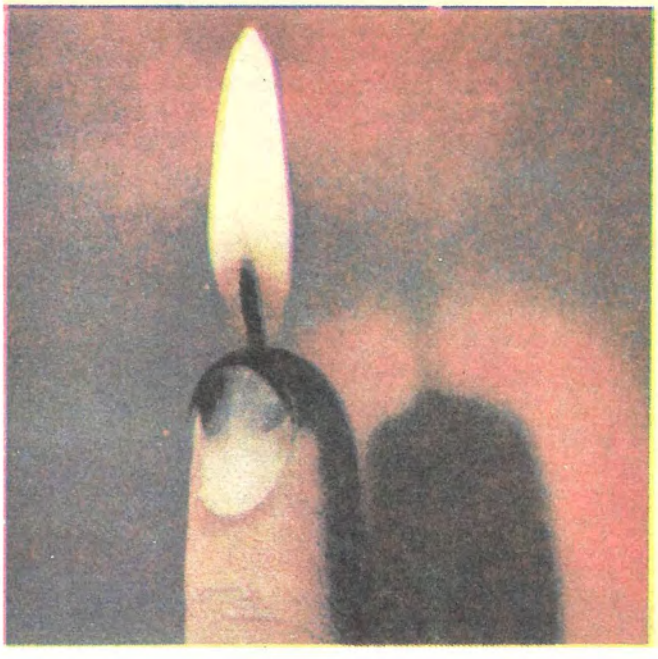

"Bir lokma için..."

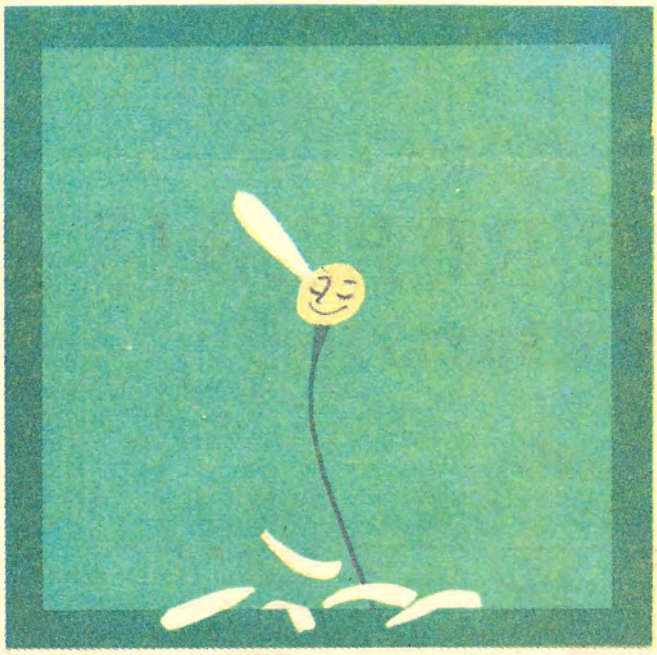

"Bayram ola.."

"Tüm çocuklar doyana ve gülene kadar..."

Yazarımızdan, çizerimizden destek ve öneri bekliyoruz. Yozlaşmayı elbirliğiyle söküp atmalıyız. Nice güzelliklerin yaratıcısı ve sahibi halka ters düşmemeli, ya da en azından gölge edilmemesini sağlamalıyız.

— Tanıtma olayı içinde yer alan bireyler -kuruluşların yöneticisine, yaratıcı sanatçılarına, çizerine, uygulayıcısına kadar birçok kişi-, karşı olduklarını söyleye söyleye bu işi sürdürmekteler. Bu çelişki nereden kaynaklanıyor?

— Tanıtma olayı ile tanıtımın yaratıcıları, uygulayıcıları arasında kesin bir çelişki gözlemlenebiliyor. Yazarından çizerine, oynayanından görüntü yönetmenine değin, kısacası ürünün yaratılmasına katkısı olanların büyük çoğunluğu, belirttiğiniz gibi, istemeye istemeye, karşı olduklarını söyleye söyleye bu işi sürdürüyorlar. Bu da olayın yapısından doğmaktadır. Düşünün bir kez, tanıtım, yığınlara, tüketiciye inandırıcı, güven verici bir sesleniş olayıdır. Kitleyi etkileyebilmek için, çok iyi tanımak zorundasınız. Belirli ürün ya da hizmete sayısız örnekler arasından ilgiyi çekmek, üstelik olumlu bir izlenim yaratarak, belli bir beğeni düzeyinde seslenerek

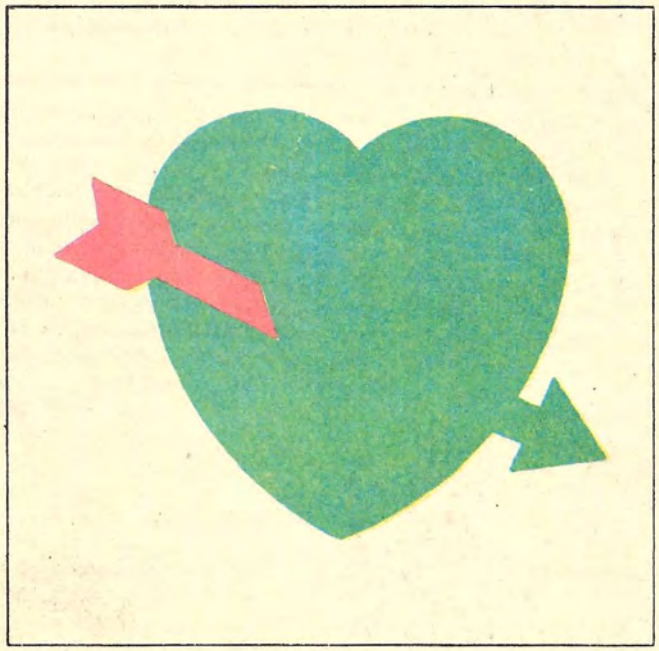

"Kurbanın olam..."

alıcı ile bağlantı kurmak bir yetenek, bir uzmanlık işi. Güzeli karşınızdakini tedirgin etmeden, ona yabancılaşmadan bulmak, yaratmak rasgele, sıradan kişilerin yapacağı bir iş değildir. Reklam sürekli yeniliği, sürekli arayışı gerektiren bir iştir. Olağandan farklıyı bulacaksın, reklam yaparken. Kötülemeden, dürüstlük ilkesini zedelemeden, varolan nitelikleri değiştirmeden bilgi dağarcığına bir şeyler ekleyerek yaratıcılık işinin üstesinden gelmek ise, kesinlikle üstün yetenek, üstün beceri ister. Bu da "sanatçı"nın işidir. Kimdir bu sanatçı? Alışılmışın dışında düşünen, yaratan, gelişmeye öncülük eden kişidir. Bu kişi ise, toplumun olağan gördüğünü reddeden, düşünceye sınır tanımayan insandır. Burada toplum dışı üstün insan tanımı yapmadığımı özellikle belirteyim. Ama değişik bir kişi olmalıdır reklamın yaratıcısı kişiler.

İşte dile getirdiğiniz çelişki buradan başlıyor. Ne eğitimini ilerde reklamcı olacağım, sanatımı tecimsel yaratıcılıkta kullanacağım diye yapıyor, ne de yapısından doğan becerisini kazanca dönüştüreceğim diye yola koyuluyor. Ama, yaşam gerçekleri getiriyor onu, bu çelişki ile başbaşa bırakıyor. Ve de gündüz başka, gece bambaşka düşünen, yaşayan bir insan yapıyor onu.

Kısacası bu olgu, ekonomik yapının zorlamasından başka bir şey değildir. Bunu da ayrıntıları ile burada tartışmak -hiç olmazsa bu konuşma içinde konumuz dışıdır. Ama mutlaka çözüme kavuşacak. Herkes kendi çizgisinde yerini bulacak. Yani, bir halk deyişiyle, "su aka aka yolunu bulacak."

— Evimizdeki çağrısız konuk olan televizyonda reklamlarla yüzyüze geliyoruz. Elimizdeki gazetelerin birçok bölümü, haberi ikinci plana itecek şekilde, reklamlarla kaplanmış durumda. Bunu değiştirmenin olanağı var mı? Televizyonda ikinci kanal tartışmaları yapılırken bu konunun yeniden tartışılıp irdelenmesi gerekmez mi?

— Televizyon çok yeni bir olay bizim için. Açlığımızı, doyumsuzluğumuzu simgeliyor izlediğimiz yayın programı ile. Ayrıca, kültür düzeyimizi de. Halkı bu denli hiçe sayan bir yayın organı, sanırım arkasında devlet gücü olmasa, ya da rakip bulunsa, çok büyük sorunlarla başbaşa kalır. Kendisine saygısı olmayan televizyona, reklamcıların neden saygısı olsun. Ama televizyon işlevini yerine getirmiyor diye televizyondan halka seslenme olanağını bulanlar, örneğin reklamcılar vurdumduymaz olmamalı. Tersine, reklamcılar, seyredilmez, çoğu kez de katlanılmaz olan yayınlardan yararlanıp, biraz derli toplu film üretme olanağını bulsalardı, bu, yayınların katlanılabilirliği açısından da, reklamcılığın sanata katkısı açısından da büyük yararlar sağlayabilirdi. Bu fırsat henüz kaçırılmış sayılmaz. Ancak, burada bir noktayı altını çizerek belirtmekte yarar var: Bu bir olanak işidir, kesinlikle. Gerek maddi, gerekse manevi yönden... Peki, televizyonda reklam olmalı mı? Olmamalıydı. Başka kaynaklar bulunmalıydı. Ama olmadı. Kaçınılmaz bir durum artık, olacak. Üstelik tüketim ekonomisinin körüklenmesi çabasını bu çirkinliklere, bu acımasız saldıya katlanarak durduramayız. İkinci kanal ne tür bir çözüm getirir bu soruna, şimdiden bu kestirilemez. Ne olur bilir misiniz? Birincisi yetmiyor diye, ikincisine de reklam alınırsa şaşmayın. Daha önce belirttiğim gibi bu, "para" sorunu. Sorun çözülmedikçe, bu yoksulluğun bedeline katlanıp gideceğiz.

— Reklamcılar, geçen yıl "At Gözlüğü" adlı filme gösterdikleri tepkide de görüldüğü gibi, kendilerine yöneltilen eleştirilere karşı çok sert davranmaktalar. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Tanıtma olayı, çağımızın olayı. Günlük yaşama egemen bir olgu. Geniş yığınlar açısından, çok renkli ve çekici bir olay, reklam. Her türlü olanaktan yararlanarak, yoğun bir yığınlara ulaşma çabası var bu alanda. Yüzeyselliğe, yanıltıcılığa, yozlaşmaya, ters yönlendirmeye, koşullandırmaya aldırmaksızın, daha çok satmak, ne pahasına olursa olsun satmak, belli bir görüşe inandırmak için, deyimi bağışlayın, her yol meşru sayılıyor. Reklam olayında "insan adına" diye diye insan harcanıyor. Yozlaştırılıyor.

"... Çatla da patla"

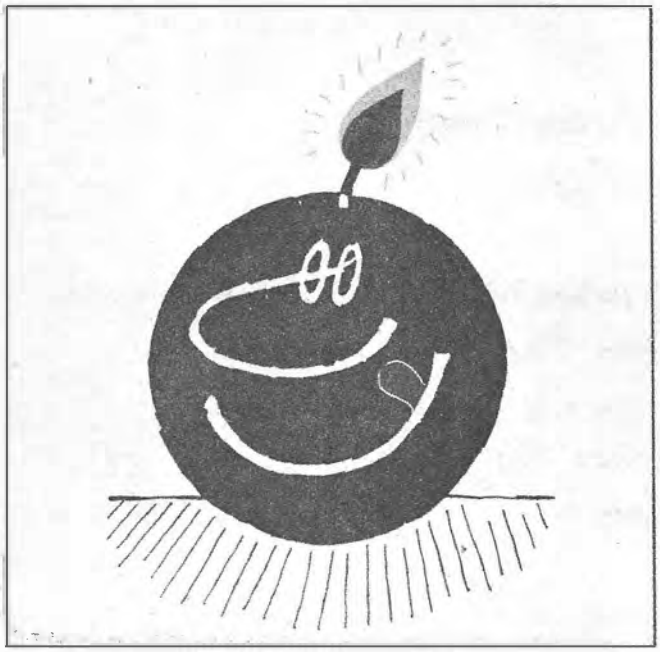

Fotoğraf: Enis Özbank

Yılmaz Öztürk

Sanayi ülkeleri daha önce yaşadılar bunu. Konu, artık ayrıntılı bir biçimde tartışılıyor böyle ülkelerde. Hatta buna gerek görülüyor, amaçlananı elde edebilmek için. Yanlışa tahammülü yok sistemin. Yoksulun başında berberlik öğrenirmiş acemi berber. Bu bizim türümüzdeki toplumlarda geçerli bir uygulama. Zaten, pazar ekonomisinin doğal bir sonucu olan ilan reklamı öğrendiğimizde bu tür yanlışlıklara biz de izin vermeyeceğiz. Bizde böyle bir ortam oluşmadı henüz, ama oluşacak. Kaçınılmaz bu. Ne var ki, iş işten geçtikten sonra oluşması toplumumuza çok pahalıya mal olacak. Reklamın olumsuz etkilerinden kurtulmanın, daha doğrusu reklamın olumsuz etkilerini en aza indirmenin maliyeti çok büyük olacak. Artık somut bir olgu var, acı bir gerçek yaşanıyor ülkemizde. "Reklam kültürü" ile yetiniyor insanlarımız. Üzülerek söyleyeyim, derece derece her kesimde insanımız reklam kültürünün etki alanı içinde artık. Bu, toplum açısından çok acı bir olay. Ama, toplum için acı olan bu yozlaşma, belki tanıtım ve tanıtımcılar açısından başarılı bir sonuç sayılabilir. Siyasal ve ekonomik yönleri gibi, bunların uzantısı olan tanıtım olayı da ithal malı. Yabancı bize. Yeni yeni öğreniyoruz. İletişim araçlarının çok hızlı sayılabilecek gelişimine ayak uyduramayışımız ve bu teknolojinin yabancısı oluşumuz, kısacası hazırlıksız ve deneyimsiz yakalanışımız, çok pahalı bir deneme ile karşı karşıya bıraktı reklamcıları. Bir kez düşünün, pazar ekonomisine sarılışımızdan bu yana daha otuz yıl geçti. Haberleşme araçlarının çeşitlenmesi, renklenmesi, yaygınlaşması ise 10-15 yıllık bir geçmişe sahip. Ancak bu kadar olabilirdi. Üstelik, bu kısa sürede az yol da alınmadı değil. Bir gelişme, bir olgunlaşma yeterli olmasa bile var. Her iş gibi, bu da bir para pul işi. Pazar gitgide eski yoksunlukları yeniyor. Tanıtım piyasası gereksinim duyduğu, kaçınılmaz olan yetişmiş insan gücünü eskiye oranla daha rahat buluyor. Her alanda okulu var. Araç gereç sağlama kolaylığı var. Tanıtım araçları zenginleşiyor. Meslek okullarından üniversitelerine kadar uzanan bir çizgide ilgili öğretim kurumlarında reklamcılık dersi var. Çünkü, bu olayın artık, istesek de istemesek de, yaşamımızda yeri var. Günlük yaşamımızı etkiliyor.

"Reklama övgü yok", ama reklam da var, var olmayı da sürdürecek. Ekonomik sistemin bir ürünü çünkü. "Gerekli midir, değil midir?" tartışmasını bir yana bırakalım... "Gereklidir", peki, ama gereken yapılıyor mu? Tanıtım işlevini şu ya da bu nedenle yüklenenler sorumluluklarını, kendi çıkar açılarından yerine getiriyorlar mı acaba? Yükümlülüklerinin gereğini yapıyorlar mı? Eğer yapıyorlarsa, bu denli çirkinlikler, bu denli yanlışlıklar nasıl yaratılıyor ve doğru, güzel diye halka sunuluyor? Üzerinde özenle durulmaya değer ve mutlaka tartışılıp çözümlenmesi gereken bir sorun bu, reklamcılar için. Halkla bu denli canlı bir ilişki içinde bulunan reklamcıların herkesten çok tartışmaya açık olmaları gerekmez mi? Hatta böyle bir davranış salt olgunluk gereği değil, çıkarları gereğidir de reklamcıların. "At Gözlüğü", reklamcıların özlük haklarına bir saldırı olarak değil, bir uyarı olarak kabul edilmeliydi. Ben olaya bu açıdan yaklaşıyorum.

— Teşekkür ederim.

Karacan YAYINLARI

ROMAN

Yaşar Kemal ÇAKIRCALI EFE
Attilâ İlhan FENA HALDE LEMAN
Oktay Rıfat DANABURNU
Herman Melville BİLLY BUDD
John Ehrlichman BEYAZ SARAY
Jackie Collins DÜNYA EVLİ ERKEKLERLE DOLU
Fellini AMARCORD
Colin Higgins DOĞUM GÜNÜM KUTLU OLSUN (Harold ve Maude)

ÖYKÜ

Yusuf Atılgan BODUR MİNAREDEN ÖTE
Füruzan PARASIZ YATILI

ŞİİR

Attilâ İlhan SİSLER BULVARI YAĞMUR KAÇAĞI
Necati Cumalı AÇ GÜNEŞ

DERLEME

Hüseyin Bayaz KÖROĞLU Antep Rivayeti
Faruk Yener MÜZİK KILAVUZU

ÇOCUK

Edip Alşar TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ
İsmail Sivri ATATÜRK'ÜN ÇOCUKLUĞU
İsmail Sivri ATATÜRK'ÜN GENÇLİK YILLARI
James F. Cooper YARIM KALAN YOLCULUK
Selma Mine ŞEYTAN ADASI

İKİ MİZAH ÇİZERİMİZ:

ŞADİ DİNÇÇAĞ ve SEMİRAMİS

Turhan Selçuk

ADANA... 1941-42 yılları. Ferid Celâl Güven'in yönettiği "Türk Sözü" gazetesinde, Talât Mitat Hemşeri'nin çıkardığı, İstanbul'un "Kırmızı-Beyaz"ında ve "Şut" spor dergisinde çiziyorum. 1943'de iki yıllık mizah çizeri olarak İstanbul'a geldim. Karikatürlerimi gören Yusuf Ziya Ortaç, "Akbaba"nın sayfalarını duraksamadan açıverdi çizgilerime...

O yıllarda, Cemal Nadir, Şevki, Şadi Dinççağ, A. Barhun imzaları, "Akbaba"nın önde gelen çizer kadrosunu oluşturuyordu. Bu adlar arasında dikkatimi çeken Şadi Dinççağ oldu. "Akbaba"nın hemen her sayısında bir kaç karikatürü yayımlanırdı. Mühendisliğin getirdiği ince, işlek ve rahat çizgileri, ötekilerin yanında bir ayrıcalığı vurguluyordu. O yıl içinde Anadolu'da öğrenimini sürdüren kardeşim İlhan Selçuk'a yazdığım mektuplardan birinde, "Ah, bir Şadi Dinççağ kadar olabilsem," diye yazdığımı çok iyi anımsıyorum.

Yıllar yılı Türk karikatür sanatına emek vermiş bu değerli mizah çizeri, geçtiğimiz Şubat ayı içinde Akbank Osmanbey Şubesi Galerisi'nde yağlıboya tablolarını, çoğunluğu Bodrum görüntülerinden oluşan siyah-beyaz desenlerini ve karikatürlerini kapsayan üç boyutlu bir sergi açtı.

Yirminci yüzyılın bu güçlü sanatını sürekli izleyen, uygulamasını gerçekleştiren, durmaksızın kendini yenileyen, temel resim eğitimi yanısıra, kültürü, eğiticiliği ve uyarıcılığı önde tutan, mizahın ciddi bir iş olduğunu savunan, gerçek karikatürün sayılı simgelerinden biridir Şadi Dinççağ.

Kendisine her rastlayışımda konu karikatürden açılır, karikatürle biter. Mizah çizerliğinin o kadar içindedir ki, bu nedenle ben onu hiç bir zaman Boğaz Köprüsü'nün yapımında emeği geçmiş bir mühendis olarak anımsayamadım. Dinççağ'ın yaptığı köprüler, asıl uğraşı saydığım karikatür sanatındaki aşamalara geçiş nedeniyle kullandığı araçlarmış gibi geldi bana hep.

Mizah alanında kırk yılı aşan Şadi Dinççağ bugün onun için çağdaştır, onun için ileridir, onun için gerçek karikatürün güçlü bir simgesidir, onun için uluslararası yarışmalarda sayısız ödüller kazanmaktadır.

5 OCAK 1956'da yayın hayatına giren "Dolmuş", kadrosuyla, içeriğiyle, tutumuyla, ağırlığıyla Türk mizahında bugüne kadar yeri doldurulamamış bir dergidir.

Çok "iddialı" gelebilecek yukarıdaki cümle, bugün bile bir çok mizahçının ve mizahseverin paylaştığı bir yargıdır.

İşte bu "Dolmuş" dergisinin yönetim kadrosunun çalıştığı odanın kapısı bir gün hafifçe vuruldu ve içeriye, elinde bir kaç karikatür, pırıl pırıl gözleri insan sevecenliğini belirleyen ışıltılarla dolu, gencecik bir hanımkız girdi. Çizdiklerini masanın üstüne bırakarak merakla sonucu bekledi. Her gün böyle bir kaç genç hevesli çalardı "Dolmuş"-un kapısını; alışıktık buna, ama ilk kez bir bayan karikatürcüyle karşılaşıyorduk. Türk karikatüründe kadın sanatçı, bir elin parmaklarıyla sayılabilecek kadar azdır. İlki Semra Emiroğlu'ydu, ikincisi Semiramis Aydınlık oldu.

Büyük bir tutkusu vardı karikatüre. "Dolmuş" sayfalarında sık sık çizgileri yayımlanırdı. Başarılıydı, ilerisi için çok şeyler vaad ediyordu. Ama "Dolmuş" dergisinden sonra göremedik onu Cağaloğlu yokuşunda.

Eczacılık öğreniminden sonra Almanya'ya gittiğini, orada büyük bir firmada çalıştığını duydum. Aradan yirmi yıl geçti, belki de fazlası... Semiramis yine Almanya'da, salt eczacılıkla uğraşmıyor, karikatür de çizmeye başlamış. Berlin'de yayımlanan "Zitty" adlı mizah dergisinde yapıtlarını görüyoruz. "Ta Panta Ri" adlı lokalde ise kırk beş kadar karikatürü sergilendi ve büyük ilgiyle karşılandı.

"Dolmuş" dergisindeki çizgileri sade ve yalındı. Şimdilerdi günün modasına o da katılmış; yapıtları taramalı, siyah-beyazlı... Uzun yıllar ara vermesine karşın daha olgunlaşmış, daha iyi çiziyor. Her şeyden önce de Türk karikatürünün temsilciliğini yabancı bir ülkede başarıyla sürdürüyor.

Semiramis.
stellt
AUS*
TA PANTA RI
Düsseldorfer Straße 75
1000 Berlin 15
Ab 18 Uhr
*Cartoons, Zeichnungen usw.

Semiramis Aydınlık'ın sergisinin ilânı

ŞİİRLER

Sait Maden

NİNNİ

Ben ölürüm bu senin sessizliğinden.
Daha sus. Daha silin. Daha öl.
Ağır ağır yağsın üstüne
sonsuz döküntüsü bir güzün.

Ve kal öyle yıllar boyu. Yüzyıllar boyu.
Ben ölürüm bu senin sessizliğinden.
Gelmiş, geçmiş, gelecek tüm insanların
boğ kendinde her düşünü, her eylemini.

Bir mağra oy kendine. Uyu. Uyu. Uyu. Hep uyu.
Hep kal öyle ne sağ, ne ölü.
Ben ölürüm bu senin sessizliğinden.
Ot gibi kal. Ve kül gibi. Ve kabuk gibi.

Uyu. Hep uyu. Hep çoğalt içerinde uyku çığını.
Bin ağız topla kendine. Bin çığlık topla
ve yırtıl yüreğimde. Yok ol yüreğimle. Yoksa ben
ben ölürüm bu senin sessizliğinden.

YAZI

Nerden geliyorsun? Yüzün akşamla silinmiş.
Dalgın yüzüyor gözlerin eylül havasında.
Gölgen mi esen? Tuttuğumuz son çıra söndü
rüzgârla. Ayak seslerinin bittiği yer loş.

Nerden geliyorsun bizi görmek hevesinde?

Nerden geliyorsun bu güvensiz yere? Sessiz
dünya akıyor kum gibi parmaklarımızdan
hergün büyüyen çatlağa. Ah, belki de sezdin:
bizden yağıyor varlığı gittikçe saran toz.

Bin gizli karıncayla oyulmuş yüzümüz. Dön!

Nerden geliyorsun? Nice bir eski kâğıtta
kaldık biz okunmaz yazılar, yok bilen artık.
Kim yazdı, kim öfkeyle buruşturdu ve tek tek
kim çiğnedi, bilmem, ne vakit, nerde unuttu?

Dön varsa yerin. Çıktığımız her kapı örtük.

SESLER

Gecesiydi çağıran ey güneşler! gittiğimizin,
yüzleriyle ey sular! sular gibi gittiğimizin.

Gecesiydi bir düşün iççekişler, fısıltılarla,
yüzleriyle, ah yönü sezilmedik fısıltılarla.

Gecesiydi ve sesler usul usul, sayıklar gibi
yüzleriyle buğulu bir denizde kayıklar gibi...

Gecesiydi çağıran yüzleriyle tüttüğümüzün,
yüzleriyle ey ağır yükselişler! tüttüğümüzün.

Gecesiydi bin ağız birbirinde can vere vere,
yüzleriyle dirilip yüzleriyle can vere vere.

Gecesiydi ve sisler arasında gülüşleri sis
yüzleriyle yayılan sessizlikte ve düşleri sis.

Gecesiydi ey uzak sular! tek tek yittiğimizin,
yüzleriyle ve sonsuz yüzleriyle yittiğimizin.

ÖLÜLER

Anılar mı çürür
kemikler mi ilkin,
kuş sesiyle yüklü
zor yalnızlığında
kimi çayırların,
yağmurla yıkanmış
ağaç diplerinde,
çiçek püskürüğü
ve delirmiş dallar
altında sürekli,
bu gömüldüğümüz
cıvık topraklarda,
salyangoz uğrağı
tümseklerde yol yol,
hafif bir esinti
bile sezilmeyen
havada günboyu,
ince ve gübremsi
bir koku yayarak
anılar mı çürür
kemikler mi ilkin,
çözülerek yer yer
bedenlerimizden,
başbaşa bırakıp
aç köklerle bizi,
dalgın bakışları
arasında çiğdem
koyungözü ya da
ballıbabaların,
çiçekler, çalılar
çamlarla kudurup
fışkırırken dimdik
binlerce fıskiye
gibi kanat kanat
boş göğe yeryüzü?

İN

Bir ürkütüp kaçırsam
karanlık deliğinden
vuracağım ölümü
tam kaval kemiğinden.

Alın işte çocuklar
topal bir ölüm size!
Boynuna ip geçirin,
sürüyün evinize.

ÇÖL

Çöl yürüyor, duyuyor musun?
düşüncenin dibinden, usun
arasından sızıp sinsice,
gizli kollar edinip nice
en sona, en derine doğru,
en varılmaz yerine doğru
insanın.
Ah, sezdiğin var mı,
akrepler mi, kırkayaklar mı,
kirpiler mi? tanrı korusun,
bin yüzüyle bir okyanusun
yayılıyor dalga dalga çöl,
gelgit gibi ine kalka çöl,
ulaşıp zerreden zerreye,
çengeller uzatıp her şeye
oyduğu bin geçit boyunca.

Saplanıyor ete ve tunca
aynı kolaylıkla dişleri.

Çöl yürüyor senden içeri
adım adım, duyuyor musun?
arasında bir ağır pusun
toplanıyor nice bir kıskaç,
boynuz, pençe, göz sürüsü. Kaç
bu salgından kaçabilirsen;
hangi ine, deliğe girsen
orda yeni bir tuzak sana,
sen yüzünü dönsen ne yana
ardında çöl, kemirgen, uzun.

Tarlanı boz, harmanını sun
yeterse bu aç ağızlara,
ah, silinip gitmekte ara
kurtuluşu!... İlerliyor çöl
dinlemeden ova, yayla, göl,
silerek her rengi, biçimi,
basıp bağı, çiğneyip çimi,
yolup gülü... Duyuyor musun?

Sus ey şiir! anılar, susun!
ah, hiç bir önleme yok gerek:
kuşu kanadından ederek,
göğü güneşinden, indi çöl,
her adımda döl üstüne döl
salan o çekirge sürüsü,
yıkımın o bilge sürüsü
ve yayıldı —uyuyor musun?—
gecesinde zekânın, usun,
bir sezilmez, sinsi dirlikte,
doymaz bin ağızla birlikte
canın kaynağına, yüreğin
kuytu çekirdeğine değin.

ANKA

Acın senin bir güvercindi.
Avucundu yuvası hep. Sevecen, iyi
avucun ki bir sıcak ninni
ya da ipeğimsi bir öpüş gibi
okşardı inceden inceye ak tüylerini.
Acın senin bir güvercindi.
Kimi bir düş kıvılcımı yaksa derini,
anı gelinciklerine sürünsen kimi
titrerdin korkudan, ya şimdi
incitirsem diye, örselersem bir yerini.
Acın senin bir güvercindi.
Ve o günler ne güzeldi ki
çıkarır da sevinçle sen yüreğini
tadından yarılmış bir incir gibi
sunardın incecik ağzına; buydu besini.
Acın senin bir güvercindi.
Oydu bilincin artık. Bir an geldi ki
tüyün tene, cırnağın cana değdiği
yerde bir kıpırtı, bir ürperme, bir gizli
biçimleniş, ve derken, iri,
karanlık, delice bir göz belirdi.
Acın senin bir güvercindi.
Sorarım hep: düşünmedin mi
güç bir anka büyüttüğünü? Değirmi
uzaklaşıyordu merkezden. Sinsi
bir ses güldü yukarda. Artık belli ki
ne güvercin izi vardı, ne yürek izi,
sense bırakmıştın kendini
aç ağzına onun yeni bir
ufacık bir güvercin gibi.

Şimdi rüzgâr takınıyor son tüylerini.

ÇAĞIMIZIN KAHRAMANI: PALYAÇO

Uğur Kökden

Fotoğraf: Özer Esmer

Picasso'nun "Kahvedeki Palyaço"su (1901)

İKİ yıldır süren büyü bozuldu. Bir ipek kumaşın yırtılışı gibi, durgunluk parçalanıverdi.

On yıl önce, sesini yitirmiş bir Ağustos Paris'inden satın alınan gizemli "Picasso" (Braun Yayınları), sonunda, uzun bir bekleyişin ardından evdeki salonun baş köşesine kuruldu. Dikdörtgen salonun kısa kenarını kapatan beyaz boş duvarın tam merkezine. Buna karşılık altta, yanmayan, hiç yanmamış bir ocak. Maşası, ızgarası, çerçevesi ve odunları bulunmayan bir şömine. Ayrıca, duvarın tüm yüzeyi bu yeni gelene saygı göstermek amacıyla boş bırakılmış. Duvarın içine gömülen, kirli süt renginde damarlı şömine mermerinin üstünde, yalnız "Picasso" egemen: "Arléquin au Cafe". "Kahvedeki Palyaço"nun doğum tarihi, 1901. Yani, Mavi Dönem'in ürünü. Ressamın bir ölçüde gençlik çağını yansıtan yapıtı.

Tablo, bir bakıma son derece yalın. Hepsi hepsi, mor ve ağırbaşlı bir lacivert karışımı fonun ortasında, düşünen, alımlı, ince bir baş: Palyaço! İki parmağı şakağında. Öteki sağ eliyle, belli belirsiz, kahve koltuğunun deri oturma yerine dayanmış.

Bakışında buruk, gizemli bir yan var. Bütün zamanların birikmiş tortusu gözkapaklarına yığılmış gibi. Açık gözlerinde, sanki bir düş varlığını sürdürüp götürüyor. Belki, tabloda apaçık görünen, sanatçının temsil ettiği tedirginlik. Çünkü bu üzgün yüz, umutsuz değilse bile, karamsarlık taşıyan bir yüz. Belki, gene bu nedenle, çağımızın, dertli bir dönemin somut insanı. Sanki içimizden herhangi biri. Daha yakından bakılsa bir çeşit acının dışa vurmuş, ete—kemiğe—sinire bürünmüş, boyaları tablodan ele bulaşacak canlı bir örneği bile sanılabilir.

Aslında, ölçülü başın altındaki uzun, duyarlı yüzün yaydığı som kaygu ona bakanları etkilemiyor denemez. Bununla birlikte, tuhaf olan, biricik ışığın gene o çehreden yansıması; çevreye yayılması. Tablonun başı çevreleyen üst bölümü, sanılır ki, bütünden apayrı. Kırmızı ve sarı çiçeklerle, yaşam gücünün desteği bir-iki yeşil yaprakla zenginleştirilmiş bir üstyapı.

Sonra, sol el.. Bir çıkış yolunun, bir aydınlığın, bir umudun araştırıcısı o sol el, aynı zamanda tablonun da merkez öğesi. Yapıtın tartışma kabul etmeyen kalbi. Yaşayan, duyan ve düşünen bir varlık gibi, bu büyüleyici organ, çevresine yoğun bir insancıl sıcaklık yayıyor. Özellikle, şakağın üstünde acılı bir yazgının ağırlığını duyuran iki sessiz parmakla. Onlar, dikkati ve bakışları — ister istemez — üstüne çeken sanki birer uzak mıknatıs.

Palyaço'nun ellerinde iki gizemli ülkenin anahtarları duruyor: Biri barış, öbürü yaratış. Besbelli o eller barışı yaratan, besleyen, koruyan eller ailesinden. Taşa, ağaca, madene, toprağa ve uzaya iz bırakan, biçim ve bereket veren ellerden.

"Picasso"nun duvardaki yeri, daha başka ve garip bir özelliğe de sahip: Şafak saatlerinin sisli kızarıklığı önce Palyaço'nun yüzünü pembeleştirmekte. Salonda gün ışığı ile ilk buluşmayı o gerçekleştiriyor. Sanılır ki, Palyaço, başlayan her günün sabahında güneşten derlediği ışığı sessizce, alçakgönüllü ve tanıma gelmeyecek birtakım işlemlerle özgün bir enerji kaynağına dönüştürmekte. Bir çeşit, öncü Prometheus gibi. Tek başına tanrılara kar-

şı koyarak insanoğluna ateşi öğreten, baş kaldırmanın ilk işaretini ve örneğini veren Prometheus gibi.

Kuşkusuz, şöyle bir soru kolayca dile gelebilir: Palyaço'daki 'modern Prometheus' çizgileri daha çok hangi noktalarda belirginleşiyor? Karanlığa, korkuya, kısıtlamalara, sindirmeye, baskıya, işkenceye ve ölüme karşı büyük sessiz çoğunluğun direnişini, umut dolu gelecek inancını temsil eden tonlarda ve çizgilerde mi? Yoksa, tablonun tüm varlığı mı?

"PİCASSO"yu seyrederken bir hayaller ve gölgeler galerisinin öteki palyaço çehreleri birbiri ardına gözümün önünden geçiyor: İzlenimcilerden Cézanne'ın "Karnavalın Son Günü — Mardi Gras", Buffet'nin "Palyaço'nun Başı", A. Derain'in "Arlequin et Pierrot" su, sonra "Gitarlı Palyaço"su, Roault'un ve öteki dönemlerin öteki Picasso "Palyaço"ları, bir adım ötede "Palyaço aileleri"...

Ama, Mavi Dönem'in ürünü hepsinden daha değişik. Daha başka. "Kahvedeki Palyaço"da derinliğine, saklanamayan bir trajik boyut var. Üstelik, sanatçı resmin bu yanını örtmeye gerek duymamış. Tersine, sanki özellikle o noktayı vurgulamış. Seçimini o yönde yapmış. Belki de, kimbilir? Palyaço'nun en çağdaş ve en 'İspanyol' yanı orası.

Ola ki, tablonun yalnız bu yanı, Palyaço'nun içinde yaşadığı koşulları seyircilerine gerçekten daha ustaca yansıtmayı becersin. Gene bu yüzden Picasso'nun Palyaçosu'nu biraz sarssanız, tablonun dış yüzüne egemen o ince hüznü birazcık kazısanız, altından zoraki sürgünün yalnızlığı çıkacak. Ya da, topraktan ve özgürlükten zorla koparılmışların şifasız özlemleri.

Başka bir deyişle, niçin öbürlerinde, başka "Palyaçolar"da bu tılsımlı etkinlikten, gizemli duyarlıktan hiç ize rastlanmaz?

Bu noktada, işte, Chaplin'in Picasso üstüne söyledikleri dikkati üstüne çekiyor: İki sanatçının ilk karşılaşmasından sonra, sahnelerin unutulmayan kişisi: "Picasso'da, ressamdan çok palyaçoyu andıran bir hava var," demişti. Bu sözlerle, Büyük Şarlo acaba ne demek istiyordu?

Eğer bir duyarlık değerlendirmesi yapılacaksa, iki örnek kuşkusuz Picasso'ya çok yakın: biri Chaplin'in "Sahne Işıkları", öbürü Fellini'nin TV filmi "Palyaçolar".

"Sahne Işıkları", ABD'nde boykot edilen bu film, geleneksel ve bilinen çerçevede bir Chaplin güldürüsü değildi. Belirli bir sessizlik ve uzun bir bekleyişin ardından doğmuştu. O, ay-

Fellini'nin "Palyaçolar" adlı TV filmi için çizdiği desen

nı zamanda sanatçının Hollywood'dan kopuşuyla eş zamanlı. Kopuşun da gerekçesi sayılır.

Filmin kahramanı palyaço Calvero, yaşamın her yönüyle ezdiği bir komedi oyuncusu. Bir ölçüde Chaplin'in öz portresi. Ama sanatçı öyle demez.

"Sahne Işıkları"nın bilinen trajedisi, seyirciye 1913/15 Londra'sından bir kesit sunar. Ama, gerçekte, sözkonusu olan McCarthy dönemi Birleşik Devletleridir. Duruşmalar, sorgulama komisyonları, birbiri ardına gelen öteki baskı örnekleri. Ve sonunda, siyasal afaroz. Chaplin, ABD'nden, bir gemi içinde, pervaneler dönünceye dek kamerasından dışarıya çıkamazsızın, "Yabancıları atınız!" sesleri arasında ancak kaçabilir. Dostlardan uzak, insanlardan kopuk ve sevenlerinden habersiz. ABD, "bu mutsuz ülke, bu engin kıta sanki sislere gömülmüştü," der, acılı Chaplin. Yıllar sonra.

Evet, adı ister Calvero olsun, isterse Şarlo, palyaçonun mutluluğuna en uygun tanımı gene Chaplin yaptı: "Mutluluk, üzüntüye çok yakın bir durum."

Küçük ekranın unutulmaz ölümsüzü "Palyaçolar"a gelince, elbette, Fellini'nin yapıtı öbür 'palyaçolar'dan ayrı ve üstün olacak. Çünkü, her şeyden önce, palyaçonun vatanı İtalya. O, öncelikle İtalyan Komedi Tiyatrosunun bir öğesi. Fırçaların modeli olmadan önce sahnelerin, tüm Avrupa tiyatrolarının ünlü oyuncusuydu. Oradan günlük yaşamımıza girdi. Üç yüzyıl süren uzun ve zorlu bir yürüyüşün sonunda, çağımızın kahramanı olmak gibi bir yüceliğe ulaştı.

"Palyaçolar", Federico Fellini'nin geçen zamanla, kendi çocukluğu ile acımasız sayılabilecek bir hesaplaşması. İtalyan yönetmenin palyaçoluk sanatına ilişkin güldestesi dolayısıyla, belki şu soru sorulabilir: Her insanın benliğinde, yaşamında bir palyaço barınmıyor mu? Fellini'nin kahramanı gibi yitik, ezilmiş, sevgilerden uzak,

Van Gogh'un "Yıldızlı Gece"si

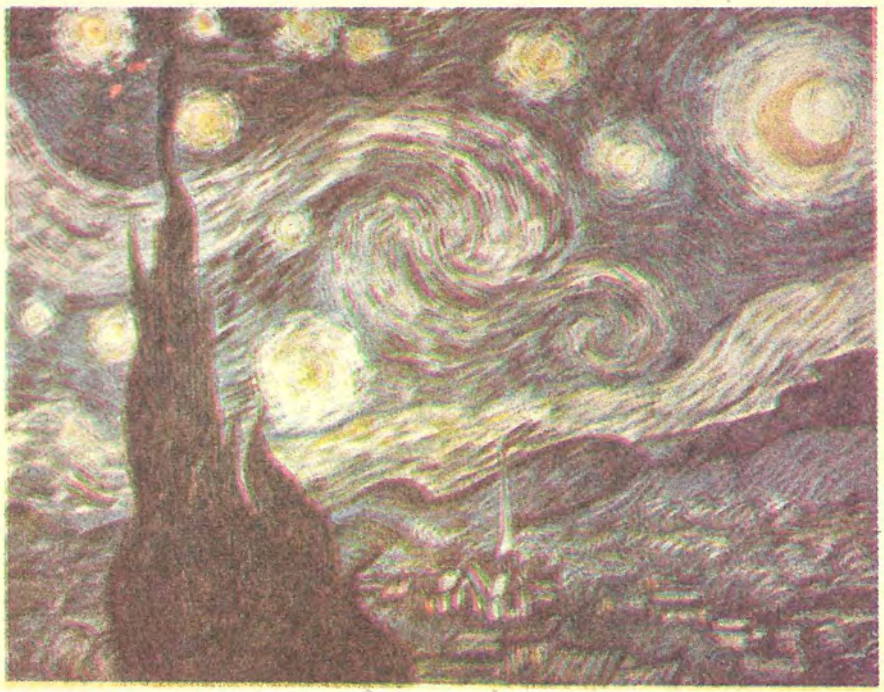

ÖLÇÜ

Süreyya Berfe

Düşününce uzaklarda olduğunu
o kadar uzuyor ki zaman
Bugün ne
Hafta bitti bile
Bana sorarsan daha günler var
Ne gülünç
günlerle ölçülüyor ayrılıklar

Duyunca uzaklarda olduğunu
öyle duruyor ki zaman
Saat kaç
Gün bitti bile
Bana sorarsan daha saatler var
Ne tuhaf
saatlerle ölçülüyor ayrılıklar

Bilince uzaklarda olduğunu
nasıl da ağır geçiyor zaman
Güneş doğdu mu
Sabah bitti bile
Bana sorarsan dakikalar var
Ne korkunç
dakikalarla ölçülüyor ayrılıklar

isimsiz özlemlerle dolu, çevresine yabancı bir başka "ben"?

Sislerin içine gömülüp yokolan "Palyaçolar"ı, bir bakıma yaklaşan yaşlılığın anımsanması ya da yitirilmiş çocukluğa özlem dolu bir çağrı sayılabilir mi? Yahut, belirsizliği ağır basan, birbiri ardına bir dizi soru işareti? Herhalde Fellini, "Palyaçolar"ında, yiğitçe ve korkusuzca kendisini anlatıyor.

Picasso için de durum aynı. İtalyan yönetmenin ürünü nasıl zamanın derinliklerinden fışkıran yürek tırmalayıcı bir çığlıksa, İspanyol ressamın fırçasında, vurduğu boyalarda da benzer bir haykırış gizli. Her ikisi de, varlıklarını sessizce duyuruyor. Tıpkı, bir zamanların "Strada" sında, Giulietta Masina'nın kocaman açılmış masum gözlerinden boşanan tuzlu yaşlar gibi.

EVET, her şeyden sonra, gerçekte palyaço nedir? Hem harikalar hem saçmalıklarla dolu sirk dünyası [illegible] yamıza, o sınırsız [illegible] bakışı mi? [illegible] meyenler [illegible] sakladığı bilinmeyenleri neden fısıldamıyor? Yaşamın onun için açığa kavuşmuş gizemlerini niçin başkalarına açıklamıyor?

Özlemlerin ardında, kaçan ya da hiç doğmamış fırsatların önünde, hepimiz biraz 'o' değil miyiz? Çocukların ve genel olarak insanın katıksız, arı ve çocuk yanının kahramanı palyaço? Günümüzde küçüklerin yatak takımlarının renk ve desenlerini palyaço giysilerinden seçiyorlarsa, elbette bu eğilim yalın bir rastlantının sonucu değil. Çünkü, palyaço her insanın öz çocukluğu. Palyaçonun — önemli ya da sıradan — her hareketinde, her davranışında, büyüklerin dünyasıyla ve o dünyanın temsil ettiği değerlerle kansız bir hesaplaşma var.

Belki bu nedenle, böylesi bir hesaplaşmanın yeniklerini anlatmak amacıyla, renkli bir siyasetçimiz, bir süre önce, "palyaço doğduk, palyaço öleceğiz," demişti.

Palyaço, yaşamın kalbini ve gösteri [illegible] bulup çıkaran bir keşif adamı. [illegible] oynadığı oyun sürekli başdöndüren bir ruh durumuna, yaşam biçimine ulaşıncaya dek sınırları zorlar. Sessiz, arkada kan bırakmayan bir Rus ruletidir, onun oyunu. Ölüme meydan okuyan bir çeşit dans!...

Bir İngiliz yazarının bıkmaksızın vurguladığı gibi, hepimiz palyaço olsaydık ne iyi olurdu!.. Hepimiz birer palyaço olarak dünyaya gelseydik...

PİCASSO ile Goya arasında bir bağ kurulabilir mi? Yüzeydeki aldatıcılık ne ölçüde olursa olsun, yine de renkleriyle, çizgisiyle, taşırdığı tüm anlamla benim Palyaço'm Goya'nın en yakın ve doğrudan akrabası. Kan kardeşi. Yoldaşı. Picasso'nunki gerçi kurşuna dizilmedi; dizilmedi ama, gene de "3 Mayıs"ın (*) ve toprağın şurasında burasındaki tüm benzer koşulların kurbanı olan bir insan.

İki usta arasındaki bağı tam kurabilmek için, yıllar sonra, başka iklim ve başka bir dekor içinde, Palyaço'nun yanına bir üçüncü öğe ekledim: Biraz aşağısına, Van Gogh'un "Yıldızlı Gece"sini yerleştirdim. Acaba sonuç ne olacaktı?

"Yıldızlı Gece"de ağır basan renk lacivert. Üstelik, insanın üstüne saldırırcasına canlı, ısırıcı. Daha alttaki renklerle kasıtlı olarak bir uyumun doğmasından kaçınılmış. Çarpıcı uyumsuzluk ve çelişki, kısaca ısırıcılık, elbette boşuna değil.

Daha başlangıçta, Van Gogh ile Picasso'nun aynı tonu paylaşmaları ilginç bir ortak serüvenin düşüncesini çağrıştırıyor. İkisinin de geceyi seçmiş olması yadırgatmayan bir rastlantı. Yalnız biri doğanın gecesini seçmiş, öbürü insanın. Dayanışmadan uzak insanın.

Her iki tablo da, sanki, yalnızlığın çehresini veriyor.

Ama, benzerliklere ve yakınlıklara karşın, Palyaço, Van Gogh'dan çok Goya'yı anımsatıyor. Bir bakıma, bu iki İspanyol birbirini bütünlüyor.

Bu arada, kimi zor zamanlarda —bunu artık söyliyebilirim— Palyaço bana uzaktan uzağa gülümser. Güç ve destek verir. Yavaş yavaş oluşan ve olgunlaşan bir dayanışmanın habercisi gibi, sabırla, güven dolu ve bilgelik taşıyan bir gülüşle. Kargaşaya, alacakaranlığa ve gölgelere karşı, dönem dönem yaşanan tiksinti çağına karşı, cellâdının yenileceğini şimdiden bilen ve ona yürekten inanan birisinin gülüşüyle.

(*) "3 Mayıs": Goya'nın N. Bonapart dönemi İspanyası'nda başgösteren iç savaştan esinlenerek yaptığı, bir grubun kurşuna dizilişini gösteren ünlü yapıtı.

TÜRK ROMANINDA «KAÇAKLAR»

«BİR SÜRGÜN»

Azra Erhat

GEÇEN bir yazımda Türk aydınında, daha doğrusu Osmanlı münevverinde aşağılık duygusunu işlemiştim. Epey çok da örnek vermiştim, Mithat Cemal Kuntay'ın "Üç İstanbul" romanından alıntılar yaparak. Bununla kalmamış, daha sonraki yazılarımda aynı tipi başka romanlarda da irdeleyeceğimi yazmıştım. Oysa yel başka yönden esti, aşağılık duygusuna tutulmuş münevveri değil de, "kaçak" Osmanlı münevverini ele almayı yeğledim. Gerçek yaşamda da, romanlarda da bu tipe değgin öyle çok örnek var ki, şaşakaldım. Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, siyasal bir eyleme girişmiş girişmemiş, toplumsal bir görüşü olan ya da olmayan birkaç dönem kentsoylu, daha doğrusu İstanbullu hep Batı'ya özenmişler, bu eğilim bir özleme dönüşmüş, ilk fırsatta kendilerini Paris'e, Londra'ya, Viyana'ya atmaya çalışırlar, atamazlarsa özlemleri özentiye ve öykünmeye dönüşür, bir kaçak ya da bir züppe olur çıkarlar. Daha önce irdelediğimiz aşağılık duygusu da burdan kaynaklanmaz mı? Öne almamız gerekeni arkaya, arkaya almamız gerekeni öne mi aldık yoksa? Olabilir. Okuduklarımızın bizi nereye sürükleyecekleri belli olmaz. Bu kez Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Bir Sürgün" romanını inceledim. Onu sunuyorum okurlarıma.

YAKUP Kadri Karaosmanoğlu'nun "Bir Sürgün" adlı romanı İstibdat dönemi münevverinin dramını çarpıcı bir gerçeklikle canlandırır. Kahramanı Dr. Hikmet İstanbullu bir paşaoğludur, 27 yaşında ve bekârdır. İzmir'de Gureba hastanesine atandığından İzmir'de yaşar, daha doğrusu İzmir'de sürgündür. Gerçi İzmir, olayın geçtiği 1904 yıllarında Osmanlı imparatorluğun sınırları içindeydi, ama Dr. Hikmet'in yurdu Türkiye falan değildir, batılı edebiyat ve kültürle beslenmiş olan bu genç doktor kendi vatanında bir zindandaymış gibi yaşar, "geniş ve düz yollarda, "hür", "medenî" ve "asîl" insan kalabalıklarının" (s. 21) dolaştığı batılı ülkeleri, özellikle Paris'i özler. Bir Frengin dükkânından satın aldığı Fransızca gazete ve dergileri okumak onun "dar ve kuru sürgün hayatında" (s. 19) tek sevinç ve avuntu kaynağıdır. "Fransızca diliyle basılmış bir yazı, hattâ basbayağı bir bakkal ilânı bile olsa 'mukaddes kitaplar'ın metinleri gibi yüksek sesle ve hususî bir ahenkle okunmalıdır" (s. 20) diye düşünür. "Kordonun sidik ve çürük meyva kokan loş kaldırımlarını" (s. 25) arşınlarken Dr. Hikmet "bu istibdat memleketinde bir sürgün olmasa: daha doğrusu dünyaya sadece bir Türk olarak gelmemiş bulunsa" (s.22) diye içini çeker. Bu "sürgün felâketi"nin nerden başına geldiğini araştırdığında, babası Ruşenî Beyin, Sultan Murat yanlısı olduğu için göz hapsinde yaşadığını anımsar (s. 23) ve İstanbul'un zehirli havasında yaşamaktansa, "Türkiye denilen zindanın hür ülkelere doğru aralık kalmış bir kapısı" (s. 24) olan İzmir'i yeğler. Nitekim zindandan kaçışı da İzmir'den gerçekleşir: Bir sabah Dr. Hikmet Kordon'un Kramer birahanesinde alafranga kahvaltı ederken, Fransız Messagerie Maritime şirketinin İzmir koyunda demirlemiş bir vapuru gözüne ilişir. Babasının kendisine İzmir'de bir klinik açması için gönderdiği beş yüz lira cebindedir. Dayanılmaz bir itiyle ansızın karar verir, kendini bir sandala atar, vapurun kaldırılmakta olan merdivenine tırmanır ve hareket etmiş olan vapurun üst güvertesinde bulur kendini. Dr. Hikmet kaçmayı başarmıştır. Nitekim bir daha dönmiyecektir Türkiye'ye.

Ama dramı da o günden başlar, geliştikçe gelişir ve Paris'te, Montmartre'ın karanlık ve havasız bir odasında veremden öldüğü an romanla birlikte biter. Dr. Hikmet'in ruhunda oluşan dram iki yönlüdür: hem dıştan kaynaklanır, hem de kendi içinden. Fransız vapuruna ayak bastığı andan başlayarak nereye gitse Türk olduğu için kuşku ile karşılanır, hor görülür, küçük düşürülür, o kadar ki genç hekim Türklüğünü saklamak zorundadır. Kimi zaman Türklere karşı öyle anlayışsız, yersiz, acımasız eleştiriler ve kınamalar duyar ki, "Ben İstanbullu bir Rumum" diyerek yalan söylemeyi bile göze alır. Bu davranışı Dr. Hikmet'i korkunç bir çöküntüye götürür, kendi içinde ve özünde onulmaz bir çelişki taşıdığının bilincine varır: edebiyatına, tarihine, siyasal ve sosyal düzenine bunca hayran olduğu Fransa'nın, uygarlık, insanlık ve mutluluğun merkezi saydığı Paris'in insanı, töresi, yaşam biçimi, hiçbir yönü ile kitaplardan edindiği bilgilere, izlenimlere uymadığını görür. Bu durumdan için için sarsılır, gerçek karşısında yabancılık ve tiksintiden başka bir şey duymaz, ama bu duygusunu açığa vuracak gücü de yoktur. Yapayalnızdır. İçine düştüğü çevrenin oyuncağı olmağa, sevdiği Fransız kızı tarafından aldatılmağa, sığındığı bir ailece sömürülmeğe katlanmaktan başka ne yapsın! Paris'te arayıp bulduğu Jön Türkler aynı zavallılık içinde kıvranan bir alay züppe ve asalak gibi görünür gözüne, onlardan da hiçbir dostluk görmez. Bu kez de, göklere çıkardığı Fransa'yı kendi ülkesiyle kıyaslamada kendi varlığının,

insanlığının üstünlüğünü yavaş yavaş anlar, ona özlem duyar, ama iş işten geçmiştir: öteden beri yadsıdığı bu varlığı hiç tanımadığından, onu dile getirmek yollarını da bulamaz: kendi varlığını, ülkesinin sorunlarını yabancıların ağzından bir takım kuramsal söylevlerle tanımlanır duyunca, bu yargıların yanlışlığını sezer, ama bilgi temelinden yoksun olduğu, batılı tartışma yöntemlerini de bilmediği için, söze karışıp inandığı değerleri savunacak durumda değildir. Yabancılaşma içinde tek başına, kendi içine kapalı kalır. Asıl zindanın İzmir değil, uygarlık ve mutluluk merkezi sandığı Paris olduğunu anlar. Kuruntu sürgünden kaçmayı başarmıştı, ama gerçek sürgünden kaçıp kurtulamaz artık. Parası tükenmiş, babası ölmüştür. Dr. Hikmet verem yakalanır. Bir meslektaşı, Paris'te rastladığı tek insancıl duygulu adam onu evine alır, bakar, kaçak Osmanlı genci de orada ölür, "cesedi, toprak parası bulunup verilmediğinden Paris'in umumî kuburlarından birine gömüldü."

YAKUP Kadri "Bir Sürgün"ü 1937'de yazdı. Kaçak münevver tipini işleyen son romanıdır bu. Daha önce aynı ya da buna benzer bir dramı "Kiralık Konak"ta (1922) ve "Yaban"da (1932) sergilemişti. Hattâ "Hüküm Gecesi" (1927) ile "Sodom ve Gomore" (1932) aynı sorunsalın izlerini taşır. "Bir Sürgün" bu yapıtlar arasında en yetkini ve roman türünde vardığı bir aşama noktası, kendisine dert edindiği sorunları roman tekniğinin gerçekçi yöntemleriyle dile getirmeyi başardığı bir doruktur. Bu romandaki başkişi hem çok gerçekçi, hem çok özgül, Osmanlı münevverinin tüm düş ve özlemlerini taşıyor, hayalin gerçekle çatışmasından doğan durumları da ortaya seriyor: üstelik bütün bu dramatik olayları tam somut bir çerçeve, canlı bir dekor içine yerleştirmeyi başarıyor bu roman. Doğrusu, Yakup Kadri'nin burada betimlediği Paris bugün bile birçok nitelikleri ile gerçekliğini korumaktadır. Gerçekçi roman yazmak için bir yazarın edinmiş olması gereken bilgileri kapsayan "Bir Sürgün" kaçak aydın tipini de büyük bir inanırlılıkla canlandırmaktadır.

Bu romanın kahramanı neden kaçmakta, neyi özlemektedir? Gerçi yukarda aldığımız ilk tümcenin altı çizilmiş üç sıfatı (s. 21: hür, medenî, asîl) Dr. Hikmet'in, içinde yaşamak istediği toplum ve çevrede neler aradığını az buçuk tanımlar. Ancak tümcede bu üç sıfattan sonraki tumturaklı sözlere bakacak olursak, başkişinin kafasında bunca romantik bir duygusallıkla can-

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

lanan ideal toplumu pek bir yerde bulamıyacağı da anlaşılır. Dr. Hikmet, içinde bir sesler duyar, ses onu sözü geçen kalabalıkların "bir çağlayan suyu kadar taşkın ve coşkun akıp gidişleri, şairlerin neşideleri, âlimlerin dersleri, filozofların fazilet ve insaniyet vecizeleri ve nihayet güzel, ince ve duygulu kadınların aşk ve sevda şarkıları hep bu sestedir... Bu ses ona der ki:... Geniş ve aydın hürriyet yoluna ben iletirim. Gel gidelim. Gel gidelim." Bu denli soyut, şiirsel - acaba yazar burada Baudelaire'in "Yolculuğa Çağrı" şiirini mi anımsıyor? — bir çağrıya uyan genç doktorun, eski Atina modern Paris karışımı utopik toplum imgelerinin gerçekte tam tersi ile karşılaşacağına şaşılmaz. Romancı, kişisini çizerken bu abartmaları, hayal ile hakikat arasındaki karşıtlığı daha iyi belirtmek için sürgün edildiği bildirilmediği gibi, "hürriyet"e kavuşmak için Paris'e kaçmasının da gerçek bir nedeni gösterilmemektedir. (*) Ancak, Özkırımlı'nın da vurguladığı gibi, Yakup Kadri bu romanda Jön Türkler gerçeğinden yola çıkmış, sürgün ya da kaçak İttihatçılardan kiminin yaşam ve serüvenlerinden esinlenerek, başkişisini onların örneğine göre çizmiş, hattâ daha da ileri giderek, kimi gerçek ünlüleri adları sanları ile romanına aktarmıştır. Yaşamış ile yaratılmış kişilerin aynı kurgu içinde yan yana getirilmeleri, Yakup Kadri'nin "Hüküm Gecesi"nde de uyguladığı bir yöntemdir. Bir süre sonra romandan büsbütün vazgeçerek tarihsel denemelere geçişinin bir ön aşaması sayılabilir bu. Ancak burada daha bir roman yazıyor Yakup Kadri ve anlatısına gerçekleri ne denli karıştırırsa, onlardan ne oranda esinlense de, kişileri ve serüvenleri kendi kafasından çıkmış, kendi romancı imgeleminin yarattığı kişi ve olaylardır. Bu açıdan bakılınca, Dr. Hikmet ne ölçüde gerçek sürgünleri andırır, ama ne ölçüde onların hiçbiri değilse, o ölçü ve oranda başarılı, genel, evrensel bir roman kişisi sayılabilir. İşte burada Yakup Kadri'nin sanatını övmek gerek. Yaşanmış gerçekle roman gerçeği arasında az rastlanır bir uyum kurmasını bilmiştir. Dr. Hikmet, evet, pek somut değildir, hangi eylemi, hangi düşüncesi yüzünden sürgün edildiği söylenmez, ayrıca doktor olup da İzmir'de bir hastanede çalıştığı halde, mesleği ile neden hiç uğraşmayıp, yabancı gazete ve dergilere kendini kaptırması, görevini, yurdunu, ailesini unutarak bir yabancı gemiye binip maceraya atılması, bütün bu davranışlarını anlamak güçtür. Ne var ki, romancı kişisini meslek, yaşam ve karakter bakımından genel hatlarını vererek çizmekle onu güncel gerçekleri hem aşan, hem de bu gerçeklere genelde uyan bir kişi olarak canlandırabilmektedir. Dr. Hikmet ne büsbütün Ahmet Rıza, ya da adı sanı belli bir başka Jön Türk'tür, ne de büsbütün değildir; demek isterim ki Dr. Hikmet'in zayıf, hayalci, ama temiz, saf, insancıl kişiliği, ve de bu kişilikle kendinden çok üstün, oturmuş, kökleşmiş güçlere karşı tutunmak için giriştiği savaşım belli bir İttihatçıyı ya da onun yaşamını simgeler olabilir, ama hepsi birden bu kişide ve onun serüvenlerinde kendilerinden birşey bulabilirler. Dr. Hikmet roman kişisidir, sanat ürünüdür, asıl böyle olduğu için de evrenseldir.

Ama Yakup Kadri'nin hangi roman geleneğinden geldiğini de unutmamalı. "Bir Sürgün" epey gelişmiş de olsa, Tanzimat ve Meşrutiyet romanlarının ana hatlarını, değişmez temalarını korumaktadır. Çevresinden kopuk, bencil ve bireyci delikanlının, gerçeklerin dışında, kendi esintilerine göre yaşamayı denemesi, genellikle mutsuz ve başarısız bir sevda sonucu hastalanıp ölmesi: bu şema "Bir Sürgün"de de azçok değişiklikle yinelenir. Ancak başkişinin insanlaştırılması, yaşamın somut gerçeklerine dayandırılması bir yana, roman bütün bir dönemi yansıtmak ve eleştirmek görevini de üstlenir. Bu açıdan "Bir Sürgün" büyük bir roman sayılmalıdır. Jön Türklerin herhangi birisi Dr. Hikmet'in Paris'teki

---

* Atillâ Özkırımlı önsözde (a.g.e. s. 15) bunu vurgulamaktadır: Dr. Hikmet'in kaçma gerekçesinin temelde siyasal bir nedene dayandığını görürüz. Gerçi bir sürgündür, özgürlük istemektedir; ama ne sürgünlüğü siyasal bir eylemin sonucudur, ne de özgürlüğü isteyişi siyasal bir amacın ürünü.

yaşam ve yaşantısını aynen yaşayabilirdi dedim, öylesi deneysel bilgilere dayanmaktadır tüm anlatı — daha da ileri gideceğim: Dr. Hikmet'in Paris'le karşılaşması, düşlerinde yaşattığı bu kentle ve insanlarıyla yerinde kurduğu, kurabildiği ilişki, bu uyumsuz ilişkiden duyduğu tatlı-acı karışımı duygular... bunları sen ben, herhangi bir Türk bugün de olduğu gibi duyabilir, hattâ zorunlu olarak duyarız. Hele yurdumuzdan kaçak ya da sürgün olarak bu uygar kente sığındığımızda Dr. Hikmet gibi aşağılık duygusu duymamış bir Türk var mıdır, bilmem, varsa da, ben o değilim. Yakup Kadri kendi benliğini de içine alarak çizdiği bu tipe derin bir bilginin de, dürüst bir içtenliğin de ışınlarını yansıtmıştır. Bunun içindir ki, "Bir Sürgün"ü belli bir dönemde belli bir siyasal Osmanlı kesiminin belgeseli olarak alabiliriz nerdeyse. Özgürlükten yoksun - düşlediği özgürlük soyut ve gerçekdışı olsa da - geleneksel yaşam çevresi içinde bunalan Osmanlı münevveri kendi toplumunda bulamadığı tüm dış ve iç değerleri Batıda, özellikle Fransa ve Paris'te bulacağına inanır, bu yüzden de ne yapıp yapıp kendini Paris'e atmağa bakar. Kimi zaman atabilir, kimi zaman atamaz ve kaçışını yerli yerinde, örneğin İstanbul'un Beyoğlu gibi Frenk kesimlerinde gerçekleştirmeye çalışır. Orada ya da burada kaçış özentiye dayandığından başarısızlıkla sonuçlanır, bireye özlediği mutluluğu getirmez, tersine düşle gerçek arasındaki çatışma sonucu birey ya özendiği değerlerle kendi değerleri arasında bir karşılaştırma yapar - çokluk Osmanlı münevveri kendi değerlerinin farkında bile değildir, onları tümden yadsır tâ ki yabancı değerler karşısında gözleri açılsın, Kimi Yeni Osmanlılar ya da Jön Türkler gibi değerleri yücelten ideolojilere sarılsın - ve bu kıyaslama sonucu kendi özvarlığının bilincine varır, işlediği hatadan dönerek, batılı ilke ve yöntemleri kendi kültürünün yararına kullanmaya girişir. Ama çoğu zaman bu olumlu sonuçların hiçbiri alınmaz: Batı'ya kapağı atan "kaçak" batılı aydınla herhangi bir tartışmaya girecek düzeyde değildir, yahut ta fikir tartışmasına alışık olmadığı için kendini bu düzeyde görmez. Bu nedenle kendi kabına çekilir, daha da yabancılaşır, sonunda toplumsal bir asalak, bir dalkavuk olarak kalır. Yakup Kadri bu tipi Ragıp Bey'in kişiliğinde üstün bir başarı ile canlandırmıştır. Bu türden Osmanlı kalıntılarına Paris ve Londra'da bugün bile rastlanır desem, inanmıyacaksınız. Ama romancı bu tipleri yaşamıştır, kendisi de uzun süre Paris'in güncel yaşamına karışmış olacak ki, saydığı birçok ufak ayrıntı bizi tam bir gerçeklik havasının içine sokar. Yakup Kadri bunları anlatırken sanki kendini söylüyor, kendi yaşantı ve tepkilerini dile getiriyor, daha ileriye gideceğim, kimi eleştirilere bile yanıt vermeye çalışıyordur. Bu nokta üzerinde biraz duralım: Paris'te yaşayan Osmanlı münevveri romantik edebiyatla, şiirle, az da olsa zamanın birkaç Fransız aydını ve politikacısı ile ilişki kurmuştur diye biliyoruz, ama kendisi gibi Paris'e sığınmış, devrim hazırlayan Rus ihtilâlcileri ile hiçbir illşki kuramadığı gibi, onların varlığından bile haberi olmadığı öne sürülür. Karaosmanoğlu, romanında bir Fransız nihilist gencin, bir de Rus anarşisti gibi görünen bir kızıl kişinin söylevlerine yer vermekte, özellikle Türkiye'ye değgin kimi gerçekleri onlara söyletmektedir. Daha önceki romanların öğretici tiradlarını andıran bu uzun monologlar gerçi sıkıcıdır, ama hiç olmasa romanın kurgusu, doğal akışı içine alınmıştır. Demek isterim ki, başkişi Dr. Hikmet bu aşırı kuramcı kafalarla alış verişinden kendisinin ne denli boşlukta olduğunu anlar, ileri sürülen görüşlerin kimi yerde tutarsız ve yanlış yönlerini algılar, ama doğruları kendi görüp gösterme durumunda bulunmadığından, daha da derin bir çöküntüye düşer. Bundan sonra ruhsal olarak da ölümden başka bir seçeneği kalmaz. Böylelikle romanlarda öteden beri şematik bir motif olarak yer alan hastalık burada doğal bir gelişimin sonucu niteliğini taşır, gerçeklik kazanır.

Dr. Hikmet, Yakup Kadri'nin kendisine ne çok benzemekte! Bu romanda yazarın özyaşamına değgin ayrıntılar olup olmadığı hiç, ama hiç önemli değildir. Önemli olan başkadır. Hani Flaubert'in bir sözü var: "Madame Bovary ben'im." der ya. Bu sözü doğru anlamak, doğru yorumlamak gerek. Flaubert bu sözle Madame Bovary'yi kendime benzettim, ya da Madame Bovary ile kendimi dile getirdim demek istemiyor, Madame Bovary tipini yaratmakla kendi özeleştirimi yaptım ve bunu yapmakla kendimi aştım demek istiyor. Çünkü Madame Bovary, romantizmi simgeler, Madame Bovary'nin iflâsı bu akımın iflâsını simgeler. Flaubert de bu tipi yaratarak bir akımdan ötekine geçebilmiştir. Madame Bovary olmak, Don Kişot olmak, sanatçının kendisi ile birlikte dönemini de taşlaması, yermesi, yıkması demektir. Don Kişot şövalyeliği, Madame Bovary romantizmi yıkmıştır. Yeninin gelebilmesi için eskinin yıkılması gerekir, ama bu iş öyle kolay kolay ve kendiliğinden olmaz, bir sanatçının eskiyi kendi benliğinde yıkıp yeniyi kendi benliğinde kurması gerekir. Bir büyük sanatçının Don Kişot olması, Madame Bovary olması. Çünkü eskiyi yıkan da yeniyi kuran da sanatçıdır. Ereğe ulaşabilmesi için, o adamın ciğerini söylemesi, bir tek eser bile yazmışsa o esere tüm kişiliğini, tüm sanatını adaması, varla yok arasına gerilmiş bir ip üstünde yürümesi gerekir. Tehlikeli bir iş, evet, ama başarırsa ölümsüzlüğe erer, yoksa... bilmem?

SEVDA ŞİİRLERİM KİRPİK MENEKŞELERİN

Tekin Sönmez

Bir kavuşma saati, bıldırcın sesi
Sevdiğim. Ay, elmas kadınım benim
Mekikler ritmini giyindi göğsün
Teninin gergefinde ellerim benim.

Bizim açtığımız meyva bahçelerinde
Öpüşle doldurduk elma sepetlerimizi
Tan kıvamında demir, yelken bulutta
Dudaklarında canımın ay habercileri.

Göğüs uçlarının seher iplikleriyle
Bakırten bir turunç demetleriydin
Ezildi içimde acının tefecileri
Süsledi bağrımı kirpik menekşelerin.

SİNEMA ÜSTÜNE ANILAR

Çetin A. Özkırım

Yaşam yeniden kurulamaz, yakalanır.
Katıksız gerçekçi filmler ancak olgunun geçtiği yerlerde çevrilenlerdir.
— Erich von Stroheim

BİZİM KUŞAK, sinemayı kara gözleri için sever. Yalın, katkısız. Henüz yeterince sanatla, edebiyatla ilgilenebilme olanağını bulamadan, yedinci sanat olanca sevecenliğiyle çıkıvermiştir karşımıza da ondan. Hem de hiç mi hiç yüksekten bakmadan, çalım atmadan. Düzeyimize inmesini de bilerek. Chaplin gibi, yediden yetmişe her ekin ortamındakine seslenmeyi başararak... Tiyatro mu? Tepebaşı dediğin, Sarıgüzel'e uzak mı uzak. Müzik mi? Defterdarlıkta, başı sonu kırk yedi lira aylıkla çalışan babamın geliriyle bir radyo alabilmek bile olası değil. Edebiyat mı? O günlerde romancıya, öykücüye, ozana bizleri ulaştırabilecek kaç köprü kurulabilmiş ki? Oysa sinema dediğin bize çok yakın. Hemen yanıbaşımızda. Üstelik olağanüstü çekici. Kuşkum yok, bu nedenlerle olacak, bizler Recaizade Ekrem'leri, Halit Ziya'ları, Aka Gündüz'leri, Memduh Şevket Esendal'ları, Tevfik Fikret'leri, Nâzım Hikmet'leri, Gorki'leri Maupassant'ları, Balzac'ları, Dostoyevski'leri tanımak bir yana, yalan yanlış isimlerini bile yeterince duymadan, sinemanın kapısından içeri giriverdik.

Akademiye gelen gençlere, "Daha önce resimle uğraştınız mı?" diye sorarlar. Öğrenci adayı kasıla kasıla, "Falan gazetede öyküler resimledim, filan dergide de karikatürlerim yayımlandı," dedi mi, sınav kurulundaki öğretim üyelerinin bakışları bulutlanıverir. Bir kuşkulu güvensizlik belirir davranışlarında. Yaşken eğilmiş bir ağacı doğrultmak güçtür. Bunu deneyimleri ile bilirler de ondan. Hele unutmak ne zordur alışkanlıkları. Ondan zoru, doğru diye bellenmiş yanlışları unutturabilmenin güçlüğüdür. Bu ikincisini enine boyuna tattığım için iyi bilirim. Az mı uğraşmıştı hocam, basılı bir duvar resmimdeki renklerin iğretiliğini bana benimsetene dek. Görkemli kişiliğe ve görkemli sanata ulaşmış Edip Hakkı hocaya selâm olsun.

Sinemaya şiirden, resimden, romandan, hele hele tiyatrodan gelenlerin ayrılmışlığı, sanırım yaşken, bir başka alanda eğrilmişliklerinin bir sonucudur. Ayrığı yok mudur bu genellemenin? Olmaz olur mu, elbette vardır. Hadi Chaplin'i saymayalım. Ya değeri uzun yıllar sonra anlaşılabilmiş bir Buster Keaton'a ne demeli? Sinema büyülü bir yenilik olmaktan kurtulup, yedinci sanata dönüşmeden önce, hatta sonraları bile, sanatın etkinliklerini sürdürmüş ve sürdürecek olan diğer dallarını kim küçümseyebilir? Olacak şey mi bu.

Luis Bunuel, "Sinema, şiire derinden kök salan bilinçaltı yaşamını anlatmak için bulunmuştur sanki, bununla birlikte sinema hemen hemen hiçbir vakit bu amaçla kullanılmamıştır," diyor. Büyük söz edecek değilim. "Akasya Palas"ı, "Karım Beni Aldatırsa"yı izlediğim günlerde sinemanın, şiire derinden kök salan altbilinç yaşamını anlatmak için bulunduğundan filan haberim yok elbette.

Luis Bunuel

Aldatırsa beni karım
Ben ona bir iş yaparım
Devrederim âşığına
Sağlam bir nikah kıyarım

Anımsar mısınız bu dörtlüğü? Ben bu dizeyi, "Karım Beni Aldatırsa"yı izlerken, elimde olmaksızın yinelemeye başlamıştım. Sonra günlerce dilimden düşmemişti. Neydi bu, şiir mi? Sanmam. Filmdeki şarkıların sözlerini Nâzım Hikmet'in yazdığından bile haberimiz yok. Tut ki duyduk. Biliyoruz. Ne değişir? Bu dizeler kulağımıza takılmış, dilimize dolanmışsa bile, sanırım önemli olan Nâzım Hikmet'in çağını taşlayan sözcükleri değildi. Olsa olsa Hazım'ın sevecen kişiliğinden taşan ezgilerin cana yakınlığıydı. Ne yapalım, o günlerde öyle bu. Hazım'lar, Vasfi Rıza'lar, Feriha Tevfik'ler, Sait'ler, Muammer'ler, Behzat Butak'lar ve bana tiyatroya giderken, koyu renk elbise giymeyi, tiyatroda fındık fıstık yemenin yakışıksız olduğunu, salonda yüksek sesle konuşmanın saygısızlığa kaçtığını öğreten, yaşamını tiyatroya adamış Muhsin Ertuğrul — ne yazık ki Muhsin Ertuğrul'lar diyemiyorum— beyaz perdeden seslenen, devinen birer tiyatroydular. O günlerde bilelim bilmeyelim, anlamına varalım varmayalım, bu böyleydi.

Romanla ilk karşılaşmam "Heidi" aracılığıyla oldu sanırım. Doğal olarak, "Heidi"nin yazarı Johanna Spyri adını hiç duymadan. Sonraları, Ahmet Muhip Dıranas'ın "Fahriye Abla"sını anımsatan, belki de yalnızca bana özgü bir biçimde algıladığım sımsıcak güzelliğiyle komşumuz Melahat abla, uzun kış geceleri, eski Türkçe basılmış, kalın ciltli bir kitaptan Heidi'nin serüvenlerini okurdu. Üzerinde Şakir Zümre yazı-

lı sobamızın yanındaki divanda, biraz sıcağın, biraz da Alp Amcanın gözlerimin önünde belirginleşen görkemli yapısının etkisiyle, uyur kalırdım. Başım Melahat ablamın kucağında... "Arkası yarın" diyen yumuşacık bir kadın sesiyle düşlerim başlardı. Geniş yaylalar, dağlar, kır çiçekleri ve Heidi'nin sevgiyle dolu yalnızlığı... "Heidi"nin ardından "İki Sene Mektep Tatili" geldi. Sonra "Gültekin". Ardından "Akdeniz Korsanları". Derken "Kamçılı Medeniyet" geçti elime. Bir okul tatilinin bunca uzun sürüşüne, bir masal kahramanını anımsatan Kültiğin'in "Kurda kurt gerek" Deyişine, korsan kardeşlerin yiğitliklerine ve tek dişi kalmış uygarlık denilen batı canavarlığının bunca kıyıcılığına, acımasızlığına şaşıp kalarak, soluk soluğa okudum bu kitapları. Arada bir sözlükleri açarak, arada bir bana yabancı gelen sözcükleri babama sorarak...

Kitabevlerinin vitrinlerinde çalımlı bir gösterişle sergilenen, büyükler için yazılmış kitaplara sıçrayışım ise "Gençlerimiz" ve "Goriot Baba" aracılığıyla oldu. Bir Server Bedi, bir Honore De Balzac. İnanılır gibi değil. Ama gerçek. Yanılmıyorsam "Goriot Baba"nın Vakit Yurdu kitabevince yayımlanmış olan çevirisini bu yaşamda bile anlatmakta güçlük çekeceğimden kuşkum yok. Anlasam da tadına varabileceğimi sanmıyorum. "Gençliğimiz"i, Hasan amcamın tütün kokulu sokaklarından sular akan Hendek'teki evinde, bir küçük kitaplıktan bulup çıkarmıştım. Burkulan ayağımın iyileşmesini beklerken, hatmi çiçeği kokan bir konuk odasının sessizliğinde "Gençliğimiz"i okuyup bitirdiğimde nasıl bir yargıya vardığımı anımsıyorum şimdi. Sonraları ne denli öfkelenirsem öfkeleneyim, Server Bedi-Peyami Safa Siyamlı ikizlerine, bana roman okumaktan korkmamayı öğrettikleri için teşekkür borçluyum.

Sözün kısası, roman evrenine ayak basışımdan önce, yaşıma oranla uzun sayılabilecek bir sinema geçmişim vardı. Ama beyaz perde Greta Garbo'nun aracılığıyla "Camille"le, ya da yaygın adıyla "La Dame aux Camelias" ile karşılaştığım zaman sanki büyülenmiş gibiydim. Bir garip esriklik. Akşam babama açtım içine düştüğüm büyülü olguyu. Babam, bütün çocukların babaları gibi, her şeyi bilirdi. Yeterince tanıyordu Kamelyalı Kadın'ı. Bir zamanlar o da Armand Duval'ın kara sevdasına tanıklık etmişti. Bana, Fransız yazınında isimleri ortak iki büyük yazar olduğunu, birincisine Baba Alexandre Dumas denildiğini, ikincisininse Oğul Alexandre Dumas olarak anıldığını anlattı. Oğul Dumas'nın yazdığı "Kamelyalı

Garbo, "Kamelyalı Kadın"da

Kadın" adlı romanın birçok dile çevrildiğini, bu konunun tiyatro ve operaya aktarıldığını, kendisinin de bu piyesi Minakyan Efendinin tiyatrosunda izleme olanağı bulduğunu söyledi. Sonra, "Kamelyalı Kadın" yazarının, Baba Dumas'nın gayrımeşru oğlu olduğunu açıkladı. Gayrı meşru'nun ne anlama geldiğini bilip bilmediğimi sordu. Yanıtımı beklemeden de, gayrımeşru demenin yolsuz, yasalara ya da törelere aykırı demek olduğunu anlattı. Sözlerini sürdürüp, "Baba Alexandre Dumas'nın bu oğlu, evli olmadığı bir kadından dünyaya gelmiş," dedi. "Kamelyalı Kadın"ın yazarı bu kara yazgısını, bir iç ezikliği olarak, yaşamı süresince taşımış durmuşmuş. Bu eziklikle de yapıtlarında toplumsal sorunlara özellikle ilgi göstermiş.

Onun "Maznunun Hatıraları" ile "Kibar Yosmalar" adlarında iki yapıtı daha varmış. Babam okumuş. Büyüyünce bana verecekmiş bu iki romanı. Ben de okumalıymışım. Ama olmadı. Babam bu iki romanı bana veremedi. İkinci Dünya Savaşının karneli ve karartmalı günlerinde, ailenin sıkıntı çekmesini önlemek için, kitaplarını bir at arabasına doldurup, Sahaflar'da satmak zorunda kaldı. Sanırım yarım yüzyıllık saygın sabrının kiloya verdiği ürünleri arasında "Maznunun Hatıraları" ile "Kibar Yosmalar" da vardı... Diyeceğim şu, sonradan Sahaflar'da yitirdiğimiz Alexandre Dumas'nın kara yazgılı oğlunu, ben Şehzadebaşı'nda bir sinemada bulmuş, tanıyıp kaynaşıvermiştim.

Kuşkusuz kitapların evrenini de seviyordum. Üstelik kolay da okuyabiliyordum. Okumak bir alışkanlıktır derler, doğru. Kolay okuyabildikçe alışır, alıştıkça da kolay okur insan. Bazı yazarlar okuru zora koşsalar bile... Söz götürmez, kitap okumak güzeldi. Ama sinema başka. Bambaşka. Sonra, ne denli kolay okunursa okunsun, yine de sinema kolaylığın rekorunu kırmıştı. Hele benim kuşağım öyküden, romandan, şiirden, müzikten, giderek tiyatrodan bile önce sinemayla kaynaşma olanağını bulduğu için bu rekorun kaçınılmaz etki alanı içindeydi. Üstelik bizim kuşak, sanatın diğer bütün dallarını da sinemada bulmuştu. Kapsamı sınırlı da olsa, özellikle müzik bize sinemayla ulaşmıştır denebilir.

Ne kadar uzadı ne kadar ya Râb
Mezarıma giden şu karanlık yol

Nihavend, Acemaşiran, Nişaburek ya da Ferahfeza'nın dışında duyduğum değişik ilk ezgi bu olmalı. Tanıdığım ilk yabancı saz da akardeon. "İstanbul Sokaklarında" filmini, çevrilişinden birkaç yıl sonra Şehzadebaşı'nda izleme olanağını bulduğum zaman, Eskişehir Lisesi Almanca öğretmeni, sesli sinemanın ilk aktörü Rahmi beyin söylediği bu ezgi ve gördüğüm ilk akardeon, uzun yıllar kulağımdan da gözümden de silinmemiştir.

Dedim ya, sinema kolay. Üstelik alabildiğine ucuz da. Ferah'ta birinci on beş kuruş. Yanılmıyorsam Hilal'de de öyle. Milli, sonradan yapılmış. Yeni. Üstelik daha bir gösterişli. Biz Fatihlilerin tanımlamasıyla, kibar sinema. Bu yüzden Milli'de bilet fiyatları yüksek. Birinci yirmi, koltuk yirmi beş kuruş. Birinde "Dram", diğerinin üzerinde "Komedi" yazan Şehir Tiyatroları, kentin öbür yakasında. Taa Tepebaşı'nda. Köprüyü geçmekse, biz Sarıgüzelliler için öyle kolay göze alınabilecek güçlüklerden değil. Tramvaya binmek gerek. Tramvaya binmek aslında gezilerin en güzeli. Ne var ki, kırmızı boyalı birinci mevki beş; yeşil boyalı, tahta kanapeli ikinci mevki üç kuruş. Az para mı?

Pearl S. Buck'ı tanıyabilmem için on dört yaşıma gelmem gerekiyordu. Oysa sinema beni Paul Muni'li, Luise Rainer'li bir "Sarı Esirler"e çok önceden ulaştırıverdi. İkinci Dünya Savaşının başlarında Pearl S. Buck'ın Amerikalı bir misyonerin kızı olduğundan, tüm yaşamını Çin'de geçirdiğinden, romanlarıyla Pulitzer ve Nobel yazın ödüllerini kazandığından, bir çok kitabının dilimize çevrilmiş olduğundan haberim bile yoktu. Üstelik Çin nere, sarı insanların yaşadığı ve beyazların sömürdüğü bir yoksul uzak evrenin koşulları ne, Sidney Franklin kim? Bilinmez. Bilinmesine bilinir, bilen de bilir elbette. Gelgelelim 1939'larda biz nerden bilelim. Ama bir beyaz perde üzerindeki, çocuklarının açlıktan guruldayan umutlarını bastırabilmek için bir tencerede çamur kaynatan annenin görüntüsü unutulmaz ki. Hele o yaşlarda.

GELENEKSEL KÜLTÜRÜN TÜRK RESMİNDEKİ ÇAĞDAŞ DİLİ:

KADRİ ÖZAYTEN'İN RESİMLERİ

Şahin Kaygun

ANADOLU. Uygarlıkların beşiği. Kaç uygarlık gelmiş geçmiş üzerinden. Kaç uygarlık soluk alıp vermiş bu toprakta. Ve her uygarlık kendi kültürünü bırakıp göçmüş.

Bir kaç ay süren bir Güneydoğu Anadolu gezisi sırasında Diyarbakır'ı merkez almış ve geleneksel halk sanatları üzerine bir araştırma yapmıştım. Bu araştırmam sırasında, son derece zengin bir kültür mirasının üzerinde tepindiğimizi biraz daha yakından gözlemiştim.

Dünyadaki surlar içerisinde ikinci sırayı alan Diyarbakır surlarını gezerken, sur kenarlarına kurulmuş gecekondu türü evlerin duvarlarında, üzerinde kabartma resimler bulunan kara taşları görmüş ve bunların sökülmesi sonucu surlarda açılan koca koca deliklere rastlamıştım. Üzerine asılan çamaşırlarla, içinde oynayan çocuklarla, tuvalet olarak kullanılan duvar dipleriyle bir yandan onarılırken bir yandan yıkılan bu görkemli anıtın kaderine yanmıştım.

Bu topraklardan götürülen tarihi eserler dünya müzelerinde pırıl pırıl korunurken bizde adı üstünde Efes harabeleri ve diğerleri acınacak bir durumda gün geçtikçe yitip tükenmektedirler.

Geleneksel halk sanatlarımız ise bir kaç yaşlı temsilcisinin dışında çoktan defterini kapatmıştır. Şimdilerde artık özgün bir camaltı resmi bulmak, ya da diğer halk el sanatları örneklerine rastlamak pek olası değil. Oysa bu topraklar halk sanatlarının gelişmesi için oldukça uygun bir yapı taşımaktadır.

Bu toprağa, bu kültüre saygı duyan, bunu yaşatmaya çalışan sanatçılarımız, sanat adamlarımız az sayıda da olsa var.

Kadri Özayten, bu sanatçılardan birisi. Yüzyıllar süren kültürel olgunun sosyal, tarihsel ve ekonomik ögelerle ilişkili olduğunun bilincinde bir sanatçı.

Anadolu'nun bu niteliklerinin özümlenmesi gereğine inanıyor ve "Anadolu, kaynağı tükenmeyen zengin bir depodur. Oysa biz sürekli batıyı yeğlemişiz. Taklitçiliği yeğlemişiz," diyor.

Bu köklü kültürel mirasın suskun görünüşü altında son derece dinamik bir yapı yatıyor.

Bizim insanımız, bu miras içerisinde farkına varmadan bu havayı solumakta, bu dünya ile iç içe yaşamakta, ama genellikle üzerine basıp geçmektedir.

Bu değerleri resimlerinde yaşatmaya çalışıyor Özayten. Araştırıyor, inceliyor, geziyor, görüyor. Özümlüyor bütün bu değerleri ve kendi dünyası, yorumu içerisinde bir taze kanla canlandırarak yaşatıyor. Resimlerinde insan gerçeğini yakalarken, onunla birlikte özümlemeye çalışırken, özdeşleşirken, yaşamla bağlantı kurarken anlatımcılığı benimsediği yerlerde görsel öğeleri dengede tutmaya çalışıyor.

İşin özünü yansıtabilecek bir duyarlığı yakalayıp, içsel yapıyı bozmadan toplumsal eleştiriyi de inceden inceye getiriyor.

"Çağdaş ulusal kültürün oluşumunda insan gerçeğine bakabildiğimiz ölçüde evrenselleşebiliriz," diyerek insana ve onun kültür yapısına yaklaşan Özayten, "Önce insan" ilkesini benimsemiş bir sanatçı.

Bu ilkesini tüm yapıtlarında koru-

Kadri Özayten'in sergisindeki yapıtlardan üçü: "Pamuk İşçisi" (solda), "Kuşçu" (üstte) ve "Gelin" (karşı sayfada)

yor. İnsan, insanın üzerinde yaşadığı, soluk alıp verdiği toprak. Ana kaynakları bunlar ve bu kaynakları yaşamın içinden çekip çıkarıyor.

Resimlerinin ortak yanları Türk kültürünün geçmişinden yola çıkılarak ele alınması, gelenekselliğin özelliklerini taşıması ve insan sorunlarına çağdaş yorumlar getirmesi. 23 Şubat-20 Mart tarihleri arasında Galata Sanat Galerisi'nde düzenlediği resim sergisi bu yaklaşımdaki yapıtlardan oluşuyor.

Örneğin "Yitikler" yöresel özellikler taşımasına karşın evrensel dengede bir dizi. Önde bir ağ ile sarılmış, gözleri bağlı bir insan figürü, hemen arkasında geleneksel motiflerle yüklü bir kabartma taş anlatımı ve bir yazmanın en can alıcı yerinden alınmış gibi tepeye yerleştirilmiş bir başka motif, yitirdiklerimizi anıtsallaştırmayı amaçlayan yoğun bir mesajla yüklü.

Resimlerinde yoğun biçimlerde kullandığı motifler, simgeler, dokular, ayrıntıdan çok kendisine özel anlamlarla yüklü ögeler. Bu ögeler, yer yer figürlerin çevresinde dolaşıyor, yer yer figür bu ögelerden oluşuyor. Geleneksel özellikler taşıyan bu ögeler figürün çevresinde dolaşırken o figürün dünyasını, figürü oluştururken de bu iki öge arasındaki içiçeliği vurguluyor. İnsanı yaşamdan koparmadan, tüm dünyası ile birlikte değerlendiriyor.

"Gelin"de olsun, "Pamuk İşçisi"nde olsun, "Adak Ağacı"nda olsun bu içiçelik hep var. Kucağındaki pamuklarla gövdesi birbirine kaynaşmış bir pamuk işçisini güneyin derin maviliği altına yerleştirirken, anlatımını pamukların bir uzantısı biçiminde kullandığı motiflerle, otantik bazı ögelerle zenginleştiriyor.

Kadri Özayten halkın, içinde yaşanılan değerlere sahip çıkma duygusuyla benimsediği bu motifleri, simgeleri, belirgin bir lirizm içerisinde hem figüratif anlatımı desteklemek hem de bu destansı havayı özümlemek amacıyla kullanırken aynı zamanda geleneksel kültürün Türk resmindeki çağdaş temsilciliğini de üstleniyor.

Özayten'in bu çağdaş dili, anlatımını güçlendiren biçimsel bir kurguya da sahip. Kurgudaki biçimsel ağ, örgenlik ve dokusal yapı figüratif yorumu besleyen motiflerden oluşuyor. Bunların yanyana gelmesiyle oluşan bütünlük ise esas kurgunun temasını oluşturuyor. Böylece Özayten, oldukça başarılı bir öz-biçim birliğine ulaşıyor yapıtlarında. Öz-biçim ilişkisinin sağlıklı kurulmadığı durumlarda, mesajın tam olarak aktarılamayacağına, böylece de işlevselliğini yitireceğine inanıyor.

Yer yer kullandığı sembolik anlatımlar konusundaki bir konuşmamızda

Özayten, "Bizim insanımız, dünyaya, olaylara somut yöntemlerle yaklaşıyor bile olsa, yer yer soyut algılamalar kullanıyor. Dinsel baskıların bu soyut algılamada, simgeler kullanmada, simgesel ilişkilere girmede rolü vardır. Bunun en yoğun örneklerini halk resminde, halk el sanatlarında görürüz. Resim, motif, desen ve bezemelerde anlatımın zenginleştiği yerlerde, özgün soyut simgeler kullanılmaktadır... Bir Van köylüsünün çorabına Urartu'lardan kalma bir teknikle motif atıyor olması, halkın bu değerleri çok başarılı bir biçimde özümlediğini, benimsediğini göstermektedir... Motifler, büyüler, dinsel içerikli simgeler; anonim, destansı ve halka özgü diyalogların simgeleridir," demiş ve mendilinin kenarına işlediği bir motifle nişanını bozabilen, ördüğü çoraba işlediği bir motifle yavuklusuna duygularını anlatabilen, renklerle konuşan, motiflerle yazışan bir halk kültürünün yozlaştırılmadan sürdürülmesi gerektiğini vurgulamıştı. Bu duygularını yapıtlarında yansıtmaya devam ediyor.

"Önce İnsan" diyen, insanların kardeşliğini, özgürlüğünü amaçlayan, yapıtlarında insanı, onun kültürünü, toprağını saygıyla yansıtan bu önce insan sanatçıya merhaba.

ALMANYA'DAKİ TÜRK KASETLERİ

Dr. Robert Anhegger

Yıldız gelmiş Almanya'ya
Ayşe gelmiş Almanya'ya
Ayten gelmiş Almanya'ya
Hangi birini sayayım?
Ayten gelmiş Almanya'ya
Nurten gelmiş Almanya'ya
Türkân gelmiş Almanya'ya

diyen Aşık Dede Bekâr'ın bu sözlerini ozan Ali Avaz şöyle tamamlıyor:

Almanya'ya geldik niye?
Bir ekmek bir hırka diye...

Dede Bekâr, aslında kadın adlarını sıralamakla yalnız erkeklerin değil, kadınların da Almanya yolunu tuttuklarını vurgulamak istemektedir. Gerçekte, eskiden beri kadınlar, kendi yöreleri dışına çıkıp, ırgat olarak, özellikle hasat zamanlarında, tarlalarda çalışmaktadırlar. 1960'lardan başlayarak, kadınlar da, erkekler gibi, tek başlarına Avrupa ülkelerine, özellikle de Almanya'ya gitmeye başlamışlardır. 1973'e kadar el kapıları ardına kadar açıkken, taşı toprağı altın olma tekelini İstanbul'dan alan Almanya'ya göç, gitgide daha büyük boyutlara ulaştı.

Adını öğrenemediğim, 35 yaşlarında olduğunu sandığım bir kadının Hollandalı bir ahbap evinde doldurduğu kasette bu olgu şöyle dile getiriliyor:

Köylünün de zengini, fakiri, ağası
Yazılmış Almanya'ya, bekler sırası
Tren dursun diye günleri günlere ekler,
Yolumuz da Almanya'ya, arkadaş,

Sıra dolmuştu, kâhıdım geldi
Koştum Ayşe'me müjdeyi verdim,
Gidiyorum Almanya'ya yavruma dedim
Yolumuz da Almanya'ya, arkadaş.

Göç edenler arasında, yalnız köylü ya da kent kökenli gecekondulu kadınlar değil, onların yanısıra, okumuş, belirli bir eğitimden geçmiş kadınlar da yer almaktadır. Bu konuda bakın Saba Sakaryalı ne diyor:

Kimleri sarmadı şu para sevdası
Raflara kaldırıldı
On iki sene dirsek çürütüp aldığım
Bizim Lise diploması
Altın asa oldu evde paspas sopası
Hastaneleri temizleye temizleye
Elimizde kalan paspas sopası.

Türk kadınının, daha başlangıçta, örneğin doktorların önünde çıplak soyunarak muayene olmak gibi irkiltici durumlardan geçerek yurdundan, sıcak aile çevresinden kopmak oluyor yazgısı. Uzun bir yolculuktan sonra, töreleriyle, inançlarıyla, giyim kuşamlarıyla apayrı bir ortamdır onu karşılayan, şaşırtıp yadırgatan. Oralarda da tam olarak yalnız değildir. Hısım akraba, tanıdık tanımadık bir Türk topluluğu ona destek (kimi zaman da dert kaynağı) oluyor. Bu durumu, bir türkünün şu dizesinde dile geliyor: *"Sıla, köyler buraya kurulmuş"*. Orhon M. Arıburnu ise bir şiirinde bu gençeği şu sözlerle anlatmaya çalışıyor: *"Almanya'nın ortasında bir Anadolu"*.

Erkekler için bu yeni yaşam koşullarına uymak ve alışmak ne denli zorsa da, tek başına çalışan kadınlar için üç kat daha güçtür. Giyim kuşamda olsun, oturup kalkmada olsun, bir ölçüde Alman toplumunun yaşamına ayak uydurma zorunluluğu kimi zaman bir adım fazla ileri gidince Türk topluluğunun tepkisiyle karşı karşıya kalmaya neden olabiliyordu.

Türk erkekleri kadar Akdeniz ülkelerinden gelen erkeklerin gözünde Alman kadınlarının özgür yaşamı, anlaşılmaz olduğu kadar ayıp da sayılmaktadır. Bilindiği gibi, Anadolu'nun bağnaz insanlarınca, İstanbul kadınlarının ünü de pek iyi değildir.

İstanbul'un kızları
Fistan giyer daracık
Çıkarlar sokaklara
Göğüs kolları açık

dizelerinde dile geldiği gibi İstanbul kadınlarıyla ilgili bir tutum, Alman kadınları bakımından daha sert ve aşağılayıcı bir niteliğe bürünürse, buna şaşmamak gerekir. İşte bir örnek:

Kırmızıdır suratları
Değişirler avratları
Onun bunun evlâtları
Yuh olsun şu Almanlara...

Yukarıdaki dizeler "Hakiki Şirin'in Düğünü" adlı bir kasetten alınmıştır. Bu kaset, Almanya'da çevrilen "Şirin'in Düğünü" filmine bir tepki olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kadınının yabancı ülkelerdeki zor durumunu anlatmak isteyen bu film, bir genç kızın yoksulluk yüzünden kötü yollara saptığını ve sonunda öldüğünü sergilemektedir. Filme karşı Almanya'da Türkçe olarak yayımlanan günlük bir gazete önderliğinde, "Türk kadını kendini satmaz" diye bir kampanya açıldı. Bunun sonunda, bir bölümünü yukarıda verdiğim "Hakiki Şirin'in Düğünü" adı altında iki, belki de daha fazla kaset, piyasaya çıkarıldı. İkinci kasette, Şirin rolünü oynayan Ayten için, bir çok yakışıksız sözler yanında şu dizeleri dinleyebiliriz:

Nerden çıktı bu manyak?
Türklüğü lekeledin
Ayten denen bu kaltak
Yazık Şirin, çok yazık,
Kendine attın kazık
Türklüğünden şüphem var,
Billâhi kanın bozuk.

Genel olarak, Türk gurbet türküleri, sarışın, mavi gözlü Alman kadınlarını dillerine dolamakta ve Türk erkekle-

rini onlardan sakınmaya çağırmaktadırlar.

Türk erkekleri, özellikle yeni gelenler için, dil sorunu dışında, cinsel ilişki sorunu da o kadar kolay olmamakta, ancak bu ilişki orta yaşlı kadınlarla daha kolay gerçekleşebilmektedir. Rotterdam'da çalışmış Kâzım adlı bir Karadenizli, kaseti elimde bulunan yayımlanmamış bir destanında, Hollandalı kızları övdükten sonra şunları söylüyor:

Niçin niçin gelmiştik niçin?
Bu goca garilerin gönlini etmek için?
Para gazanmak için gelmiştik Hollanda'ya.

*

Bu yazıda yayımlayacağımız türkülere geçelim:

1 Birinci örnekte, Türk erkeği Rıza, Münih istasyonunda trenden iner, bir "fröylayın"a rastlar ve ona tutulur. Karşılıklı bozuk bir Almanca-Türkçe karışımı (Emrah'ı uzaktan anımsatan) bir biçimde anlaşıyor, Köln trenine biniyorlar. Oraya varmadan, Lola (Alman güzelinin adı) "yengeniz oluyor". Ne var ki, sabahleyin çalar saatin sesiyle uyanan Rıza bunların bir düş olduğunu, kendini alaya alarak, görüyor.

Rıza Pekkutsal'ın bu öykü-türküsünde konumuz bakımından ilginç bir tümce var: *"Sıkıysa Türkiye'de bir kıza ne kadar güzelsin de de gör; Hanya'yı Konya'yı, zamlı ayakkabısını kafanda parçalar."*

2 İşte bu durum, yani ayakkabı olayı, Ali Avaz'ın söylediği "Ali Almanya'da Don Juan" adlı öykü-türküde dile geliyor: Ali, Alman sandığı kadına takılır. Türkçe-Almanca karışımı bozuk bir dille konuşan Ali'ye, kadın düzgün bir Almanca'yla yanıt verir. Ali her şeyin yolunda olduğu kanısının verdiği bir rahatlıkla kadının yüzüne bir çimdik atar. Türk olduğu meydana çıkan kadın, ayakkabısıyla Ali'yi bir güzel döver ve Ali selâmeti kaçmakta bulur.

3 Gurbette çalışmak üzere sılayı bırakanların eskiden beri karşı karşıya kaldıkları bir sorun var: Ailenin parçalanması, kadınlarla çocuklar köyde kalmakta, erkeklerse uzakta...

Yarim İstanbul'u mesken mi tuttun
Gördün güzelleri beni unuttun aman...

Almanya'da çıkan kasetlerde "İstanbul" yerine "Almanya" kullanılmakta, metin ise bir ölçüde farklılık göstermektedir. (Bk. Yıldız Tezcan, "Orta Anadolu Türküleri", Türkofon No: 900031/1 ve A. Gazi Ayhan — Nida Tüfekçi, Alparslan No: 816/1.) Bu türkülerde, köyde yapayalnız kalan kadın haykırıyor. Ne var ki, bugün, daha önce değindiğimiz gibi, durum değişmiş, kadınlar ya kocalarıyla birlikte, ya da kocalarını sılada bırakarak tek başlarına gurbete gider olmuşlardır.

Burada vereceğimiz örnekte, eşine bağlı kadın tipi dile getirilmektedir. Asuman Çelikkalp'in söylediği türküde kadın, yurtta kalmış Mehmet'ine yazdığı mektupta sılaya döneceğini ve ona bir taksi almak istediğini müjdeliyor ve ayrılıktan dert yanıyor.

4 Bu türküde, Almanya'daki Türk kadınlarının yaşamlarında gelişmenin bir başka cephesi yansıtılıyor.

Kadın, kocasının izni ya da isteği ile Almanya'ya gitmiştir. Bir süre sonra, bir başkasından edindiği çocukla yurda döner. Bu konuyu Yaşar Kemal, "Ağır Akan Su" öyküsünde dile getirmiştir ("Bütün Hikâyeler", Cem Yayınevi, 1975, s. 250-278):

"Karını sen gönderdin Almanya'ya. Hem de sen bindirdin trene kendi elinle... Karının çocuğu oldu Almanya'da. Bunu sen bilmiyor musun sanki?"

Fethi Savaşçı'nın "Uzun Yola Çıkacak Kadın" ("İş Dönüşü", Yeditepe Yayınları, 1972, s. 88-91) öyküsünde, eşlerin umut dolu ayrılışını izleyebiliriz: *"Güle güle, mektup yazmayı unutma! / Olur, yazarım varır varmaz, çabuk gel sen de. / Geleceğim yakında."*

Bu umutlar boşa gidebilir. Kadın Türkiye'deki eşini bırakmış, Almanya'da bir başkasıyla evlenmiştir. Bu durumu Kemal Ateş, "Bektaş'ın Eski Karısı" adlı öyküde ele alıyor ("Çürük Kapılar", Okar Yayınları, 2. Baskı, 1979, s. 87-97): *"Önce karısı, ardından da kendisi gelecekti... Gizli yazdırmıştı Meliha'yı Almanya'ya... Almanya'dan gelen hemşerilerinden, bir başkasıyla yaşadığını duydu karısının."* Sonunda Meliha onu bırakır, kendisi ise Türkiye'de yeni bir evlilikte mutluluğa kavuşur.

Göç dolayısıyla ailelerin parçalanması, Almanya'daki Türkler arasında olduğu kadar Türkiye'de de büyük etkilere yol açmakta ve özellikle kocalarını bırakıp giden kadınları ele alan türküler, Türkiye'de piyasaya sürülmekteydi. Örneğin: Aşık Abdullah Papur, "Almanya'ya Gitme Avrat" (Can Plak) ve "Almanya'daki Zeynep'e Mektup" (Yavuz Plak. Etikette yanlışlıkla "Zeynep'in Almanya'ya Mektubu" yazılmıştır). Aşırı ölçüde sulugöz olan bu plaktan şu dizeleri örnek olarak verebiliriz:

Zeynebim Almanya'nın yolunu tuttu
Ayşe'yle Fatma'nın boynunu büktü
Yavan ekmek yiyelim, dön gel Zeynebim
Seninle kavlimiz böyle miydi Zeynebim?

Buna benzer bir başka olayı da Almanya'da yayımlanmış olan bir kasette buluyoruz: "Avradı Elimden Alan Almanya" (Ramazan Ceyhanlı). Kadın, Almanya'da çalışmak için, "Sana yeterince para gönderirim," diye kocasından izin alıyor; ama gittikten sonra

1
YAAH YAAH

RIZA PEKKUTSAL
(Uzelli, No. 521/2)

Bu şarkıyı Almanya'daki bekâr arkadaşlarıma ithaf ediyorum.

İndim Münchener bahnhofa *(Münih istasyonuna)*
Dedim ki ayy
Gördüm güzel bir fröylayin *(hanımkız)*
Çektim bir vaay
Dedim ne kadar zer şönsayn *(çok güzel olmak)*
Dedi ki yaah yaah *(evvet)*

Sıkıysa Türkiye'de bir kıza ne kadar güzelsin de de gör, Hanya'yı Konya'yı, zamlı ayakkabısını kafanda parçalar alimallah.

Dedim senin adın nedir
Dedi Lolaa
Dedi ya seninki nedir
Dedim Rızaa
Dedim bennen kommen *(gelmek)* mısan
Dedi ki yaah yaah

Yakışıklılık başka şey vesselâm. Lola'ya iki baktım, bir göz çaktım, kalbindeki ateşi şıp diye yaktım.

Dedi gidelim mi Köln'e
Dedim ki yaah
Dedi binelim tirene
Dedim ki yaah
Dedi gidelim mi eve
Dedim yaah yaah

Bileti aldık bindik Münih'ten tirene, yengeniz oldu Lola tiren gelene kadar Kölün'e.

Dedi yiyelim mi essen *(yemek)*
Dedim ki yaah
Dedi yapalım tirinken *(içmek)*
Dedim ki yaah
Dedi yapalım şılafen *(uyumak)*
Dedim ki yaah yaah

Sizin anlayacağınız, Lola'yla aynı yatakta yaptık şılafen, sabah olmuş saat çaldı erkeen. Meğer rüya imiş gördüğüm. Kıçım açık kalmış yatarkeen. Güneşlendin mi? Eee... Auf Wiedersehen mayne Walter'lerim, mayne papalarım, mayne kinderlerim. Auf Wiedersehen, rüyalarıma giren fröleynlarım. Auf Wiedersehen, auf Wiedersehen, aahh, aahh *(Tekrar görüşelim benim babalarım, benim çocuklarım. Tekrar görüşelim rüyalarıma giren hanımkızlarım. Tekrar görüşelim, tekrar görüşelim, aahh, aahh)*...

2

ALİ ALMANYA'DA DON JUAN

ALİ AVAZ
(Türkü Ola, No. 1114/2)

Şu Almanya gızlari
Gaymak gibi her yani
İçim çekiyor amma
Ah nasıl anlaşmali
Amaan güzellerin bilmem adıı ne
Şöyle bir yol essem acep söyler mi ki he?

Hih... Gariya bak yaav. Acaba şu gariya bi takilsam mi, takilmasam mi?.. Hıı... hı... Hey, heey hanım, bayan... Hıı... hı... Madam, leydi. Allah Allah, bu ne biçim gari yahu. Benim gibi bir babayiğide pas vermiy, yüzünü bile çevirmiy. Hey, hey yav, hişt fıstık, gaymak, yavrum bayan, hey hey, seni bir görüşte vuruldum, kahve gibi gavruldum. Hee, hee, anlaşıldı yav, bu gari Türkçe bilmiiy. Ben buna biraz Alamancaca gonuşam... Hey hey, hişt fürlay *(hanımkız)*, ihh şiprehendir *(ben seni konuşmak)*.

Kadın: — Was fallt ihnen ein? *(Ne oluyorsunuz?)*

— Hı, hıh, hı. Bir bilsen aklıma neler düşüy... İçim gıcıklanıy, aklım gidiy.

— Was wollen sie da? Ich hab' nicht verstanden *(Ne istiyorsunuz, anlayamadım)*.

— Ihı, ıhıy canımın içi, bi anlasan senin de için gıcıklanır yavrum. Gut gezagt *(iyi söylenmiş)*. İh mit tir möhten, i-o-o... *(Ben seninle istiyorum, i-o-o...)*

— İ-o-o *(gülüyor)*... Was ist denn das i-o-o? *(Bu ne demektir i-o-o?)*

— Hı hı hı... Yahu bu gari da çok cahil galmış be, hiç bi şeyden anlamiy. Yav, du zer şön. Sen güzel.

— Danke du gefallst mir auch. *(Sağol, sen de hoşuma gidiyorsun.)*

— Uyy, senin gördüklerin erkek mi? Türkiş man zer gud, zer gud. *(Türk erkeği çok iyi, çok iyi.)* Heh, hoşuna gitmez mi, zilli?

— Beweise es mir doch. *(Bana kanıtla.)*

— Gariya bak yav, dünden razi, hı, hı... Essen, essen, vinervald, biir biir dirinken, ondan sonra yavrum, olursun yengen, hı, hı. *(Yemek, yemek, Wienerwald lokantası, bira içmek.)*

— Was haben wir im Wienerwald zu suchen? Gehen wir doch es zu beweisen. *(Wienerwald'da ne işimiz var? Gidelim de kanıtlayalım.)*

— Oooyy, hıı, hemen gidelim yavrum. Şinelgehen, şinelgehen. *(Çabuk gitmek, çabuk gitmek.)* Hem de seni bir çimdikliyem.

— Ay! Seni rezil seni! Seni utanmaz seni!

— Uy anaam. Gariya bak, Türkçe gonuşmıya başladı.

— Çimdik atarsın ha?

— Uy ana, gariya bak, çimdiki yedi, Almancayı unuttu yav. He he he hey.

— Ne Almanı sersem, şimdi kafana çantayı yersen görürsün Almanya'yı Konya'yı.

— Uy ana, bu gariya bak, Alicengiz oyunu oynadı yav. Gız sen neymişsin meğer!..

— Utanmadan karşımda bir de konuşuyorsun ha!.. Memleketten buraya bunun için geldin ha!.. Ekmek parası kazanmak için geldin ha!.. Al sana!..

— Ala, ala, hişt, hişt, bana bak yav... Hey!

— Al sana bu memleketin için!

— Dur gız, Allah Allah, bak döverim ha...

— Al sana, bu memleketinde bıraktığın çocukların için!

— Ulan dur gız, bak, gafamı attırma ha, aaa bak...

— Al sana, al sana!

— Ulan gariya bak, bayağ beni döviy, yav ulan gaç önümden gari!..

— Al sana, al sana!

— Pabuç bahalı. Gaç oğlim Ali, pabuç bahalı. Gaç oğlim Ali, bu garinin eli maşalı. Gaç oğlim Ali, pabuç bahalı...

ne para geliyor ne de mektup. Koca, çocuklarıyla birlikte perişan bir durumdadır. Almanya'daki karısına yazdığı mektuba şu acı karşılığı alıyor:

Anla artık halimi, herif, ayrıl benim peşimden,
Git kendi başına başka çare bul, dedi.

Böyle yeni bir gelişimle daha karşılaşmaktayız. Gelenek gereği kadın, gurbetteki kocasını sabırla beklemekte ve onun kusurlarını bağışlamaktadır. Örneğin: Zehra Sabah'ın "Almanya Dönüşü"... Erkek yurda döner ve evinin kapısını çalar:

— *Anne, anneciğim, bu amca kim?*

— *Kim mi kızım? Almanya'ya gidip bizi yıllar yılı süründüren, herkese muhtaç ettiren, vicdansız, gaddar baban, yavrum, baban...*

Ama sonunda erkek "Beni affet" diye yalvarınca, kadın onu çoktan affettiğini söylüyor ve böylece her şey tatlıya bağlanıyor.

3

ALMANYA'YA GİDİYORUM MEHMEDİM

ASUMAN ÇEVİKKALP
(Türkofon, No. 9000 37/1)

Almanya'ya gidiyorum Mehmedim
Çok hayaller ediyorum Mehmedim
Merak etme beni orda Mehmedim
Yıl başına dönüyorum Mehmedim

Türkiye'ye geleceğim Mehmedim
Her güçlüğü yeneceğim Mehmedim
Sana taksi alacağım Mehmedim
Almasam da döneceğim Mehmedim

Kopeklerde bülbül öttü Mehmedim
Konturatın günü bitti Mehmedim
Bahçemdeki güller yetti Mehmedim
Gelenlerin hepsi gitti Mehmedim

Her güçlüğü yeneceğim Mehmedim
Kıymetini bileceğim Mehmedim
Önün sıra öleceğim Mehmedim
Bütün seni seveceğim Mehmedim

Almanya'da işler pek zor Mehmedim
Ayrılık insana çok kor Mehmedim
Rüyaların hayrı yoktur Mehmedim
Oldu burda gözlerim kör Mehmedim

Almancayı öğreniyom Mehmedim
Resmin ile eğleniyom Mehmedim
Pek çabuk dinleniyom Mehmedim
Bir ay sonra yollanıyom Mehmedim

5 Bu (Ali Avaz'ın "Almanya Macerası — Köy Kahvesi Konuşmaları") ve sonraki parça, tür bakımından bir çeşit oyun (skeç) özelliği taşımakta ve bir dereceye kadar köy oyunları geleneğini sürdürmektedir.

Bu parçanın içeriğinin ilginç yanı, Ali'nin Almanya'ya turist olarak gitmesidir. Bilindiği gibi, 1974'ten bu yana, oturma izni olmaksızın Almanya, Hollanda ve başka ülkelere giden işçilere "turist" denilmektedir. Bunlar polisten saklanarak, çok güç koşullar altında yaşamlarını sürdürmekte, ama her şeye karşın ülkelerine dönmek istememektedirler. Yüksel Pazarkaya, bu

konuyu "Oturma İzni" adlı öykü kitabında ele almıştır (Derinlik Yayınları, İstanbul, 1977. Örneğin, "Çöp", "Sincaplar", "Bayram Masalı" adlı öyküler). Hollanda'da yaşayan bir Türk, Halil Gür, Amsterdam'da çıkan "Volkskrant" adlı gazetede (26 Nisan 1980) aynı sorunu işleyen bir öykü yayımlamıştır. Yine aynı soruna Fakir Baykurt "Et Kesimi" adlı öyküsünde de değinmektedir ("Die Friedenstaube — Barış Çöreği", Ararat Verlag, Stuttgart, 1980, s. 48-65).

Turistler için bir kurtuluş vardır: Alman bir kadınla evlenip oturma izni almak ve Almanyalı olmak (Bu yaygın işlem üstüne Almanya'da çıkan "Milliyet" gazetesinde bir yazı yayımlanmıştır, 11 Ekim 1980). Böyle bir evlenme, sözünü ettiğimiz "Köy Kahvesi Konuşmaları"nda aşağıdaki biçimde değerlendirilmiştir:

Ali turist olarak gideceği Almanya'da çalışabilmek için, karısını, beş yıl sonra dönmek koşuluyla, boşanmaya razı eder. 5000 mark karşılığında Almanya'da bir kadınla evlenir ve böylece oturma iznini alır, çalışıp para kazanır. Ama beş yıl sonra köye döndüğünde karısı Hatice'nin bir başkasıyla evli olduğunu görür.

6 Yine Rıza Pekkutsal'ın yazdığı "Hans'tan Olma Hasan'ın Sünnet Düğünü — Alaman Damadı" adlı güldürü, Hans adlı bir ustabaşının, sevdiği Türk kadınıyla evlenebilmesi için sünnet olmasını alaylı bir biçimde anlatmaktadır.

Bence bu öykünün ilginç yanlarından biri, Almanya'ya giden bir Türk kadının — Müslümanlığı kabul etme koşuluyla bile olsa — bir Almanla evlenmesidir. Bu evlilikte, kadının, biraz saf olan eski Hans yeni Hasan'ı avucunun içine aldığı anlaşılıyor. Bu güldürünün önemli bir yanı da, kişilerin kendi sosyal ortamlarının özelliklerini taşıyan konuşma tarzıdır.

*

Burada sunduğum örnekler, Almanyalı Türklerin sorunlarına değinen türkü ve şarkıların küçük bir bölümüdür *(1)*. Almanya'da doldurulmuş olan kasetlerde bu konuyu işleyen türkülerin sayısını ben 80 olarak saptadım. Bu kasetler, bir kaç öykülü türkü dışında, saz ve müzik eşliğinde okunan türküleri (şarkıları) içermektedir. Bunları ancak müziklerinden ayırarak aktarabildim; bu da kaçınılmaz bir eksiklik.

Bu türkülerin bir çoğunda, geleneksel halk türkülerindeki ah, ıh, oy, uy, yav, vb.gibi ünlemler ve inlemeler çokça yer almaktadır *(2)*. Bu bakımdan, bunların bir bölümü ile "Minibüs müziği" *(3)* denen tür arasında bir yakınlık göze çarpmaktadır. Bu yakınlık, bir bakıma, türkülerin içeriğine kadar yansımaktadır. Örneğin:

Sen orada hasta
Ben burada hasta
Gel şükredelim n'olur baba, baba
Derdi veren de alan da Hak'tır
Gel şükredelim n'olur baba...
(Mustafa Çifçi)

Şu var ki, Almanyalı Türklerle ilgili bu türkülerin ancak bir bölümü "minibüs müziği"nden sayılabilir. Oysa Almanya'da görüştüğüm bir çok Türk aydını, yalnız Almanya sorunuyla ilişiği olanları değil, tüm kaset müziğini "minibüs müziği"nden sayıyorlar.

Avrupa'daki Türk işçileri için — ayrıca açıklamaya gerek yok sanırım — kaset müziği çok, hem de çok önemlidir. Oradaki Türk işçilerini bir bütün olarak ele aldığımızda, genel olarak bir ikilikle karşılaşıyoruz: İşçilerin bir bölümü Alman toplumunca kabullenilmediği gibi, bu topluma — birtakım gerici etkenlerin dürtüsüyle de — cephe almakta, bir bölümü ise, sosyal ve parasal durumlarını ilerletmek amacı içinde bu topluma bir dereceye kadar uymaya çalışmaktadır *(4)*.

İşte Almanya'da gelişmiş olan Türk kaset endüstrisi böyle bir topluluğun duygularına cevap vermeye çalışmaktadır. Örneğin Türk Ola şirketinin 1162-1221 numaralı kasetleri arasında dinsel müziğin yanısıra Mahzuni Şerif, Şah Turna, halk ozanları, Zeki Müren, Müzeyyen Senar, modern folk müziği ve aranjman, vb. yer almaktadır. Bunların içinde "minibüs müziği" kapsamına giren ve içerik bakımından "avutucu" nitelikli kasetler çokça bulunmaktadır.

Son olarak kısaca şuna da değinmek istiyorum: Almanya'daki Türk işçilerinin ciddi sorunlarını dile getiren türküler büyük ölçüde "alaylı" diyebileceğimiz bir düzeyde bulunuyor. Müziğe gelince — bu da genellikle — şakrak, hareketli, oyun havalarında gelişmektedir. Ayrıca konular, "safdilce" ama "bilinçli bir safdilce"likle ele alınırken, somut politik yönelişe sapmadan, ayırıcı olmaksızın, Onat Kutlar'ın deyimiyle "birleştirici" *(5)* bir nitelik taşımaktadır.

(1) Başka belgeler için bkz. R. Anhegger, "Türken in Deutschland in 'Kleiner Mann / Was tun?' ", 3. Duisburger Akzente, Duisburg 1979, s. 255.

(2) Bkz. "Sözsüz Ünlemelerin vb. Modern Batı Müziğindeki Önemi", Norbert Dressen, Luciano Berios, "Vokalkompositionen" (Sprache im Technischen Zeitalter, No. 74, 1980, s. 109-122).

(3) Bkz. "Arabesk Olayı", Milliyet Sanat Dergisi, Yeni Dizi No. 9, 1 Ekim 1980, s. 15-22... Şu var ki, "Arabesk Olayı" üzerine, müzikal bakımdan varılan tanıma göre içerik açısından araştırılıp saptanan tanım daha geniş kapsamlıdır. "Arabesk Olayı" üzerine tartışma sürdürülmektedir. Örneğin: Yılmaz Onay, "Sanat Tartışmaları Için", Bilim ve Sanat, No. 1, Ocak 1981.

(4) Bu soruna iki konferansımda değindim. Bkz. R. Anhegger, "Die Soziale Lage Türkischer Kinder in der Bundesrepublik", "Bücher für Auslaendische Kinder", Frankfurt 1979, s. 25-35, s. 29. "Almanya'daki Türk Çocuklarının Eğitimi ve Gerekli Koşullar" (Sosyal Siyaset Konferansları, Otuzuncu Kitap, No. 444, İktisat Fakültesi, İstanbul 1979, s. 131-145, s. 138 vd.).

(5) "Arabesk Olayı", s. 19.

4

AVRADI ELİMDEN ALAN ALMANYA

RAMAZAN CEYHANLI
(Alpaslan, No. 867/2)

Avrat Almanya'ya gitti kâr için
Çocuklara göz-kulak ol dedi
Saldığım parayla şahane geçin
İşte sana geçinecek yol dedi

Almanya Almanya yalan Almanya
Avradı elimden alan Almanya

(Ahk ulan gara daşlara gelesin ahk)

Avrat Almanya'da ben burda galdım
Düşündükçe ince fikire daldım
Avunmaz çocuklar perişan oldum
Gönül şu avrada mektup sal dedi

Almanya Almanya zalim Almanya
Avradı elimden alan Almanya
Almanya Almanya bıktım Almanya
Nice yuvaları yıktın Almanya

(Sürün garı, sürün!)

Oturdum şöylece bir mektup yazdım
Garı sen burdan gideli gafayı bozdum
Sabahlara gadar sokakta gezdim
Görenler halime perişan dedi

Almanya Almanya zalim Almanya
Garımı elimden aldın Almanya
Almanya Almanya bıktım Almanya
Nice yuvaları yıktın Almanya

Yirmi ay sonra mektup geldi eşimden
Okudukça aklım gitti başımdan
Anla artık halim ayrıl benim peşimden
Git başına başka çare bul dedi

Almanya Almanya yıldım Almanya
Nihayet avratsız galdım Almanya
Almanya Almanya yalan Almanya
Avradımı elimden alan Almanya

5
ALMANYA MACERASI
(Köy kahvesi konuşmaları)

ALİ AVAZ
(Türkü Ola, No. 1114/2)

— Yol göründü neyse gelecek ağam.
— Eee, hadi gel de bi el pişbirik çevirelim.
— Pişbiriği boş ver be, altmışaltı oynayalım len.
— Yoo, iskambil oynamazsan öyleyse tavla oynayalım.
— Yakub emmii, Yakub emmii... Okkalı bi gahve yapıver be.
— İki oldu.
— Geldiii, geldi. Vallahi de geldi, billahi de geldi. Son model otomofiliyle geldi. Ali Almanya'dan geldi.

Ali: — Selâmünaleyküm.

— Ve aleykümselâm... Hoş geldin Ali. Hele otur, hele otur.
— Sağolasın gardaş, ben heç oturmasam da eve getsem. Hatçe gözümde tütüyor, anlarsın ya, he he...
— Hele otur canıım, beş senedir seni özledik be. Bi çayımızı iç de öyle gidersin.
— Ülen, ben başımı gırarım da hatırınızı gırmam, yaa, he he...
— Eee Ali, yediğin içtiğin senin olsun, şu Almanya'da neler yaptığını, nasıl turist pasaportuyla çalıştığını, sen onu anlat bakalım.
— Len, bir gün gasabada Hasan emminin oğluylan garşılaştık. Almanya'da çalışıp zengin olmuş. Bana biir biir anlattı. Ne yapacağımı da öğretti. Hele sen şu sazı ver de ben anlatayım sazlı sözlü, sen dinle:

Boşa Hatice'yi git Almanya'ya
Keyfine bak, boş ver sen de dünyaya
Hayat Almanya'da, güzeller orda
Ne işin var gardaşım bu tozlu yolda?

Aklıma yattı bu iyi iş dedim
Gazık batacağını nerden bilirdim
Neyse uzatmaayım, bak ne pok yedim
Hatçe'ye seslendim, bak neler dedim.

Hatçe, gız Hatçe, gulakları kepçe. Hı hı. Gel garşıma otur da beni dinle.

Hatçe: — Buyur gözümün bebeği. Hemençek geldim.
— Bak Hatçem, sana ne diyecem, ben Almanya'ya gidecem. Hasan emminin oğlu zengin oldu, ben de zengin olup dönecem.
— Ben sensiz netçem?
— Fazla değil gözüm, beş senecik galacam. Almanya'da milyonlara gonacam. Fakat senden de boşanacam, hı hı hıı.
— Amanın Allah yandıım. Ocaam söndü, gözüm gardı, başım döndü, uy anam bana bişeyler olduuu.
— Yoo, yoo, kendine gel canımın içi. Seni şakadan boşuyacam. Almanya'da bi Alman garısıyla evlenecem, zengin olacam. Alman garısını boşuyacam, tekrar sana dönecem ya.
— Yemin et, söz ver. Ya beni unutursan?
— Valla billaha, Allahıma yav... Dört kitap hakkına yav... Al sana yemin.

Hatçeyi gandırdık tarlayı sattık
Turist pasaportu çıkarıp aldık
Artan paraları dona sakladık
Allaha sığınıp Münih'e vardık

Bu nasıl Almanya, bu ne memleket
Başıma iş açtı, oldu felâket
İş aradığım günler geçti aradan
Bir tanıdık çıktı ya şimdi bereket
Şimdi bereket

Aradık taradık bi garı bulduk
Anlamam dilinden pazarlığa oturduk
Ulan anan yahşi baban yahşi gandurduk
Hindi gibi gabardık Almanyalı olduk
Almanyalı olduk

Verdim beş bin markı bastım nikâhı
Akşam oldu dedi haydi dışarı
Anlamadım bu iş nasıl bir iştir
Bu nasıl nikâhtır, bu nasıl garı
Bu nasıl garı

İş bulup yerleştik Hans'la sözleştik
Nikâhlı garının yüzün görmedik
Adı Monika'ydı, rengi nasıldı
Allah acıdı da orda ölmedik
Orda ölmedik...

— Hı hı hı hı... Uy, öleydin daha iyi olurdu daa. Uy dönmeseydin daha iyi olurdu daa.
— Yeter gardaş yeter. Tarla parası gazanduk, ev parası da gazanduk, biraz da sermaye gazanduk.
— Uy, gazanmaz olaydın. Uy, gazanmaz olaydın daa.
— Yahu sen benden yana mısın, donuzdan yana mısın?
— Uy, ben senden yanayım daa. Uy, sööle bakayım Ali, senin baban var miydi?
— Vardı ama rahmetli oldu.
— Uy, söyle bakayım Ali, senin anan var miydi?
— Anam da rahmetli oldu.
— Uy, uşağım Ali, söyle bakayım, senin karın da var miydi?
— Ulan var ya, var ya. Hatçe evde beni bekliy ya.
— Nah var! Hatçe evlendu.
— Uy ana! Ne dedin, ne dedin? Hasan emmi, bu lazoğlu ne diiy yav?
— He doğru deyi, Aliciim, doğru deyi. Üzülme, sana bu köyde gız mı yok be!
— Hı hı, eee, garı milleti bu yahu, Adem'i bile cennetten govdurmuş.
— Aldırma be oğlum be, aldırma be Aliciim be, aldırma be oğlum be, Aliciim be. Hani sende de gabahat var, biliyon mu... Beş sene bu, dile golay, ne geldin ne gettin. Şimdi netçen, köyde galcen mi?

— Artık buralarda ben galamam ki
Kimsenin yüzüne ben bakamam ki
Para gazanduk da gardaş ne oldu
Sok onu bi yerine ocak kül oldu
Ocak kül oldu...

6

HANS'TAN OLMA HASAN'IN SÜNNET DÜĞÜNÜ

(Alaman damadı)

RIZA PEKKUTSAL
(Minareci, No. 3358/1)

Oldu da bitti maşallah
Damat olur inşallah...

Kaynana — Aaa... Havaya bak, fare geçeyo, fare...

Damat — Ay yaa yaa yaa yaa yaa yaa yaa...

Oldu da bitti maşallah
Damat olur inşallah...

Damat — Ay yaa yaa yaa yaa yaa yaa yaa...

Gazeteci Kadın — Geçmiş olsun, Herr Hans.

Kaynana — Ne Hans bu be, Hasan oldu artık o, Hasan.

Gazeteci — İsminizi kim koydu acaba?

Damat — Kaaynana koymak va... Var söylemek Hans'ın Türkçesi Hasan olmak, ay yaa yaa yaa yaa...

Kaynana — Arasında bir harf eksikliği vardır. Bir a ilâve ettiin, oldu Hassaan.

Gazeteci — Dikkatinize pes doğrusu.

Kaynana — Sanki anasına babasına Müslüman olacağı malum olmuş.

Gazeteci — Seviyor musunuz damadınızı?

Kaynana — Sevmez olur muyum heç. Herkeste var ama böylesi yok. Avrupa malı Alaman damat! Aslan damadım benim...

Gazeteci — Eee, sayın Hans, nasıl hissediyorsunuz kendinizi?

Kaynana — Anaa, bu da lâf mı ki be! Herkes nasıl hissettiyse o da öyle hissediyor.

Damat — Aci, aci, aci...

Kaynana — Amanin benim Hans'dan olma Hasan'ım, al şu lokumu ağzına bakayım... Hadi bakalım, siz de kesin lâfı ortasından.

Gelin — Ana, ana kız, sünnetçi gider. Şunun parasını veriver be!

Kaynana — Olur, olur. Sen de şu laportajcılara gözlulak ol da çocuğu fazla terletmesinler. Dokunur gız.

Gazeteci — Tanışmanız nasıl oldu, anlatır mısınız?

Damat — Ay, ay... Ben var çalışmak Deutschland. Alleg Fabrik, ayni zamanda olmak Meister...

Yeni bir ses — Alamancada "maysster" dimek, ustabaşı dimektir.

Gelin — Nerden bileceeniz, gitmediniz ki. Ziyanı yok, ben size tercüman iderim.

Gazeteci — Evet, sizi dinliyoruz sayın Hans.

Damat — Zeynep var çalışmak benim vardiya ve ben var görmek bii gün Zeynep, olmak var ona, nasıl söylüyor, ee, gaşık...

Gelin — Aşık dimek isteyyo.

Gazeteci — Sonra?

Damat — Va bii gün Zeynep'e şarkı söylemek. Ve ben duyuyo Zeynep, oluyo ona ayran.

Kaynana — Hayran ulan, hayran bee!

Damat — Geliyo yanina, bakiyo gözüme, Zeynep de bakiyo benim gözüme ve ikimiz gözler geliyo... Nasıl söylüyo kaşıyakaya kaşıyakaya...

Kaynana — Dilini eşek arısı soksun!

Gelin — Evet, garşı garşıya dimeye getiriyo.

Damat — Ve hemen söylüyo ben Zeynep, ih libe dih, hah ay ayy...

Gelin — Seni seviyorum didi yani.

Bir ses — Görüyonuz mu Zeynebi, bi bakışta tavladı Alamanı.

Gazeteci — Sen ne dedin?

Gelin — Ne diyecem, yavol *(evvet)* didim.

Damat — Ay ay ay... Sona va ben soyluyo Zeynebe, mayne frav olmak.

Gelin — Annarsınız ya, benim garım olur musun didi.

Damat — Ya, Zeynep soyluyo tamam. Yalnız Müslüman olmak sen.

Gelin — Müslüman olursan varırım sana didim.

Damat — Ya, ya... Müslüman oluyor sen sonra da, oluyo soyluyo cennet.

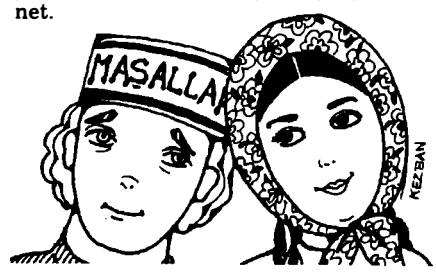

Gelin — Sünnet dimek isteyyo.

Damat — Ben var Zeynep çok sevmek ve olmak var Müslüman ve olmak var cennet.

Gazeteci — Çok güzel, tebrikler! Yanağınıza ne oldu?

Damat — Ben var gelmek uçak... Ay ay ay... Hostesle şprehen ve Zeynebi görüyo. Kıskanıyo yapıyo beni ve hav hav.

Gelin — Issırdı dimek isteyyo.

Gazeteci — Niye ısırdınız?

Gelin — Hostesle fazla fan fin fon etti uçakta. Gafam bozuldu be. Bakarsın köyde de gızın biriyle laübali olur, gaçırırız herifi. N'olur n'olmaz gardeşim...

Gazeteci — Demek kıskanıyorsunuz?

Gelin — Sen de ossan gısganırsın. Gocamın sayesinde ailemi golayca Alamanya'ya aldıracaam yaa.

Gazeteci — Aileniz kaç kişi?

Damat — Ne soyluyon sen, ne soyluyon? Sekiz oğlan kardeş, üç kızkardeş, bi âne, bi buba, bi âneâne, bi bubabuba.

Gelin — Dide diyemiyo da bubabuba deyyo.

Gazeteci — Her ikinizi de tebrik eder, saadetler dileriz. Bu evlenmeden ikiniz de memnunsunuz demek...

Damat — Ben oluyo çok memnun, ee, oluyo memnun ve oluyo Müslüman ve oluyo cennet... Nasıl soyluyo, eee... Yaşasın Zeynep, yaşasın vatan. Ah ah ah...

Gazeteci — Ya siz, Zeynep hanım?

Gelin — Ah, çok şükür Allahıma, dünyaya bir Müslüman daha gazandırdım. Yaşasın vatan!

Kaynana — Eyileşir eyileşmez Hasan, yapacağız düğün bayram... Anaaa! Siz daha gitmediniz mi be! Amanin, bayıltacaklar çocuğu!

Gazeteci — Biz de gidiyorduk zaten. Sizden son bir ricamız var. Tanışmanıza sebep olan meşhur türküyü mikrofonumuza söyler misiniz?

Çadırımın üstüne şıp dedi damladı
Allah canımı almadı almadı
Çadırımın üstüne şıp dedi damladı
Allah canımı almadı almadı...
Oooh... ah ah ah... ah ah...:

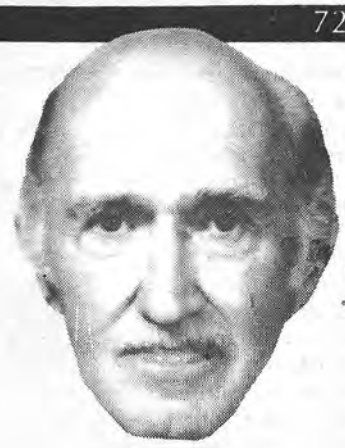

NECDET SANDER

İLE AYAKÜSTÜ KONUŞMA

— Sayın Sander, Türkiye'nin en büyük kitabevlerinden birini işletiyorsunuz, öyle değil mi?

— Evet.

— Sander Kitabevi ne zaman kurulmuştu?

— 1952'de.

— Sadece yerli yayınlar mı satıyordunuz o zaman? Yabancı yayın da getiriyor muydunuz?

— Yerli yayın da satıyorduk, yabancı yayın da getiriyorduk.

— Peki, dışarıdan kitap getirtmekte güçlük çekiyor muydunuz?

— 1954-55'lere kadar güçlük çekmedik. Demokrat Parti iktidarının son yıllarında bazı güçlükler belirmeye başladı.

— Ne gibi güçlükler?

— Transfer güçlükleri. Transferler gittikçe gecikir oldu. Bu gecikmeler 1959 devalüasyonuyla azaldı.

— Bu devalüasyonun kitap satışları üstünde etkisi oldu mu?

— Evet. Her devalüasyonun oluyor. Alıcının yeni fiyatlara alışması bir kaç yıl sürüyor. Enflasyon hızından ötürü, sonunda alıcı fiyatlara alışıyor. Tam alışmaya başladığı zaman da yeni bir devalüasyon geliyor.

— Kitabevinizi ilk kurduğunuz zaman, söz gelişi 1 dolarlık bir kitabı kaça satıyordunuz?

— 3 liraya.

— Şimdi?

— 130 liraya.

— Bugün İstanbul'da, Galatasaray ve Osmanbey'de iki satış yeriniz var. Yani kurumunuz büyüdü. Sorunlarınızda da bir büyüme oldu mu?

— Tabii.

— Nedir belli başlı sorunlarınız?

— Bir kere, son dört yıldan beri, eldeki stoku satmakla geçiniyoruz. Boyuna erimekte stok... Ama satılan kitapların yerlerine yenilerini koyamıyoruz.

— Neden?

— Dışarıdaki bütün yayınevleri bize açık hesapla kitap gönderirlerdi; hattâ gerekli süreden daha fazla süre bile tanımayı önerirlerdi. Bunun nedeni, uzun yıllardan beri kendilerinin güvenlerini kazanmış olmamızdı. Tabii bu güven sadece kitabevimize karşı değil, Türkiye'ye karşı bir güvendi. Bu durum 1977 Şubat'ına kadar böyleydi. Bir yakınmamız yoktu. Okulların, fakültelerin ve tek tek müşterilerin gereksindikleri kitapları çok çabuk getirtebiliyor ve uygun fiyatlarla satabiliyorduk. 1977'den sonra transferlerin önce duraklaması, sonra durması, işi kökünden sarstı. Alacaklıları, "Durum yakında düzelecektir," diye bir-iki yıl oyalayabildik. Ama durum, özellikle 1978 sonlarına doğru, "tevil"e yer bırakmayacak kadar ciddileşti. Bunun sonucunda, 1979'da ve daha sonra, eskiden beri güven beslemiş yayınevleri bile krediyi kestiler, Türkiye'ye kitap göndermemeye başladılar. 1978 devalüasyonundan sonra, daha önceden it-

20 KLASİK BESTECİNİN «ÜRETİM HIZI»

Besteci	*Beste yaptığı yıl sayısı*	*Bestelediği yapıtların toplamı (saat olarak)*	*Yıl başına düşen beste (saat olarak)*
Franz Schubert (1797 - 1828)	18	134	7.4
Henry Purcell (1659 - 1695)	16	116	7.3
Wolfgang Mozart (1756 - 1791)	29	202	7.0
Franz Joseph Haydn (1732 - 1809)	54	340	6.3
George Handel (1685 - 1759)	54	303	5.6
Johann Sebastian Bach (1685 - 1750)	47	175	3.7
Ludwig van Beethoven (1770 - 1827)	35	120	3.4
Robert Schumann (1810 - 1856)	26	72	2.8
Piyotr İliç Çaykovski (1840 - 1893)	30	76	2.5
Felix Mendelssohn (1809 - 1847)	27	57	2.1
Anton Dvorak (1841 - 1904)	45	79	1.8
Johannes Brahms (1833 - 1897)	45	71	1.6
Franz Liszt (1811 - 1886)	51	76	1.5
Giuseppe Verdi (1813 - 1901)	63	87	1.4
Richard Wagner (1813 - 1883)	53	61	1.2
Bela Bartok (1881 - 1945)	45	48	1.1
Richard Strauss (1864 - 1949)	68	67	1.0
Frederic Chopin (1810 - 1849)	26	21	0.8
Claude Debussy (1862 - 1918)	34	25	0.7
Maurice Ravel (1875 - 1937)	42	19	0.5

hal ettiğimiz kitapların Merkez Bankası'na ödemiş olduğumuz fatura bedelleri üzerinden %35'i aşan kur farkını da ödedik; yine de, ödediğimiz paraların transfer edilememesi hem alacaklılarımızı kaygılandırdı, hem de bizi büyük zararlara soktu.

— Ne gibi zararlara?

— Kitapları getirtmiş ve aldığımız fiyatlara göre satmaya başlamıştık. Devalüasyon yapıldı. Satmış olduğumuz, ama bedelleri transfer edilmemiş kitapların kur farklarını da yatırdık. Yani, kitapları zararına satmış olduk. Transfer güçlükleri yüzünden bazı kuruluşlar ya el değiştirdiler ya da dışarıdan getirttikleri yayınları, dergileri getirtemez oldular.

— Şimdi durum nedir?

— Son durum şu: 1977'de bloke olan borçlar 4.5 yılı ödemesiz olmak üzere 10 yıllık bir vadeye bağlandı.

— Bu sizi rahatlatacak mı?

— Hayır. %7 gibi bir taksite bağlanmış oluyor. Yabancı yayınevlerinin ilgisini çeken bir şey değil bu... Üstelik bu operasyonun formaliteleri çok karışık... Bir sorun daha var: Son iki yıldır çıkan ithalât yönetmeliklerinde kitap ithalâtı liberasyon listelerinde kalmakla birlikte çocuk kitapları, turistik yol haritaları gibi yayınlar bu listeden çıkarılmış ve ilgili bakanlığın iznine tabi tutulmuştur.

— Nedeni?

— Bilmiyorum. Hiç bir açıklama yapılmadı.

— İlgili bakanlık hangisi?

— Kimi durumda Milli Eğitim Bakanlığı, kimi durumda Ticaret Bakanlığı.

— Sizin bu konularda ilgili bakanlıklara hiç başvurunuz oldu mu?

— Olmadı. Zaten transfer yapılamadığı için yayınevleri kitap göndermiyorlar... Bizim kitabevine harcadığımız çaba, verdiğimiz emek ve zaman, özellikle bir amaca yönelikti: Ülkenin gereğini duyduğu kültür düzeyini yükseltmek. Bu nedenle stokumuz büyük ölçüde teknik ve bilimsel kitaplardan oluşuyordu. Aynı zamanda üniversite ve okulların istedikleri kitapları da özel sipariş yoluyla getirtebiliyorduk. Söylediğim tarihten beri buna olanak bulamıyoruz. Ülkemize hizmet edememenin ezikliği içindeyiz. Oysa Türkiye'nin bir yıllık kitap ithalâtının tutarı herhangi bir ithâl malının tutarına göre çok ufaktır ve yılda 5-6 milyon dolar gibi bir rakam içerisinde döner.

— Çözüm nedir peki?

— 1977'den kalan borçların bir çırpıda ödenmesi, güveni yeniden kazanmamızı sağlar. Tabii bundan sonraki transferlerin de gecikmeden yapılması gerekir.

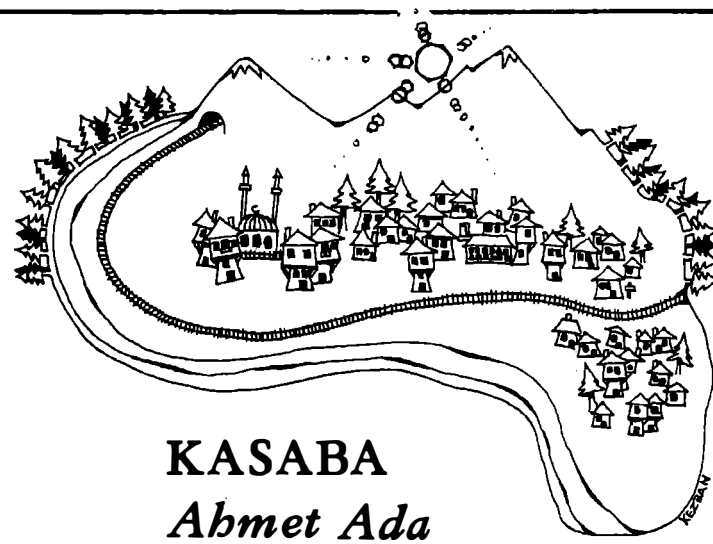

KASABA

Ahmet Ada

Yüceltilerde yıldız kümeleri
Kör karanlık aladuman aşağılarda
Yangın günlerini düşünürüm
Sığınakta, yağmur altında
Seni inceden ince, kardeşçe
Akranım olan Köroğlu dizesi

Göğsü kınalı nice martının
Açık denize doğru uçuşu gibi
Düşünmek seni, baharın çeyizini
Sulardan çekilen ağlarla yanyana
Yurtsama olan öteki adı

Bu kıyıda kokusunu veren
Küskün kekik mi gül mü
Süzülüp giden martı mı
Bilsem hasretin öteki adı

Bu ovada düşer yanıma
Kovaladığım ışık seli geyik
Gökkuşağının rengine belenmiş
Durulup gelir uçurumlardan
Bir su, yumruğu çocuk yumruğu

Senin de tanışmışlığın var mı
İçimden geçen sıradağ zinciriyle
Rengarenk açan gonca türkülerini
Çoban yıldızını, akasya dalını
Rüzgâr, kar, güneş emzirir orada

Orada yaşadığını anlatır sana
Kasabanın kimsesiz yaz sonu
Bir taşı ova ova parlatan su
Gelip geçen küçük bulut
Unutulmuş ıssız istasyonu

TILSIMLI TAŞLAR VE ASSOS GERÇEĞİ

Gürol Sözen

TAŞ ile ilgili olgular, insan soyuyla birlikte güncelliğini koruyor. "Barınma"dan inançlara değin...

İnsan topluluklarının ve toplumların tarihi taşbebek efsaneleriyle, yağmur yağdıran taşlar, adaklar, tılsımlar, çatlayan sabır taşları, tanrı simgeleri, kutlu taşlarla doludur...

Eski uygarlıklara taştan kaleler, evler, yollar, anıtlar yapmak yetmiyordu. Mezar taşlarına güneşi, ayı, yıldızı çizdiler. Tanrıları, kralları resmettiler. Ejderler, boğalar, balıklar, çılgın akan sular yonttular kayalara. Yetmedi...

Çizginin peşisıra seğirttiler bu kez, sayısız biçimler ürettiler yeryüzünde. Spiraller, daireler, altıgenler, üçgenler, iç içe akan çizgiler... Tam bir curcunaydı yeryüzü. Kimi, renkli çakıl taşlarını bir araya sıralayıp çizdiklerini evlerin, sarayların tabanına döşedi. Frigyalıların başkenti Gordion'da olduğu gibi.

Kimileri de Hititli yurttaşın yaptığını yenilediler. Tanrıları, kralları, doğanın güçlü hayvanlarını, konu komşusunu taşa kazıdı.

Ulusların kültür tarihi bu belgelerle yüklü.

İnanç olarak taşa verilen önem ise, başlangıcından beri dur durak dinlemeden yol alıyor.

Halikarnas Balıkçısı'nın "Anadolu Tanrıları" kitabından kaynaklanarak bir efsane aktaralım...

Doğa tutkunu Frigyalıların bereket ana soyundan ulu anası Kybele, yalnız Anadolu tanrıçası değildi; Roma'da, Atina'da da saygınlığını koruyordu. Bu nedenle Pessinus'daki tapınakta Kybele heykeli yerine kutsal bir göktaşı vardı, ona tapıyorlardı.

M.Ö. 205'de ise Romalılarla Kartacalılar amansız bir savaşı sürdürüyorlardı; bu savaş sonunda Romalılar Kartacalılara yenik düşebilirlerdi. İş kehanete kaldı! Romalı Sibil kâhinleri, savaşı ancak Pessinus tapınağındaki Kybele taşının getirilmesiyle kazanabilecekleri yargısına vardılar.

Yargı, buyruğa dönüştü. Yüksek rütbeli Romalılar başkanlığında, beş sıra kürekli beş kinkuerem (gemi) yola koyuldu... Uzun uğraşlar sonucu Kybele'nin kutsal taşı, Atarneos (Dikili) yoluyla Roma'ya getirildi. Bir söylenceye göre de Kybele'nin kutsal taşı yüklü gemi Tiber nehrinde kıyıya oturur. Kavdiya adındaki Romalı kadın, kuşağı ile gemiyi yedeğine alarak çekip götürür Roma'ya. Romalılar "Tanrıların ulu anası" diye tanımladıkları kutsal taşı Platin tepesindeki tapınağa yerleştirirler.

Behramkale kahvesi: Burada yollar, evler, lâhitler kaleler ve taştan yapılmıştır

Fotoğraflar: Gürol Sözen

Sonunda Romalıların Kartaca'yı yenip yenmediğini bilmiyoruz. Bizim için de önemli olan savaşın sonucu değil, ülke yazgısını belirleyen kutsama...

Günümüzde de kutsal taş kavramı yükümlülüğünü sürdürüyor. Bu nedenle, çoğumuzun tanık olduğu, çocukluk oyunları diye bellediğimiz üç taşı, delik taş, ebe kaya, murat taşı ve evlerden taş yapmayı da küçümsemeyelim hiç. Herbiri geriye dönüşlü geleneğin birer simgesi.

Anadolu'nun hemen hemen her yerinde rasgeldiğimiz bu olgu için birkaç örnek vermek yeter sanırım: Yatıra taş yapıştırma. Yağmura karşı delik taş asılması. Kazdağı'ndaki kutsal taş (bizim yeşimtaş, Yuyanlıların "Betilya", Latinlerin "Betillo" adını verdiği taş).

Örneklerimizi sürdürelim... Taş kesilmiş ağaç. Gelinkayalar. Belde taş taşınması. Terleyen taş. Taş kesilen üç kız. Horoz kursağından çıkan taş. (Söz aramızda, bu taşı yanında bulunduran erkekler güçlü, kadınlar güzel olurmuş birden.) Şeytan taşlama. Suya taş atmalar... Bunlar yalnızca gelenek diye adlandırmakla ya da "bâtıl" tanımlaması ile çözümlenemez.

Her toplumun yapısında ve geçmişinde görülen bu olgular, su götürmez bir gereksinimin ürünüydü. Yoksa binlerce yıl çakıl taşlarıyla, gök taşlarla oynamazdı insan soyu. Bugüne değin gelen belgeler bunu kanıtlıyor. Doğanın gizli güçlerine karşı hayranlığını, korkusunu, umudunu...

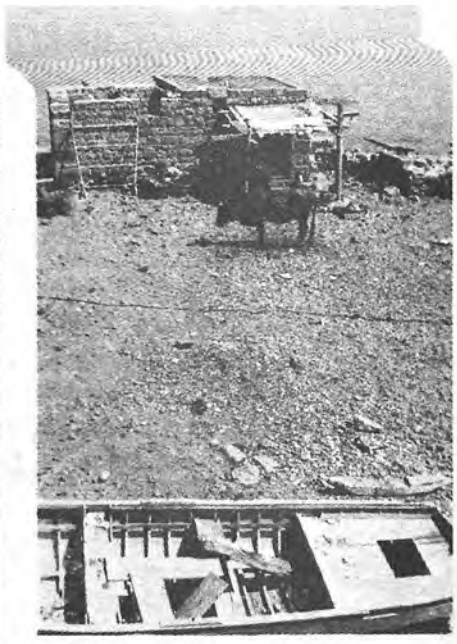

Behramkale'de testi bacalı ev; bilgeliğin kıyı kenti Assos; Assos'ta tarih doğa ve insan

Taş Gerçek

İŞİN ilginç yanı, bunca inanca karşın, geçmiş uygarlıkların kalıntılarına "taş yığını"m gözüyle bakılması. Önemsenmediğiş bu taşların yapı temellerinde, kireç kuyularında kullanılmasından belli. Kimi zaman bunlar, bir Roma tiyatrosunun, Selçuk kervansarayının, Hitit kabartmalarının yıkılan taşları da olabiliyor. Bakıyorsunuz, mermer bir kaide, kireç kuyusunda can çekişiyor. Parçalanmış lâhit ev temelinin kenarından soluk almaya çalışıyor. Görünen yüzü bu gerçeğin. Belki de daha önemlisi, konuyu bilenlerin umursamazlığı. Bu yapıtlara dondurulmuş tarih gözüyle bakma isteği...

Toplumların, bunca inanç yoğunluğu içinde, taşı bir yandan kutsarken aynı soydan bir başka taşı hor görebilmesi, inceleme konusu olmalı. Sonunda kabak, taş'ın değil, uygarlıkların başında trampet çalmaya başlıyor: Poseidon'un, Zeus'un, Artemis'in, Kybele'nin, Apollon'un, eh biraz da bizlerin... Bu ölüm ezgilerine çığırtkan sirenler de katılınca, iş iyiden yolunu şaşırıyor!

Şaka bir yana; yaşamımız için kaçınılmaz olan, Kültür. Bunun bilinip kotarılması ise hiç yeni değil. Eski çağ sürekli yenilemiş bu düşüncesini. Nice savaşların içine girip çıkmış. Uçsuz bucaksız, verimli toprakları kuşatmışlar. Ama gene de kültüre yaslanmayı yeğ tutmuşlar. Kendi gerçeklerinin farkında olarak...

Biz de ister köşeyi dönelim, Tûs saraylarını alalım bir bir. Bir elimiz yağda bir elimiz balda olsun isterseniz. Cehennemi başkalarına, tahtırevanla salına salına cennetin yolunu tutmayı da kendimize yakıştıralım. Dünyalık için her şeye "iştiha" ile sarılalım deseniz de, başı bezeyen ustanın hatırını sormak zorundayız! Eğer "çıkar"dan söz ediyorsak, hadi çıkarımız için!...

Ulusların tarihini savaşlar, öldürülmeler, yenilgiler, yengiler, köşeyi dönüvermeler belirleyemiyor tek başına. Hititli, Romalı, Frigyalı, Mısırlı, Asurlu, Selçuklu ustaların izi de aranıyor ister istemez.

İşi büyütmeyelim ama, ulu ana Kybele'den bugüne bu böyle. Kültüre günümüzde "züğürt tesellisi" gözüyle bakılsa da...

Assos

BİRAZ tırmanmakla Behramkale'ye, biraz inmekle Assos'a varılır. Behramkale'yle Assos bir yayı oluştururlar. Ormanlık yoldan çıkarken Behramkale kara bir taş gibidir, devlerin masallarda tuttuğu yar başları gibi... Taş yollar, taş evler, taştan kale, lâhitler...

Behramkaleliler için bu taşlar gelir kaynağı değildir. Külfetli bir emektir. Satsan satılmaz, kaldırsan kaldırılmaz! Bu nedenle kale girişindeki küçük alan kahvesi de bir eski çağ görünümündedir: İyon sütun başlığı ise olduğu gibi durur yerli yerinde, peyke taşı gibi...

Peki, ardındaki giz nedir bu kara taşların? Denize inilen kayalıklar, deniz kıyısındaki üç beş yıkık ev dinlence için yeter mi?

Köyden kente göç gibi, kentli de kıyıları kolluyor artık. Hadi kırdan göç edenlerin nedeni belli. Ya kentliler? Kentliler de yüreğinde "Büyük Kaçgun"unu yaşıyor. Side, Kaş, Kale, Behramkale, Assos köylülerinin şaşkın bakışları altında.

Taşın ardındaki tılsımı kim mi çıkaracak?

İnsanı kuşatan ya bir söylence ya da masal olmalı... Bu gizemleri çoğu kez efsaneler aralıyor dilden dile geçerek. Arkeologların serüvenci emeği de habire toprağı kazarak çağımıza yeni diller sunuyor. Assos'un kara taşları ardında da bu saklı...

Tarihsel Yapı

TARİH yazıcıları Assos'un Lesbos (Midilli) adasındaki Methymna kentinden gelen Aiol'ler tarafından kurulduğunu, M.Ö. 560-

İLK İKİ SAYIMIZI BULAMAYAN OKURLARIMIZA

"Sanat Olayı", umduğumuzun üstünde bir ilgiyle karşılandı; ilk iki sayısı bir çok yerde tükendi. Bazı okurlarımız, bize başvurarak, bu sayılarımızı bulamadıklarını belirtiyorlar. Elimizde ilk iki sayıdan çok az kalmıştır. Bu sayılarımızı edinmek isteyen okurlarımız, "Karacan Yayınları, Satış Bölümü, Basın Sarayı, Cağaloğlu, İstanbul" adresine mektupla başvurarak, istedikleri sayı için 150 liralık pul gönderirlerse, dergimiz kendilerine postalanacaktır.

ÖĞRENCİ

Hüseyin Peker

Hanginiz tuttu elimden
İstanbul'da Yenikapı'da hüzünlü ve serseri
Çay bardağına terkedilmiş
Ayakkabımın içinde boğulurken
Eş dost görmeye trenlere bindiğimde
Yıkanacak çamaşırlarımı hanginiz gördünüz
O zayıf bedenimde acılar titreşirken

Anneler ve eşleriniz o günler
Yağlı ekmeğinize reçel sürerdi
Sizin elinizde dostça kitaplar
Sağlıklı bir beyinle okuyup tartıştığınız
Behçet hoca Fazıl Hüsnü Çetin Altan
Dört Köşeli Üçgen Viski Soda
Siz öğrettiniz hepsini bana
Ben yayan yapıldak İstanbul'da sürünürken

Cebimde üç yüz lira içimde deprem
Retuşlu bir fotoğrafımı saymazsak
Ergenliğim cılız bir tel gibi sallandı geçti
Siz Beyazıt'ta kalın kitaplar taşırken
Benim gölgemle eğlenirdiniz

Şimdi hepiniz bir köşe
Hepiniz bir armağan peşinde
Kiminiz dalyan kiminiz içki kafesinde
Kendinizden büyükleri seyrediyorsunuz
Ya da yanınızdan geçen cebi delik
Küçük çocuğu hanginiz sevdiniz
Karanfilleri önünüze taze taze serdiğinde

547'de Lydia'lıların, M.Ö. 547-479'da Perslerin egemenliği altında bulunduğunu bağımsızlığa kavuştuktan sonra da Attika deniz birliğinin üyesi olduğunu aktarıyorlar...

M.Ö. 405 yılında Assos'ta oligarşik bir hükümet kurulur. M.Ö. 336'da Phrygia satrapı Ariobarzanes, Pers kralını karşı ayaklandığı zaman büyük banker ve iş adamı Eubulos Ariobarzanes ile bir olarak Atarneus'tan Assos'a değin bütün kıyı bölgesine yerleşirler.

M.Ö. 350'de ise Assos'un yönetimi Hermias'ın eline geçer. Hermias için ayrı bilgi verelim biraz: Hermias, Eubulos'un bir hadım kölesiymiş. Yetenekli olduğundan Eubulos onu öğrenim için Atina'ya gönderir. Atina'da Eflatun'un öğrencisi olur ve Aristo ile de dostluk kurar. Anadolu'ya döndükten sonra da Eubulos'la birlikte devleti yönetir. Hermias daha sonra Assos kentini Eflatun'un öğrencileri Erastos ile Koriskos'a armağan eder. (İşin önemi de burada saklı.) Onlar da Assos'ta felsefe okuturlar.

Eflatun'un ölümünden sonra Hermias, Aristo'yu Assos'a davet eder. Aristo aynı zamanda Hermias'ın akrabasıdır. Hermias'ın soyundan kız almıştır. Aristo, Ksenokrates ile birlikte Assos'a gelir ve orada felsefe okulunu kurarlar. Aristo 347 ya da 345 yılına değin Assos'ta kalır...

Assos adına, bilgelik için yeterli bir gerekçe değil mi Aristo'nun gelişi?

Behramkale'deki Athena tapınağı, tiyatrosu, Gymnasion, Agora ve ören yeri ile kent bir kültürü oluşturmuyor mu? Tümü kara kara taşların altında yok olup gitti mi yoksa?

Aristo'nun sesinin Behramkale'de yankılandığını söylemeyeceğiz doğal olarak. Ama Akdeniz uygarlığının Assos'taki tiyatroda ve Agora'da estiğini bal gibi söyliyebiliriz. Testi ağızlı baca bile bunun bir uzantısı değil mi?

Tılsım, fal, adak için belki yeryüzü büyücüleri gerekebilir. Kutsal taşları yan yana dizip çağımız için reçeteler çıkarabilirler. Ama bunca kavganın savaşın ve Assos'un derin mavisinden çıkıp bilgelik için Atina'ya gitmeyi yeğleyen Hermias'ın da aradığı bir şey vardı kuşkusuz...

Aristo'nun üç yıl Assos'a yerleşmesinin de...

Ve "... en doğruyu seçen, sabırla katlanan, en ölçülü, adaletli üleştirici doğa'dır" ilkesini benimseyen Stoa okulunun ikinci başkanı Kleanthes'in Assos'da doğmasının da bir nedeni olmalı!

Assos taş taş üstünde bugün. Behramkale de...

Deniz, geçmiş uygarlıkların liman taşlarını mavisinde saklıyor. Taş evlerin yerleştiği daracık kıyı, birkaç balıkçı lokantasını, bir küçük çeşmeyi barındırıyor. Assosluların, Assos'a gelenlerin tek dayanağı bu. Her şey doğallığını yaşıyor. Doğa ve geçmiş uygarlıkların keyfine diyecek yok doğrusu. Ne var ki kırık şişeler, karpuz kabukları, afiyetle yenip savrulan balık artıkları da doğallığını sürdürüyor!

Her yere taşıdığımız "Bilmem hicranıma kim çare bulur" avazı da yayılarak geliyor kıyıdaki tatilci arabadan.

İnsanlığı iki bin beş yüz yıldan beri etkileyen mantık, doğa bilimi, gramer, ahlak, politika kuramlarıyla yüzyılları sarsan Aristo'nun Assos toprağındaki görünümü bu günümüzde...

Toprak insanoğlundan daha kadirbilir mi bilmem! İki bin beş yüz yıl öncesinden beri, birbiri peşisıra gelen ulusların kültürünü koruyor burada.

Doğa'nın ve tarihsel yapının görkemini kısırlaştıran ne öyleyse?

Çağımız insanı habire kemiriyor mu doğayı ve kültürü?

Oysa yeryüzü uygarlıkları içinde eskiliği, sürekliliği ve birbirine benzemeyen kavimleriyle en yoğun toprak. Anadolu, çok tanrılı düzenden tek tanrılı düzene değin bu böyle...

Dilim varmıyor ama, sözgelimi binlerce yıl öncesinden başlayan Anadolu uygarlığına ağdalı ve yayık hicran sesini sıvazlayan hangi birikim? Köşeleri dönerken mi edindik bunları?

Günümüz kültürü kendi çelişkisini yaşıyor. Boşveriyle beslenen çelişkinin bedelini azımsamayalım. Gelecek kuşaklara değin ödeyeceğiz bu faturayı, serzenişte bile bulunamadan...

adı üstünde altın kitaplar

Ayın Yeni Çıkan Kitapları

SELİM İLERİ
Bir Akşam Alacası

FÜRUZAN
Ev Sahipleri

FRANK de FELITTA
Denizin Öfkesi

BURT HIRSCHELD
Dallas (3. Kitap)

FRANK MC. DONALD
Arayış

HAROLD ROBBINS
Hayal Tacirleri

SUSAN HOWATCH
Babaların Günahı

WILBUR SMITH
Şeytan Çığlığı

Ayın Gençok Satan Kitapları

1-KOMŞUNUN KARISI
Gay Talese

2-SIMSICAK
M.M. Kaye

3-SEDYE
M. Higgins Clark

4-KUŞKU ÇAĞI
J.K. Galbraith

5-SON YEMİN
E.Lustbader

6-TEPKİ
Stephen King

7-KRAMER KRAMER'E KARŞI
Oscar 1980

8-HER GECE BODRUM
Selim İleri

adı üstünde altın kitaplar

İKİNCİ SANAT

Kimi sanatçı kendi dalı, "profesyonel"leştiği sanat alanı dışına çıkıp başka bir sanat dalında yapıt verme tutkusuna kapılır. Bu tutku kimi zaman bir özel merak (hobby) olmaktan öteye gitmez, kimi zaman ise ortaya ilginç yapıtlar çıkmasına yol açar. Batıda pek çok sanatçının böylesi uğraşlarının ürünleri – özellikle bir sanatçının çeşitli yönleriyle tanınmasını sağlama amacıyla – sergilenir, sanatseverlere tanıtılır. Bunun son örneği, bu sayımızda, "Olaylar ve Sanat" bölümünde görüleceği gibi, ünlü Alman yazarı Günter Grass'ın Paris'te açılan "Resim ve gravür sergisi"... Ülkemizde de bir çok sanatçı "ikinci bir sanat"la uğraşır ama, bu pek bilinmez. Dergimiz bundan böyle zaman zaman sanatçılarımızın bu tür uğraşlarından örnekler verecek.

NEJAT UYGUR

Tiyatro sanatçısı Nejat Uygur, yalnız "ikinci bir sanat"la uğraşmıyor; üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı... sanat dallarıyla da ilgileniyor. Öykü, şiir yazıyor, resim, karikatür yapıyor. Burada onun öykü, şiir ve karikatür dallarındaki çalışmalarından örnekler sunuyoruz.

ŞAPKASI PAPATYALI PALYAÇO

BİR palyaço vardı, neşeden, tebessümden uzak, mutsuz yaşardı; yapayalnızdı binlerce seyredeni olduğu halde. Bazen trapez üzerinde, bazen yerde komiklik yapardı, makyaj yapmazdı, lüzum da yoktu, dertli geçen yılların çizgileri yüzüne acıklı bir komiklik veriyordu zaten. O kadar iyi kalpliydi ki, içmiş içmiş ağlamıştı program yılanının öldüğü gün. Konuşmadıkları için, belki de dedikodu yapmadıkları için seviyordu hayvanları. Aşkı tatmamıştı, sevince, nasıl bakılır bilmezdi, bazen kalbine bir şeyler oluyordu sirkten uzaktaki yeşil ağaçların olduğu tarlalara baktığında. Yorgun argın uykusuz bir gecenin sabahında kalbine bir şey hissettiren o yeşil ağaçlı tarlalara doğru yürüdü. Bir başka türlü çarpmaya başlamıştı kalbi uçsuz bucaksız yeşilliklere yaklaştıkça. Tabiata en güzel motifini işlemişti rengarenk çiçekleri ile ulu Tanrı. Hepsinde başka bir mânâ, hepsinde başka bir heyecan ile dolaştı durdu saatlerce. Üstlerine basmadan, incitmeden rengarenk çiçekleri. Program saati yaklaşmıştı, sirkin davet müziği duyuluyordu uzaklardan. İçinde garip bir acı, istemeyerek yürüyordu sirke doğru. Birden acı bir çığlık duyar gibi oldu bu sessiz dünyada, eğildi baktı yere, ayakkabısının altında can verircesine toprağa yapışmış tek bir papatya gördü. Dünya güzeli bir şeydi bu, beyaz-sarı çehresini tutan ipincecik yeşil gövdesi yaralanmış ayrılmıştı ona can veren topraktan. Hayret, ağlıyordu palyaço bir papatya için, boynu bükük bakıyordu bu haline papatya palyaçonun. Avuçları arasına aldı, okşadı, sevdi, sessiz bir şeyler mırıldandı ve koşmaya başladı. Koştu koştu, nefesi kesilene kadar. Unutulmaz bir tebessüm vardı palyaçonun yüzünde... Programa giren bütün artistlerin gözlerinden kaçmamıştı.

Orkestra üvertürü çalana kadar, yamalı pantolonunu, kırmızı pabuçlarını giydi. Sirkin başlangıç müziği başlamıştı. Trapezler, aslan avcıları, akrobatlar, jonglörler... Seyircinin önünden geçiyorlar... Sıra palyaçoya geldiğinde yalnız bir tek trapezci kız farketmişti yamalı melon şapkasındaki tek papatyayı... Marş çalıyor, palyaço yürüyordu... Hem de gülerek... Neşeli hareketler yaparak... Hayret... Neler yapıyordu... Seyirciye. Çocuklar, asık yüzlü patron bile şaşkın bakıyordu; yıllar yılı ilk defa görmüştü bu yüzü gülerken. En zor hareketleri yaptı tel üzerinde, trapezde. Trapeze uçup da ağın üzerine düşerken iki de takla atmıştı cabadan. Program bittiğinde arabasına koştu; yüzünden terler akıyordu. Yorulmuştu ama mutluydu. Mutluluğu bulmuştu... Papatyayı her akşam içki içti-

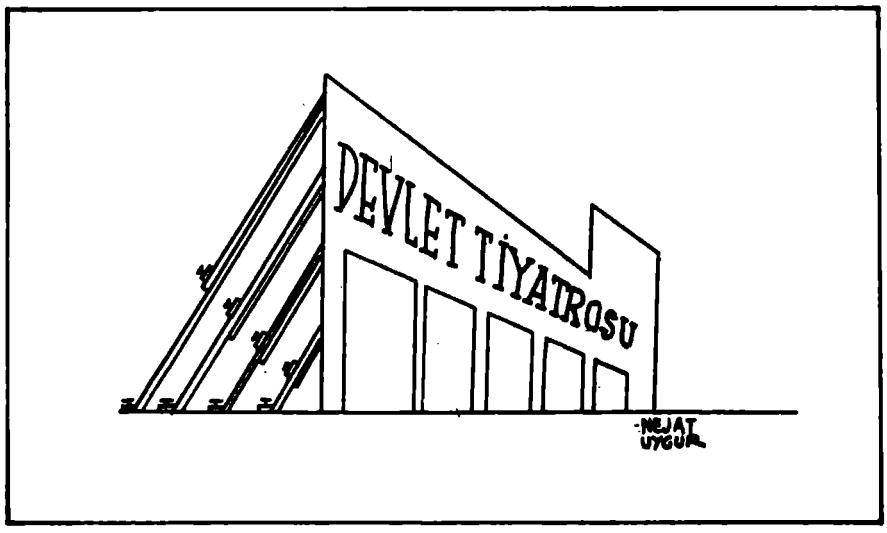

ği kadehe koydu... Sabaha kadar seyretti... Bu ince belli, çocuk yüzlü papatyayı. Bir şeyler mırıldanıyordu. Anlaşılmaz. Yandaki sirk arabasında "Öğleden Sonra Aşk"ı çalıyordu pikap. İlk defa o gün huzurlu uyudu. Güneş ilk ışıklarını tabiata sunarken, yeniden doğmuş gibi değişmişti palyaço...

Ve günler geçip gidiyordu... Papatyasını deliler gibi severek. Sonbahar bütün hüznü ile kışa doğru yolculuğa çıkmıştı. Çadırlar toplanırken bütün sirk üzüntülü idi. Üç aydır kaldıkları bu güzel yerden ayrılmanın üzüntüsü idi bu. Solmuş papatyasına sanki bir çocuğa bakar gibi bakıyordu. Onu her programdan sonra okşuyor, seviyor ve hatıra defterinde tanıştıkları günü yazan yaprağın arasında saklıyordu...

Yeni kentte başladıkları gece en çok papatyalı palyaço alkışlanmıştı. Bütün sanatçıları kıskandırırcasına. Ve nihayet o acı gün geldi çattı... Filler arasında "Öğleden Sonra Aşk" müziği ile program yapıyordu... Palyaço trapezde... Takla atıp... Aşağıdaki filin üstüne düşüp güldürecekti seyircilere kendini. Alkışlayan seyirciyi selâmladı. En neşeli gülüşüyle ŞAPKASI PAPATYALI PALYAÇO... Ve müziğin ritmine uyup fırlattı kendini takla atmak için trapeze. Aynı anda papatyalı şapkası başından düşüp piste doğru uçmaya başladı. Palyaço öteki trapezi tutana kadar aşağı düşen şapkaya basmıştı programı yapan filler... Şaşkın bakıyordu palyaço... Hemen trapezden atlayıp programı yapması lâzımdı. Boşluğa uçtu... Trapezi tutmadan... Herkes şaşırıp kalmıştı bu delice harekete. Göz açıp kapayana kadar... Olan olmuş, düşmüştü palyaço. Şapkasının yanında duran kurumuş yapraklarının dağıldığı, ezilmiş, parçalanmış papatyasının yanına düşmüştü... Müzik durmuş, herkes koşmuştu. Şakağından kanlar akıyordu... Öpercesine yapıştı papatyanın yanına... Donuk donuk bakan gözlerinden yaşlar damlıyordu... Sessizliği... Büyük sessizliği patronun titreyen sesi bozdu: "Program bitti beyler..."

Uğursuzluğuna inanılırdı program kazalarının olduğu kentlerde. Sirk o gece toplandı... Yağmurlu bir sabah başladı vapurla yola koyulduğunda... Sirk yeni bir kente doğru yola çıktığında... Kentin mezarlığına bir araba gidiyordu. Tabutunun üstünde ezilmiş, tozlu bir şapka duruyordu. Ama papatyası olmayan bir palyaço şapkasıydı bu...

Sait Faik Abasıyanık

Sait Faik Abasıyanık'ın çizgileriyle Ataç

SESSİZ CEREYAN

"Sessiz Gemi"den ilham

Aydınlanma anı gelmişse zamandan
Cereyan geçmez mevcut kablolardan
Her açışta, ışıklanmaz ne mutfak ne de hol
Vatandaş ya sabır çeker bol bol.

Işıklar artık sönmeyecek diyenler
Kadar emin idi ki sözlerinden
79 da geldi geçti, hâlâ cereyan
Geçmiyor elektrik tellerinden.

BİR ŞEYLER
SÖYLEMEK
İSTİYORUM SANA

Mecnun'un Leylâ'ya
Kerem'in Aslı'ya
Ferhat'ın Şirin'e
Söyledikleri gibi
Bir şeyler söylemek istiyorum sana
Ama... Dilim nankörlük ediyor bana.

Ahmet Muhip Dıranas

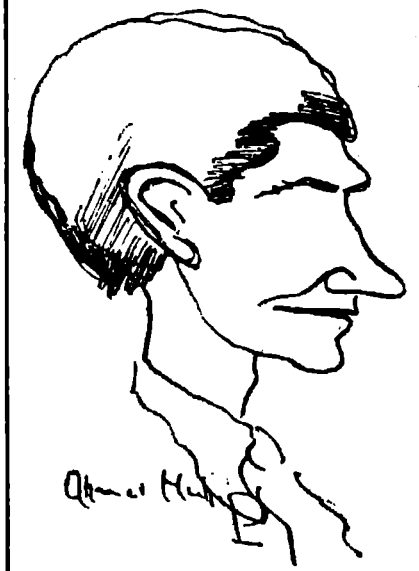

Ahmet Muhip Dıranas'ın çizgileriyle Abidin Dino

bulmaca

Yanıtlar 92. sayfadadır

BİR YAYINEVİ, genç yazarlar arasında bir roman yarışması açmıştı. Seçiciler Kurulu toplandı ve ilk beş derece üstünde görüş birliğine vardı.

Toplantıdan sonra, yayınevi yönetmeninin yanına bir gazeteci geldi. "Sonuçları verirseniz, yarın gazetemde yayımlarım," dedi.

Yönetmen, "Sonuçları yarın açıklayacağız," dedi gazeteciye. "Ama isterseniz size altı ipucu vereyim. Bu ipuçlarına dayanarak kimin hangi romanla hangi dereceyi aldığını bulun. Ödül alan beş romancının adları Galip, Tarık, Raşit, Musa, Halil; soyadları (sırayla söylemiyorum) Bakır, Kanat, Göral, Kanmaz, Özmen... Derece alan romanların adları ise Avlu, Kara Kök, Adımlar, Koru, Tatil... Vereceğim altı ipucuna dayanarak yazarların soyadlarını, hangi romanla ne derece aldıklarını bulabilirsiniz..."

Sonra ipuçlarını sıraladı:

1) Bay Bakır, "Kara Kök" yazarı değil.

2) Galip, Bay Kanmaz'dan ve Beşinci'den daha iyi, Raşit ile "Koru" yazarından daha kötü bir derece aldı.

3) Bay Göral, Bay Özmen, "Kara Kök" yazarı, Musa ve "Adımlar" yazarından sadece biri, aldığı ödüle sevindi.

4) Halil, İkinci, Bay Özmen ve "Avlu" yazarı, ödül töreninden sonra birlikte kafayı çekecekler; Tarık onlara katılmayacak.

5) Musa, Birinci, "Tatil" yazarı, Raşit ve Bay Kanat hemen birer roman daha yazmaya başladılar.

6) Adlarının ilk harfi ile soyadlarının son harfi aynı olan iki yazar İstanbullu; üçüncü ile dördüncü ise Adanalı.

Gazeteci, yukarıdaki gibi bir cetvel yaptı. İlk ipucuna dayanarak, Galip ile Bay Kanmaz'ın birleştiği kareye bir çarpı işareti koydu. "Demek ki Galip'in soyadı Kanmaz değil," dedi.

Bu yöntemle sürdürdü çalışmasını. Ertesi gün gazetede sonuçlar açıklanmıştı.

Bakalım sonuçları siz de bulabilecek misiniz?

	Galip	Tarık	Raşit	Musa	Halil	Birinci	İkinci	Üçüncü	Dördüncü	Beşinci	Avlu	Kara Kök	Adımlar	Koru	Tatil
Bakır	X											X			
Kanat			X	X		X									X
Göral				X								X	X		
Kanmaz	X		X			X	X			X				X	
Özmen		X		X	X		X				X				
Avlu		X			X		X								
Kara Kök															
Adımlar								X	X	X					
Koru	X		X												
Tatil						X									
Birinci	X		X												
İkinci	X														
Üçüncü			X												
Dördüncü	X		X												
Beşinci	X		X												

KİM KİMDİR?

Suç

HEMEN hemen bütün devletlerde öyle bir suç vardır ki, bu suçu başaran ceza görmez. Nedir bu suç? (İpucu: Mayakovski ile Stefan Zweig bu suçu işlemişlerdir.)

Gönderen: İZZET AKÇAY

Kâğıtlar

MASADA, üstleri kapalı üç iskambil kâğıdı bulunmakta. Bu kâğıtlarla ilgili elimizde şu bilgiler var: Bir ikili, bir papazın sağ tarafında; bir karo, bir maçanın solunda; bir as, bir kupanın solunda ve bir kupa da bir maçanın solunda. Bu üç kâğıdın neler olduğunu bulabilir misiniz?

Gönderen: MEHMET KOSTAK

Cemil Eren'in Böcekleri

Ressam Cemil Eren, masanın üstüne altı tane oyuncak mekanik böceği şöyle sıralamıştı:

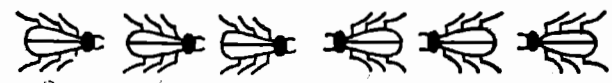

Böcekler birbirinin üstünden atlayabiliyor ya da ileri gidebiliyorlardı. Geriye gidemiyorlar, dönemiyorlar ya da yanlara doğru ilerleyemiyorlardı. Cemil Eren, uzun uğraşlardan sonra, böcekleri aşağıdaki biçimde sıralamayı başardı. Siz, en az kaç harekette böceklerin aşağıdaki duruma gelmelerini sağlayabilirsiniz?

Gönderen: AYŞE ATILMAZ

KARE BULMACA

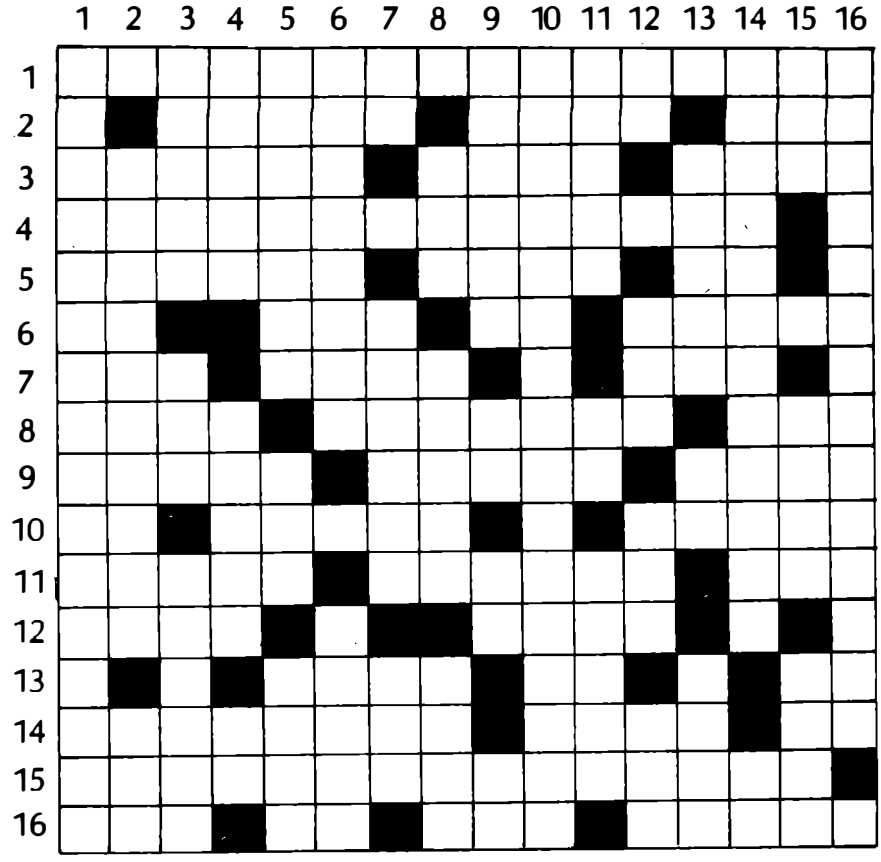

SOLDAN SAĞA

(1) 1890'da İstanbul'da doğmuş, küçük yaşta Manakyan topluluğunda sahneye çıkmış, Darülbedayi'de Raşit Rıza'nın karşısında oynadığı rollerle üne kavuşmuş, Cumhuriyet'in ilânından bir süre sonra Paris'e giderek yerleşmiş bir kadın oyuncu.

(2) Tersi: Hüseyin Suat Yalçın'ın Fabre'den uyarladığı, 20 Ocak 1916'da Darülbedayi'de oynanan ilk oyun: Çürük - - - - - - / Tersi: Gong Vurdu, Yol Geçen Hanı, Despot, Sarı İt romanları yazarının ikinci adı / Anadolu'da eski bir devlet.

(3) Necati Cumalı'nın yazı dizisi: - - - - - - - Mektupları / Kanun / Atıf Yılmaz'ın yönettiği, Tarık Akan ile Neclâ Nazır'ın oynadıkları bir film.

(4) Ziya Şakir'in bir oyunu.

(5) Tarık Buğra'nın televizyona da uyarlanmış bir romanı: - - - - - - - Rüyası / Vezir Bayram Paşa hakkında yazdığı bir hicviye yüzünden sarayda boğdurularak öldürülen bir on yedinci yüzyıl divan şairimiz / Tersi: Neodimin simgesi.

(6) "Karnını doyur" anlamına bir buyruk / Örnek, kalıp / Boru sesi / Koper soyadlı genç bir tiyatro sanatçımızın ilk adı.

(7) Başkaldıran / Kuzgun ön adlı bir heykelcimizin soyadı / Tersi: Yapma, etme.

(8) Cahit Külebi'nin 1973'de yayımlanmış bir şiir kitabı: - - - - Mavisi / İlhan Tarus'un 1953'de yayımlanmış bir öykü kitabı / Elma, armut gibi meyvelerin kurutulmuşu.

(9) 1843-1907 yılları arasında yaşamış bir Norveçli bestecinin soyadı / Tersi: Norma Rae filmindeki başarısından ötürü Oscar ile ödüllendirilmiş Amerikalı bir kadın oyuncunun soyadı / Bir toplulukta şu ya da bu konuda tutulagelen yolların, alınagelen durumların topu, görenekler, âdetler.

(10) Su / Duyguları ya da imgeleri anlatmak için sesleri melodi, harmoni, polifoni gibi biçimlerde düzenleme sanatı / 1912 doğumlu, uzun yıllar İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynamış, Müfit ön adlı bir oyuncumuzun soyadı.

(11) Oktay Akbal'ın 1977'de yayımlanmış bir kitabı: - - - - - Sensin / Richard ön adlı, Üç Silâhşörler, Dün Gece Yolda Giderken Çok komik Bir Şey Oldu gibi filmlere imzasını atmış bir yönetmenin soyadı / Bir göz rengi.

(12) Muzaffer ön adlı, 1950'lerde operetlerde oynamış bir sahne sanatçımızın soyadı / Verdi'nin bir operası.

(13) Büyük kızkardeş / Stronsiyumun simgesi / Tersi: 1910 doğumlu, dünyanın çeşitli ülkelerinde yaptığı röportajlarla ün kazanmış bir gazeteci-yazarımızın soyadı.

(14) Bakışsız Bir Kedi Kara, Kınar Hanımın Denizleri kitaplarının şairi / Alexandre Dumas'nın bir sahne oyuncusunu anlatan oyunu / Bir çalgı.

(15) Anouilh'in 1959'da İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda da oynanmış bir oyunu.

(16) Dolaylı olarak anlatma / Sodyumun simgesi / Aziz Nesin'in bir kitabı: - - - Hamdi / Tersi: Odysseus'un adası.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

(1) Orhon Seyfi Orhon'un 1932'de yayımladığı haftalık bir gazete.

(2) Tersi: Abdülhak Hâmit'in 1875'de yazılmış bir oyunu / Bir yayınevimiz.

(3) Tersi: Bilgesu Erenus'un bir oyunu: - - - - - Oyun / Olağanüstü büyüklüğü olan / Kafka'nın, kendisine yazdığı mektuplarla tanınan, ünlü dostu.

(4) Necati Cumalı'nın, ilk baskısı Tütün Zamanı adıyla yayımlanmış romanı / Bir çalgı / Steinbeck'in, ülkemizde de yayımlanmış bir uzun öyküsü: - - Midilli.

(5) Kafka'nın bir kitabı / Mehmet Ali Ermiş tarafından kurulmuş bir yayınevi / Dinsel tören.

(6) Racine'in bir oyunu / Tersi: Harold ile Maude, Eve Dönüş, Orada Olmak filmleri yönetmeninin soyadı.

(7) Aziz Nesin'in bir öykü kitabı: - - Kuyruğu / 1934 doğumlu, Nuri ön adlı, Umut adlı bir de oyun yazmış şairimizin soyadı / Tersi: Ağacın kolu.

(8) Japon para birimi / Genç Bir Şaire Mektuplar yazarı Alman sanatçısının soyadı / Tersi: Attilâ İlhan'ın romanı: - - - - Halde Leman.

(9) Tutsaklık / Mehmet Seyda'nın romanı: - - Ekersen / Tersi: Bir kürk hayvanı / Tersi: İridyumun simgesi.

(10) Ali Bey'in 1872'de yazılmış bir komedisi.

(11) Nâzım Hikmet'in bir oyunu / Tersi: Bir Amerikan uzunluk ölçüsünün kısa yazılışı / Tersi: Edip Cansever'in bir şiir kitabı: - - - - - Antigone.

(12) Kucak çocuklarını eğlendirmek için kullanılan bir ünlem / Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı: - - - ve Siyah / Tersi: İçinden su akıtmak için yeri kazarak meydana getirilen açık oluk / Bir yayınevimiz.

(13) Selmi ön adlı bir bestecimizin soyadı / Boru sesi / Nâzım Hikmet'in bir oyunu.

(14) Çetin Altan'ın bir oyunu / Tersi: Ferit Edgü'nün bir öykü kitabı.

(15) Necip Fazıl Kısakürek'in bir kitabı: - - - Senfoni / Bülent ön adlı bir bestecimizin soyadı / Estetik ve sanat felsefesi konularında yapıtlar vermiş, 1923'de bir de Şi'r-i Leyal adlı şiir kitabı yayımlamış sanatçımızın ilk adı.

(16) Yusuf Ziya Ortaç'ın 1923'de yayımlanmış bir manzum oyun ve öyküler kitabı.

Okurlarımızın bize "mantık bulmacaları" göndermelerini dilliyoruz. Yayımlanacak her bulmaca için 300 lira ödenecektir.

yazko

YAZARLAR ve ÇEVİRMENLER YAYIN KOOPERATİFİ

YAZKO KİTAP KULÜBÜ

YAZKO Yönetim Kurulu, Kooperatifin amaçları doğrultusunda, okurlarına daha ucuz kitap ve dergi alma olanağını sağlamak için bir "KİTAP KULÜBÜ" oluşturmaya karar vermiştir. Kitap Kulübü'nün işleyişi aşağıdaki gibidir. Kitap Kulübü şimdilik 3 dizi üzerinden hizmet görecek ve üyelerine % 20 indirimli kitap, dergi sağlıyacaktır.

DİZİLER

1 – Öykü / roman / şiir / inceleme / deneme dizileri
Aylık yayım ortalaması 6 kitap, kitapların fiyat ortalaması 90 lira. Aylık fiyat toplamı 540 lira, % 20 indirimli net flyat toplamı ortalama 432 lira. Ödeme biçimi: 1200 liralık taksitlerle.

2 – Çocuk / gençlik dizisi
Aylık yayım ortalaması 4 kitap, kitapların fiyat ortalaması 70 lira. Aylık fiyat toplamı 280 lira, % 20 indirimli net fiyat toplamı ortalama 224 lira. Ödeme biçimi: 800 liralık taksitlerle.

3 – Yazko Edebiyat (dergi)
Ayda 1 dergi, 100 lira. % 20 indirimli net fiyatı 80 lira Ödeme biçimi: 400 liralık taksitlerle.
YAZKO'ca bugüne kadar yayımlanmış kitaplar için de Kulüp üyelerine % 20 indirim uygulanacaktır.

İsteyen okurlar yukarıdaki 3 diziden herhangi birine, ikisine, ya da tümüne birden abone olabilirler. (Sadece dergiye abone olmak isteyen okurlarımız % 20 indirimden yararlanamazlar. YAZKO EDEBİYAT'ın abone koşulları Derginin ilk sayfasında belirtilmiştir.)
Abone olunan dizi ya da dizilerden yayımlanacak tüm kitaplar, abone bedeli dolana dek üyeye yollanacak ve her seferinde hesap bakiyesini, üye "HESAP KARTONU"ndan izliyebilecektir.

ÜYELİK

Kitap Kulübüne' üyelik ücreti 100 liradır. Kayıtta ödenir, bir kere alınır ve üyelik süresince geçerlidir. Üye olabilmek için ilişikdeki "ÜYE KAYIT FİŞİ"nin doldurulması ve Kooperatifimize gönderilmesi yeterlidir.

KİTAP KULÜBÜNÜN İŞLEYİŞİ

"Üye Kayıt Fişi" ile havale bedellerini göndererek Kitap Kulübü'ne üyeliğini gerçekleştiren okurlarımıza önce bir "KİTAP KULÜBÜ ÜYE KARTI" gönderilecektir. Bu kartın üzerinde üyenin adı, adresi bulunacak ve bir de "KULÜP ÜYE NUMARASI" yer alacaktır. Üyeler herhangi bir nedenle Kulüb'e başvurdukları zaman bu numarayı kullanacaklardır. Üyeliği gerçekleşen okurlarımıza, istedikleri yayımlanmış kitaplar hemen postalanacak, abone oldukları dizi ya da dizilerin her ay yayımlanacak kitapları ise her ayın sonunda taahhütlü olarak gönderilecektir. Her kitap gönderilişinde, paketin içine bir de HESAP KARTONU eklenecek ve bu kartonda üyenin son hesap durumu açık olaak gösterilecektir. Böylece üyelerin hesaplarını sağlıklı bir biçimde izlemeleri sağlanacaktır. Abone bedellerinin dolmasına yakın, üye bir yazı ile uyarılacak ve abonesini yenilemesi gereği kendisine duyurulacaktır.

YAZKO'NUN BUGÜNE KADAR YAYIMLADIĞI KİTAPLAR:

Öykü / roman / şiir / inceleme / deneme

1. Halkalı Köle, Bekir Yıldız / roman / 80 lira
2. Bedoş, Kemal Bilbaşar / roman / 100 lira
3. Iğrıp, Erol Toy / roman / 70 lira
4. Al işte İstanbul, Çetin Altan / anlatı / 70 lira
5. Bozguncu, M. Gorki / öyküler / 90 lira
6. Şüphe, Durrenmatt / roman / 60 lira
7. Bir Gün Mutlaka, A. Behramoğlu / şiir / 50 lira
8. Halkın Ekmeği, B. Brecht / şiir / 90 lira
9. Türkiyeyi Sarsan İki Uzun Gün, K. Sülker / 80 lira
10. Taliplerin Ağıdı. Yaşar Miraç / şiir / 50 lira
11. Varoluşculuk, J.P. Sartre / 70 lira
12. Yarın ... Yarın ... Pınar Kür / roman / 150 lira
14. Tohum Yeşerince, Emile Zola / roman / 2 cilt 200 lira
15. Nazım Hikmetin Bilinmeyen İki Şiir Defteri, K. Sülker / 70 lira
16. Gece Gelen Eski Dost, Afşar Timuçin / roman / 80 lira
17. Gözleri Bağlı Adam, A. Özyalçıner / öyküler / 100 lira
18. Seslerin Ayak Sesleri, A. Damar / şiir / 50 lira
19. Dostlukların Son Günü, Selim İleri / öyküler / 80 lira
20. Cepheye Yollanırken, W. Schnurre / öyküler / 70 lira
21. Gerçekcilik Savaşı, Attila İlhan / 140 lira
22. Benim Oğlum Bina Okur, C. Bektaş / 70 lira
23. Politikada Bir Sarı Çizmeli, R. Bilginer / roman / 125 lira
24. Kitaplar Kitabı, İlhan Berk / şiir / 100 lira
25. Çamasan, D. Ceyhun / öyküler / 100 lira
26. Denizli Pencere, Afşar Timuçin / öyküler / 80 lira
27. Memleketin Sahipleri, M. Makal / öyküler / 110 lira
28. Yeni Roman, A. R. – Grillet / inceleme / 80 lira
29. Dağları Öylecene, Seyyit Nezir / şiir
30. Şiir Alayı, Can Yücel / şiir / 120 lira
31. Es Be Süleyman Es, S. Şengil / öyküler / 70 lira
32. Genç Kız ve Ölüm, Aysel Özakın / roman/ 120 lira
34. Hey Vapurlar Trenler, Oktay Akbal/Oyküler/70 lira

51. Anlayan Tarih, Önay Sözer, / İnceleme / 100 lira
52. Hayatı Karşılayan Şiirler, İsmail Uyaroğlu / şiir/ 50 TL.
53. Öteki, Önay Sözer / roman / 80 TL.
54. Yöntem Araştırmaları, J. P. Sartre / inceleme 120 TL.
55. Yaban Toprak, V. Andreev / roman / 160 lira
56. Dino ile Ceren, Seyit Alp / roman / 100 TL.
57. Bir Kirakter Yaratmak, Stanislavski inceleme/160 lira

YAZKO'NUN MAYIS 1981'e KADAR YAYIMLAYACAĞI KİTAPLAR
öykü/roman/şiir/inceleme/deneme

33. Sen De Katılmalısın Yaşamı Savunmaya, Kemal Özer/ şiir
35. Gölgelerin Gölgesi, Çetin Altan / portreler
36. Akdeniz, Dört Kişiydiler Bir De Ben, C. Bektaş/ şiir
37. Zühre Ninem, K. Bilbaşar / roman
38. Bir Arayışın Yazıları, Ahmet Oktay / deneme
39. İnci, Hakkı Özkan / roman
40. Bir Deli Ağaç, Pınar Kür / öyküler
41. Dünyadan Bir Atlı Geçti - Sahipsizler, Bekir Yıldız / öyküler
42. Anayurdun Dumanı, K. Simonov (M. Özgül) / roman
43. Diyalektiğin Kaynağı, Hegel (A. Tokatlı) / inceleme
44.45. Ve Durgun Akardı Don, Şolohov / roman 1. cilt
46.47. Ve Durgun Akardı Don, Şolohov / roman 2. cilt
48. Makedonya 1900, Necati Cumalı / öyküler
49. Taşlaşan Dünya, T. Borovski (Z. Selimoğlu) / öyküler
50. Utanmayın Gözyaşlarından, Polonya şiiri (A. Kadir)/ şiir

çocuk / gençlik dizisi

1. Şahinler Vadisi, Bekir Yıldız
2. Yeşil Hap, Çeviri: Mehmet Özgül
3. Perişan Destanı, Ümit Kaftancıoğlu
4. Tatil Köyünden Öyküler, Kemal Özer
5. Yıldızları Çalmışlar, Hakkı Özkan
6. Cumartesiye Çok Var Mı?, M.
7. Beybörek, Ümit Kaftancıoğlu
8. Boş Beşik, Afşar Timuçin
9. Ebemevi, C. Bektaş
10. Uyumsuz Nuri, Zeyyat Selimoğlu
11. Yeşil Elli Kız, A. Özyalçıner
12. Yonca Kız, Kemal Bilbaşar
13. Aya Yolculuk, J. Verne
14. Canlı Tabanca, Bekir Yıldız
15. Bütün Çocuklar Gülmeli. H. Özkan
16. Yaşlı Adam Ve Deniz, E. Hemingway
17. Kipling'den hikayeler
18. Keloğlan Masalları, H. Özkan
19. Kıyıdaki Çocuk, H. Özkan
20. Dede Korkut, Enver Gökçe.

Buradan kesiniz. .....

ÜYE KAYIT FİŞİ

Üyenin adı, soyadı :.....

Üyenin açık adresi : .....

.....

Üyenin abone olmak istediği diziler :

1 — Öykü/roman/şiir/deneme/inceleme dizileri ☐ (ödeme biçimi 1200 T.L.)
2 — Çocuk/gençlik dizisi ☐ (ödeme biçimi 800 T.L.)
3 — YAZKO Edebiyat/dergi ☐ (ödeme biçimi 400 T.L.)

(Sadece dergiye abone olmak istiyenler yüzde 20 indirimden yararlanamazlar.)

(Hangi dizi ya da dizilere abone olmak istiyorsanız o dizinin hizasındaki kutunun içine bir çarpı işareti koyunuz)

Bugüne kadar YAZKO'ca yayımlanmış kitaplardan istediklerinizi üye kayıt fişinin arkasındaki listeden işaretleyiniz.

YAZKO Kitap Kulübüne üye olmak istiyorum. Abone olmak istediğim dizi/dizileri yukarıda işaretledim İşaretlediğim dizi/dizilerin abone tutarı olcn ..... T.L'sı ile yayımlanmış kitaplarınızdan işaretlediklerimin % 20 indirimli bedeli olan ..... T.L'sını, KİTAP KULÜBÜ'ne kayıt bedeli olan 100 T.L'sı ile birlikte banka/posta havalesi olarak adresinize gönderdim. Üyelik ve abone işlemlerinin yapılmasını rica ederim. İmza

YAZKO Banka havale adresi: YAZKO T. Ticaret Bankası, Nuruosmaniye Şubesi hesap no: 1588, İstanbul.
YAZKO Posta havale adresi: YAZKO, Nuruosmaniye Caddesi, Atasaray 206, Cağaloğlu İstanbul.

Önemli not: Banka ya da posta havale tarih ve numarasını mutlaka belirtin.

Banka havale tarih ..... no: ..... Posta havale tarih ..... no: .....

SANAT GALERİSİ

MÜNİR COŞAR

Resim Sergisi

Datça ve Bodrum Resimleri

17 Mart-31 Mart

Pazar, Pazartesi hariç hergün 14.00-19.00 arası

Rumeli Caddesi No: 81 Osmanbey / İSTANBUL Telefon. 46 70 25

	KİTABIN ADI	*İndirimli TL.*
..... 1.	Halkalı Köle	64
..... 2.	Bedoş	80
..... 3.	Iğrıp	56
..... 4.	Al İşte İstanbul	56
..... 5.	Bozguncu	72
..... 6.	Şüphe	48
..... 7.	Bir Gün Mutlaka	40
..... 8.	Halkın Ekmeği	64
..... 9.	Türkiye'yi Sarsan 2 Uzun Gün	64
..... 10.	Taliplerin Ağıdı	40
..... 11.	Varoluşçuluk	56
..... 12.	Yarın Yarın	120
..... 13-14.	Tohum Yeşerince	160
..... 15.	Nâzım Hikmet'in Bilinmeyen İki Şiir Defteri	56
..... 16.	Gece Gelen Eski Dost	64
..... 17.	Gözleri Bağlı Adam / Yağma	80
..... 18.	Seslerin Ayak Sesleri	40
..... 19.	Dostlukların Son Günü	80
..... 20.	Cepheye Yollanırken	56
..... 21.	Gerçekçilik Savaşı	112
..... 22.	Benim Oğlum Bina Okur	56
..... 23.	Politikada Bir Sarıçizmeli	100
..... 24.	Kitaplar Kitabı	80
..... 25.	Çamasan	80
..... 26.	Denizli Pencere	64
..... 27.	Memleketin Sahipleri	88
..... 28.	Yeni Roman	64
..... 30.	Şiir Alayı	96
..... 31.	Es Be Süleyman Es	56
..... 32.	Genç Kız ve Ölüm	96
..... 34.	Hey Vapurlar Trenler	56
..... 51.	Anlayan Tarih	80
..... 52.	Hayatı Karşılayan Şiirler	40
..... 53.	Öteki	64
..... 54.	Yöntem Araştırmaları	88
..... 55.	Yaban Toprak	128
..... 56.	Dino ile Ceren	80
..... 57.	Bir Karakter Yaratmak	128

DEĞERLENDİRME

TİYATRO

Masallar - 2

TİYATROYU bilen, seven, güngörmüş bir yazarımızdan okudum. Devlet Tiyatrosunda oynanan "Bir Gaz Gecesi Rüyası"nı sonuna dek seyretmeye dayanamamış, yarıda bırakmış. Az çok anlıyordum onu; gitgide çekilmez hal alan İstanbul yaşamının her kesitinden yaka silkiyor, istese de istemese de "geçmiş tatlı çağın" özlemini çekiyordu. Sonra genç, iyi yetişmiş bir oyuncumuzla karşılaştım. O da oyunun yarısında çıkmış... İki ayrı yandan gelen "birlik" diyelim mi? Ben oyundan yarıda çıkmadım, bu aklımdan da geçmedi. Çünkü, üç aşağı beş yukarı işte böyle bir oyun bekliyordum. İstanbul Şehir Tiyatrosunun geçmişini o yazarımız gibi bilemem, Darülbedayi'ye de yetişmedim. Ama benim görebildiğim günlerde, "Bir Yaz Gecesi Rüyası" Şehir Tiyatrosunda işte böyle oynanırdı.

Tepebaşı Deneme Sahnesinde ise "umduğundan çoğunu" buldum ; yarıda bırakmak bir yana, sanki oyun bana "kısa kesilmiş gibi" geldi (öyle olmuş), zaman böylesine hızlı geçip gitti.

Bir devlet tiyatrosu bir oyunu, özellikle de bir Shakespeare'i, okulcul bir yöntemle, "uslu uslu" sahneye koyabilir. Buna kimse bir şey diyemez. Öyleyse Devlet Tiyatrosu, "Bir Yaz Gecesi Rüyası"nda kendi kuralları içinde yargılanabilir. Başka anlatımla, Devlet Tiyatrosu bir deneme girişimini göze alabilirse, bu kıvanç verici, coşku verici bir iştir. Ama bir oyunu, hem de bir soyyapıtı, yıllardır denenmiş, kökleşmiş kuralların, kalıpların içinde yorumlarsa, bu da bir tutumdur. Giderek şunu da söyleyebiliriz: Ödenekli tiyatroların bu alanda bir türlü ödevi, işlevi vardır: Bir bakıma öğretici olmak, hem seyircileri, hem de sanatçıları yıllardır oturmuş "temellere" yakın tutmak. Olaya bu açıdan bakmaya çalışacağım.

"Bir Yaz Gecesi Rüyası"nı İngiliz David Conville yönetmiş. Anlayamadım bunu, evirdim çevirdim, Mr. Conville'in katkısı ile benim gördüğüm "Bir Yaz Gecesi Rüyası" arasındaki bağı bulamadım. Mr. Conville, tanıtma kâğıdında, hem Shakespeare için, hem de yönettiği oyun için "güzel" sözler yazmış. Sözgelimi "mutluluğun gizemciliği" dermiş Chesterton, bunu belirtmiş; sonra da özetle şöyle demiş: "Ne oranda düşleri, ne oranda gerçeği yaşıyoruz, bu pek belli değil." Öyle ya Prospero'nun deyişiyle "mayamız düşlerin hamuru ile yoğrulmuş"... Benimseseniz de, benimsemeseniz de bunlar saygın düşüncelerdir, bundan da öte, oyunun dokusu ile, özü ile uyumlu görüşlerdir.

"Bahar Noktası"nı yöneten Başar Sabuncu ile arkadaşları ise "hamurumuzdaki düşe, gizemci mutluluğa", işte buna benzer nesnelere inanmıyorlar. Bu yüzden de kutlanmaya değer yeralışları, böyle bir oyunda bile "düşe karşı gerçeği" koymayı göze alabilmeleri...

Yukarda bir soyyapıtın denenmiş (yanlışları, zararları pek ortaya çıkmamış) yöntemlerle sahneye konulabileceğini, bunun bir bakıma yararlı da sayılabileceğini söyledim. Ne var ki bu çalışma bir türlü "okulcul" (academisme diyebilir miyiz?) düzeyde kalmamalı. "Bir Yaz Gecesi Rüyası" sık sık bu düzeye, bundan da alta iniyor. Bizler de, yalnız özde değil, biçimde de, şunu bunu en küçük oranda tedirgin etmiyecek bir havada gelişen oyunu, koltuklarımızda gülümseyerek izliyoruz. Gülmeye teşne seyirciler yeri sırası düşerse gülüyorlar, öteden boy gösteren olanaklarda da kahkahalar atıyorlar. Devlet Tiyatrosu ile ödeşmek için. "Bahar Noktası"nda ise, işler zaten başta çığırından çıkıyor. Düş yolu ile "mutluluğun gizemciliğine" ulaşması öngörülenler ile bu ödevi tersyüz geri çevirenler, oyun siftah etmeden "ters düşüyorlar"... Ya da bir başka düzlemde birleşiyorlar.

Mr. Conville'in yönettiği oyuncuların, kendi amacı, biçemi doğrultusunda, Shakespeare'i nasıl okuyup söylediklerinin ayırdığına varamaması olağan. Türkçe bilmez. Nurettin Sevin çevirmiş, oyucular söylüyorlar. İçinden "Eh, Türkçe Shakespeare böyle söylenir herhalde.." diye geçebilir. Ama (burasını vurguluyorum) yönettiği oyuncuların, gene kendi öngördüğü hedefe göre, sahnede ne türlü devindiklerini görmesi, bu konuda bir yargıya varması gerekir. Anlayamıyorum, bilmem Mr. Conville oyucuların büyük çoğunluğunun sahnede devinme biçemlerini nasıl değerlendirmiş? Bir düşler evreninde (çünkü öyle istiyor) adam, hayvan, cin, her türlü yaratık böyle mi devinirler, gezer tozarlar? Yanımdaki dostum (oyundan çıkmadı) bir aralık "Ben böyle masal türü oyunların tadına varamıyorum," dedi. Bölüm arasında "Şu oyun bale olsaydı, ne derdi?" diye sordum. "Eh, ona diyecek olmaz," diye yanıtladı. Sorun az çok aydınlanıyor. Devlet Tiyatrosunda, "Bir Yaz Gecesi Rüyası" "en" akademik yoldan yorumlanırken, oyuncuların yumuşak, kıvrak, ince, süzülmüş, nerdeyse kayar—uçar gibi devinmelerine özen göstermeliydi. Ben, kendi payıma, bu havaya yatkın iki, bilemediniz üç oyuncu görebildim. Sözgelimi, iki cinden birinin kunt, sağlam yapısı rolüne hiç uymuyordu, bu nedenle de, sözle serip döktüğü emekler bir yerde boşa akıyordu. Öbür cinin doğal yapısı ödevine uygundu, ama o da Shekespeare'i anlaşılmaz vurgularla konuşuyordu. Denebilir ki, Mr. Conville bunu nereden anlasın? Burada haftalarca çalışmış. Londra'da, Stradford'ta da bu oyun işte böyle oynanırmış. Birçok şeyi kavrayabilmemiz için bize daha kaç fırın ekmek gerek?

"Bahar Noktası"nda 'Shakespeare' sözleşmesi işin başında bozuluyor. Adından belli. El kâğıdına "Türkçesi" yazmışlar, ama kitabın başında "Türkçe söyleyen Can Yücel" deniyor. Bilirsiniz, Can Yücel'in

çevirisi ile bir oyunu izlemenin birkaç tadı vardır. Çevirmenin rahat, akıcı, alabildiğine özgür ve (hadi biz de onun gibi söyleyelim) "Serbest ve sermest" Türkçesinin tadını çıkarmak. Sonra da bu "serbesti ve sermesti"nin nerede karar kılacağını diken üstünde beklemek. Sonra, şairimizin yüreğini soğutmak için (diline sağlık) ne oranda sövgüye başvuracağı... Deniz Park Motelleri, Deniz Kızı Eftelyalar, Freud'lar, çok var çok... Ne var ki, şunu baştan bilmeli: Yücel'in çeviri yöntemi ile Sabuncu'nun yorumu bir yerde çakışıyor. Ama bir yerde. Şöyle diyebilirim: Sabuncu'nun yorumu bir başka çeviri ile de gider, ama Yücel'in çevirisi ancak böyle oynanabilir. "Bahar Noktası"nda, bu uyumla, hiçbir sözü, hiçbir devinimi yadırgamıyorsunuz. Elbette (düş yok ya) kayar—uçar gibi oynamıyorlar, ama tepiniyor, takla atıyor, yaka paça birbirine giriyor, olmadık işler gösteriyorlar. Bu, arada bir kaba görüntülü, orada mim gidişindeki güldürü sizi en baştan kavrıyor.

Şöyle söyleyebilir miyiz? Devlet Tiyatrosunda İngiliz yönetmen "yaşamımızda düşlerin payı çok" derken, Sabuncu "düşlerin en çok üşüştükleri anda bile gerçekleri unutmayalım," diyor. Gerçeklerin türlerini, acısını tatlısını, çektiklerimizi, çekeceklerimizi... Kimlerden nelerden çektiklerimizi, çekeceklerimizi...

Hep "yönetmen Sabuncu" yazıyorum. Oysa, Şehir Tiyatrosu Dergisinde Başar Sabuncu'nun adı karalanmış, ama iyi karalanmadığı için kolaylıkla okunabiliyor. Şaşılacak iştir. Doğruluğu, yanlışlığı tartışılabilir bir nedenle Başar Sabuncu'nun işine son verilebilir, burası ayrı konu. Ama bu "yol verme" onun emeğini ortadan kaldırabilir mi? Mr. Conville, "haftalarca" çalıştıktan sonra, çekmiş yurduna dönmüş, ama adı orada yazılı. Sabuncu tiyatrodan uzaklaştırılmış, ama burada kalmış, adını karalamışlar. Bunları yazmamın bir nedeni daha var: "Bahar Noktası", tüm sonuçları ile (öbürlerinin de ellerine sağlık) öncelikle iki kişinin emeklerinin ürünüdür: Başar Sabuncu ile Metin Deniz'in.. Bunu böylece belirtmek, yalnız bizlerin değil, tiyatro sorumlularının da sanata olan saygılarının, sevgilerinin "en küçük ölçeklerde" gereğidir.

Düz çalışma... (Bir başka düz çalışma gene Devlet Tiyatrosundaki "Kunduz Kürk", ama onda sonuç, kafama göre, bambaşka. Belki sonra onu da yazarım) Evet düz çalışma, atılgan deneme. Bunlar da değil yalnız tiyatroda değil, sanatın tüm dallarında salt birbirbirlerinin karşıtı sayılmazlar. Karşıtı oldukları için hem de birbirlerinin "tamamlayıcısı" dırlar. Bu bakımdan Devlet Tiyatrosunda "Bir Yaz Gecesi Rüyası" ile Tepebaşı Deneme Sahnesinde "Bahar Noktası"nın bir arada sahnelenmesi yararlı, öğretici bir rastlantı... Hem seyircimiz için, hem de tiyatro sanatçılarımız için.

Günü Geçmiş İyimserlik

İSTANBUL Devlet Opera ve Balesi, AKM'de "Deli Dolu"yu oynuyor. Bu "çalgılı—türkülü" oyunu görebilmek için olanca gücümü kullandım, hava aldım. Bakın, neden Deli Dolu'yu görmek istiyordum? Günlük—taze deyimi ile "müzikal" salgını başını aldı, gidiyor. Biri bitmeden, bir bakıyorsunuz öbürü boy atmış... Şöyle düşünmüştüm: Yıllar önce iki Türk sanatçısı, aşağı yukarı bu türden bir yapıt vermişler. Bu yapıtı, adı üstünde, bir devlet kurumu yorumlar. İşin "musiki" yönünü anlamasam bile, "oyun" olarak bir şeyler alabilirim... Bakalım nereden nereye gelmişiz? Olmadı bir türlü; karşıma nice engeller, çitler, setler yığıldı. Ne var ki ben tiyatro uzmanı, bilgini değilim. Seyirci geldim, bu kafa ile seyirci gideceğim; yani bu türden olaylara bakıp da küsmem, alınmam. Uzun sözün kısası, umudumu koruyorum, ama bakalım bu nice sürecek?

● ORHAN BARLAS

Bir Garip Orhan Veli

"GARİP" 1945 yılında yayınlanmış bir kitapçıktır. Yazarı Orhan Veli. O yıllarda soyadları vardı ama bugünkü gibi kullanımı yaygın değildi. Nitekim "Garip" kitabında yazarın adı "Orhan Veli" diye tanıtılıyor.

Aradan 36 yıl geçti. Sonunda bir Müşfik Kenter çıktı ve "Bir Garip Orhan Veli" diye adlandırılan bir oyun sahneledi. Oyunlaştıran Murathan Mungan. Yöneten ve Dekor Oğuz Aral. Bu oyun için özgün müziği hazırlayan da Selmi Andak. Müşfik Kenter, kendi başına otuzu aşkın şiiri okuyarak Orhan Veli'nin hayatını anlatıyor. Benim kuşağımın gözleri yaşarmadan seyredemeyeceği bir oyun.

Garip bir raslantı oldu. Oyunu seyrettiğim gecenin ertesi günü, TÜSİAD kısa adlı, işadamları derneğinin genel kurul toplantısına gittim. Orada ülkenin yeni dışsatım programları konusunda açıklamalar yapan Ticaret Bakanı, konuşmasının bir yerinde, "Şairin dediği gibi, Gemliğe doğru, denizi göreceksin / sakın şaşırma" demez mi? Ağzım açık kaldı. Hey gidi hey dedim kendi kendime. 36 yıl sonra hem bir oyuna konu oldun, hem de bakanların ağzından anıldın. Şimdi sağ olsaydın acaba neler derdin, ey Orhan Veli Kanık.

Kendi gençliğimde, sanırım 1946 yılında, lisenin son yılında "inşad" yarışmasında Orhan Veli'den şiirler okumam tartışma konusu olmuştu. Herkes Mehmet Akif ya da Tevfik Fikret okuyordu. Ben üsteledim ve Orhan Veli okudum. Sonunda galiba ikinci seçildim ve herkesi şaşırttımdı.

"Bir Garip Orhan Veli" oyunu öyle sıradan bir oyun değil. Evet, bir şair anılıyor, başlangıcında gününün yazarlarına meydan okuyan, zaman içinde Türk diline yaptığı hizmet anlaşılan, önemli bir yazar, yaşatılıyor. Ancak, önemli olanı genç kuşaklara Orhan Veli'nin bir daha tanıtılması. Benim gittiğim gece salondaki seyircilerin ortalama yaşı 30'u geçmiyordu. Buna bir kere daha sevindim. Atatürk cumhuriyetinin yeni dilinin ilk önemli atılımının simgesi olan Orhan Veli'nin bu biçimde anılması ve tutulması önemli bir olay bence.

Tüm « tiyatrocu »
ve
« tiyatroseverler » in
dergisi
SAHNE Şubat sayısı
çıktı, tükendi, yeniden
basıldı.
Kitapçı ve bayilerde...
İlginize teşekkür ederiz.
Tel: 28 45 35
3. Sayı Martın ilk haftasında elinizde olacak.
sahne

Müşfik Kenter

Oyuna gelince, her zaman olduğu gibi, bazı noktaları eleştirmek mümkün. Oğuz Aral'ın resimleri, sahne yapımcılığı görüşü olarak çok uygun düşmesine rağmen, renklerin seçimi bana yanlış geldi. Orhan Veli'nin yaşamındaki renkler bu kadar çıplak sarı ya da kırmızı olmaktan çok, sanki daha pembe ya da mor olurmuş gibi geliyor. Nazi felâketine isyan eden şiirlerde bile, Orhan Veli'nin, sesini bağırma tonuna çıkarmayacağını, daha çok üzgün ve acılı yakınacağını düşünürdüm. Öte yandan Müşfik Kenter'in sahneye getirdiği kişiliği, şiirleri okurken, sanki Orhan Veli'yi yaşatışı "gözlerim kapalı" dizelerinde, sahne ışıklarını kapatıp, sadece sesiyle seyirciyi büyülemesini anlatmak kolay değil. Selmi Andak da hazırladığı müzikle oyuna büyük katkıda bulunmuş. Orhan Veli'ye nasıl müzik yaraşır denilse, herhalde Selmi Andak'ın bu çalışmasından iyisi olmaz derim. İki tane de "şanson" koymuş ki, oyuna çok can katmış.

Kısacası günümüzün dilini ve Türk şiirini kaçınılmaz biçimde etkilemiş olan Orhan Veli Kanık için yazılmış ve sahnelenmiş bu oyunu, bütün sanatseverlerin görmesi gerekir. "Bir garip Orhan Veli" oyununa hizmeti geçen herkesi övmek gerek. Oyunun sonunda alkışların uzun süre devamı da seyircinin teşekkürünü simgeledi.

● **ALİ H. NEYZİ**

Kunduz Kürk

GERÇEKÇİLİK akımının önde gelen yazarlarından G. Hauptmann, "Kunduz Kürk"te basit bir hırsızlık olayından yola çıkarak bu çağın insanlarının (soylu bir bürokratın, bir çamaşırcı kadın ve ailesi, gelir sahibi yaşlı bir adam vb. küçük burjuvaların) birbirleriyle olan savaşımlarını anlatır. Herkes herkese düşman, herkes herkese karşıdır "Kunduz Kürk"te. İnsanların kendi çıkarları için birbirlerini ezdikleri, dolandırdıkları bu ortamda oyunun başkişisi çamaşırcı Wolff kadının yaptığı hırsızlıklar (yaşlı adamın ilkin odunlarını sonra da kunduz kürkünü çalar) hiç de yadırgatmaz bizi. Dahası, onu haklı görmeye bile başlarız. Çünkü sömürüye, haksızlığa dayanan bir düzende kişi ancak yasaları çiğneyerek bir şeyler elde edebilir. Ancak Wollf kadın da bu düzenin bir insanıdır, o da bencil hesapların, ufak çıkarların peşindedir. Bu bakımdan başkaldırısı bireysel bir başkaldırıdan öteye geçemez. Herkesin herkese karşı olduğu bu ortamda hiçbir şeyin değişmemesi de doğaldır. Nitekim bürokrasi içinde boğulan bucak müdürü Wertheim, suçluyu göz göre göre kaçırır elinden. Oyunun belki de tek olumlu kişisi, aydın sınıfın sözcüsü diyebileceğimiz Dr. Fleischer ise varla yok arası, silik bir tiptir; başkaldırısı anlamsız bir tepkiden öteye geçemez.

Kısaca vermeye çalıştığımız özetten de anlaşılacağı gibi, Hauptmann "Kunduz Kürk"le yaşadığı döneme ve bu dönemin insanlarına eleştirel bir açıdan yaklaşıyor. Oda Tiyatrosunda izlediğimiz oyun ise, izlencede de belirtildiği gibi, küçük insanların sorunlarını, dertlerini sevencenlikle yansıtan hafif bir güldürüden öteye geçmiyor. Oysa "Kunduz Kürk" hafif değil, acı bir güldürü. İzleyiciye hoş vakit geçirtmek ya da onu duygulandırmak amacıyla yazılmamış.

Yazar, bozuk bir düzenin ve bu düzenin kurbanı olan insanların üzerine çek-

BİLGİ YAYINEVİ'nin bu ay çıkan kitapları

FÜRUZAN
- REDİFE'YE GÜZELLEME
- KUŞATMA

SEVGİ SOYSAL
- BAKMAK

ATTİLA İLHAN
- HANGİ ATATÜRK
- SIRTLAN PAYI

HALİKARNAS BALIKÇISI
- AGANTA BURİNA BURİNATA

CAHİT ATAY
- KARALARIN MEMETLERİ/ PUSUDA / ANA HANIM KIZ HANIM

ORHAN VELİ
- BÜTÜN ŞİİRLERİ

SAİT FAİK
- HAVUZBAŞI/SON KUŞLAR
- ALEMDAĞDA VAR BİR YILAN/ AZ ŞEKERLİ/ ŞİMDİ SEVİŞME VAKTİ
- TÜNELDEKİ ÇOCUK/MAHKEME KAPISI

OSMANLICA TÜRKÇE SÖZLÜK

b

Tunalı Hilmi Cad. 94 Telf : 26 60 48 Kavaklıdere
ANKARA

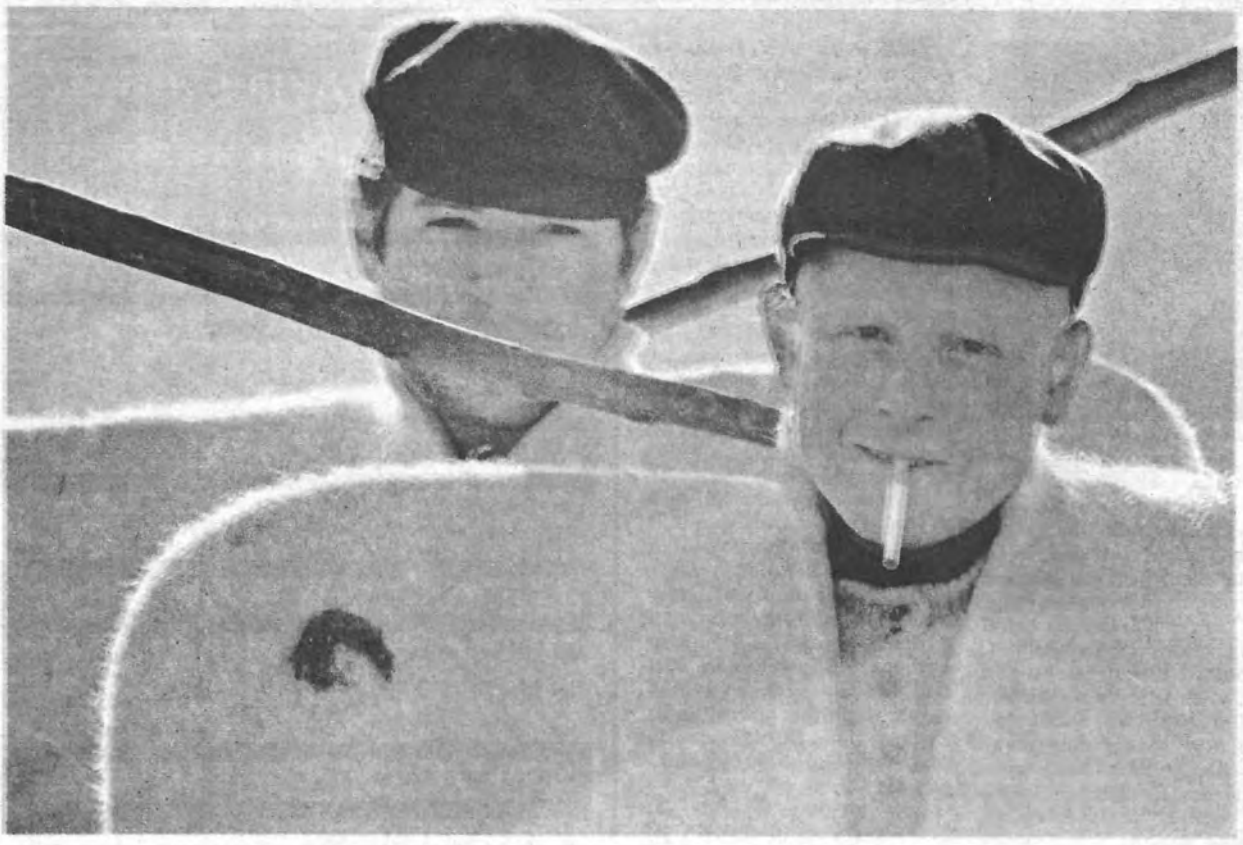

Gültekin Çizgen

TÜRKİYE FOTOĞRAFLARI

189 Renkli fotoğrafla Türkiye
Onat Kutlar'ın giriş yazısıyla

SİYAH-BEYAZ FOTOĞRAFLAR

155 siyah-beyaz Anadolu fotoğrafı ve sanatçı portreleri
Kaya Özsezgin'in söyleşisiyle

İKİ KİTAP DA KALIN KUŞE KAĞIDA BASILMIŞTIR
BÜYÜK BOY – CİLTLİ
TAKIM OLARAK SATIŞA ÇIKARILMIŞTIR

Karacan
YAYINLARI

"Kunduz Kürk"ten bir sahne

mek istiyor izleyicinin dikkatini. Ve özellikle bucak müdürü Wertheim tipini bu düzenin sözcüsü olarak ele alıyor. Oyunda, militarist ve bürokrat Wertheim, 19. yüzyıl Rus yazarlarından Çehov'un, Gogol'un oyunlarında rastladığımız kendini beğenmiş, boş gezen, aylak aydın tipine dönüşmüş. Gerçi Nur Subaşı'nın canlı, hareketli oyununu ilgiyle izliyoruz, ama oyunun bütünlüğü içinde hiçbir yere oturtamıyoruz. Oyunun diğer ağırlık noktasını ise Wolff kadın oluşturuyor.

Wolff kadın aslında halktan biri. Kaba sabalığı, güçlülüğü, mücadeleciliğiyle halkın kurnazlığını, kendilindenliğini, sağduyusunu dile getiriyor. Bilge Şen'in oyununda ise Wolff kadın klasik komedyalarda ya da bulvar oyunlarında izlediğimiz her şeyi hafiften alan, esprili, sevimli, kırıtkan hizmetçi tipine dönüşmüş. Böylece Wolff kadın gerçekten yaşayan, savaşım veren etli canlı bir insandan çok bildik bir tiyatro figürü bir kalıp olarak kalıyor. Oyunun ağırlığını taşıyan bu iki önemli rolün oyunun özüne böylesine ters düşmesi, ne yazık ki "Kunduz Kürk" gibi eleştirel gerçekçi bir oyunu bile Devlet Tiyatrosu çizgisine bütünüyle uyan, suya sabuna dokunmaz, sıradan bir komedyaya dönüştürmüş.

● ZEHRA İPŞİROĞLU

SİNEMA

İki «Gerçek», Bir «Benzer»i

ÖNEMLİ bir sorun ha çözüldü ha çözülecek: Yabancı filmlere ad koyarken hangi yöntem uygulanmalı? Düpedüz çeviri mi? Konuya yatkın bir yeni ad mı? Bir günler iş yapmış eski bir film adı mı (diyelim "Çöl Kahramanları")? Güncel akımlara uygun mu olsa iyi, yoksa "göz yaşartıcı" ya da "iç gıcıklayıcı" (burada bir de "Danıştay Kararı" deyimi eklenmiyor) bir ad mı iyi? İşte böyle binbir seçenekli kavşakta yol ararken, ele geçen kestirme çözümle bir soluk aldık. Bundan böyle "Covvzz" denecek, "Griiiz" denecek. Böylelikle sahtelerinin foyası dökülecek. İşin "yaşayan Türkçe"ye kalıp gibi uygun düşmesi de caba...

Jaws

SİNEMA tıklım tıklım dolu. "Son" yazısı çıkmazdan iki dakika önce salon alkışla inledi; iki dakikacık bekleyebilselerdi birlikte alkışlardık. Çünkü, hiç yoktan adı "korku filmi"ne çıkarılmış bu filmi ilgiyle, beğenerek, severek izledim ben... Evet, Jaws bir "korku filmi" değil, ama beceriyle, akıllıca çekilmiş bir gerilim filmi. "Jaws" (ne yapalım ben de böyle diyeceğim, örneğin "Kıskaç" deseler yakışmaz mıydı?) birbirinden bıçakla kesilmiş gibi ayrı duran iki bölümden oluşuyor.

İlk bölüm bayağı bir "sorunu" içeriyor, bir değil belki birkaç sorunu. Yönetmen, insanı sürükleyip götüren bir anlatımla, bu sorunu (ya da sorunları) canlı, gerçekçi ve kesinlikle "bilgiçlik taslamayan" bir hava içinde sergiliyor. Spielberg kalabalık, devinimli, konuşmalı sahneleri ustaca yönetiyor, ilişkiler inandırıcı, kişiler kanlı-canlı insanlar. Filmi gördüyseniz ya da bundan sonra göreceksiniz, bilmem ne dersiniz? Ben polis müdürünü de, belediye başkanını da (kendi işlevleri çerçevesinde) anlıyordum, şu ya da bu ölçüde haklı buluyordum. Bu hali ile yönetmen Spielberg'in emeğinin sonucu...

İkinci bölüm bir "Moby Dick" öykünmesi. Elbette romana göre çok gerilerde kalan bir öykünme. Ama, bana sorarsanız, John Huston'un "Moby Dick" filminden çok ilerde... Her şey bir yana, bir tek Robert Shaw, kendi ölçüleri, çizgileriyle uyumlu olarak, bugüne dek hiçbir "iyi" rolünü görmek fırsatını yakalayamadığım "önemli sinema adamı" Gregory Peck'in Kaptan Ahab'ından kat kat "gerçek" etkili, sevimli bir denizci. Burada yeri düştü, yazmalıyım: Berbat bir "Kasandra Geçidi" öykünmesi olan "Avalanche Ekspresi"nin Robert Shaw'u nerede, Jaws'un Robert Shaw'u nerede? Gel de film demek ilkin "yönetmen" demek, diye bin kez düşündüğün şeyi yeniden düşünme! İkinci bölüm üçü de birbirinden etkili oyun çıkaran üç oyuncunun omuzlarında duruyor. Salt bunları Spielberg'in nasıl yönettiğini ve sonuçlarını gözlemek için bile bu filmi görmeye değer.

Gelir getirme yarışında "Yıldız Savaşları" (belki de Yıldızlar Savaşı) birinci imiş, bu film ikinci. İkisi arasında en küçük bir bağ kuramıyorum. Birincinin burada beklenen işi yapmadığı kulağıma çalınmıştı, ben de hoşlanmamıştım o filmden. Sanırım Jaws "umulanı" verecek. Buradan "seyircinin yerlisi" olarak kendime övünme payı çıkarıyorum. Değmez mi?

Çöl Kahramanları

NİCE yıllar sonra, bir yabancı lejyonu filmi olarak "Çöl Kahramanları"nı seyretmek acıklı bir yazgı. Belleğimi yokluyorum: Kimler, kimler kalmış? Jean Gabin'li (Jean Gabin'in genci elbette) Françoise Rosay'li, Michel Simon'lu, Charles Vanel'li, Mireille Balin'li (buncası yeter) Fransız kökenli lejyon filmleri... Sonra Hollywood yolundan gelenler, örneğin bir Beau Geste. Meğer o iş o günlerde öylece kapanmış. Artık ne Gene Hackman bir Pierre Blanchar olabiliyor, ne de Catherine Deneuve bir Viviane Romance (adlarını yanlış yazdımsa bağışlayın).

Çok uzak bir geçmiş olmalı, bulanık izlenimler kalmış. Yabancı lejyonu olgusuna Fransız sinemasının yaklaşımı ayrı idi, Anglo—Sakson yaklaşımı ayrı. Birincilerde toplumun dışladığı, ezilmiş, yenilgiye uğramış kişilerin öyküleri dile getirilirdi: Aşk kırgınları, çökmüşler, suçlular. Lejyon bunlar için bir türlü" kahrolma", canına kıyma yeri idi sanki. İkincilerde daha çok gözüpek, yiğit sömürgecilerin serüvenleri anlatılırdı. Bunların baş görevi "geri kalmış" yerlileri adam etmek, yola getirmek. "Çöl Kahramanları" ne biri olabilmiş, ne öbürü... Asıl adı gibi" yürüyecekse yürüse, yürümeyecekse geberip kalsa daha iyi"... Sonuç, gene filimde gözlediğimiz cinsten, bir mumya ya da fosil olmuş. Oyunculara acıyorsunuz acımasına, ama üstlendikleri kahramanların başlarına gelenler yüzünden değil de, birer "yetenekli oyuncu" olarak kendi çektikleri yüzünden.

"Çöl Kahramanları"nın en azından şöyle böyle anlaşılabilmesi için, bazı ön bilgiler gerek. Sözgelimi, Fas'taki güncel siyasal koşullar, Arap topluluğunun gitgide kabaran sorunları, bir günler doğru yanlış, iyi kötü bir "gerçek olgu" olarak yabancı lejyonunun "ne

idüğü"... Bunlar, benzeri daha başka şeyler. "Çöl Kahramanları"nda, yeltendiği "dehşet gösterileri" ile insanda öncelikle gülme izlenimi veren bir Arap Şeyhi var. Önemli, gerilimli bir sahnede ellerini gökyüzüne kaldırıp "Allah!" diyor. Sözde bir dinsel başkaldırma, bir savaş çığlığı. Şeyh bu işleri yapar yapmaz bir yığın Arap Hanımı çığlık çığlığa helhele vermeye (zılgıt çalmaya) başlıyorlar. Bizim bildiğimiz, bu sesler düğünlerde, sevinçli günlerde çıkarılır... Ama doğrusunu bilemiyorum; bu ayrım yaşam ile sanat ayrımı mı, yoksa Mağrip ile bizim Güneydoğu Anadolu töresi ayrımı mı?

Grease

BU filmin "hakiki"si böyle, kimbilir "sahtesi" nasıl olur? Kesinlikle söyleyebilirim: "Grease"in sahtesi gerçeğinden iyidir. Çünkü, hiçbir "yalancı meta" bunca saçmalığı, ipe sapa gelmez işi göze alamaz. Tatsızlıkta bu düzeye varabilmek için "gerçek" olmak gerekir. Randal Kleiser (yönetmenmiş!) bir şey öngörmüş, ama bu öngördüğü işin öylesine uzağına düşmüş ki, yönetmenin amacının ne olduğunu kesinlikle yakalayamıyorsunuz. Grease'de bir dönem anlatılıyor. İşin havasına girmek için olacak, o dönemde perdede, sahnede, televizyonda filan emeği geçmiş birkaç sanatçıya da "konuk" olarak görev vermişler. Ne var ki, o dönem düpedüz anlatılıyor mu, bir türlü "geçmiş özlemi" ile mi söyleniyor, yoksa gene o dönem "gırgır"a mı alınıyor? Buncasını bile belli edemeyen bir film yöneticisinden ne beklenir?

"Grease", hem briyantin de demekmiş (Dorsay yazdı). Tüm film, bol sürülmüş briyantin gibi yapış yapış dağılıyor, ordan oraya sıvaşıyor. Zaten filmin tek sevimli sahnesi, delikanlıların, en zor vakitlerinde, işleri baştan aşkınken bile, ceplerinden taraklarını çekip saçlarına düzen vermeleri..., Kalan her şey, sözcüğün en vurgulu anlamı ile, berbat çekilmiş. Danslar, toplu danslar, araba yarışları, sevişmeler, dövüşmeler...

"Grease"de Olivia Newton-John ile John Travolta

Şu sondakileri geçelim; John Travolta, oynaması ile, yerli yersiz bir ün kazanmış... Hiç olmazsa onun oynadığı sahnelere bir özen göstermek gerekmez mi? Toplu oynamalarda ne düzenlemeler güzel, ne açılar ustaca yapılmış, ne de çevre yapımında beğeni var. Şimdi buna oyuncu—dansçı delikanlı ne yapsın? Bay Travolta'nın ne suçu, günahı var?

Sonuç şu: Ben, bundan böyle, elime olanak geçerse, John Travolta'yı Boğaz'da, keseme elverişli bir çalgılı meyhanede oynarken görmek isterim. Ya öbürleri? Onların hafifçe süzülmüş yüzlerini aklı-karalı bir televizyon ekranında, teker teker karşıdan alınmış fotoğraflarla, görür gibi oluyorum.

● **SELİM DURAK**

YAYIN

Köroğlu Antep Rivayeti Üzerine

TÜRKİYE'de folklor çalışmaları çoğunlukla hevesli işi olarak kalmıştır, Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz gibi bir iki bilim adamının dışında. Hele folklor derlemeleri iyice heveslilerin, köy öğretmenlerinin, müze müdürlerinin ellerinde kalmıştır. Bu heveslilerin çabalarını hiç küçümseyemeyiz. Eğer bu hevesliler de olmamış olsalardı, bugün büyük zenginliğini sayabildiğimiz Anadolu folklorundan elimizde hemen hemen hiç bir şey kalmayacaktı. Folkloru salt bir kültür malzemesi olarak kabul edemeyiz. Batının kimi bilim adamları halk kültürüne salt malzeme olarak bakıyorlar. Bir süreler zenci yontularına baktıkları gibi. Yüzyılımızın sanatçılarıdır ki zenci yontularının değerini anladılar, onların erişilmez birer sanat yapıtı olduğunu insanlığa kabul ettirdiler. Bu, insanlığın sanat birikimi karşısında Batı burjuva düşüncesi o kadar aptaldı ki, Picasso'lar, Matisse'ler eğer olmasaydılar, zenci yontularına da Batı burjuva düşüncesi, zencilere vurduğu ilkel damgasını vurmuş gitmişti. Bizim kimi sanatçılarımız da tıpkı Batı burjuvaları gibi düşünüyorlar halk sanatı karşısında. Biliyoruz, bizimkilere bu ahmaklık Batı burjuvalarından geçmiştir. Onlar da halkın sanat ürünlerini tıpkı onlar gibi ilkel buluyorlar. Bir kısmımız da, halkın sanat ürünlerine öylesine hayran kalıyoruz ki, tıpkı Batıya hayranlığımız gibi, onlara öykünüyoruz, sanki halkın sanat ürünlerine öykünülürmüş gibi. Bilmiyoruz ki, sanatçının bu yüce ürünlere karşı tavrı Picasso gibi bir dehanın tavrından başkası olamaz. Pir Sultan, Yunus Emre, Karacaoğlan, Dadaloğlu, türküler, ağıtlar birer erişilmez güzelliktir ve bunlar karşısında Batının bir kısım aydınlarının uydurduğu, bizim de onlara öykünerekten, kabul ettiğimiz ilkel insan, ilkel sanat sözü, dünya üstünde hiç düşünmemek, dünyayı hiç bilmemektedir... Bunlara karşı tavır tıpıtıpına şu demektir: Homeros da ilkeldir. "Homeros da ilkeldir." sözünü niçin edememişler bunlar, etmişler de ben mi bilmiyorum acaba? Zenci yontularına, türkülerine, Türk kilimlerine böylesine bakan bir düşünce niçin Homeros'a ilkel çağların ilkel ozanı demesin.

Burada uzun uzun bir yanlışlığın tartışmasını yapacak değilim, çünkü çağımızın insanları, yavaş yavaş da olsun, yukarda sözünü ettiğim sanat yapıtlarını ilkel kabul etmiyor. Onların yaratıcılarına da ilkel insan diyemiyor. Dünyanın aklı, biraz geç de olsa, Picasso'lar ve kimi köklü bilim adamları yüzünden başına geliyor. Bize gelince birçoğumuz birtakım sloganlar tutturmuş gidiyoruz. Batı ilkel sanat mı, ilkel insan mı, dedi insanlığımıza, biz baltayla üstüne bütün hışımımızla yürüyoruz. Yunusları, kilimleri, Hitit yontularını ilkelin ilkeli sayıyor, düşünce yaşamımızdan, sanat yaşamımızdan kovuyoruz. Geçenlerde bir sanatçı düşünürümüz de, Pir Sultanı, Dadaloğlunu nasıl yüceltirsiniz böylesine, onlar feodal toplumun ürünleridir, diyordu. Al sana yüce sanatçılık, hem de yüce düşünürlük kafasına. Bu sayın düşünürümüz, batılı amcalarından çekinmese, ya da onlara ters düşeceğini bilmese, kimbilir Homeros için de neler

söylerdi, insanların bunca yükselttiği, erişilmezliğini, hem de çağlar boyunca kabul ettiği Homeros için. Gerçekten, bu Homeros makina çağının mı ozanı, o hiç makina görmüş mü? Görmemişse, insanlık onu böylesine niçin yüceltiyor ki... Yalan, yutturmacılık alıp yürüdüğünden, birçok insan da, bu yazar düşünürün, ne düşünürse, saçmalarına ses çıkarmıyor. En azından gülmüyorlar bile. Gülme yeteneklerinin olmamasından değil, ne bileyim ben, belki de birçok aydınımız gülme yeteneğini yitirmiştir, düşünmemeyi, hazır düşünce kalıplarını almayı iş edinmiş olduklarındandır.

Bütün bu sözleri Hüseyin Bayazın Karacan Yayınları arasında çıkan "Köroğlu, Antep Rivayeti" adlı kitabı için ediyorum. Köroğlunun Antep söylencesini daha yeni bitirdim. Elbette bu bütünü değil. Çok eksikleri var. Köroğlunun güneyde bilinen, üstelik benim gençliğimde Antep köylüklerinde duyduğum birçok kolu yok bu derlemede. Şimdi aklıma gelen, Köroğlunun Güdümen kolu... Köroğlunun Gürcistana Seferi de yok. Bir de Köroğlunun ortadan yitişini Hüseyin Bayazın faydalandığı anlatıcı çok kısa geçmiş. Buna karşın, Antep rivayetinin kurtarılışı bizim kültürümüz, dilimiz için erişilmez bir kazanç. Son yıllarda Köroğlunun Erzurum rivayetleri de toplanıp yayınlandı. Bir de İş Bankasının yayınladığı Ferruh Arsunarın derlemesi Köroğlu var. Bütün bunlar yetersiz çalışmalar. İlhan Başgözün Aşık Müdamiden derlediği Köroğlunun Kars Rivayetini de biliyorum. Azerbaycan Rivayeti de derlenip Bakuda bütünüyle yayınlandı. Köroğlu destanı Anadoludan Ortaasyaya kadar bilinen, daha da, kırıntıları da olsa bazı ülkelerde söylenen bir destan. Bu destanın bence gelişmesi Anadoluda olmuştur, bütün yönleriyle Anadolu damgasını taşıyor. Bu anlatıda birçok Anadolu geleneklerini, göreneklerini bulabiliyoruz. Denebilir ki, Köroğlu dışardan gelen bir destan olmuş olsaydı bile, anlatıldığı bölgenin damgasını ister istemez yiyecekti, bu bir kuraldır. Ben de onun için, kesin konuşmanın tehlikesini bildiğimden, Anadoluda gelişmiş bir destandır, dedim. Anadoluya has hikâye özellikleri de girmiş Köroğluna. Agamemnonla Akilleosun küskünlüğünün tıpkısını Köroğluyla Deli Hoylu arasında da görüyoruz. Bu parça, okuduğum Antep söylencesinde de geçiyor. Deli Hoylunun ölümü de, uzak da olsa, Akilleosun ölümüne benziyor. Şunu da biliyoruz ki, başa toprakların destanlarında İlyadaya böylesine yakınlıklar yok. Bir de Anadoluda, özellikle Türkmen boylarında destandan türkülü hikâyeye çok erken geçilmiştir. Dede Korkut masalları destan, masal, türkülü hikâye arası bir sanat yapıtıdır. Daha çok destan özellikleri taşır, öz bakımından da, biçim bakımından da... Örneğin Kırgızların "Manas"ı günümüze kadar destan özelliklerini, hiç olmazsa biçimde, taşıyarak gelmiştir. Dede Korkut masallarına bakarak, koşma biçimi, yani kişisel şiir, kişinin adını taşıyan şiir yenidir. Türkülü hikâye bu kişisel şiirle anlatının karışımından ortaya çıkmıştır. Bu anlatımda, anlatımın biçimi masaldan daha çok destana yakındır. Birçok bölümleri de anlatımının etkisi altındadır. Şimdiye kadar yayınlanmış Köroğlulara bakacak olursak, bunlarda daha çok masal anlatımının ağır bastığını görürüz. Antep rivayetinde biraz Dede Korkut, biraz eski destan havasını yakalayabiliriz dikkatlice araştıracak olursak. Antep rivayetinde bazı parçalar hiç bozulmamış birer destan havasındadır, hem biçimi hem anlatımıyla. Dede Korkuttan sonra, bir eski Türkmen destanı neymiş, ne olabilirmiş, bu rivayetten yola çıkarak ne kadar zenginmiş, tahmin edebiliriz.

Ben Köroğlunu Kadirlinin Bahçe köyünde 1940larda öğretmenlik yaptığım yıllarda dinledim. Şimdi düşünüyorum da, Güdümen Ahmedin Köroğlusunda destan özellikleri, masal, anlatım özelliklerini bastırıyordu. Gene Güdümen Ahmetten o sıralarda duyduğuma göre Toroslarda bir anlatıcı kırk gün kırk gece Köroğlunu, hiç anlatıma başvurmadan türkü olaraktan, sesli söylüyormuş Saz çalarak değil de, değnek çalarak... Köroğlunun Antep rivayetinde de böyle sözler geçiyor, "saçını sazıntı edip bakalım ne dedi," diye. İşte Toroslardaki o eski usta da değneğini sazıntı ediyormuş destanına. Güdümek Ahmet beni çok zorladı, Toroslardaki o ustayı gidip de dinleyelim, diye. Güdümen o ustaya hayrandı. İlle gidip onu dünya gözüyle bir daha görmek ve onu bir daha dinlemek istiyordu. Ben öğretmenliğimi bırakıp gidemedim, onu dinleyemedim. Belki benden sonra Güdümen gidip onu görmüştür. Güdümenin, Gebelili Küçük Mehmedin, gene Gebelili Murtazanın Köroğluları destanla masal, anlatım arasında sallanıyordu. Olgun, güzel, coşturucu birer anlatımdı. Yazık ki, bunlar derlenemedi ve Türkiye insanları bu en güzel, en büyük destanlarını yitirdiler.

Şimdiki güne kalan Köroğlular bence suyunun suyu Köroğlular, büyük ustalardan hevesli çıraklara kalmış küçük anlatılar. Dede Korkutun yazıldığı çağlarda eğer Köroğlu da yazıya geçmiş olsaydı Türkiye ve insanlık şimdi erişilmez güzellikte bir destana sahip olacaktı. Haydi haydi, bu destanlar Karacaoğlanın derlendiği yıllarda, 1940larda yazıya geçseydi, gene büyük ustaların dilinden yazılmış olacaklardı. Türkiyenin bir kültür politikası olmaması ülkemizi en köklü kültüründen hiç olmazsa yarı yarıya yoksun kıldı. Kültür Politikası bir devlet politikası olmalıdır. Devletin kurduğu arşivlerde şimdi, Cumhuriyet kurulduğundan bu yana

MUZAFFER AKYOL
RESİM SERGİSİ
18-31 Mart 1981
ÜMİT YAŞAR SANAT GALERİSİ
İstiklâl Caddesi, Paşabahçe yanı, Terkoz Çıkmazı
Yapıkur Hanı Kat 1, No. 27-34 Beyoğlu-İstanbul
Telefon : 44 96 33

derlenmiş, ama her bölgeden, her anlatıcıdan, ustadan derlenmiş yüzelerce Köroğlu rivayeti olmalıydı. Şimdi elimizde birkaç yozlaşmış Köroğlu anlatımı var, o da son yıllarda derlenmiş. Antep rivayeti Köroğlu destanının ne olduğu, nasıl büyük bir sanat yapıtı olabileceği üstüne bize ipuçları verebiliyor. Otuz kırk yıl gecikmeyle, ya a hiç bir devinime geçmek gereğini duymamakla ülkemizin kültürünün ne yitirdiğini kavrayabiliyor muyuz, bunu kavrayabilecek gücümüz olsaydı bu duruma düşer miydik hiç? Hüseyin Bayaz Hocanın büyük ulusal yardımını ulusumuz kuşaklar boyunca unutmayacak, ona kültürümüz adına, kendi kültür kişiliğine kavuşacak insanlarımız minnettarlık duyacaklar.

● YAŞAR KEMAL

Aksal'ın Şiir Dünyası

ŞİİRİ biçimleyen iki temel öğe, yaratıcılık ve kültürdür. "Yaratıcılık", şiiri anlatır, "kültür" ise gittikçe açılım sağlayan duygu dünyasını. Ya da dünyayı kavrayışı, şiirin boyutlanışını, "söz"ü sonsuzlaştırmayı... Başka bir yönüyle de, söze katılan şiirselliği anlatır. İkilem gibi görünen bu iç içelik, bir bütünlüğü anlatır. Şiir de budur.

Aksal'ın şiir dünyasına işte bu şiirsellik ve "kültür"le girilir. Ancak böyle bir yolla, yıllardır üreyen, üredikçe yalınlaşan, yalınlaştıkça da erdemli kişilerin duru sözüne dönüşen bir şiirin kapısı aralanabilir.

Şiirin yöntemi, "üslup" yaratabilmektir. Bir şairin kendine özgü anlatış biçimine, olayları algılayışına "üslup" dendiğine göre, bu kavram üzerinde özenle durmak yerinde olacaktır. Sabahattin Kudret Aksal'ın şiiri için bu nokta daha da önemlidir. Aksal'ın şiirlerini (1) bir araya getiren "Şiirler" (2) kitabını da bu açıdan değerlendirmek gereklidir.

Bugün öz ve biçim tartışmaları güncelliğini yitirmiş sayılıyor. Öz'ün belli biçimler içinde anlam kazandığı açıktır. Biçimin de özün de doğadaki gibi bir devinim sorunu olduğu üzerine çok yorum yapılmıştır. Yorumlardan biri de şudur: "Biçim dediğimiz şey sadece maddenin belirli bir kümelenişi, belirli bir düzenlenişi ve belirli bir dengeye oturuşudur; biçim, temel tutucu yönsemeyi, maddenin bir süre için dural bir duruma geçmesini açıklayan bir sözdür. Oysa öz, kimi zaman belli belirsiz, kimi zaman büyük bir devinim içinde durmadan değişir; biçimle çatışır, biçimin sınırlarını yıkar, yarattığı yeni biçimler içinde değişmiş bir öz olarak, bir süre için, yeniden dengeyi sağlamış olur. ...Biçim, belli bir zamanda sağlanan dengenin ortaya çıkışıdır. Özün ayrılmaz özellikleri devinim ve değişmedir. Öyleyse, yaptığımız bir yalınlaştırma olsa bile, biçimi tutucu, özü ise devrimci olarak tanımlayabiliriz." (3). Bu bağlamda ele alınırsa, özü, dünyayı değiştirmek isteğinin bir amacı, biçimi ise, ilk aşamada direngenliği, sonradan da uyumu sağlayan kavramlar olarak biçimleyebiliriz. Aksal'ın şiirlerindeki öz-biçim diyalektiğini böyle düşünmek yerinde olur, onun şiirindeki anlam alanlarına bu yöntemle girilebilir.

Türk şiirindeki mani, tekerleme geleneği, Divan yazınının türleri, öz-biçim ilişkisini somut olarak gösterir. Bilindiği gibi, bir gazelin, kasidenin, rübainin biçim yönünden yazılış koşulları ayrıdır. Bu biçime yerleştirilecek anlam da (öz de) ayrıdır. Hatta gazelin çeşitli bölümlerinin "eda"sı bile, sözcüklerin seçimi ile ilgili bir olaydır. Aksal'ın şiirlerinde böylesine bir öz-biçim ilişkisi kendini duyurur.

Bu yargımla, Sabahattin Kudret Aksal'ın, eski biçimleri diriltici bir çaba gösterdiğini söylemek istemiyorum. Aksal, şiirinin biçimi yönünden ancak bir yorumcu olarak görülebilir, bir uyarlamacı değil. Gerek halk yazınında, gerekse Divan yazınında, şiir adına neler yapıldığını çok iyi izlemiştir. Belki izlediği şiirin sesini sezinletir onun şiirleri, ama bu ses, Aksal'ın damgasını yemiş, çağdaş bir yorum, çağdaş bir nitelik kazanmıştır. Şiirinin duruluğu, ağır başlılığı, düşündürücü oluşu buradan gelir. Şiirinin kendine özgülüğünde de bu etkenlerin varlığı bir yana itilemez.

Kuşkusuz, Aksal'ın şiirindeki duruluğu, ağır başlılığı, düşündürücülüğü, salt bu biçimselliğe bağlayamayız. Aksal, şiirinin kendi evrenini kurduğu; kimi zaman şiirinin içinde, kimi zaman dışında kalmayı becerdiği için, bu beceriyi şiirin kuralları içinde gerçekleştirdiği için bu nitelikleri kazandırmıştır sanatına. Çünkü, şiirin sonsuzluğunu bir alın yazısı gibi görür ve kendini bu şiirsellik içinde biçimler. "Şiir" adlı iki dörtlüğünde bu durumu şöyle anlatır:

"Uçtum, şiir taktı bana kanat,/ Savruldu sonsuza ışık hızım,/ Ne uzak, ne yakın, durdu saat,/ Döküldü kandil kandil yıldızım.// Yandı ışık, anladım, ışık tek,/ Bir kez gördüm su içtim tasından,/ Gözüm kamaştı, ölünceye dek/ Ayrılmam gizemin kapısından."

"Şiir Dünyası"nda da bir bakıma genel olarak şiirin, bir bakıma da özellikle kendi şiirinin sınırlarını çizer:

"Bir türlü harcamakla bitmez/ Gökyüzü ağaç bulutlar/ Şehrin bitiminde bir orman/ Arılar karınca kuşlar/ Dağınık mı dağınık liman/ Ne ülkelere gider vapurlar/ Apartmanlar yarışır bir yandan/ Nasıl içten hazırlıktalar/ Herbiri yer alabilmek için şiirde/ İş bir rüzgâr essin rüzgâr"

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi, Aksal'ın şiiri sınır tanımaz boyutlarda gelişir. İnsanı kavrayışı da bu sınır tanımaz boyutun bir soyutlaması sayılabilir. Tıkız olmayan, üreyen bir şiirdir bu. Böyle olmakla birlikte, duygularının (düşüncelerinin de), imgelerinin dizginini hep elinde tutar. "Seyiplenmiş" (başıboş) bir at değildir onun şiiri; gökleri, ovaları, denizleri, bulutları, aydınlıkları dolduran bir doğa karmaşasıdır. Bu karmaşa, bağırtısız çağırtısız, girintisiz çıkıntısız bir imge düzeni içinde verilir. Aksal, adını andığı bir ressam gibi, Modigliani gibi, pastel renklerle doğayı çizmeden, doğayı algılamaya çalışır. Doğa, Aksal'da soluk alan, yaşayan, içinde bütün canlıların varolduğu bir "ana şiir"dir. İnsanın ve doğanın tarihi gizlidir bu ana şiirin içinde. Çizdiği insanlar, küçük yaşamları içindeki "insancıklar", şöyle bir değinişle (şiir'de ne ölçüde değinilebilirse o ölçüde) dile getirilen toplumsal eleştiri... hep bu

BULMACA YANITLARI

- KİM KİMDİR?: Birinci: Halil Göral, "Koru"... İkinci: Raşit Bakır, "Adımlar"... Üçüncü: Galip Özmen, "Tatil" ... Dördüncü: Musa Kanmaz, "Avlu"... Beşinci: Tarık Kanat, "Kara Kök"...
- SUÇ: İntihar.
- KAĞITLAR: Karo ası, kupa papazı, maça ikilisi.
- CEMİL EREN'İN BÖCEKLERİ: 15 harekette. Böcekleri soldan sağa a,b,c,d,e,f olarak adlandıralım. (1) d sola gider, (2) c sağa sıçrar, (3) b sağa gider, (4) d sola sıçrar, (5) d sola sıçrar, (6) e sola sıçrar, (7) e sola sıçrar, (8) b sağa gider, (9) a sağa sıçrar, (10) c sağa gider, (11) f sola sıçrar, (12) c sağa gider, (13) b sağa sıçrar, (14) f sola gider, (15) a sağa sıçrar.
- KARE BULMACA: Soldan Sağa: (1) Eliza Binemeciyan. (2) lemeT, sinE, Eti. (3) Etiler, Yasa, Adak. (4) Bakireler Ayini. (5) İbişin, Nefi, dN. (6) Ye, Kip, Ti, Macit. (7) Asi, Acar, akİ. (8) Türk, Ekin İti, Kak. (9) Grieg, dleiF, Töre. (10) Ab, Müzik, Kiper. (11) Zaman, Lester, Ela. (12) Esin, Aida. (13) Abla, Sr, sE. (14) Ece Ayhan, Kean, Ut. (15) Senlisde Randevu. (16) İma, Na, Fil, akatİ... Yukarıdan Aşağıya: (1) Edebiyat Gazetesi. (2) tabesürbaS, Cem. (3) ilikİ, İri, Milena. (4) Zeliş, Keman, Al. (5) Amerika, Gün, Ayin. (6) Berenice, ybhsA. (7) İt, Pakdil, laD. (8) Yen, Rilke, aneF. (9) Esaret, Ne, sA, rİ. (10) Misafiri İstiskal. (11) Enayi, tF, edreN. (12) Ce, Mai, krA, Ada. (13) Andak, Ti, İnek. (14) Yedinci Köpek, vA. (15) Ata, Arel, Suut. (16) Nikahta Keramet.

"şiir ana"nın güzellikleri olarak yansır.

Kötülük, tiksinti, abartı, kendinden geçiş, esriklik gibi, - kimi yerde şiiri yücelten, kimi yerde de yıvışıklaştıran - öğelerden uzak tutmak gerekir Aksal'ın şiirini. Bu şiir, hem yaşamın içinde, hem dışında, ancak şairin çizdiği bir yaşam dünyasında gelişir. Gerçekte insan da, her gün hem yaşamın içinde, hem dışında değil midir? Ya da Shakespeare'in deyimiyle her gün güneş hem yeni, hem eski değil midir? İnsanı korkutan, korkuttuğu ölçüde de insanda sığınma duygusu uyandıran bir sonsuzluğu, yalnızlığı, hepsinden de baskın olarak bir uzaklığı yaratır bu şiir. Şu dizelerin anlattığı gibi bir soyutlama ile yaratır bu duyguları Aksal:

"Adam oturmuş denize karşı/ Elinde oltası yıldız tutar/ Çeker çıkarır bir bir geceden/ Çeker çıkarır tadına bakar/ Ardında ışık içinde çarşı// Bir kız geçer arkadaki yoldan/ Bir eda bir çalım akça pakça/ Ağzı yüzü bir delice türkü/ Vurur kokusu uzaklaştıkça/ Öyle bir düş ki beter gerçekten// Dalmış gitmiş işine beriki/ Vız gelir çarşı türkü vız gelir/ Çocuksu bir bakış gözlerinde/ Bir başına rıhtımda oturur/ Ne geçer içinden bilinmez ki"

Nitekim Aksal, şu sözcükleri sık sık kullanır: Ağaç, deniz, gök, mavi, güneş, bulut, şehir, liman, iskele, vapur, gemi, rüzgâr, kahve, aydınlık, şiir, sevda, sevinç, yolculuk, insan, insanoğlu, oda, pencere, entari, çiçek, yosun, ışık, ardıç ağacı, saksı, yağmur... Bu sözcükler, Aksal'ın şiirini yorumlamada birer ipucudur. Uzak limanlar, iskeleler, bilinir gibi görünen bilinmez ülkelere yolculuk, renklerin adının unutulduğu düşsel ülkeler, adını bulutların söylediği ülkeler... Bu özgün şiirin doğasını çizer. Yaşamın dışında biçimlenmiş gibi görünen bu "dünya", gerçekte "yaşam"a varmak için seçilen uzak yollardır. "Zaman dışı bir yerde soludum,/ Sonsuzun tuzu yandı aşımda", "Yüzümü gördüm zaman dışı aynadan" dizelerinin örnek alınabileceği bir şiir beğenisi, Aksal'ı, Baudelaire'ce bir şiirselliğin tam orta yerine oturtuverir:

"Zaman dışıyım, yokum bir yerde,/ Usum, belirsiz titreşim, duygu./ Güneşledim büyüttüm gecede,/ Giyindim kuşandım sonsuzluğu."

Aksal, göklerin, uzak limanların ucu bucağı bilinmez uzaklığı ile de yetinmez; daha derinleri, içinde soluk alınmaz denizin yarattığı mavi "su gökleri"ni düşler. "Yosunlar ülkesi sen ölümsüzlük denizi" diye seslendiği bu su göklerine düşürdüğü dizeler şunlardır:

"Soluğum türküyle tutkuyla attığım adım/ Koşar giderim ak buğusuna tanyerinin/ Avucumda bir ışık ininde avladığım/ Kocaman ağaçlarına deniz diplerinin/ .../ Deniz bu yüzünü gördüğün derinlik/ Kıldan ince eşiğinde uykuların/ Yastığına başını bıraktığın yer/ Tanıt bize ne bilirsen görülmedik/ Acıyla bağırışını balıkların/ Güneşin mosmor ışınlarını göster"

Bu sonsuzluk ülkesi, "Dur kapısında bu masal ülkenin" dizeleriyle birden yaşama dönüşür:

"Ey yaşanmış! Gizemsel gök! Nerde çeşmen/ Ve gölgen! Ve eski çobanlar ki, çocuk/ Yüzlü, masal sağarlar memelerinden/ Koyunlarının, yok ki bugün, göçük./ .../ Sana güney kuşları getirdim/ Ve rüyalarımdan memleketler/ Bir masal kadar eski ve güzel/Çocukluk akşamlarımdan bahçeler"

...Ve gelir her şey bir "Sisyphos" gerçeğinde düğümlenir, ya da şiirsel çözüm burada bulunur. Baudelaire'in "büyü" dediği şeyi anımsatır her algılayış: "Çağdaş görüşe göre katkısız sanat nedir? Hem nesneyi, hem de özneyi, hem sanatçının dışındaki dünyayı, hem de sanatçıyı kavrayan telkin verici bir büyü yaratmaktır bu" (4). Bu bağlamda, Aksal, "Sisyphos"u şöyle yorumlar:

"Ne ki yaşam, sürgit yanlış/ Dönemeçlerde, rastlantı/, Soğuk gökü kışın, katı,/ Yamaçtan doruğa çıkış.// Erir elinizde kaya,/ İnce elek, bir avuç un,/ Koştunuz boşuna yorgun,/ Durur bakarsınız aya."

İnsanın evrimleşmesini birkaç kez şiirinin orta yerine konduruveren; Monsieur de Cointre, Platon, Sophokles, El Greco, Dante, Ronsard, Bach, Homeros, Thales, Sokrates, Ovidius, Don Kişot, Gargantua, Lisa, Picasso, Vergilius, Van Gogh, Lautrec, Kafka, Sarte, İsa, Caesar, Arkhimedes, Marcus Antonius, Petrarca, Seneca, Rafaello, Ermiş Jeanne, Velazquez, Rembrandt, Tiziano, Edgar Poe, Pieerre Bonnard, Auguste Renoir, Anaximenes, Modigliani... gibi adların ve "onların yarattıkları"nın izlenimleriyle insanlık durumlarına eğilen Aksal, "mavi"lerin sonsuzluğunda bir şiir dünyasını yaşamayı bilmiştir. Her şey şu dizelerdeki gibidir. Aksal'ın şiir dünyasını bu açıdan değerlendirmek gerekir:

"Kaptan basıp gidelim artık demir al/ Gör arkamızdan itecek bizi dalga/ Martı belki bulut çekecek bizi bil/ Güneşte pul pul bir aydınlığa dal/ Kıyıda kalsın kir pas kıyıda kavga/ Su çekti bir kez durulur gibi değil"

● ADNAN BİNYAZAR

---

(1) "Şiirler" şu bölümlerden oluşuyor: "Şarkılı Kahve" (1944), "Gün Işığı" (1953), "Duru Gök" (1958), "Elinle" (1962), "Bir Sabah Uyanmak" (1962), "Eşik" (1970), "Çizgi" (1976), "Bir Maviyi Bulmak", "Sürek".

(2) Sabahattin Kudret Aksal, "Şiirler", Ankara 1979, 395 s.

(3) Ernst Fischer, "Sanatın Gerekliliği", İstanbul 1968, s. 133-134.

(4) Jean-Paul Sartre, "Baudelaire", (Çev. Bertan Onaran), İstanbul 1964, s. 12.

ORTAOYUNCULARI
sunar

ESKİ MODA KOMEDYA

Yazan
ALEKSEY ARBUZOV

Yöneten
MÜCAP OFLUOĞLU

Konuk sanatçılar
MÜCAP OFLUOĞLU
SUZAN USTAN

PEK YAKINDA
KÜÇÜK SAHNE'DE

okurun sayfası

Nahıl Hakkında

Derginizin ilk sayısında Nahıl hakkında yazılanları okudum. Sayın Nutku, yazısını "Nahıl, Türk düğünlerinin vazgeçilmeyen en önemli göstermeliğiydi," diye bitiriyor. Bana "Bu adet artık yok, unutuldu," der gibi geldi. Onun için bir açıklama yapmak gereğini duydum.

Ben Ürgüplüyüm. Memleketimde Nahıl, hâlâ düğünlerin vazgeçilmeyen bir göstermeliğidir. Her ne kadar sarayların o ihtişamlı Nahılına benzemezse de, düğünden düğüne gezen bir, hatta iki Nahılımız var. Bunlardan biri 60 x 80 cm. boyunda, gelin kızın kına Nahılı; diğeri 2 x 2,5 metre boyunda, damat Nahılı.

Birincisi, yani küçük Nahıl çarşamba gecesi geline kına yakmaya gelen yengeler tarafından kız evine getirilir. Üstünde güller teller, renkli kâğıtlarla yapılmış çeşitli süsler vardır. Çevresindeki mumları yakıp, gelin kızın başı üstüne tutarlar. Yengeler kına yakarken hafif hafif sallanan Nahıl, kız çıkarma türkülerine adeta tempo tutar. "Atladı çıktı eşiği / Sofrada kaldı kaşığı" diye başlayan bu türküler kına yakılması bitinceye kadar sürer. Gelinden artan kına damadın eline konulmak üzere baklava, kızarmış tavuk ve kuru yemişlerle birlikte oğlan evine gönderilir.

İkincisi, yani büyük Nahıl, Nahılı yapan ustanın evinden birkaç günlüğüne kiralanır ve çarşamba sabahı davul zurna eşliğinde oğlan evine getirilir. O gece, yani kına gecesi eğlencenin başlamasından biraz sonra, Ürgüp Nahılına özel yazılan övgüyü okuyacak olan kişi düğün meydanının ortasına bir sandalye çekip oturur. Sesler kesilir; başlar Nahılın geliş yönüne çevrilir. O da, telleri pulları, gülleri, yanan mumlarıyla, pırıl pırıl meydana getirilir. Nahıl okuyucunun yanında yerini alınca gazel başlar. Mahfi Baba diye anılan şairin "Bir acaip nesne gördüm dallerine aferin" diye başlayan gazeli okunurken damada damatlık giysileri berberi tarafından giydirilir. Kız evinden gelen kınadan küçük bir parça da damadın eline konur. Geri kalanı, damadın yanındaki bekâr arkadaşlarına "darısı başınıza" diyerek dağıtılır. Bu arada orda bulunan evli erkekler de "Evlilere bir daha, bekârlara ya sabur," diyerek kınadan pay almak isteseler de bu şakadan ileri gitmez. Zaten bu sırada kız evinden gelen bir iki kızarmış tavuk, bir iki tepsi baklava ve kuru yemiş ortaya konulmuştur. Damat hepsinden birer lokma alıp kalanını arkadaşlarına ikram eder. Bunlar biterken gazel de bitmiştir. Sessizliği davulun tokmağı bozar. Çalınmaya başlayan halay havasına gençlerde "İğdenin daline bastım da dal kırılıverdi / Hanım Ayşeyi saran kollar da yoruluverdi" diyerek katılınca, Nahılın işi bitmiş demektir. Onu getirip götürmekle görevlendirilen kişi, Nahılı alıp meydanın ortasında bir daire çizer. Bu, Nahılın düğün halkını selamlaması, bolluk bereket dağıtmasıdır. Ve Nahıl doğru gelin odasına götürülür. Mumları sabaha kadar yanar. Kiralanan günün sonunda da Nahlbend'in evine gönderilir.

MÜLKİYE BİNNAZ TAŞER

Sorunumuz Kültür

Kültürün tanımı şöyledir: İnsanın üretime başladığından beri yaptığı, yarattığı her şeyi; yani, el işi makinasından, gönül işi sevmesine kadar maddi, manevi her şey kültürdür. Günümüze kalanlar, yarın işimize yarayacak olanlar... Tarihe direnenleridir yaratılanların. Bir kalıt olduğu kadar, bugünkü varlığımızın çoğu da kültüre eklenerek sürecektir. Kültürün bu özelliği insanın her şeye yeniden başlamasını önleyerek gelişmenin hızlılığını sağlamaktadır.

Oysa görünen ve acılığı günden güne duyulan, özellikle bizim gibi geri kalmış ülkelerde kültür ve sanata gereken ilginin bile gösterilmeyişidir. Köyde Hatçe Kadın kendi günlük yaşamı için gerekli kültürünü (daha doğrusu bilgiyi) büyüklerinden öğrenmektedir. Neylesin kültürü. Aynı durum kentliler için de geçerlidir. Hatta okumuşlarımızda bile. Kültürün kendi içsel sorunları yanında özellikle ekonomik sorunlar bu ilgisizliğin temel nedenidir. Ekonomik nedenin oluşmaların yol açtığı sosyal ve siyasal nedenler de vardır. Geleneklerimizden, halkın eğitimsizliğinden, şimdiye kadar uygulanmış olan kültür politikalarından, ulusal kültürümüzün yabancı kültür altında ezilmesine kadar bir sürü neden saymak olanaklıdır.

Sorun biliniyor artık. Oysa bu konuda bireysel uğraşlarla bir yere varılamamakta. Dar bir alan içinde dönenen sanat ve kültür tartışmalarının verimli olabilmesi, kısırlıktan kurtulması için, sanat ve kültürün yaygınlaştırılması gerekir. Bu, ortak çaba ister. Devlet çabası ister. Ama şimdiye kadar istenen devlet yardımında bir sonuç alınamadığı ortada. Yine de yardım istenecektir. Çetin Altan, bir konuşmasında "en önemli sorunumuz kültür" derken haklıydı.

SADIK BALABAN

Kültür ve Sanat Üzerine

Devletin temelini kültürün oluşturduğu her vesileyle söylenir. Bu görüşün M. Kemal tarafından benimsendiğini biliriz. Hatta kurtarıcı Atatürk, "ülkemizi muasır milletler seviyesine ulaştıracağız" demekle, kültürün ve sanatın önemini vurgulamıştır. Kültür ve sanat alanında, Atatürk'ün Türk ulusuna yaptığı hizmetler sayılamayacak kadar fazladır. Minnettarız ona. Ancak Atatürk'ten sonra gelen yöneticiler, Türkiye'yi Atatürk'ün işaret ettiği hedefe, "muasır milletler seviyesine" ulaştırmak için neler yapmışlardır? Hiçbir şey yapmadılar demek insafsızlık olur. Ama çok az şey yaptılar. Nedeni de kanımca şu: Bu yöneticiler, seçim kaybetme korkusu ile, her alana olduğu gibi kültür ve sanat alanına da gereğince ilgi göstermediler, bu konuyu ihmal ettiler.

Ne yapmaları gerekti? Kanımca şunlar yapılabilirdi: 1. Devletin desteğiyle her ile bir tiyatro kurulabilirdi. 2. Gençlerin kütüphaneye gitme alışkanlıkları artırılabilirdi. Böylece kitap okuma alışkanlıkları verilebilirdi. 3. Sanat etkinliklerinin üç büyük şehrin egemenliğinden kurtulması sağlanabilirdi. 4. Yazarımıza, çizerimize — değişik görüşlerde de olsalar — saygı duyulması sağlanır, sanatçılar onurlandırılırdı.

Bunların hiçbiri yapılmadı, ya da yapılmak istenmedi. İşte bunlar yapılmadığı ve devlet eliyle bunların yapılmasına olanak sağlanmadığı için, Türkiye'de kültür ve sanat alanında şu eksikliklerimiz vardır. a) Nüfusa göre okuma oranı düşüktür. b) Kütüphanelere gidenler çok azdır. c) Sanat olaylarıyla uğraşanlarımız pek azdır, çünkü zamanında kültür ve sanatın önemi anlatılmamış, hele edebiyatın boş bir iş olduğu gençlere aşılanmak istenmiştir.

Bundan sonraki, yöneticilerimizin

kültür ve sanat konusuna önemle eğileceklerini umuyor, Atatürk'ün "Herşey olabilirsiniz, ama sanatçı olamazsınız" sözüne gereken önemi vererek sanatçılarımızı, yazar ve çizerlerimizi desteklemelerini bekliyoruz.

NİYAZİ ASLAN

Tütengil'i anmak...

Toplumsal gerçekçiliğin sanatımızda sağlıklı yerleşmesini sağlamak, geçmiş yıllarda olduğu gibi seksenli yıllarda da sanatçılarımıza düşen önemli bir ödevdir. Bu ödev, toplumumuzun alt düzeyine realist bakış açısı gerektirir.

Bu ödevi en yürekten yerine getiren aydınlarımızdan biri de kuşkusuz (yokluğuna bir türlü alışamadığımız hocamız) Cavit Orhan Tütengil'di. "Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları" adlı araştırma kitabında kendi anlatımıyla, "romantik köycülüğü" ele almış, bazı ozanlarımızdan örnekler vererek bu anlayışın zamanla yerini gerçekçi sanat anlayışına terkettiğini ve gelişmenin bu yönünün ilerde daha da ağır basacağını belirtmişti.

Gerçekten de, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki "romantik köy" anlatımları yerini gün geçtikçe gerçekçi sanat ürünlerine bırakmıştır. Bu gelişmenin ele alınarak işlenmesi, bugün de bir sanat ödevidir. Ve Tütengil'i anmanın en anlamlı yolu, sanırım budur.

ADNAN BÜLENT

MÜMTAZ ZEKİ TAŞKIN

YOKLAR DAĞINDAKİ NAR

Müzikli Çocuk Oyunu

Dekor-Giysi ve Yöneten
FAİK ERTENER

AKM Oda Tiyatrosu'nda
Cumartesi ve Pazar
saat 11:00 ve 14:00'de

bilgi YAYINEVİ / BİLGİ DİZİSİ

- Dr. B. Spock ÇOCUK BAKIMI VE EĞİTİMİ
- Bertrand Russell BATI FELSEFESİ TARİHİ
  1. Antik Çağ
  2. Orta Çağ
  3. Yakın Çağ
- Sophia Loren AŞK MUTFAĞI (yemek kitabı)
- Maurice Duverger SOSYAL BİLİMLERE GİRİŞ
- C. Bettelheim SOSYALİST EKONOMİYE GEÇİŞ SORUNLARI
- M. Hasaneyn Heykel KAHİRE DOSYASI
- S. Allende ŞİLİ'DE SOSYALİST EYLEM
- M. Taner Kışlalı ÖĞRENCİ AYAKLANMALARI
- Y. A. Petrosyan SOVYET GÖZÜYLE JÖNTÜRKLER
- Maurice Duverger SİYASAL PARTİLER
- Bilge Umar İZMİR'DE YUNANLILARIN SON GÜNLERİ
- Ernest Mandel AVRUPA MEYDAN OKUYOR
- Wright Mills İKTİDAR SEÇKİNLERİ
- Hıfzı Veldet Velidedeoğlu DEVİRDEN DEVİRE I
  DEVİRDEN DEVİRE II
  DEVİRDEN DEVİRE III
- Regis Debray CHE'NİN GERİLLASI
- A. Kollantai MARKSİZM VE CİNSEL DEVRİM
- Prof. Ziya Gökalp Mülâyim KOOPERATİFÇİLİK
- Sweezy - Baran - Magdoff ÇAĞDAŞ KAPİTALİZMİN BUNALIMI
- Armando Uribe KARA KİTAP/ŞİLİ'DE AMERİKAN DARBESİ
- Niyazi Berkes TÜRK DÜŞÜNÜNDE BATI SORUNU
- Gilles Martinet BEŞ KOMÜNİZM
- Çetin Altan GEÇİP GİDERKEN
- Attilâ İlhan FAŞİZMİN AYAK SESLERİ
- Mümtaz Soysal GÜZEL HUZURSUZLUK
- İlhami Soysal GÜNÜN İÇİNDEN
- Ergun Aybars İSTİKLAL MAHKEMELERİ
- Niyazi Berkes İSLAMLIK, ULUSÇULUK, SOSYALİZM
- Nadir Nadi SİL BAŞTAN
- Sadun Tanju KUTSAL İNEKLER
- Feroz ve Bedia Turgay Ahmad TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ POLİTİKANIN AÇIKLAMALI KRONOLOJİSİ

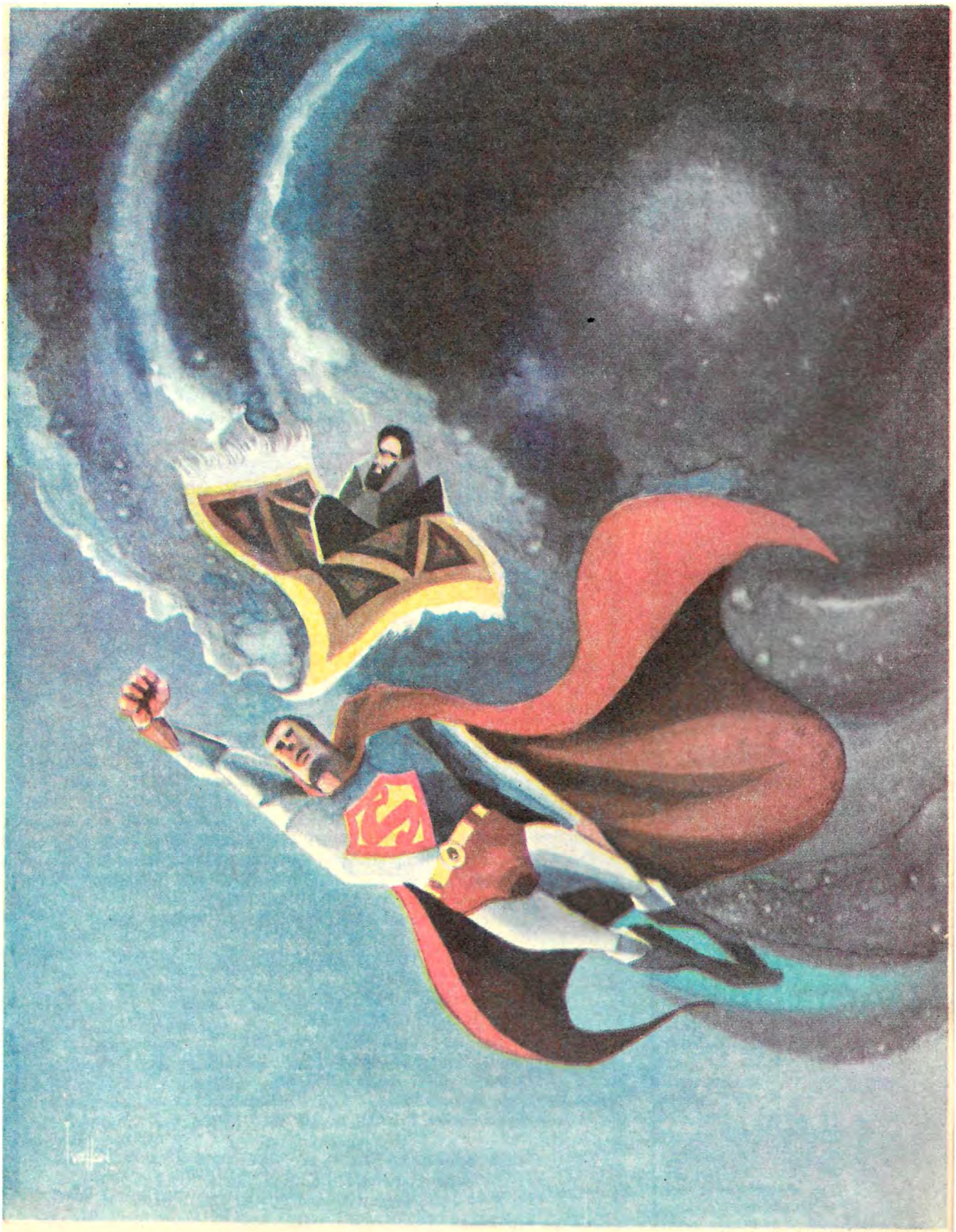

Karikatür: TURHAN SELÇUK

Çevre sözcüğünün kapsamına
insan yapısı çevre, toplumsal çevre ve
bunların doğal çevreyle uyumu giriyor.

Bu çerçevenin içinde toplum bilimlerden ve kent planlamadan mimarlığa, iç mimarlığa, endüstri tasarımına, grafik ve görsel sanatların tümüne uzanan mesleklerin verimleri yeralıyor.

"ÇEVRE" bu konulardaki iletişimi,
bilgi ve görgü aktarımını güçlendirmek için çıkıyor.

Çevrenin oluşumuyla doğrudan ilgili
meslek adamları ve yaşadığımız **çevre**den
sorumluluk duyan her aydın için çıkıyor.

Sanat galerileri

Çeşitli sanat yayınları

Türkiyemiz dergisi

Yaratıcı gücü teşvik yarışmaları

Halk el sanatları yarışmaları

Gezici Kültür ve eğlence kervanı

Çocuk dergisi (BAŞARI)

Çocuk tiyatrosu

Çocuk korosu

Çocuk sineması

Karagöz ve Kukla tiyatrosu

Radyo programları

kültür ve sanat hizmetlerinde de öncü banka

AKBANK

REPRO